Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija

ZIŅOJUMS PAR LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBU

RĪGA

2016. GADA JŪNIJS

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijai
Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013293
Fakss 371-67280882
E-pasts: **macro@em.gov.lv**
Interneta vietne: **http://www.em.gov.lv**

Ziņojumu sagatavojuši: O.Barānovs (Ziņojuma apkopošana, 1., 4.1.1.), I.Skribāne (2., 3.1.3., 4.3., 5.2.), E.Gergelevičs (2., 3.1.4.), J.Salmiņš (2., 3.2.1., 3.2.2., 3.3.), L.Stelmaka-Leja (3.1.1., 3.1.2, 4.1.2., 4.1.3., 5.2.), G.Piņķe (3.3.), I.Šnīdere (4.2.), V.Skuja (4.4.), N.Ozols (5.1., 5.3.), A.Rožkalne, J.Ušpelis (5.4.), Č.Gržibovskis, R.Rimša (6.1.), G.Silovs (6.2.1., 6.8., 6.12.), R.Grigorjana, A.Jaunzeme, D.Klinsone, K.Ščelkuna, D.Šikova (6.2.2.), V.Laizāns, M.Rone, J.Zakovics (6.2.3.), K.Soms (6.3.), R.Meijers, J.Zakovics (6.4.), S.Soida, D.Vītola, R.Špade (6.5.), M.Lūka (6.6., 6.12.), I.Lore (6.7., 6.8.), I.Baltābola (6.8.), A.Jansons (6.9.), L.Neiders (6.10.), M.Stenders, M.Ziediņa-Brigmane (6.11.), S.Gertmane, M.Ziediņa-Birgmane (6.13.), B.Mistre, A.Stiebre (6.14.), I.Zelča (6.15.), D.Freimane (6.16.).

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

Vāka dizains: Č.Gržibovskis, E.Gergelevičs

ISSN 1407-4095

© Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2016

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta.

Godātais lasītāj!

Ekonomikas ministrijas speciālisti ir sagatavojuši kārtējo *Ziņojumu par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. Ziņojumā tiek vērtēta situācija ekonomikā, kā arī prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas. Pirmais Ziņojums tika izdots 1994. gada septembrī, nākamie kopš 1995. gada – tradicionāli divreiz gadā jūnijā un decembrī.

Lai arī izaugsme Latvijā ir viena no straujākajām Eiropas Savienībā (ES), pēdējos gados tā ir piebremzējusies 2-3% robežās. Pieauguma tempu palēninašanos lielā mērā nosaka tendences ārējā vidē – vājā izaugsme ES, ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā un nenoteiktība strauji augošo Āzijas valstu tirgos.

Globālā finanšu krīze un tās sekas liek mums skaidri apzināties, ka Latvijā vairs nevar pastāvēt ekonomiskais modelis, kurā, pateicoties ārējā kapitāla pieplūdumam, strauji palielinājās iekšējais pieprasījums, kas balstīja ekonomikas izaugsmi līdz 2007. gadam. Nepieciešams izveidot ilgtspējīgu ekonomiskās attīstības modeli, kurā galvenajam izaugsmes dzinējspēkam jābūt eksportam, t.i., spējai konkurēt iekšējos un ārējos produktu tirgos, kā arī būt konkurētspējīgam kapitāla piesaistē, lai kāpinātu produktivitāti.

Šāda ilgtspējīga modeļa izveidošanā būtiska loma ir darba tirgus pārkārtojumiem. Šobrīd diemžēl ir vērojama vāja institucionālā sadarbība un izteikta informācijas izkliedētība starp iesaistītajām pusēm, ierobežojot mērķtiecīgu lēmumu pieņemšanu par darba tirgus vajadzībām atbilstoša piedāvājuma radīšanu. Ekonomikas ministrija plāno izveidot funkcionējošu starpnozaru darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmu, kas nodrošinātu savlaicīgāku un saskaņotāku valsts institūciju un nevalstisko organizāciju savstarpējo sadarbību darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanā.

Latvijas tautsaimniecība ir cieši integrēta starptautiskajos tirgos. Pašlaik globālās ekonomikas attīstība ir ļoti vāja, līdz ar to saasinās konkurence starptautiskajos produktu, darba un kapitāla tirgos. Tādēļ, lai straujāk uzlabotu Latvijas uzņēmumu konkurētspēju, Ekonomikas ministrija sadarbībā ar citām ministrijām izstrādā un īsteno pasākumus, lai stiprinātu zināšanu ekonomikas attīstību, paaugstinātu produktivitāti un inovācijas kapacitāti, atbalstītu eksportējošos uzņēmumus, uzlabotu uzņēmējdarbības vidi, nodrošinātu iespējami zemu elektroenerģijas cenu uzņēmumiem, kā arī nodrošinātu savlaicīgu ES fondu investīciju ieguldīšanu.

Jaunais ES fondu plānošanas periods mums paver iespēju investēt 4,4 miljardus eiro Latvijas attīstībā. Starp būtiskākajiem ES fondu finansējuma mērķiem ir finanšu plūsmas palielināšana pētniecībā un attīstībā, privāto investīciju piesaistes veicināšana, kā arī pētniecības institūciju un uzņēmēju sadarbības aktivizēšana. Ievērojami ieguldījumi paredzēti arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un transporta infrastruktūras uzlabojumiem, kas tieši ietekmē ekonomikas produktivitāti un ir pamats jaunu, labi apmaksātu darbavietu radīšanai un dzīves kvalitātes pieaugumam.

Ekonomikas ministrijas aktivitātēs jaunajā plānošanas periodā ir pieejami aptuveni 770 miljoni eiro mērķtiecīgām investīcijām Latvijas ekonomikas modernizācijā un industrializācijā. Būtisks ES fondu finansējuma pieaugums ir paredzēts arī energoefektivitātes veicināšanai, plānošanas perioda ietvaros ieguldot vairāk nekā 333 miljonus eiro energoefektivitātes paaugstināšanai daudzdzīvokļu mājās, publiskajās un ražošanas ēkās. 2016. gadā tiks turpinātas vai uzsāktas tādas ES fondu aktivitātes kā *Jaunu produktu ieviešana ražošanā* (atbalsts iekārtu iegādei), *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana* (nacionālie stendi, t.sk., ārējo tirgu apgūšana (dalība izstādēs)), *Nodarbināto apmācības*, *Kompetences centri*, *Biznesa inkubatori*, *Daudzdzīvokļu māju siltināšana*, kā arī tiks turpināta un paplašināta atbalsta sniegšana saimnieciskās darbības veicējiem arī finanšu instrumentu veidā (garantiju programmas, aizdevumu programmas, riska kapitāla instrumenti, t.sk. akcelerācijas fondi un biznesa eņģeļu investīciju instruments).

Nodokļu sistēmas pilnveidošana un efektivitātes palielināšana ir svarīgs nosacījums ekonomikas transformācijai. Šobrīd notiek nodokļu sistēmas izvērtēšana, tās ietvaros ir veikts Pasaules Bankas audits par Latvijas nodokļu sistēmu. Uzskatu, ka nodokļu sistēmas problēma Latvijā nav pārāk zemas nodokļu likmes, bet gan izvairīšanās maksāt nodokļus, jo tipiska uzņēmēja vai darba darītāja, godīga maksātāja nodokļu slogs ir augsts. Lai komersanti investētu jaunu, ienesīgāku produktu un pakalpojumu izstrādē, būtu nepieciešams pārskatīt un izstrādāt *Nodokļu politikas pamatnostādnes* vidējam termiņam – 2021. gadam.

2016. gadā Ekonomikas ministrija sadarbībā ar nozaru ministrijām un uzņēmumus pārstāvošajām

organizācijām gatavo likumprojektu uzņēmējdarbības uzsācēju atbalstam par speciāla vienkāršota nodokļu režīma ieviešanu uzņēmējdarbības uzsācējiem to sākotnējās darbības posmā, kā arī grozījumus normatīvajos aktos par specializēta vienkāršota nodokļu režīma ieviešanu maziem un mikro uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu.

Viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana. Jaunākajā Pasaules Bankas *Doing Business 2016* pētījumā 189 valstu konkurencē Latvija ierindojusies augstajā 22. vietā jeb 10. vietā ES dalībvalstu vidū. Pasaules Banka ir atzinusi Latviju par vienu no TOP 30 līderēm, kas ir veikušas nozīmīgas reformas uzņēmējdarbības uzlabošanā.

Latvija ir uzlabojusi savu sniegumu uzņēmējdarbības uzsākšanas, līgumsaistību izpildes, nekustamā īpašuma reģistrēšanas un elektroenerģijas pieslēgumu ierīkošanas jomās. Tomēr, lai straujāk uzlabotu Latvijas uzņēmējdarbības vides kvalitāti, ir svarīgi turpināt reformu procesu tieslietu sistēmā, īpaši komercstrīdu izskatīšanā un maksātnespējas procesa vienkāršošanā. Vienlaikus mērķtiecīgi jāmazina birokrātiskais slogs nodokļu administrēšanā, samazinot procedūru skaitu un to veikšanai nepieciešamo laiku. No reformu īstenošanas kvalitātes un ātruma būs atkarīga turpmākā Latvijas uzņēmējdarbības vides un ekonomikas konkurētspēja. Mūsu mērķis – turpmākajos gados būt pasaules valstu TOP 20 pēc uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējuma.

Lai stiprinātu patērētāju aizsardzību, 2015. gada 1. jūlijā stājās spēkā grozījumi *Negodīgas komercprakses aizlieguma likumā* un *Reklāmas likumā*, kas paplašina Patērētāju tiesību aizsardzības centra un citu uzraudzības iestāžu pilnvaras negodīgas komercprakses gadījumos, kā arī palielina maksimālo soda naudas apmēru par negodīgu komercpraksi. Savukārt 2016. gada 1. janvārī stājušies spēkā grozījumi *Patērētāju tiesību aizsardzības likumā*, kas paredz stingrākus nosacījumus nebanku jeb „*ātro kredītu*" izsniegšanai.

Lai *Konkurences likuma* piemērošanu padarītu efektīvāku un aizsargātu godīgu uzņēmēju intereses, Saeima ir pieņēmusi grozījumus *Konkurences likumā*, paredzot iespējas Konkurences padomei prioritāri skatīt smagākās pārkāpumu lietas, paplašinot iestādes izmeklēšanas pilnvaras, uzņēmumu iespējas saņemt atbrīvojumu no soda, uzlabojot apvienošanās kontroles noteikumus, kā arī atvieglojot cietušo tiesības saņemt konkurences kropļojumu radīto zaudējumu atlīdzību.

Būvniecības jomā izstrādāti visi jaunajam *Būvniecības likumam* pakārtotie normatīvie akti, turpinājās Latvijas būvnormatīvu pārskatīšana, kā arī veikta *Eirokodeksa standartu* adaptācija būvniecību regulējošo aktu sistēmā. Vienlaikus, pilnveidojot būvniecības uzraudzības kontroli, darbu ir sācis Būvniecības valsts kontroles birojs. Standartizācijas birojs sadarbībā ar Ekonomikas ministriju būvkomersantu reģistrā reģistrētajiem būvkomersantiem laika posmā no 2015. gada 1. novembra līdz 2016. gada 15. februārim nodrošināja bezmaksas pakalpojumu *Standartu lasītava* – attālinātu piekļuvi vairāk nekā 3000 būvniecības standartu.

Lai atvieglotu mājokļa iegādi jaunajām ģimenēm, atbalsta programmas kopējais finansējums ir sasniedzis 3,5 milj. eiro. Uz 2016. gada 30. jūniju kopumā atbalstītas 2686 ģimenes, kurās kopā ir 3531 bērns. Programmai ir būtiska ietekme uz hipotekārās kreditēšanas tirgu kopumā – 2015. gada 4. ceturksnī mājokļu galvojumi ir piesaistīti trešajai daļai no jauna izsniegto kredītu apjoma mājokļa iegādei, remontam un rekonstrukcijai, savukārt 2016. gada 1. ceturksnī – 50% no kopējo aizdevumu skaita.

Turpinās Latvijas enerģijas tirgus integrācija Eiropā. Elektroenerģijas tirgū pēc tā pilnīgas atvēršanas sekmīgi aizvadīts pirmais gads brīvas konkurences apstākļos. Lai kompensētu elektroenerģijas izmaksu pieaugumu, kas radās, atceļot visām mājsaimniecībām subsidētos tarifus, elektroenerģiju par samazinātu cenu var saņemt trūcīgie un maznodrošinātie elektroenerģijas lietotāji, kā arī daudzbērnu ģimenes. 2015. gadā šis loks tika papildināts ar ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti un personām ar I invaliditātes grupu. Latvijas elektroenerģijas lietotāju maksa par elektroenerģiju 2016. gada pirmajā pusē ir samazinājusies, jo 2015. gada nogalē starp Lietuvu un Zviedriju (Nordbalt), kā arī Lietuvu un Poliju (Litpol LinkI) tika izbūvētas jaunas pārvades jaudas, tādējādi nodrošinot pieeju lētākai elektroenerģijai no Skandināvijas valstīm. Tāpat Ekonomikas ministrija ir īstenojusi kompleksus pasākumus, lai līdz 2017. gadam ierobežotu turpmāku elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes pieaugumu elektroenerģijas kopējā cenā, saglabājot to 2013. gada līmenī.

Saeima ir pieņēmusi *Energoefektivātes likumu*, kura mērķis ir energoresursu racionāla izmantošana un pārvaldība, lai sekmētu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas. Energoefektivitāti var uzskatīt par lielāko

energoresursu, un tās ieviešana ir metode, kura veiksmīgi jāizmanto, lai paaugstinātu energoapgādes drošību, mazinot atkarību no importētiem energoresursiem, un samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisijas.

Ņemot vērā, ka 2016. gada 11. februārī Saeima apstiprināja grozījumus *Enerģētikas likumā*, kas paredz gāzes tirgus liberalizāciju, sākot ar 2017. gada 3. aprīli, tiek turpināts darbs pie gāzes tirgus atvēršanas Latvijā, izstrādājot vairākus gāzes tirgu regulējošus tiesību aktus brīvā tirgus apstākļos. Reģionālas gāzes koordinācijas grupas ietvaros notiek darbs pie Baltijas vienotā reģiona dabasgāzes tirgus izveides. Vienlaikus ir izstrādāti priekšlikumi ilgtermiņa risinājumam valsts atbalsta mehānismiem komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem un augstas efektivitātes koģenerācijā. Lai novērstu līdz šim īstenoto komersantu pārsubsidāciju jeb nesamērīgi lielu atbalstu, uz ko iepriekš norādījusi arī Eiropas Komisija, grozījumi MK noteikumos paredz noteikt iekšējās peļņas normu 9% apmērā tiem komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem vai augstas efektivitātes koģenerācijā. Iekšējās peļņas normas ieviešana sniegs iespēju salīdzināt atdevi no dažādiem elektrostaciju projektiem visā atbalsta periodā. Papildus tam šī metode ļaus veikt izvērtējumu par dažādu vienas tehnoloģijas elektrostaciju ražošanas izmaksām un modelēt nākotnes projekcijas attiecībā uz šādu elektrostaciju attīstības iespējām pēc atbalsta perioda beigām.

Papildus Latvijas enerģijas tirgus likumdošanas nosacījumu pilnveidošanai norit arī aktīvs darbs pie elektroenerģijas un gāzes infrastruktūras attīstības, lai nostiprinātu valsts enerģētisko drošību un enerģijas ceļu un avotu diversifikāciju.

Galvenais mērķis enerģētikā laika posmā līdz 2020. gadam ir Latvijas energoapgādes drošības paaugstināšana, konkurētspējīgas enerģijas cenas nodrošināšana patērētājiem un enerģētikas ilgtspējas veicināšana.

Ekonomikas ministrijas un tās padotībā esošo valsts pārvaldes institūciju pārstāvji ir veiksmīgi strādājuši pie iestāšanās procesa Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā (OECD), lai Latvija varētu kļūt par pilntiesīgu organizācijas dalībvalsti. Līgums par Latvijas pievienošanos OECD tika parakstīts 2016. gada 2. jūnijā Parīzē. Latvijai kā OECD dalībvalstij būs aktīvi jāiesaistās organizācijas darbā, kā arī jāturpina īstenot OECD rekomendāciju izpildi, lai sekmētu Latvijas ilgtspējīgu tautsaimniecisko attīstību globalizācijas apstākļos.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Ziņojumā jūs atradīsiet informāciju par Latvijas nozīmīgākajiem ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem, tajā skaitā arī ES fondu izmantošanu.

Ne visus Ziņojumā aplūkotos jautājumus ir vērtējis Ministru kabinets, tādēļ daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Ziņojuma autoriem par veikumu!
2016. gada jūnijs

Arvils Ašeradens,
Ministru prezidenta biedrs,
ekonomikas ministrs

SATURA RĀDĪTĀJS

Saīsinājumi, mērvienības un nosacītie apzīmējumi 9

1. Ekonomiskais stāvoklis: īss kopsavilkums 11

2. Ārējā ekonomiskā vide 15

3. Izaugsme 19

3.1. Iekšzemes kopprodukts un kopējais pieprasījums 19

3.1.1. Attīstības tendences 19

3.1.2. Privātais un valsts patēriņš 20

3.1.3. Investīcijas 22

3.1.4. Eksports un imports 26

3.2. Nozaru ieguldījums 31

3.2.1. Nozaru attīstības tendences 31

3.2.2. Apstrādes rūpniecība 37

3.3. Prognozes 51

4. Makroekonomiskā stabilitāte 53

4.1. Valsts finanses 53

4.1.1. Fiskālā politika un valsts parāds 53

4.1.2. Budžeta ieņēmumi 55

4.1.3. Budžeta izdevumi 59

4.2. Cenas 61

4.2.1. Patēriņa cenas 61

4.2.2. Ražotāju cenas 65

4.2.3. Ārējās tirdzniecības vienības vērtības indeksi 67

4.3. Maksājumu bilance 67

4.3.1. Tekošais konts 67

4.3.2. Finanšu plūsmas 69

4.3.3. Ārvalstu tiešās investīcijas 70

4.4. Finanšu un kapitāla tirgi 73

4.4.1. Monetārā politika 73

4.4.2. Tirgus struktūra un attīstība 74

4.4.3. Aktīvi, noguldījumi un kredīti 75

5. Darba tirgus 79
5.1. Nodarbinātība un bezdarbs 79
5.2. Darbaspēka izmaksas un produktivitāte 82
5.3. Darba tirgus prognozes 86
5.4. Nodarbinātības politika 88

6. Ekonomiskā politika un struktūrpolitikas prioritātes 94
6.1. „Eiropa 2020" stratēģija un Latvijas nacionālā reformu programma 94
6.1.1. „Eiropa 2020" stratēģija un tās virzība 94
6.1.2. Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai 98
6.2. Latvijas iekļaušanās ES ekonomiskajā un struktūrpolitikā 99
6.2.1. Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda izmantošana 99
6.2.2. Ārējā ekonomiskā politika 105
6.2.3. Eiropas Savienības vienotais tirgus 107
6.3. Industriālā politika 109
6.4. Enerģētikas politika 110
6.5. Būvniecības un mājokļu politika 121
6.6. Tūrisma politika 126
6.7. Uzņēmējdarbības vides uzlabošana 128
6.8. Mazie un vidējie uzņēmumi 131
6.9. Inovācija un jaunās tehnoloģijas 134
6.10. Informācijas sabiedrība 139
6.11. Konkurences politika 143
6.12. Eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes politika 146
6.13. Patērētāju tiesību aizsardzība un tirgus uzraudzība 147
6.14. Kvalitātes nodrošināšana 150
6.14.1. Kvalitātes struktūrpolitika 150
6.14.2. Akreditācija, standartizācija, metroloģija 151
6.15. Privatizācija 153
6.16. Tautsaimniecības padome 157

7. Rekomendācijas 160

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

AS	akciju sabiedrība
AES	atomelektrostacija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas
BTL	Brīvās tirdzniecības līgums
CIF	preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz importētājvalsts robežai
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
CZK	Centrālā zemes komisija
DP	darbības programma
ECC	Eiropas Patērētāju informēšanas centrs
EK	Eiropas Komisija
ELVGF	Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ES-15	Eiropas Savienības dalībvalstis pirms 2004. gada 1. maija paplašināšanās
ES-27	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2007. gada 1. janvāra paplašināšanās
ES-28	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc 2013. gada 1. jūlija paplašināšanās
ESF	Eiropas Sociālais fonds
FOB	preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz eksportētājvalsts robežai
HES	hidroelektrostacija
IKP	iekšzemes kopprodukts
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
KF	Kohēzijas fonds
KP	Konkurences padome
LATAK	Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs
LGA	Latvijas Garantiju aģentūra
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
LVS	Latvijas Standarts
MK	Ministru kabinets
MVK	mazie un vidējie komersanti
MVU	mazie un vidējie uzņēmēji
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
PCI	patēriņa cenu indekss
PJ	petadžouls
PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
PTO	Pasaules Tirdzniecības organizācija
SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
SVK	Starpvaldību komisija
TAI	tirdzniecības aizsardzības instrumenti
TAVA	Tūrisma attīstības valsts aģentūra
TEC	termoelektrocentrāle
TSP	Ekonomikas ministrijas Tautsaimniecības padome
TWh	teravatstunda
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VSS	Valsts sekretāru sanāksme
ZVFI	Zivsaimniecības vadības finansēšanas instruments

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija
BE	Beļģija
BG	Bulgārija
CZ	Čehija
CY	Kipra
DE	Vācija
DK	Dānija
EE	Igaunija
EL	Grieķija
EU	Eiropas Savienība
FI	Somija
FR	Francija
HR	Horvātija
HU	Ungārija
IE	Īrija
IT	Itālija
LT	Lietuva
LU	Luksemburga
LV	Latvija
MT	Malta
NL	Nīderlande
PL	Polija
PT	Portugāle
RO	Rumānija
SE	Zviedrija
SI	Slovēnija
SK	Slovākija
SP	Spānija
UK	Lielbritānija

1. EKONOMISKAIS STĀVOKLIS: ĪSS KOPSAVILKUMS

No 2005. gada līdz 2007. gadam apjomīga ārējā kapitāla ieplūde stimulēja būtisku privātā patēriņa un investīciju pieaugumu Latvijā. IKP vidējie gada pieauguma tempi pārsniedza 10%. 2008. gadā un 2009. gadā, globālās finanšu krīzes ietekmē apstājoties ārējā kapitāla ieplūdei, iestājās recesija. Krīzes laikā IKP samazinājās par ¼ daļu, ārējais parāds gandrīz dubultojās, nodarbināto skaits samazinājās par 16%, strādājošo reālā darba samaksa – par 12 procentiem.

Kopš 2010. gada beigām ekonomiskā lejupslīde Latvijā ir apturēta, un ir atsākusies izaugsme. No 2011. gada līdz 2013. gadam IKP vidēji pieauga par 4,4% ik gadu. 2014. gadā IKP pieauga par 2,4%, bet 2015. gadā – par 2,7%. Pieauguma tempu palēninināšanos pēdējos divos gados noteica tendences ārējā vidē – lēnāka izaugsme ES nekā gaidīts, kā arī ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā. Lai arī pēdējos gados Latvijas ekonomika pieaug, IKP vēl ir par gandrīz 5% mazāks nekā pirms krīzes 2007. gadā.

2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, IKP pieauga par 2,1%. Š.g. 1. ceturksnī būtiski kritās investīciju apjomi, galvenokārt bremzējoties ES struktūrfondu apguvei. Kā negatīvs faktors jāmin arī pakāpeniskais eksporta apjomu samazinājums jau vairākus ceturkšņus pēc kārtas. Izaugsmes tempus 2016. gadā, tāpat kā iepriekšējā gadā, galvenokārt noteiks iekšējā pieprasījuma attīstība. To nodrošinās algu kāpums un bezdarba samazināšanās. Turpmākajai ekonomikas attīstībai nozīmīgas ir investīcijas. Privāto investīciju dinamika joprojām ir ļoti mērena, savukārt sabiedriskā sektora investīcijas ir cieši saistītas ar ES struktūrfondu apgūšanas plānošanas perioda cikliskumu.

Ja ārējā vidē nenotiks jauni, būtiski satricinājumi, tad, visticamāk, gada otrajā pusē un arī 2017. gadā redzēsim straujāku IKP izaugsmi. Par to liecina gan šobrīd pieejamās prognozes par ārējās tirdzniecības partnervalstu izaugsmi, gan ES fondu apguves cikla plāns. Līdz ar to Latvijas tautsaimniecības izaugsmes atslābums š.g. 1. ceturksnī, visticamāk, ir ar īstermiņa raksturu. **Ekonomikas ministrijas speciālisti prognozē, ka 2016. gadā kopumā IKP pieauguma tempi varētu būt 2,8% robežās**.

1.1. tabula

Latvija: ekonomiskās attīstības pamatrādītāji

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016p	2017p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. eiro)	17,9	20,2	21,8	22,8	23,6	24,4	25,0	26,0
pieaugums pret iepriekšējo gadu, procentos								
Iekšzemes kopprodukts	-3,8	6,2	4,0	3,0	2,4	2,7	2,8	3,5
Privātais patēriņš	2,8	3,0	3,2	5,1	2,3	3,3	3,4	3,4
Valsts patēriņš	-8,1	3,0	0,3	1,6	4,9	3,1	2,3	3,3
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-19,8	24,1	14,4	-6,0	0,5	2,7	-6,5	5,0
Eksports	13,4	12,0	9,8	1,1	3,1	1,4	-1,4	2,8
Imports	12,4	22,0	5,4	-0,2	0,8	1,8	1,4	3,1
Patēriņa cenas	-1,1	4,4	2,3	0,0	0,6	0,2	0,0	1,2
procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi								
Vispārējās valdības sektora bilance	-8,1	-3,4	-0,8	-0,9	-1,6	-1,3	-1,0	-1,0
Vispārējās valdības parāds	47,5	42,8	41,4	39,1	40,8	36,4	40,0	38,0
Eksporta-importa saldo	-1,5	-5,0	-4,5	-3,2	-2,2	-1,4	-0,8	-1,0
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, % pret iepriekšējo gadu)	-6,4	1,3	1,6	2,1	-1,0*	1,3	0,8	0,9
Nodarbinātības līmenis	52,0	54,0	56,1	58,2	59,1	60,8	62,1	63,4
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8	9,9	9,4	8,6

p – prognoze
* Sākot ar 2014. gadu, ir veiktas izmaiņas darbaspēka apsekojuma metodoloģijā. Ceturkšņa datu vispārināšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās mājsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)

Kopš 2010. gada Latvijas preču un pakalpojumu eksports ir audzis ļoti strauji un ir galvenais tautsaimniecības attīstības dzinulis. Eksporta apjomi šobrīd vairāk nekā par 25% pārsniedz pirmskrīzes līmeni. Tomēr pēdējos gados zemais pieprasījums ārējos tirgos ir ietekmējis eksporta dinamiku, un tā kļuvusi mērenāka. 2015. gadā eksporta apjomi pieauga par 1,4%, bet 2016. gada 1. ceturksnī eksports samazinājās par 1,9 procentiem.

Ekonomikas problēmas Krievijā ir ietekmējušas Latvijas eksporta iespējas. 2015. gadā Latvijas eksports uz Krieviju samazinājās par 24% (faktiskajās cenās), no kuriem 16% bija saistīti ar Krievijas noteikto importa embargo un 84% – ar pārējo preču eksporta samazinājumu uz Krieviju saistībā ar vājo pieprasījumu. Tajā pašā laikā preču eksports palielinājās uz ES valstīm par 1,5% (apjomīgākie eksporta pieaugumi bija uz Lietuvu, Nīderlandi, Dāniju, Franciju, Čehiju, u.c.), bet uz trešajām valstīm (galvenokārt uz Alžīriju, Saūda Arābiju, Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Turciju, ASV, u.c.) – par 23,5%, kas liecina, ka Latvijas uzņēmēji pakāpeniski apgūst jaunus noieta tirgus.

Eksporta turpmākās attīstības iespējas ietekmēs ne tikai ārējā pieprasījuma izmaiņas, bet arī Latvijas ražotāju konkurētspēja. Jāņem vērā, ka līdz šim Latvijas konkurētspējas uzlabošanos pamatā noteica darbaspēka izmaksu samazināšana, bet turpmāk izšķiroša loma būs spējai palielināt produktivitāti.

Krīzes laikā, samazinoties iekšējam pieprasījumam, importa apjomi strauji saruka. Palielinoties ekonomiskajām aktivitātēm iekšējā tirgū, pieprasījums pēc importa pieaug. Tomēr kopš 2012. gada vidus importa dinamika ir kļuvusi krietni mērenāka. 2015. gadā imports pieauga tikai par 1,8%, bet 2016. gada 1. ceturksnī palielinājās par 5 procentiem.

Tekošā konta deficīts 2015. gadā bija 1,2% no IKP līmenī. Jāatzīmē, ka **zems tekošā konta deficīts Latvijā saglabājas jau kopš 2010. gada, kas liecina par Latvijas ekonomikas ārējo sabalansētību**.

Nodarbinātības palielinājums un pakāpenisks darba samaksas kāpums sekmē privātā patēriņa pieaugumu. 2015. gadā privātais patēriņš pieauga par 3,3%, bet 2016. gada 1. ceturksnī – par 3,7%. Privātā patēriņa pieauguma tempus papildus augstāk minētajiem faktoriem sekmē arī zemā inflācija.

Uzlabojoties situācijai budžetā, pieaug valsts patēriņš. 2015. gadā tas pieauga par 3,1% bet 2016. gada 1. ceturksnī – par 2,2 procentiem.

Pēdējos gados investīciju dinamika Latvijā ir mērena. 2015. gadā tā pieauga par 2,7%, bet 2016. gada 1. ceturksnī tā būtiski samazinājās – par 16%, galvenokārt bremzējoties struktūrfondu apguvei. Salīdzinoši lēno investīciju pieaugumu ietekmē uzņēmēju nogaidošā attieksme saistībā ar pieaugošo nenoteiktību ārējā vidē. Arī banku piesardzīgā kreditēšanas politika joprojām ir viens no investīcijas ierobežojošiem faktoriem. Jāatzīmē, ka būtiska ir valsts loma investēšanas procesā – vājas kreditēšanas apstākļos valsts nodrošina nozīmīgu atbalstu privātajām investīcijām, izmantojot ES struktūrfondu līdzfinansējumu.

Pēdējos gados vājais pieprasījums eksporta tirgos bremzē apstrādes rūpniecības izaugsmi. 2015. gadā apstrādes rūpniecības izlaide bija par 4,3% lielāka nekā 2014. gadā. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsmē bija kokapstrādes, metālu ražošanas, datoru, elektrisko un optisko iekārtu, kā arī mašīnu un iekārtu ražošanas nozarēm. Savukārt pārtikas rūpniecībā izlaides apjomi bija krietni mazāki nekā 2014. gadā. Nozares attīstību būtiski ietekmēja ES un Krievijas ekonomiskās attiecības. Tāpat ražošanas apjomi samazinājās vieglajā rūpniecībā, pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā un ķīmiskajā rūpniecībā.

2016. gada četros mēnešos ražošanas apjomi tikai par 1% pārsniedza pagājušā gada rādītāju. Tas liecina, ka 2016. gadā kopumā apstrādes rūpniecības izlaides pieaugums būs neliels. Izaugsmes tempus lielā mērā noteiks ārējā vide – ES valstu izaugsme un ekonomiskā situācija NVS valstīs. Vienlaikus, lai nodrošinātu straujāku apstrādes rūpniecības izaugsmi, uzņēmumiem nepieciešams paaugstināt produktivitāti un apgūt jaunus eksporta tirgus.

Lielākais devums IKP pieaugumā pēdējos gados ir bijis uz iekšējo pieprasījumu orientētām nozarēm. Pēc apjomīgas lejupslīdes krīzes laikā izaugsme ir atsākusies būvniecības nozarē, ko lielā mērā veicina publiskie pasūtījumi un ES fondu projekti. Tomēr 2015. gadā kopumā un 2016. gada 1. ceturksnī nozarē bija vērojams kritums (attiecīgi par 1,1% un 19%), kas lielā mērā skaidrojams ar ES struktūrfondu apguves cikliskumu. 2015. gadā būvniecības nozares kritumu pamatā noteica ēku būvniecības apjomu samazinājums, bet 2016. gada 1. ceturksnī lielākie kritumi vērojami dzīvojamo ēku būvniecībā, autoceļu, ielu, ceļu un dzelzceļu līniju būvniecībā.

Komercpakalpojumu nozarēs izaugsme 2015. gadā bija nedaudz straujāka nekā pirms gada. 2015. gadā komercpakalpojumu apjomi bija par 2,5% lielāki nekā 2014. gadā. Līdzīgs pieauguma temps bija vērojams arī 2016. gada 1. ceturksnī, ko lielā mērā noteica izaugsme informācijas un komunikācijas pakalpojumos, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

Palielinoties valdības izdevumiem, stabils pieaugums ir vērojams arī sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, 2015. gadā – par 3%, bet 2016. gada 1. ceturksnī – par 1,8 procentu.

Pārējā rūpniecībā (elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde) ražošanas apjomi ir svārstīgi, lielā mērā saistīti ar laika apstākļiem un saražotajiem elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomiem. 2015. gadā tie pieauga par 1,4%, bet 2016. gada 1. ceturksnī – par 10,5 procentiem.

Tirdzniecības nozarē (ieskaitot izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumus) kopš 2011. gada turpinās izaugsme. 2015. gadā sniegto pakalpojumu apjomi bija par 4% lielāki nekā 2014. gadā, bet 2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar attiecīgo periodu pirms gada, tie pieauga par 3,7%. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmē privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma

pieaugums. Savukārt vājās ārējās tirdzniecības aktivitātes bremzē vairumtirdzniecības nozares izaugsmi.

Pēc pieauguma 2014. gadā 2015. gads transporta un uzglabāšanas nozarei nebija tik veiksmīgs. 2015. gadā transporta un uzglabāšanas nozarē sniegto pakalpojumu apjomi būtībā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Lielā mērā to noteica kravu apgrozījuma kritums ostās un dzelzceļā. 2015. gadā pārvadāto kravu apjomi ostās un dzelzceļā bija attiecīgi par 6,2% un 2,4% mazāki nekā 2014. gadā. 2016. gada 1. ceturksnī, lai arī samazinājās pārvadāto kravu apjomi ostās un dzelzceļā, kopumā nozarē bija vērojams pieaugums par 1,6 procentiem.

Pēdējos gados Latvijā vērojama mērena inflācija. 2015. gada vidējā inflācija bija 0,2%. Arī 2016. gadā turpinās ļoti mērens cenu pieaugums, ko lielā mērā ietekmē naftas un pārtikas cenu dinamika pasaulē. 2016.gada maijā vidējā gada inflācija bija negatīva (-0,2%). Arī 2016. gada otrajā pusē inflāciju turpinās ietekmēt pasaules naftas un pārtikas cenu dinamika. Pēc būtiskā cenu krituma 2015. gadā un šī gada sākumā, kopš februāra pasaules cenām vērojams pieaugums, tomēr to ietekmēja dažādi īslaicīgi faktori, un turpmāk straujš to kāpums netiek prognozēts. Kopējās izmaksas saglabāsies zemas iepriekšējo periodu cenu krituma dēļ, kas cenas vairumā patēriņa preču grupu noturēs zemā līmenī, tāpēc **kopumā 2016. gadā vidējā gada inflācija varētu būt tuvu nullei**.

Pēc finanšu tirgus satricinājuma 2008. gada beigās un 2009. gada sākumā **Latvijas monetārie rādītāji pakāpeniski stabilizējas** – uzlabojas kredītportfeļa kvalitāte un pieaug banku piesaistīto noguldījumu apjoms. Kredītu ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī 2016. gada 1. ceturksnī bija 10,9%, kas ir zemākais rādītājs kopš 2008. gada beigām. Banku kredītportfeļa kvalitātes uzlabošanās lielā mērā ir saistīta ar slikto kredītu norakstīšanu.

Turpina pieaugt banku piesaistīto rezidentu noguldījumu apjoms. Līdz ar gaidāmo eiro ieviešanu noguldījumi īpaši strauji pieauga 2013. gada beigās. 2016. gada aprīļa beigās, salīdzinot ar 2015. gada attiecīgo periodu, noguldījumu apjoms pieauga par 11,7 procentiem.

Tomēr kredītu atlikumi joprojām turpina sarukt, lai arī negatīvie tempi samazinās. Tas galvenokārt ir saistīts ar iepriekš izsniegto kredītu atmaksu un slikto kredītu norakstīšanu. 2016. gada marta beigās, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, tie ir sarukuši par 0,8%. Saruka hipotekāro kredītu atlikumi, bet pieauga komerckredītu un industriālo kredītu, kā arī patēriņa kredītu atlikumi.

Kopš 2011. gada, kad Latvija atgriezās pie izaugsmes, **ir sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā**. Vispārējās valdības budžeta deficīts 2015. gadā bija 306,2 milj. eiro jeb 1,3% no IKP. Saeima 2016. gada valsts budžetu pieņēma ar budžeta deficītu 1% apmērā no IKP, un tas atbilst pieļaujamajam budžeta deficīta apjomam, kas izriet no noteiktā strukturālās bilances mērķa. Kā budžeta prioritātes 2016. gadā izvirzīta valsts iekšējās un ārējās drošības stiprināšana, veselības aprūpes pieejamības uzlabošana, kā arī izglītības kvalitātes uzlabošana.

Līdz ar *Fiskālās disciplinas likuma* (FDL) apstiprināšanu 2013. gada sākumā valsts fiskālās politikas kurss turpmāk balstās uz koncepciju, kas paredz ekonomiskajā ciklā nodrošināt sabalansētu budžetu, ar to saprotot vispārējās valdības strukturālās budžeta bilances apmēru, kas nepārsniedz -0,5% no IKP, kā to paredz FDL. Latvija strukturālo deficītu 0,5% no IKP apmērā sasniedza 2012. gadā. Līdz ar to turpmāko gadu uzdevums vairs nav strukturālā deficīta samazināšana, bet gan noturēšana vidējā termiņa mērķa līmenī.

Latvijas Stabilitātes programma 2016. -2019. gadam paredz vispārējās valdības budžeta deficītu 2017. un 2018. gadā 1% no IKP un 2019. gadā – 0,5% no IKP.

Ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū – mazinās krīzes izraisītais augstais bezdarbs un pieaug nodarbinātības līmenis. Tajā pašā laikā atsevišķas iedzīvotāju grupas, īpaši personas ar zemu izglītības līmeni un kvalifikāciju, gados vecāki cilvēki, kā arī jaunieši situācijas uzlabošanos izjūt vājāk.

2015. gadā nodarbināto skaits bija par 1,3% lielāks nekā pirms gada, bet bezdarba līmenis saruka līdz 9,9%. Arī 2016. gadā turpinās uzlabojumi darba tirgū. 2016. gada 1.ceturksnī nodarbināto skaits palielinājās par 0,6% un sasniedza 889,2 tūkstošus iedzīvotāju jeb 61% no iedzīvotāju kopskaita vecumā no 15-74 gadiem. Darba tirgū saglabājās augsts iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis gada laikā ir palielinājies par 1,5 procentpunktiem. Ekonomiski aktīvi bija 990,9 tūkst. iedzīvotāju jeb 68% no iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 74 gadiem.

Bezdarba līmenis 2016. gada 1. ceturksnī bija 10,3%, un darba meklējumos atradās 101,6 tūkst. iedzīvotāju. Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu bezdarba līmenis pieaudzis par 0,1 procentpunktu. Būtiskākais bezdarba pieaugums ir bijis starp iedzīvotājiem vecumā no 55-74 gadiem.

Reģistrētā bezdarba līmenis 2016. gada maija beigās bija 8,4% – bija reģistrēti 79,1 tūkst. bezdarbnieku, par gandrīz 1,5 tūkst. personām mazāk nekā pirms gada. Augstākais reģistrētais bezdarba līmenis saglabājas Latgales reģionā (18,3%), bet zemākais – Rīgā (5,1%).

Sagaidāms, ka situācija darba tirgū turpinās uzlaboties, tomēr lēnākos tempos nekā iepriekšējos gados. No vienas puses to ietekmēs augstāks bāzes efekts darba tirgū, no otras puses – negatīvās demogrāfijas tendences. Paredzams, ka nodarbināto skaits 2016. gadā palielināsies par 0,8%. Tikmēr bezdarba līmenis 2016. gadā varētu samazināties līdz vidēji 9,4 procentiem.

Salīdzinoši augstais bezdarbs galvenokārt saistīts ar cikliskiem faktoriem, tomēr saglabājas arī augsts strukturālā bezdarba risks. Daļai bezdarbnieku ilgstoši var būt problēmas atrast darbu, jo jaunās darbavietas nav tās pašas, kas tika zaudētas krīzes laikā.

Krīzes laikā atalgojuma korekcija, ņemot vērā ekonomikas samazināšanas apjomus, bija salīdzinoši mērena, lielāko daļu ekonomikas apjomu krituma kompensēja strādājošo skaita samazinājums. Stabilizējoties

ekonomiskajai situācijai, **kopš 2010. gada beigām ir atsācies atalgojuma pieaugums.** Straujš atalgojuma pieaugums bija vērojams arī 2015. gadā, kad vidējā bruto alga palielinājās par 6,8% un sasniedza 818 eiro.

Kopš 2010. gada atalgojums ir audzis gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Jāatzīmē, ka sabiedriskajā sektorā 2015. gadā vidējā bruto alga bija par 6,1% augstāka nekā 2008. gadā, turpretī privātajā sektorā tā pārsniedza 2008. gada līmeni par vairāk nekā 28 procentiem.

Līdz ar nominālā atalgojuma pieaugumu pakāpeniski palielinās reālā darba alga. Kopš 2013. gada reālās algas pieaugums ir kļuvis straujāks. 2015. gadā reālā alga palielinājās par 7,4%. Pēdējo gadu laikā reālās algas pieaugumu pamatā nosaka straujais nominālās algas kāpums, kā arī mērenās patēriņa cenu izmaiņas.

2016. gadā vidējā bruto darba samaksa turpina pieaugt, tomēr tās pieauguma temps ir mērenāks nekā iepriekšējā gadā. Šogad 1. ceturksnī darba samaksa bija par 5,3% lielāka nekā pirms gada – 827 eiro. **Ekonomisko aktivitāšu pieaugums veicinās darba samaksas kāpumu, tomēr kopumā tās pieaugums 2016. gada būs mērenāks nekā pērn.**

Latvijas tautsaimniecības turpmākā attīstība joprojām būs cieši saistīta ar eksporta iespējām, **tāpēc lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību**.

Īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība, kā arī Ukrainas krīzes izraisītās ģeopolitiskās situācijas uzlabošanās. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto struktūrfondu atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē.

Straujākas izaugsmes scenārijs paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos atjaunosies izaugsme, un Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. **Vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi varētu sasniegt 4-5% pieaugumu gadā.** Savukārt vājākas izaugsmes scenārijā, saglabājoties vājai izaugsmei Eiropā un neuzlabojoties ģeopolitiskajai situācijai, Latvijas ekonomikas izaugsmes tempi var būt daudz lēnāki.

2. ĀRĒJĀ EKONOMISKĀ VIDE[1]

Globālās ekonomikas izaugsme 2015. gada otrajā pusē bija vājāka nekā iepriekš prognozēts, it īpaši gada pēdējā ceturksnī. 2015. gadā lēnāka izaugsme bija vērojama attīstītajās valstīs, it īpaši ASV, kā arī Japānā un citās Āzijas attīstītajās ekonomikās. Savukārt ekonomiskā situācija attīstības valstīs ir daudzveidīga, ar labiem izaugsmes rādītājiem Ķīnā un lielākajā daļā Āzijas attīstības valstīs, kamēr dziļas recesijas apstākļi saglabājās Brazīlijā, Krievijā un citās uz izejvielu eksportu orientētajās valstīs.

Saskaņā ar EK pavasara prognozēm 2016. gadā globālās ekonomikas izaugsme būs 3,1%, kas ir nedaudz vājāka nekā tika prognozēts iepriekš, savukārt 2017. gadā izaugsme tiek lēsta ap 3,4%. Līdzīgu globālās ekonomikas attīstību prognozē arī Starptautiskais valūtas fonds.

ASV ekonomikas izaugsme 2015. gadā bija 2,4%, ekonomikas izaugsmei ievērojami palēninoties gada pēdējā ceturksnī. To galvenokārt noteica dolāra kursa nepārtraukts pieaugums apvienojumā ar vāju ārējo pieprasījumu, kas bremzēja neto eksporta attīstību. Zemās naftas cenas nelabvēlīgi ietekmēja enerģētikas nozari. Galvenie izaugsmes virzītāji bija iekšzemes pieprasījums – privātais patēriņš un iekšzemes investīcijas.

Arī 2016. gadā ASV ekonomikas izaugsmi veicinās iekšzemes pieprasījums. Zemās enerģijas cenas un situācijas uzlabošanās darba tirgū balstīs mājsaimniecības patēriņu un veicinās mājokļu tirgus attīstību. 2016. gadā saglabāsies mēreni ekspansīva fiskālā politika un izaugsmei labvēlīga monetārā politika.

2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta pieaugums
(procentos pret iepriekšējo gadu)

	2014	2015	2016p	2017p
Pasaule	**3,3**	**3,0**	**3,1**	**3,4**
tai skaitā:				
ASV	2,4	2,4	2,3	2,2
Japāna	0,0	0,5	0,8	0,4
ES	1,4	2,0	1,8	1,9
tai skaitā:				
Eirozonas valstis	0,9	1,7	1,6	1,8
Krievija	0,6	-3,7	-1,9	0,5
Ķīna	7,3	6,9	6,5	6,2

Avots: *European Commission- European Economic Forecast, Spring 2016*
p – prognoze

2.1. attēls

Pasaules IKP sadalījums pa valstu grupām
(struktūra, IKP pēc pirktspējas paritātes vienībām)

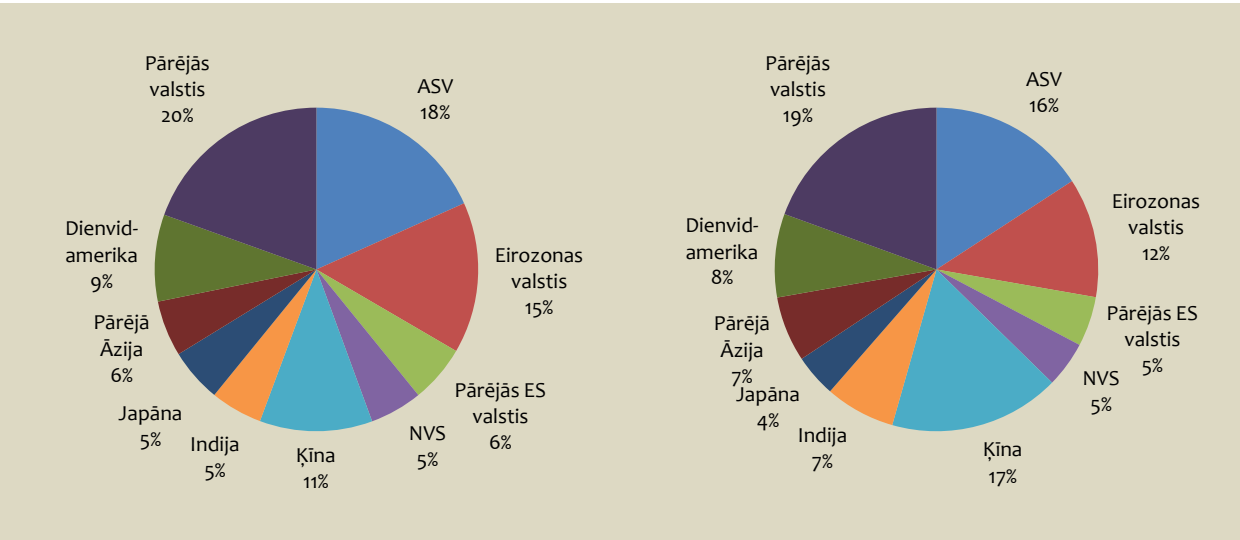

Avots: *The World Economic Outlook April 2016, International Monetary Fund*

[1] Nodaļas sagatavošanā ir izmantoti izdevumi: *European Commission- European Economic Forecast, Spring 2016; International Monetary Fund- World Economic Outlook, April 2016, Regional Economic Outlook Update: Asia and Pacific, April 2016, Regional Economic Issues- Central, Eastern, and Southern Europe, November 2015*

2.2. tabula

Eiropas Savienības dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji
(procentos)

	IKP pieaugums			Patēriņa cenas			Bezdarbs		
	2015	2016p	2017p	2015	2016p	2017p	2015	2016p	2017p
Eiropas Savienība	**2,0**	**1,8**	**1,9**	**0,0**	**0,3**	**1,5**	**9,4**	**8,9**	**8,5**
Apvienotā Karaliste	2,3	1,8	1,9	0,0	0,8	1,6	5,3	5,0	4,9
Austrija	0,9	1,5	1,6	0,8	0,9	1,7	5,7	5,9	6,1
Beļģija	1,4	1,2	1,6	0,6	1,7	1,6	8,5	8,2	7,7
Bulgārija	3,0	2,0	2,4	-1,1	-0,7	0,9	9,2	8,6	8,0
Čehija	4,2	2,1	2,6	0,3	0,5	1,4	5,1	4,5	4,4
Dānija	1,2	1,2	1,9	0,2	0,3	1,5	6,2	6,0	5,7
Francija	1,2	1,3	1,7	0,1	0,1	1,0	10,4	10,2	10,1
Grieķija	-0,2	-0,3	2,7	-1,1	-0,3	0,6	24,9	24,7	23,6
Horvātija	1,6	1,8	2,1	-0,3	-0,6	0,7	16,3	15,5	14,7
Igaunija	1,1	1,9	2,4	0,1	0,8	2,9	6,2	6,5	7,7
Itālija	0,8	1,1	1,3	0,1	0,2	1,4	11,9	11,4	11,2
Īrija	7,8	4,9	3,7	0,0	0,3	1,3	9,4	8,2	7,5
Kipra	1,6	1,7	2,0	-1,5	-0,7	1,0	15,1	13,4	12,4
Latvija	2,7	2,8	3,1	0,2	0,2	2,0	9,9	9,6	9,3
Lietuva	1,6	2,8	3,1	-0,7	0,6	1,8	9,1	7,8	6,4
Luksemburga	4,8	3,3	3,9	0,1	-0,1	1,8	6,4	6,2	6,2
Malta	6,3	4,1	3,5	1,2	1,4	2,2	5,4	5,1	5,1
Nīderlande	2,0	1,7	2,0	0,2	0,4	1,3	6,9	6,4	6,1
Polija	3,6	3,7	3,6	-0,7	0,0	1,6	7,5	6,8	6,3
Portugāle	1,5	1,5	1,7	0,5	0,7	1,2	12,6	11,6	10,7
Rumānija	3,8	4,2	3,7	-0,4	-0,6	2,5	6,8	6,8	6,7
Slovākija	3,6	3,2	3,3	-0,3	-0,1	1,5	11,5	10,5	9,5
Slovēnija	2,9	1,7	2,3	-0,8	-0,2	1,6	9,0	8,6	8,1
Somija	0,5	0,7	0,7	-0,2	0,0	1,3	9,4	9,4	9,3
Spānija	3,2	2,6	2,5	-0,6	-0,1	1,4	22,1	20,0	18,1
Ungārija	2,9	2,5	2,8	0,1	0,4	2,3	6,8	6,4	6,1
Vācija	1,7	1,6	1,6	0,1	0,3	1,5	4,6	4,6	4,7
Zviedrija	4,1	3,4	2,9	0,7	0,9	1,2	7,4	6,8	6,3

Avots: *European Commission- European Economic Forecast, Spring 2016*
p – prognoze

Āzijas valstu ekonomisko attīstību lielākoties nosaka lielākās reģiona ekonomikas – Ķīna, Japāna, Indija. Āzija joprojām ir straujāk augošais reģions pasaules ekonomikā, taču pastāv nopietnas bažas par globālās atveseļošanās bremzēšanos, kas negatīvi ietekmēs reģiona attīstību.

2015. gada sākumā ekonomiskā izaugsme Āzijas attīstītajās valstīs bija vāja ievērojama eksporta krituma dēļ. Arī gada otrajā pusē ekonomiskā attīstība bija vājāka nekā gaidīts, jo iekšzemes pieprasījums pieauga mēreni un eksporta izaugsme bija salīdzinoši neliela.

Izaugsme Ķīnā 2015. gadā bija tuvu iepriekš prognozētai. To galvenokārt veicināja pakalpojumu nozare, kamēr rūpniecības un būvniecības tempi samazinājās. Darba tirgus attīstība un stabili mājsaimniecību ienākumi balstīja iekšzemes patēriņu, daļēji kompensējot vājās investīcijas. Tāpat kā citās reģiona ekonomikās eksporta tempi strauji palēninājās, bet ņemot vērā importa kritumu, neto eksports bija tuvu nullei.

2016. gadā izaugsme Ķīnā būs lēnāka nekā gadu iepriekš, un šāda tendence saglabāsies arī 2017. gadā. Par iemeslu tam galvenokārt tiek minēta ekonomikas nesabalansētība. Patēriņa izdevumu pieaugums turpinās apsteigt investīcijas. Patēriņu balstīs augošie mājsaimniecību ienākumi, labvēlīgi darba tirgus nosacījumi un paredzamās strukturālās reformas.

Japānas IKP pieaugums 2015. gadā palielinājās līdz 0,5%, atspoguļojot krājumu veidošanos un neto eksporta pieaugumu, ko balstīja vājš jenas kurss. Privātais patēriņš joprojām bija mērens, neskatoties uz augošajiem reāliem ienākumiem un zemām naftas cenām. Arī investīciju apjomi bija nelieli.

Japānas ekonomiskā izaugsme 2016. gadā kopumā tiek prognozēta nedaudz straujāka nekā gadu iepriekš. To veicinās iekšzemes pieprasījuma pieaugums pirms plānotā patēriņa nodokļu kāpuma 2017. gadā.

Indijā joprojām turpinās izaugsmes atgūšanās, ko balsta ievērojama tirdzniecības nosacījumu uzlabošanās, ārvalstu tiešo investīciju ieplūde, kā arī uzņēmēju un patērētāju labvēlīgs noskaņojums. Indijas izaugsme 2016.-2017. gadā tiek prognozēta stabila, to balstīs privātais patēriņš un investīcijas.

Recesija Krievijā 2015. gadā bija saskaņā ar iepriekš prognozēto, un kopumā **NVS valstīs** ekonomiskā situācija pasliktinājās, ko noteica blakusefekti no Krievijas, kā arī citu naftas eksportētājvalstu negatīvā ietekme saistībā ar zemajām naftas cenām.

Tuvākās ekonomiskās perspektīvas NVS joprojām ir ļoti neskaidras. Arī 2016. gadā tiek prognozēta recesija, bet pozitīva izaugsme ir sagaidāma vien 2017. gadā. Krievijas ekonomiku turpinās ietekmēt starptautiskās sankcijas, zemās naftas cenas un strukturālās nepilnības. Ukrainas ekonomikai tiek prognozēta atgriešanās pie pozitīvas izaugsmes 2016. gadā, ko balstīs augošā patērētāju un investoru uzticība, pakāpenisks reālo ienākumu pieaugums un kredītnosacījumu uzlabošanās. Naftas cenas, Krievijas recesija un Ķīnas ekonomikas līdzsvarošanās ietekmēs izaugsmi Centrālajā Āzijā un Kaukāza reģiona valstīs, ierobežojot eksportu, naudas pārvedumus un investīcijas. Reģiona izaugsmi 2016. gadā ierobežos arī vājš ārējais pieprasījumu, naftas ražošanas samazināšana un vāja uzņēmēju uzticība Kazahstānā, mazas valsts investīcijas Azerbaidžānā un Turkmenistānā, zemāki naudas pārvedumu apjomi reģiona importētājvalstīs. Tiek prognozēts, ka situācija reģionā sāks uzlaboties 2017. gadā.

Jau vairāk nekā gadu **Eiropas Savienības** ekonomiku labvēlīgi ietekmē vairāki faktori. Zemās naftas cenas, zems eiro kurss, ekspansīvās monetārās politikas pasākumi un palielināti valsts izdevumi, kas saistīti ar patvēruma meklētāju ieplūšanu dalībvalstīs, ir veicinājušas reģiona ekonomikas attīstību. Savukārt izaugsmi ierobežo pasaules ekonomikas vājāka attīstība, kā arī ārējās vides nenoteiktība.

Galvenais ES izaugsmes stimuls 2016. gadā būs iekšzemes pieprasījums. Privāto patēriņu pozitīvi ietekmēs augošie rīcībā esošie ienākumi. Pēdējā laikā ir uzlabojušies investīciju apstākļi, labvēlīgāki ir kļuvuši finansēšanas nosacījumi un ražošanas jaudu izmantošanas rādītāji. Sabiedriskais patēriņš arī turpmāk veicinās izaugsmi. Nedaudz samazināsies neto eksports. Darba tirgus rādītāji turpinās mēreni uzlaboties.

2.2. attēls

Latvijas galveno partnervalstu ekonomiskā attīstība
(IKP pieauguma tempi, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu)

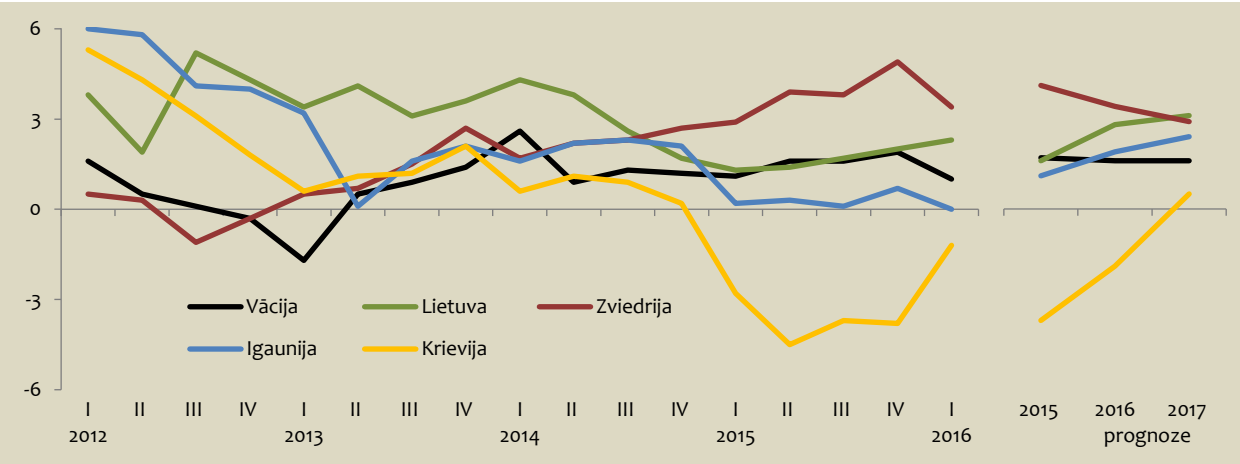

Avots: *Eurostat*, Krievijas Federācijas valsts statistikas dienests, Eiropas komisijas prognozes

Izaugsme **Baltijas valstīs** 2015. gadā bija tuva vidējam ES rādītājam. Nelabvēlīgi izaugsmi ietekmēja ārējā vide.

Lietuvas ekonomikas izaugsme 2015. gadā bija mērena. Lai gan iekšzemes pieprasījums bija salīdzinoši straujš, ārējais pieprasījums no valstīm ārpus ES saglabājās vājš. ES fondu izmaksas veicināja strauju investīciju pieaugumu. Pieauga algas, bet zemas enerģijas un pārtikas cenas labvēlīgi ietekmēja mājsaimniecību rīcībā esošos ienākumus.

2016. gadā izaugsme Lietuvā tiek prognozēta straujāka nekā gadu iepriekš. To noteiks privātā patēriņa pieaugums un eksporta atgūšanās. Nākotnē izaugsmi vājinās lēnāks nodarbinātības pieaugums un inflācijas straujāks kāpums. Pieaugs investīcijas, hipotekārā kreditēšana un mājokļu būvniecība.

Reālā IKP pieaugums **Igaunijā** 2015. gadā bija vājāks nekā 2014. gadā, ko noteica negatīvais bāzes efekts elektronikas nozarē, Krievijas pieprasījuma samazināšanās un zemās naftas cenas, kas nelabvēlīgi ietekmē Igaunijas degakmens ražošanas nozari. Privātais patēriņš stabili pieauga, to balstīja spēcīgs algu pieaugums, ienākuma nodokļa samazināšana un zemā inflācija. Tajā pašā laikā samazinājās privātās investīcijas un saruka krājumi. Pozitīvu ieguldījumu izaugsmē deva neto eksports.

Lai gan saglabājas neskaidrības ārējā vidē, ir paredzams, ka 2016.-2017. gadā ārējais pieprasījums pieaugs, palielinot Igaunijas ražošanas jaudu noslodzi, kas veicinās uzņēmumu investīcijas. Privātā patēriņa izaugsmi bremzēs augošā inflācija. Kā galvenais izaugsmes dzinējspēks saglabāsies iekšzemes pieprasījums.

Izaugsmi **Vācijā** 2015. gadā galvenokārt noteica privātais un sabiedriskais patēriņš, mazākā mērā investīciju pieaugums. Neto eksportam bija neliels pozitīvs ieguldījums izaugsmē.

2016. gada sākumā pieauga rūpniecības produkcijas apjomi. Saglabājās pozitīvi konfidences rādītāji būvniecībā un pakalpojumu nozarē. Savukārt uzņēmēju konfidence ir pasliktinājies. Tomēr stabils darba tirgus, labvēlīgi finanšu nosacījumi, zemas enerģijas cenas un papildu valsts izdevumi patvēruma meklētājiem balstīs iekšzemes pieprasījumu tuvākajā periodā. Kopumā paredzams, ka reālā IKP izaugsme 2016. un 2017. gadā saglabāsies līdzīga kā 2015. gadā.

Reālā IKP izaugsme **Zviedrijā** 2015. gadā bija straujākā kopš 2010. gada. Svarīgi izaugsmes virzītājspēki bija privātais un publiskais patēriņš un papildus tam arī eksports un investīcijas.

Zviedrijas ekonomiskā izaugsme nedaudz palēninās 2016. gadā un arī 2017. gadā, tomēr tā saglabāsies nedaudz virs potenciālās izaugsmes. Spēcīgs iekšzemes pieprasījums būs galvenais izaugsmes dzinējs, ko veicinās darba tirgus attīstība un valdības patēriņa pieaugums.

3. IZAUGSME

3.1. Iekšzemes kopprodukts un kopējais pieprasījums

3.1.1. Attīstības tendences

Kopš 2011. gada Latvijas ekonomikas izaugsme bija viena no straujākajām ES. No 2011. gada līdz 2013. gadam ekonomikas izaugsme sasniedza vidēji 4,4% ik gadu. Pirmajos pēckrīzes gados Latvijas ekonomikas izaugsmi lielā mērā noteica eksporta apjomu pieaugums. Kopš 2013. gada nelabvēlīgā situācija ārējā vidē ierobežo eksporta iespējas. Straujāk aug privātais patēriņš, ko sekmē pakāpenisks nodarbinātības un darba samaksas pieaugums. 2014. gadā ekonomikas pieauguma tempi palēninājās, ko noteica tendences ārējā vidē – lēnāka nekā iepriekš gaidīta izaugsme ES, kā arī ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā. Kopumā 2014. gadā IKP pieauga par 2,4%, un izaugsme joprojām bija straujāka nekā vidēji ES. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika turpināja augt. Kopumā 2015. gadā IKP pieauga par 2,7%. Tomēr, neskatoties uz izaugsmi, IKP joprojām ir par 5% mazāks nekā bija pirms krīzes – 2007. gadā.

Tāpat kā pirms gada, arī 2016. gada 1. ceturksnī IKP pieauguma tempi bija mēreni. IKP bija tikai par 2,1% lielāks nekā pirms gada. Ekonomikas izaugsmes tempus 1. ceturksnī lielā mērā ietekmēja vājāki darbības rādītāji janvārī, kad būtiski saruka, piemēram, apstrādes rūpniecības apjomi un preču eksports faktiskajās cenās.

3.1. attēls

Iekšzemes kopprodukta dinamika
(2010. gada 4. ceturksnis = 100, sezonāli izlīdzināti dati)

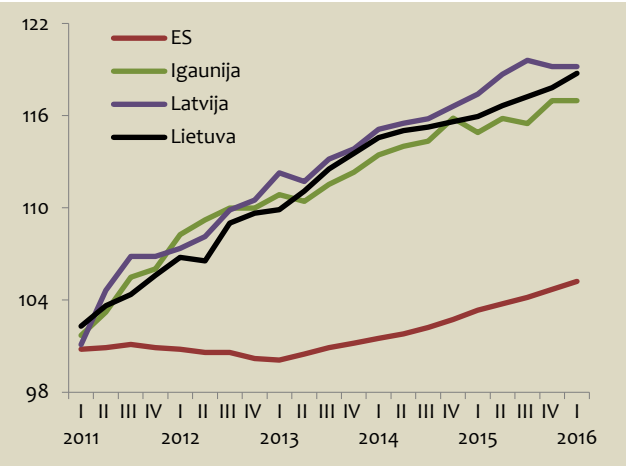

3.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums
(izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Iekšzemes kopprodukts	**-3,6**	**-14,3**	**-3,8**	**6,2**	**4,0**	**3,0**	**2,4**	**2,7**
Privātais patēriņš	-7,9	-16,1	2,8	3,0	3,2	5,1	2,3	3,3
Valsts patēriņš	2,4	-10,7	-8,1	3,0	0,3	1,6	4,9	3,1
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-9,2	-33,3	-19,8	24,1	14,4	-6,0	0,5	2,7
Eksports	2,4	-12,9	13,4	12,0	9,8	1,1	3,1	1,4
Imports	-10,7	-31,7	12,4	22,0	5,4	-0,2	0,8	1,8

Kopš 2010. gada Latvijas preču un pakalpojumu eksports pieauga ļoti strauji un bija galvenais tautsaimniecības attīstības dzinulis. Eksporta apjomi 2012. gadā par gandrīz 25% pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Kopš 2013. gada saistībā ar zemo pieprasījumu ārējos tirgos eksporta dinamika ir kļuvusi mērenāka.

2015. gadā preču un pakalpojumu eksporta apjomi, neskatoties uz to, ka eksports uz Krieviju ievērojami saruka, kopumā nedaudz pieauga (par 1,4%). Nelielo pieaugumu pamatā nodrošināja pakalpojumu eksports (pieaugums par 2,9% salīdzināmās cenās), savukārt preču eksports salīdzināmās cenās 2015. gadā pieauga par 0,8%. Preču eksporta kāpumu ietekmēja galvenokārt lauksaimniecības un pārtikas preču grupas eksporta pieaugums (lielākoties graudaugu produkti), kā arī transportlīdzekļu, metālu un to izstrādājumu, koksnes un tās izstrādājumu eksports.

Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī eksporta apjomi samazinājās par 1,9%, salīdzinot ar iepriekšējā gada 1. ceturksni. Preču eksports samazinājās par 3,8%, savukārt pakalpojumu eksports palielinājās par 3,1 procentu.

2015. gadā iekšzemes pieprasījums pieauga par 3,1%. Lai arī iekšzemes pieprasījums 2015. gadā bija par vairāk nekā 20% lielāks nekā krīzes zemākajā punktā 2010. gadā, tomēr tas vēl par 13,6% atpalika no pirmskrīzes līmeņa 2007. gadā. 2016. gada sākumā iekšzemes pieprasījums saglabājās 2015. gada 1. ceturkšņa līmenī.

Pēc krīzes, pakāpeniski palielinoties ekonomiskajām aktivitātēm iekšējā tirgū, pieprasījums pēc importa precēm un pakalpojumiem strauji pieauga. Bet kopš 2012. gada vidus importa dinamika ir ļoti mērena.

2015. gadā preču un pakalpojumu imports pieauga par 1,8%. Lēno pieaugumu ietekmēja apjomu kritums atsevišķās preču grupās, tādās kā minerālie produkti, mehānismi, ierīces un elektroiekārtas, kā arī transportlīdzekļi.

2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, imports salīdzinoši strauji pieauga – par 5 procentiem.

3.2. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums pa ceturkšņiem
(izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos)

	2013				2014				2015				2016
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
Iekšzemes kopprodukts	**2,2**	**3,3**	**3,7**	**2,8**	**2,7**	**2,3**	**2,3**	**2,1**	**1,8**	**2,8**	**3,5**	**2,7**	**2,1**
Privātais patēriņš	4,4	7,3	7,1	1,4	2,9	2,1	2,2	2,0	3,1	2,4	5,2	2,4	3,7
Valsts patēriņš	4,9	-0,1	2,4	0,2	5,3	5,7	3,2	5,4	3,4	3,3	3,7	2,0	2,2
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-16,2	-2,3	-4,6	-3,6	2,3	1,2	-0,8	0,1	-0,6	2,9	6,0	1,2	-15,8
Eksports	3,1	1,9	-0,7	0,5	4,0	2,8	1,4	4,2	4,6	0,8	1,4	-0,9	-1,9
Imports	2,0	-1,8	0,2	-1,0	0,8	1,2	-1,9	3,0	0,8	2,6	5,3	-1,3	5,0

Krīzes laikā ievērojami uzlabojās Latvijas eksporta-importa bilance. Vēl 2007. gadā eksporta-importa saldo pārsniedza -20% no IKP. 2013. gadā un 2014. gadā eksporta-importa saldo bija attiecīgi -3,2% un -2,2% no IKP.

2015. gadā eksporta-importa saldo turpināja uzlaboties un bija -1,4% no IKP.

3.2. attēls

Iekšzemes kopprodukta un tā izlietojuma posteņu izmaiņas pa gadiem
(2005. gads = 100)

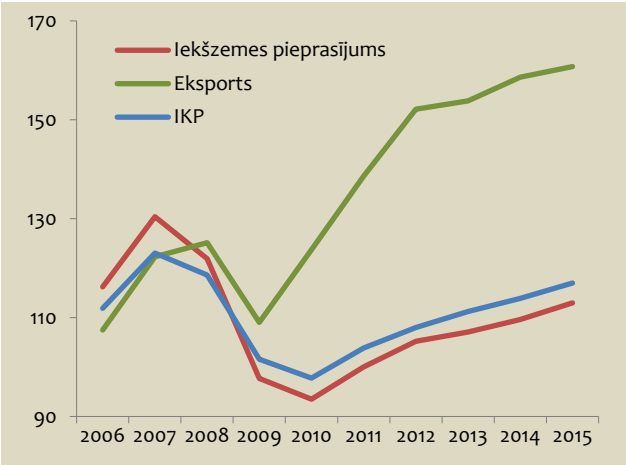

3.1.2. Privātais un valsts patēriņš

Privātais patēriņš turpina stabili augt. Pieaugumu sekmē pakāpenisks nodarbinātības pieaugums un darba samaksas kāpums. 2013. gadā privātais patēriņš palielinājās par 5,1%. Arī 2014. gadā privātais patēriņš turpināja palielināties, tomēr tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme privātā patēriņa tempi bija mērenāki nekā

3.3. attēls

Privātā patēriņa izmaiņas pa ceturkšņiem
(2010. gada 4. ceturksnis = 100, sezonāli izlīdzināti dati)

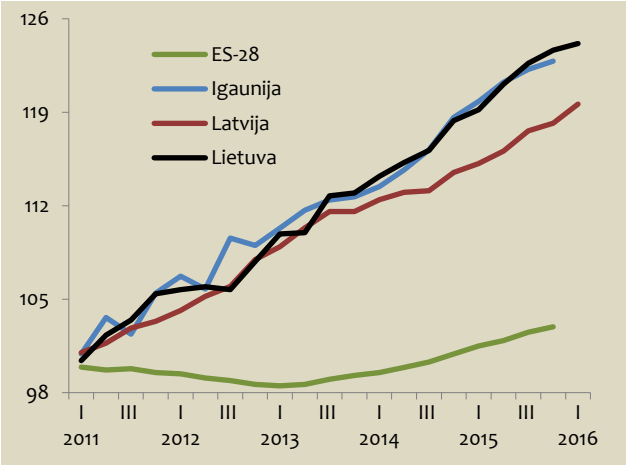

2013. gadā. Kopumā gadā privātais patēriņš palielinājās par 2,3%. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, kamēr nodarbinātības pieaugums bija lēns.

3.4. attēls

Reālās darba algas un privātā patēriņa dinamika pa ceturkšņiem
(2010. gada 4. ceturksnis = 100)

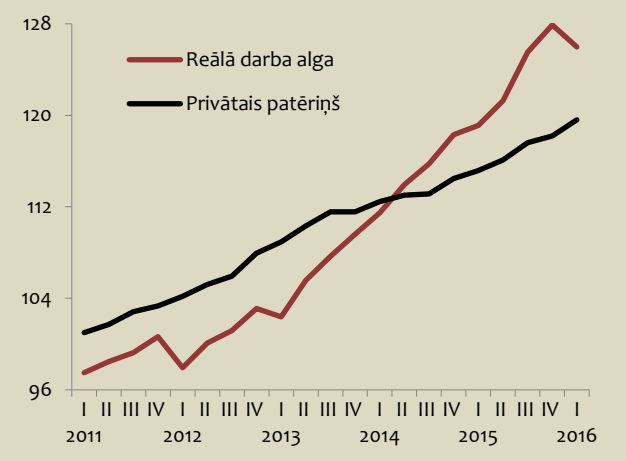

2015. gadā privātais patēriņš pieauga par 3,3%. Tā pieaugumu lielā mērā noteica ne tikai situācijas uzlabojums darba tirgū, bet arī zemā inflācija. Privātajā galapatēriņā mājsaimniecību izdevumi transportam (izdevumi sabiedriskajam transportam, transporta līdzekļu iegāde un ekspluatācija) pieauga par 4%, atpūtai un kultūrai – par 8%, bet izdevumi mājokļa uzturēšanai un pārtikas iegādei palielinājās par 1 procentu.

2016. gadā privātais patēriņš aug straujāk – 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, tas pieauga par 3,7 procentiem.

Pēdējos gados būtiskas izmaiņas patērētāju noskaņojumā nav vērojamas, un tas joprojām ir negatīvs. Kopš 2012. gada vidus lielā mērā ir nostabilizējies patērētāju optimisms par ģimenes finansiālo situāciju, un tam ir arī tendence uzlaboties.

Patērētāju novērtējums par kopējo situāciju valstī būtībā kopš 2013. gada nav mainījies.

Bezdarba un inflācijas gaidas kopumā mazinās. Patērētāju bezdarba gaidas samazinās kopš 2011. gada beigām, izņemot nelielu kāpumu 2014. un 2015. gada beigās, savukārt inflācijas gaidas jau kopš 2011. gada ir ļoti cikliskas, patērētājiem tādā veidā reaģējot uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā arī tās samazinās.

3.5. attēls

Patērētāju konfidences rādītājs*
(atbilžu saldo, sezonāli izlīdzināti dati)

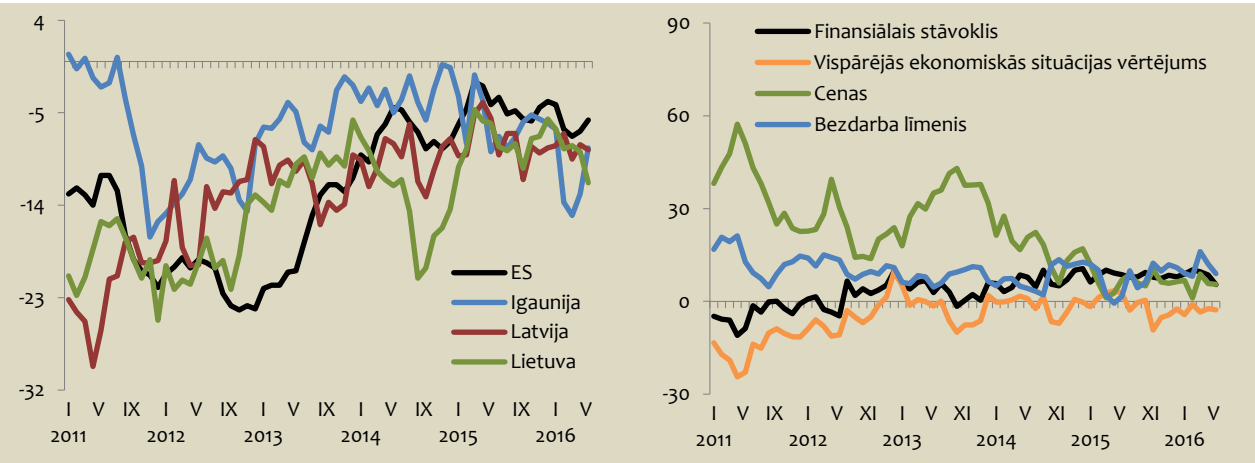

* Patērētāju konfidences rādītāju aprēķina kā atbilžu saldo vidējo lielumu uz 4 jautājumiem – par finansiālo situāciju, vispārējo ekonomisko situāciju, bezdarba novērtējumu un uzkrājumiem nākamajos 12 mēnešos

Sabiedriskais patēriņš jeb sabiedrisko pakalpojumu apjomi krīzes laikā strauji saruka. 2011. gadā valsts patēriņš bija par 13,3% mazāks nekā 2007. gadā. Samazinājumu noteica valsts budžeta konsolidācijas pasākumu īstenošana. Rezultātā samazinājās arī valsts patēriņa īpatsvars IKP. 2008. gadā valsts patēriņš veidoja 20% no IKP. 2012. gadā valsts patēriņa apjomi veidoja vairs tikai 17% no IKP. Lai arī ekonomiskā situācija uzlabojās, tomēr valdības apņemšanās turpināt mazināt valsts budžeta deficītu arī 2012. un 2013. gadā ierobežoja strauju izdevumu pieaugumu. Kopš 2014. gada sabiedriskais patēriņš aug straujāk. 2014. gadā tas pieauga par 4,9%, bet 2015. gadā – par 3,1%. Tomēr, neskatoties uz pakāpenisku pieaugumu, valsts patēriņš joprojām atpaliek no pirmskrīzes līmeņa.

2016. gadā valdības patēriņš turpina pieaugt un 1. ceturksnī tas bija par 2,2% lielāks, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni.

3.6. attēls

Valsts patēriņa izmaiņas pa ceturkšņiem
(2010. gada 4. ceturksnis = 100, sezonāli izlīdzināti dati)

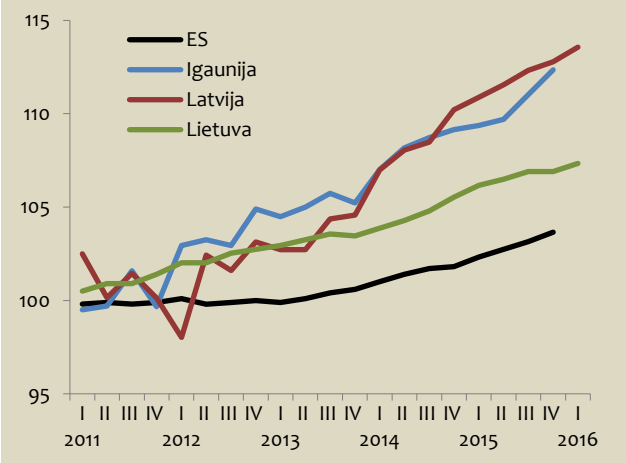

3.1.3. Investīcijas

Investēšanas aktivitātes Latvijā, kā arī kopumā ES pēdējos gados ir mērenas, un investīciju apjomi joprojām nav sasnieguši pirmskrīzes līmeni. Investīciju apjomu straujais samazinājums globālās finanšu krīzes laikā un to lēnā atgūšanās ir vērojama gandrīz visās ES dalībvalstīs. Investīciju zemo līmeni un vājo dinamiku lielā mērā ietekmē vājā kreditēšana, relatīvi zems pieprasījums, salīdzinoši augsts privātā un valsts sektora parādsaistību līmenis, kā arī ekonomiskās un politiskās situācijas nenoteiktība ārējā vidē. Zems investīciju līmenis bremzē pamatlīdzekļu atjaunošanos un modernizāciju, kas var vājināt valsts konkurētspēju un izaugsmes potenciālu.

3.7. attēls

Investīciju līmenis
(% no IKP)

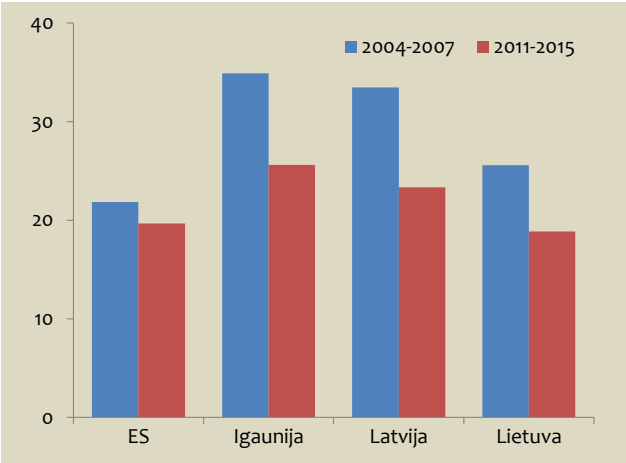

2015. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu investīcijas ES valstīs kopumā bija par 9,2% mazākā apjomā un veidoja 19,6% no IKP, t.i., bija par 2,2 procentpunktiem zemākā līmenī nekā vidēji 2004.-2007. gadā.

Dažās ES dalībvalstīs investīciju apjomu samazinājums ir vēl dramatiskāks, piemēram, Grieķijā – par 65%, Kiprā – par 55%, Itālijā, Portugālē, Spānijā – gandrīz par 35%. Vienlaikus jāatzīmē, ka investīciju apjomi Vācijā, Polijā un Zviedrijā 2015. gadā pārsniedza 2007. gada līmeni.

Baltijas valstīs ieguldījumu samazinājums krīzes gados ir bijis gandrīz četras reizes lielāks nekā vidēji ES, un investīcijas 2010. gadā bija par 63% zemākā līmenī nekā pirms krīzes. Stabilizējoties ekonomikai, investīcijas pieauga, tomēr investīciju apjomi kopumā Baltijas valstīs 2015. gadā par 23% atpalika no pirmskrīzes līmeņa.

Investīcijas Latvijas tautsaimniecībā kopš 2008. gada ir diezgan svārstīgas. Straujās lejupslīdes gados tās samazinājās gandrīz uz pusi. Kopš 2010. gada beigām atjaunojās pozitīva investīciju dinamika – 2011. gadā investīciju apjomi pieauga par 24,1%. Straujš investīciju kāpums lielā mērā bija saistīts ar zemās bāzes efektu. Tāpēc 2012. gadā investēšanas pieauguma tempi bija gandrīz uz pusi lēnāki (pieaugums par 14,4%). 2013. gadā ieguldījumu apjoms Latvijas tautsaimniecībā samazinājās par 6%, savukārt 2014. gadā investīciju apjomi saglabājās iepriekšējā gada līmenī.

3.8. attēls

Investīciju apjomu izmaiņas pa aktīvu veidiem
(salīdzināmās cenās, mljrd. eiro)

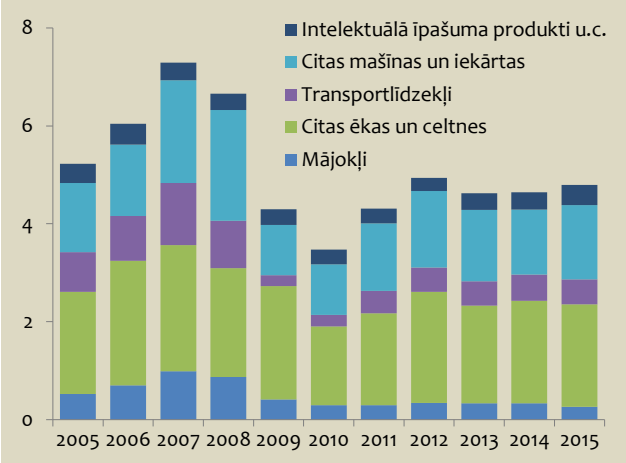

2015. gada sākumā investēšanas process bija ļoti mērens, kamēr gada otrajā pusē investoru aktivitātes pieauga. 2015. gadā kopumā investīcijas Latvijas tautsaimniecībā par 2,7% pārsniedza iepriekšējā gada līmeni un veidoja 23% no IKP. Galvenokārt to ietekmēja ieguldījumu pieaugums mašīnās un iekārtās, kā arī intelektuālā īpašuma produktos.

Kopš 2007. gada ir mainījusies ieguldījumu aktīvu struktūra. To galvenokārt noteica būtisks investīciju kritums mājokļos, kā arī mašīnās un iekārtās ekonomikas straujās lejupslīdes gados. 2010. gadā, salīdzinot ar 2007. gadu, investīcijas mājokļos samazinājās par 70,2%, bet mašīnās un iekārtās – par 62,4%, tai skaitā transportlīdzekļos – par 81,3%. Turpmākajos gados ieguldījumi mašīnās un iekārtās nedaudz pieauga, tomēr 2015. gadā to apjomi bija gandrīz par 30% zemākā līmenī nekā 2007. gadā. Savukārt investīcijas mājokļos būtībā nepieauga un 2015. gadā veidoja tikai trešdaļu no pirmskrīzes līmeņa.

Relatīvi noturīgākas krīzes laikā bija investīcijas citās ēkās un būvēs. 2010. gadā, salīdzinot ar 2007. gadu, tās samazinājās par 37,5%. Turpmākajos gados ieguldījumi šajos aktīvos pieauga visai strauji, galvenokārt pateicoties nozīmīgiem valsts ieguldījumiem infrastruktūras projektos. 2015. gadā investīciju apjomi ēkās un būvēs bija gandrīz pirmskrīzes līmenī un veidoja gandrīz 45% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā.

2016. gada sākumā investēšanas process bija vājāks nekā gadu iepriekš. Šī gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, investīcijas samazinājās par 15,8%. Lai gan investīcijas mājokļos saglabājās iepriekšējā gada līmenī, tomēr kopumā ieguldījumi būvniecībā un īpaši inženierbūvju būvniecībā bija gandrīz par 10% mazākā apjomā nekā pirms gada. Ieguldījumu samazinājums galvenokārt ir saistīts ar ES struktūrfondu apgūšanas cikliskumu. Sagaidāms, ka investīcijas Latvijas tautsaimniecībā saglabās mērenu pieaugumu.

Ir palielinājusies valsts loma investēšanas procesā. Vājās kreditēšanas apstākļos valsts nodrošina nozīmīgu atbalstu privātajām investīcijām ar ES struktūrfondu līdzfinansējumu.

3.3. tabula

Kopējā kapitāla veidošana						
	2008-2010 vidēji gadā	2012	2013	2014	2015	2016 I-III
reālais pieaugums						
IKP	**-7,2**	**4,0**	**3,0**	**2,4**	**2,7**	**2,1**
Kopējā kapitāla veidošana	-25,1	-1,1	-4,3	-5,5	2,1	18,7
– kopējā pamatkapitāla veidošana	-20,8	14,4	-6,0	0,5	2,7	-15,8
procentos pret IKP						
Kopējā kapitāla veidošana	25,6	26,2	24,0	23,5	22,0	17,8
– kopējā pamatkapitāla veidošana	24,7	25,5	23,2	22,9	22,8	14,4
– krājumu izmaiņas	0,9	0,7	0,8	0,6	0,8	3,4

Ekonomikas recesijas laikā valsts investīcijas bija visai noturīgas. 2010. gadā valsts investīciju daļa kopējās investīcijās sasniedza 24%, ko noteica privāto investīciju gandrīz divreiz straujāks samazinājums nekā valsts investīciju. 2011. gadā valsts investīcijas pieauga par 15%, dodot 2/3 no kopējā investīciju pieauguma. Tomēr kopš 2012. gada valsts investīciju apjoms saglabājās gandrīz nemainīgs, kamēr privāto investīciju apjoms pieaug ik gadu vidēji par 4%. 2015. gadā valsts investīcijas bija par 3,6% lielākā apjomā nekā pirms gada, un to daļa kopējās investīcijās veidoja 19,5% (2007. gadā – 16,1%).

Uzņēmumu vadītāju aptaujas rezultāti liecina, ka nozīmīgākais investīcijas veicinošais faktors ir pieprasījuma pieaugums. Kopš 2013. gada būtiski palielinājās finanšu pieejamības faktoru nozīme investīciju stimulēšanā. Arī 2015. gadā finansiālie apstākļi tiek lēsti kā nozīmīgs investīcijas atbalstošs faktors, kas ir līdzvērtīgs tehniskā rakstura faktoriem, kā, piemēram, tehnoloģiju attīstība, kvalificēta darbaspēka pieejamība u.c. Jāatzīmē, ka ES valstīs pēdējos gados tehniskie faktori tiek norādīti kā galvenie investīciju stimuli, kam seko pieprasījums.

3.9. attēls

Investīcijas ietekmējošie faktori Latvijas rūpniecībā*

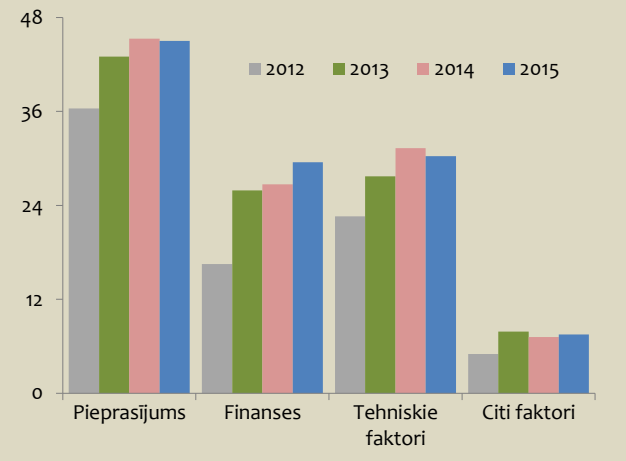

* Eiropas Komisijas uzņēmējdarbības un patērētāju apsekojumi

Kopš 2010. gada sākuma pieaug jaudu noslodzes līmenis apstrādes rūpniecībā. 2016. gada marta beigās tas sasniedza 72%, kas bija tikai par 1,7 procentpunktiem zemākā līmenī nekā 2007. gada beigās. Zemas investīciju aktivitātes pie salīdzinoši augstās jaudu noslodzes liecina par investoru atturīgu noskaņojumu. Pieprasījuma pieaugums, kā arī uzņēmēju pozitīvais nākotnes redzējums var sekmēt ne tikai jaudu noslodzes palielināšanos, bet arī investīciju pieaugumu. Pozitīvas tendences investēšanas procesā lielā mērā noteiks arī kredītresursu un citu ārējo finansēšanas avotu pieejamība un vēlme nostiprināt savas pozīcijas ārējos un iekšējos noieta tirgos, tai skaitā tehnoloģiski atjaunojot esošās ražošanas jaudas.

Investīciju nozaru struktūra.[1] Finanšu krīzes ietekmē investīcijas samazinājās visās nozarēs. Īpaši liels investīciju apjomu kritums bija būvniecībā. 2010. gadā būvniecības nozarē investēja par 78% mazāk nekā 2008. gadā. Gandrīz tikpat liels investīciju samazinājums bija arī tirdzniecības un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarēs. Savukārt tādās nozarēs kā informācijas un komunikācijas pakalpojumi, veselība un sociālā aprūpe, ieguves rūpniecība un enerģētika investīcijas saruka visai mēreni.

Kopš 2010. gada beigām dažās nozarēs atjaunojās pozitīvā investīciju dinamika, un 2011. gadā tā noritēja ļoti strauji. Investīcijas preču ražošanas nozarēs 2011. gadā bija par 49,4% lielākā apjomā nekā gadu iepriekš, ko lielā mērā noteica apjomīgi ieguldījumi enerģētikas nozarē un apstrādes rūpniecībā. Savukārt investīcijas pakalpojumu nozarēs pieauga par 12% un veidoja gandrīz 60% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā.

Investēšanas dinamika pakalpojumu nozarēs 2012. gadā pieauga nedaudz straujāk nekā gadu iepriekš – par 18,9%, ko galvenokārt noteica apjomīgie ieguldījumi transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī operācijās ar nekustamo īpašumu. Savukārt investēšanas dinamika preču ražošanas nozarēs bija daudz mērenāka (par 6,6%), ko lielā mērā ietekmēja investīciju apjomu samazinājums būvniecībā. 2013. gadā investīciju apjomi pakalpojumu nozarēs saglabājās 2012. gada līmenī, kamēr preču ražošanas nozarēs kopumā investēja par 14,4% mazāk nekā gadu iepriekš. Investēšanas palēninināšanos pakalpojumu nozarēs galvenokārt ietekmēja ieguldījumu samazinājums tirdzniecības un transporta un uzglabāšanas nozarēs. Savukārt investīciju apjomu sarukumu preču ražošanas nozarēs noteica ieguldījumu samazinājums apstrādes rūpniecībā (par 30,6%) un enerģētikas sektorā (par 21%). To daļēji kompensēja ieguldījumu pieaugums būvniecībā, kā arī notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanā un sanācijā.

3.4. tabula

Investīciju nozaru struktūra un dinamika*
(procentos)

	Pieauguma tempi				Struktūra			
	2013	2014	2015	2016 I-III	2013	2014	2015	2016 I-III
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	2,6	-13,94	-7,9	-14,4	7,5	6,2	4,5	5,5
Apstrādes rūpniecība	-30,6	47,4	6,5	-22,1	9,7	13,6	13,5	15,7
Būvniecība	6,1	6,3	36,5	-42,0	3,3	3,3	3,2	2,0
Tirdzniecība un izmitināšana	-4,6	5,2	6,7	18,9	8,5	8,5	7,3	13,6
Transports un uzglabāšana	-5,5	8,1	33,3	-56,4	15,6	16,0	20,3	12,2
Citi komercpakalpojumi	7,1	4,3	21,9	21,1	23,3	23,1	18,1	24,9
Sabiedriskie pakalpojumi	4,3	7,0	-6,1	-50,2	17,9	18,2	21,6	12,3
Pārējā rūpniecība	-12,0	-17,9	-20,4	-8,8	14,2	11,1	11,3	13,8
Kopā	**-6,0**	**0,5**	**3,2**	**16,4**	**100**	**100**	**100**	**100**

* 2014. gads – provizoriskie dati; 2015. gads – novērtēts pēc ceturkšņu datiem

Saskaņā ar provizoriskiem datiem, 2014. gadā ieguldījumi Latvijas tautsaimniecības nozarēs kopumā nedaudz pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Tomēr atsevišķās nozarēs investīciju dinamika bija visai atšķirīga. Ieguldījumu apjomi pakalpojumu nozarēs pieauga par 4,7%, ko lielā mērā noteica būtisks ieguldījumu pieaugums izglītības un veselības aizsardzības un sociālās aizsardzības nozarēs, attiecīgi par 45% un 38,2%, kā arī informācijas un telekomunikāciju pakalpojumos – par 16,4% un transporta un uzglabāšanas nozarē – par 7,6%. Savukārt gandrīz visās preču ražošanas nozarēs investīciju apjoms bija zemākā līmenī nekā gadu iepriekš, izņemot apstrādes rūpniecību. Pēc provizoriskiem datiem 2014. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, ieguldījumi apstrādes rūpniecībā palielinājās gandrīz 1,5 reizes.

Investīciju apjomu novērtējums pēc ceturkšņu datiem liecina, ka 2015. gadā pakalpojumu nozarēs bija investēts par 5,2% vairāk nekā iepriekšējā gadā. Lielākais devums bija investīciju pieaugumam transporta un uzglabāšanas nozarē (pieaugums par 15,6%) un operācijās ar nekustamo īpašumu (pieaugums par 80,4%). Savukārt preču ražošanas nozarēs kopumā 2015. gadā ieguldījumu

[1] Investīcijas sadalījumā pa nozarēm aplūkotas pēc nefinanšu investīciju statistikas.

apjoms saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Lai gan ieguldījumi enerģētikas nozarē bija par 14,3% mazākā apjomā nekā gadu iepriekš, to pilnībā kompensēja investīciju pieaugums lauksaimniecībā, ieguves rūpniecībā un apstrādes rūpniecībā.

Pēc provizoriskiem datiem 2016. gada 1. ceturksnī nefinanšu investīcijas ražošanas nozarēs kopumā bija par 18% zemākā līmenī nekā pirms gada. Lielā mērā to noteica mazāks investīciju apjoms apstrādes rūpniecības nozarē, kā arī komunālajā saimniecībā. 2016. gada 1. ceturksnī investīcijas apstrādes rūpniecības nozarē bija par 22,1% mazākā apjomā nekā pirms gada un veidoja gandrīz 16% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā. Pakalpojumu nozarēs kopumā 2016. gada 1.ceturksnī ieguldījumi samazinājās par gandrīz 26%, ko galvenokārt ietekmēja investīciju samazinājums transporta un uzglabāšanas nozarē.

Investēšanas procesi apstrādes rūpniecībā ir nevienmērīgi ar izteikti lielām svārstībām pēdējos gados. Ekonomikas straujās lejupslīdes gados investīciju apjomi nozarē samazinājās gandrīz trīs reizes, 2009. gadā sasniedzot viszemāko līmeni. Lielā mērā to noteica investīciju samazinājums patēriņa preču ražošanā (t.sk. pārtikas rūpniecībā – par 44%), kā arī starppatēriņa preču ražošanas nozarēs (t.sk. kokapstrādē – par 88% un ķīmisko vielu un to izstrādājumu ražošanā – par 77%).

Kopš 2010. gada nozarē atjaunojās pozitīva dinamika. Laika periodā no 2010. līdz 2014. gadam investīcijas apstrādes rūpniecībā ik gadu vidēji pieauga par gandrīz 10% un veidoja 12% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā. Visstraujāk tās palielinājās ilglaicīga patēriņa preču un investīciju preču ražošanas nozarēs. Savukārt lielākais devums investīciju pieaugumā apstrādes rūpniecībā bija kokapstrādes nozarei, papīra ražošanas un izdevējdarbības, kā arī farmācijas produktu ražošanas nozarēm.

3.5. tabula

Investīciju dinamika un struktūra apstrādes rūpniecībā*
(procentos)

	Pieauguma tempi			Struktūra		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Pārtikas rūpniecība	-39,6	2,5	-5,3	25,1	21,1	18,8
Vieglā rūpniecība	-7,6	41,2	-10,9	1,9	2,2	1,8
Kokapstrāde	-26,9	56,9	-36,6	26,0	33,4	19,9
Papīra ražošana un izdevējdarbība	16,4	-10,3	150,6	5,5	4,1	9,7
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	-19,1	3,5	1,1	9,0	7,6	7,2
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana**	-18,6	20,1	36,8	9,0	8,9	11,5
Metāli un metālizstrādājumu ražošana**	-68,7	6,7	13,7	6,6	5,8	6,2
Mašīnu un iekārtu ražošana	-35,8	45,3	-10,9	1,5	1,8	1,5
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	-30,8	54,3	28,4	3,3	4,2	5,1
Transportlīdzekļu ražošana	-40,7	33,9	70,6	5,0	5,5	8,8
Pārējās rūpniecības nozares	18,8	-6,6	84,2	7,1	5,4	9,4

* 2014. gads – provizoriskie dati; 2015. gads – novērtēts pēc ceturkšņu datiem
** Ekonomikas ministrijas novērtējums

Pēc provizoriskiem datiem, 2015. gadā investīcijas apstrādes rūpniecībā bija par 6,5% lielākā apjomā nekā pirms gada un veidoja gandrīz 13,5% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā. Investīciju pieaugumu galvenokārt noteica apjomīgi ieguldījumi nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā un transportlīdzekļu ražošanā, kamēr pārējās apstrādes rūpniecības nozarēs investēšanas aktivitātes bija visai mērenas.

2016. gada sākumā ieguldījumi apstrādes rūpniecībā bija zemākā līmenī nekā gadu iepriekš, ko galvenokārt ietekmēja ieguldījumu samazinājums investīciju preču ražošanas nozarēs.

Investoru apsekojuma dati liecina, ka investīciju struktūra rūpniecībā lielākoties paliek nemainīga. 2015. gadā investīcijas rūpniecībā pārsvarā bija saistītas ar nolietoto iekārtu un mašīnu aizvietošanu un ražošanas jaudu paplašināšanu – attiecīgi 38,5% un 25,8% no kopējām investīcijām rūpniecībā. Pēdējos gados pieaug arī investīcijas, kas paredzētas ražošanas procesa uzlabošanai. 2015. gadā tās veidoja 21% no kopējām investīcijām rūpniecības nozarēs.

Tuvākajā nākotnē investīciju apjomi Latvijas tautsaimniecībā mēreni pieaugs. Tomēr investēšanas procesa dinamiku lielā mērā noteiks pieprasījuma pieaugums, finanšu resursu pieejamība, kā arī situācijas uzlabošanās ārējā vidē.

3.1.4. Eksports un imports

Preču eksports un imports

Latvijas preču eksports no 2010. līdz 2012. gadam attīstījās ļoti strauji, kad pieauguma tempi faktiskajās cenās bija virs 20% vidēji gadā. Savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam un krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, 2013.-2014. gadā eksporta tempi sāka ievērojami samazināties, tomēr saglabājās pozitīvi.

2015. gadā līdzīgi kā 2014. gadā preču eksports faktiskajās cenās pieauga mēreni – par 1,2%, bet salīdzināmajās cenās – par 0,9 procentiem.

3.10. attēls

Latvijas preču un pakalpojumu eksports
(mljrd. eiro un procentos)

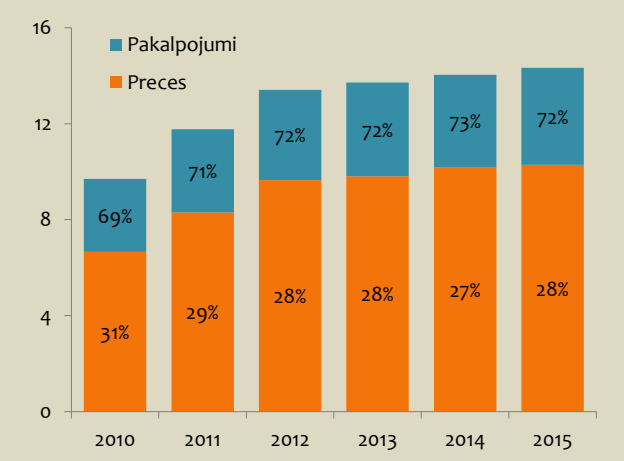

Avots: Latvijas Banka

Līdzīgi eksportam arī Latvijas preču imports no 2010.-2012. gadam auga ļoti strauji, bet 2013.-2014. gadā tā izaugsmes tempi faktiskajās cenās bija tuvu nullei.

Savukārt 2015. gadā Latvijas preču imports faktiskajās cenās samazinājās par 0,9%, bet salīdzināmajās cenās imports nedaudz pieauga – par 1,1 procentu.

Pēdējos gados eksportam pieaugot straujāk nekā importam, pakāpeniski samazinās tirdzniecības deficīts. 2013.-2014. gadā tas veidoja ap 11% no ārējās tirdzniecības apjoma, bet 2015. gadā – 9,5%. Arī 2016. gadā tirdzniecības deficīts turpina samazināties un janvārī-aprīlī tas bija 8,8%. Jāatzīmē, ka straujas izaugsmes gados (2007.-2008. gadā) deficīts sastādīja pat vairāk nekā ceturtdaļu no visa ārējās tirdzniecības apgrozījuma.

3.11. attēls

Latvijas preču eksports, imports un tirdzniecības deficīts
(mljrd. eiro un procenti)

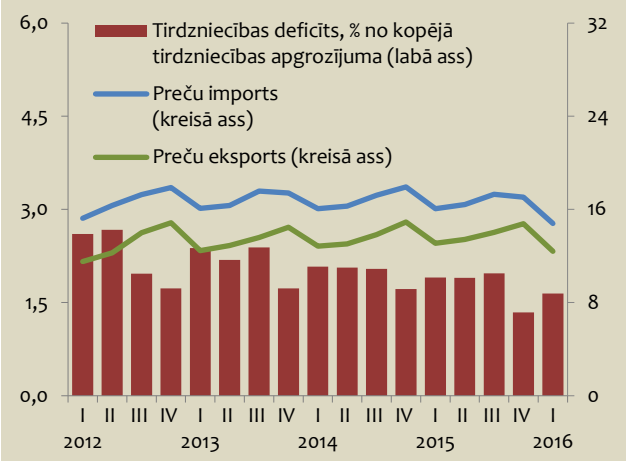

Pēckrīzes periodā – 2010.-2011. gadā Latvijas eksporta uz ES valstīm attīstību noteica vienlīdz Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums un stabils ārējais pieprasījums. 2012.-2013. gadā, pasliktinoties izaugsmei ES, ārējais pieprasījums ievērojami samazinājās, un eksporta attīstību galvenokārt noteica konkurētspējas pieaugums. Latvijas ražotāju konkurētspējas uzlabošanos pēckrīzes gados pamatā noteica darbaspēka izmaksu samazināšanās. Savukārt 2014.-2015. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums, un konkurētspējas loma eksporta pieaugumā mazinās.

3.12. attēls

Eksporta izmaiņu sadalījums, izmantojot patstāvīgās tirgus daļas analīzi
(Latvijas eksporta uz ES valstīm izmaiņu struktūra, procentos)

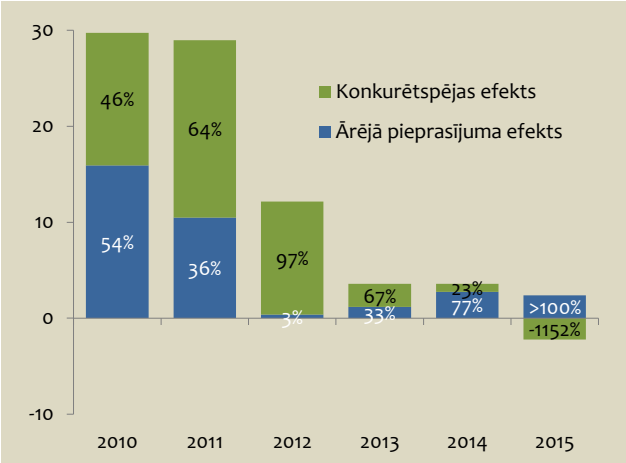

Straujas izaugsmes gados eksporta izaugsmē dominēja dažas lielākās eksporta preču grupas, tādas kā koksne un tās izstrādājumi un metāli. Krīzes laikā eksporta apjomi samazinājās visās preču grupās, tomēr straujāk saruka tieši lielāko eksporta grupu apjomi, kas noteica diversifikācijas rādītāja uzlabošanos. Savukārt pēckrīzes periodā, atsākoties izaugsmei, eksporta apjomu pieaugumi preču grupu griezumā ir līdzīgāki, kas norāda uz augstāku eksporta diversifikācijas pakāpi. Jāatzīmē, ka Latvijā pēdējos gados šis rādītājs atbilst ES-15 valstu vidējam līmenim.

3.13. attēls

Latvijas preču eksporta diversifikācija
(indekss, aprēķināts, izmantojot KN 2 zīmju klasifikāciju, zemāks rādītājs norāda uz augstāku diversifikācijas pakāpi)

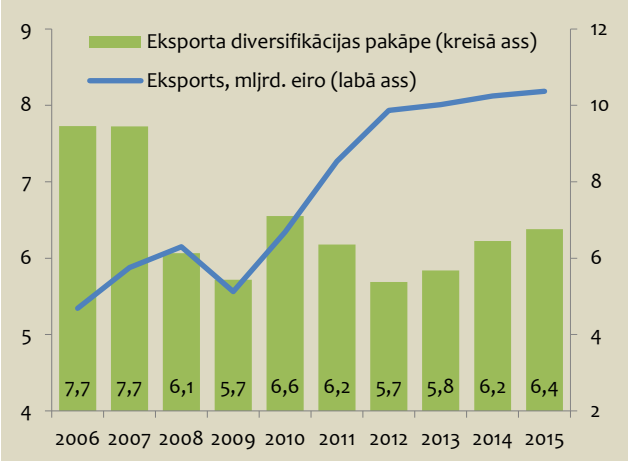

2015. gadā, nedaudz palielinoties eksporta cenām (par 0,3%) un sarūkot importa cenām (par 2%), uzlabojās tirdzniecības nosacījumi. Arī 2016. gada četros mēnešos, pateicoties straujākam importa cenu samazinājumam, tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties.

3.14. attēls

Latvijas preču eksporta dinamika
(milj. eiro)

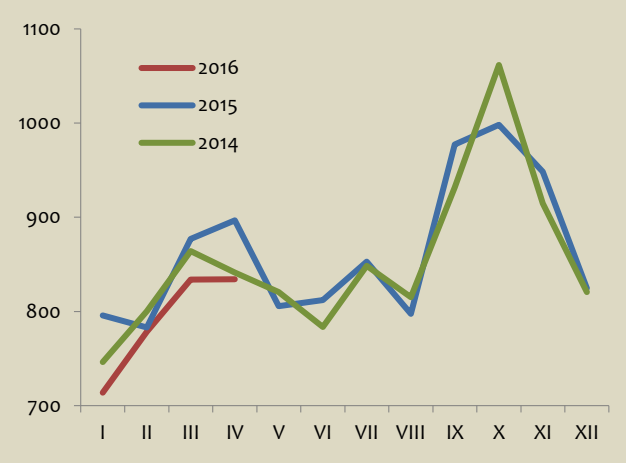

2015. gadā eksporta izaugsmi negatīvi ietekmēja minerālo produktu eksporta apjomu samazinājums. Nedaudz samazinājās arī lauksaimniecības un pārtikas preču, vieglās rūpniecības produkcijas, kā arī metālu un to izstrādājumu eksports. Savukārt labvēlīgi eksporta attīstību ietekmēja mehānismu, ierīču un elektroiekārtu, koksnes un tās izstrādājumu, kā arī ķīmiskās rūpniecības preču eksporta apjomu pieaugumi.

3.6. tabula

Latvijas preču eksports pa galvenajām preču grupām
(%, faktiskajās FOB cenās)

	2015		2016 I-IV	
	struktūra	izmaiņas	izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu	ieguldījums apjomu izmaiņās
Pavisam	**100**	**1,2**	**-5,7**	**-5,7**
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	18,7	-2,3	14,6	2,2
Minerālie produkti	6,9	-15,4	-31,2	-2,3
Ķīmiskās rūpniecības, tās saskarnozaru produkcija un plastmasas	10,2	3,4	9,1	0,9
Vieglās rūpniecības preces	4,2	-9,0	-33,6	-1,9
Koksne un tās izstrādājumi	16,7	2,1	5,5	1,0
Metāli un to izstrādājumi	8,7	-2,8	-9,8	-0,9
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	18,6	11,6	-19,3	-3,7
Transporta līdzekļi	5,2	2,4	-14,6	-0,7
Pārējās preces	10,8	8,0	-3,3	-0,4

2016. gada janvārī-aprīlī eksportu pozitīvi ietekmēja galvenokārt lauksaimniecības un pārtikas preču eksports. Lēnāk pieauga koksnes un tās izstrādājumu un ķīmiskās rūpniecības preču eksports. Savukārt būtiski samazinājās mehānismu, ierīču un elektroiekārtu un minerālo produktu eksporta vērtība. Samazinājās arī vieglās rūpniecības preču, metālu un to izstrādājumu, kā arī transportlīdzekļu eksports.

Preču eksports uz ES valstīm 2015. gadā pieauga par 1,5%. Lielāko daļu no pieauguma veidoja lauksaimniecības un pārtikas preču eksporta izaugsme. Savukārt 2016. gada janvārī-aprīlī eksports uz ES valstīm samazinājās par 6,7%. Līdzīgi kā kopējam eksportam to noteica galvenokārt mehānismu, ierīču un elektroiekārtu, minerālo produktu un vieglās rūpniecības preču eksporta vērtības samazinājumi.

Savukārt lielāko pozitīvo ieguldījumu eksporta izaugsmē uz ES valstīm 2016. gada janvārī-aprīlī veidoja koksnes un tās izstrādājumu eksports.

Preču eksports uz NVS valstīm 2015. gadā ievērojami samazinājās – par 19,3% (tai skaitā uz Krieviju par 24%). Šo sarukumu galvenokārt noteica ievērojama Krievijas valūtas vērtības samazināšanās, kā arī ieviestās sankcijas uz atsevišķu pārtikas preču importu. Bez lauksaimniecības un pārtikas precēm samazinājās arī citu preču grupu eksports. 2015. gadā eksports uz NVS valstīm pieauga vienīgi mehānismu, ierīču un elektroiekārtu grupā.

Eksports uz NVS valstīm samazinās arī 2016. gada sākumā. Četros mēnešos uz šīm valstīm tika eksportēts par 13,5% mazāk nekā pirms gada. Pozitīvu pieaugumu šajā laika posmā uzrādīja ķīmisko rūpniecības preču eksports.

3.15. attēls

Latvijas eksporta struktūra pa valstu grupām
(mljrd. eiro un %)

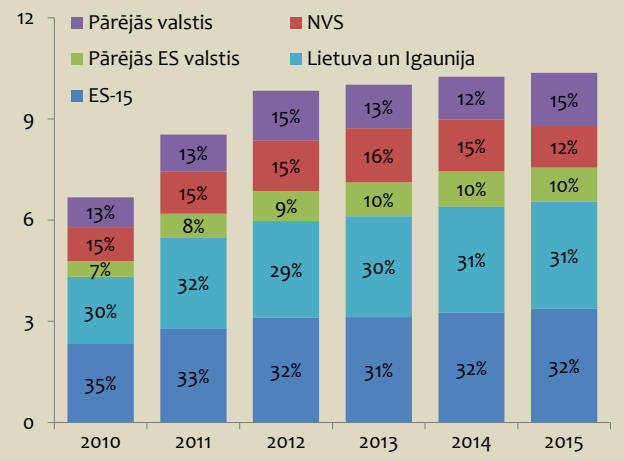

3.16. attēls

Latvijas preču importa dinamika pa mēnešiem
(milj. eiro)

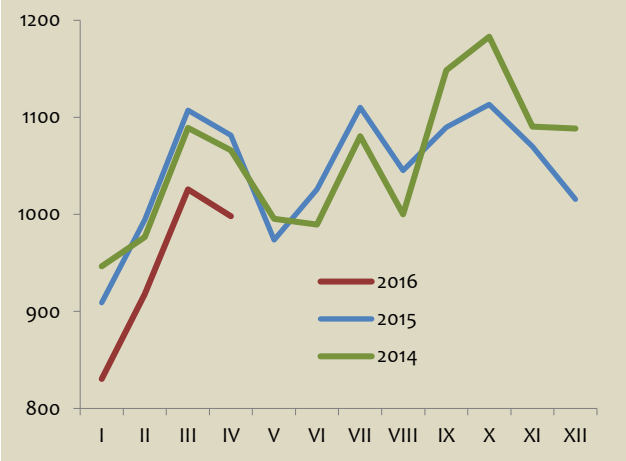

3.7. tabula

Latvijas preču imports pa galvenajām preču grupām
(%, faktiskajās CIF cenās)

	2015		2016 I-IV	
	struktūra	izmaiņas	izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu	ieguldījums apjomu izmaiņās
Kopā	**100**	**-0,9**	**-7,8**	**-7,8**
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	15,2	-4,3	10,4	1,5
Minerālie produkti	12,1	-17,4	-30,4	-3,8
Ķīmiskās rūpniecības, tās saskarnozaru produkcija un plastmasas	15,6	1,3	6,5	1,0
Vieglās rūpniecības preces	5,4	-10,7	-17,0	-1,1
Koksne un tās izstrādājumi	2,9	9,9	10,4	0,3
Metāli un to izstrādājumi	7,9	-4,8	-16,2	-1,3
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	21,7	7,3	-9,5	-2,0
Transporta līdzekļi	9,2	18,0	-22,3	-2,0
Pārējās preces	9,9	-0,2	-4,6	-0,4

Preču importa samazinājumu 2015. gadā lielākoties ietekmēja minerālo produktu importa vērtības kritums cenu samazinājuma dēļ. Nedaudz samazinājās arī lauksaimniecības un pārtikas produktu, vieglās rūpniecības preču un metālu un to izstrādājumu imports. Savukārt pieauga mehānismu, ierīču un elektroiekārtu un transportlīdzekļu imports.

Arī 2016. gada janvārī-aprīlī preču importa vērtības kritumu ietekmēja minerālo produktu importa samazinājums. Samazinājās arī mehānismu, ierīču un elektroiekārtu un transportlīdzekļu imports. Savukārt 2016. gada sākumā importu pozitīvi ietekmēja lauksaimniecības un pārtikas produktu un ķīmiskās rūpniecības preču importa pieaugums.

Importam no ES valstīm 2015. gadā un 2016. gada četros mēnešos bija līdzīgas tendences kā kopējam preču importam – samazinājumi par attiecīgi 2,2% un 5,4 procentiem.

2015. gadā imports no NVS valstīm saglabājās iepriekšējā gada līmenī, bet 2016. gada janvārī-aprīlī ievērojams minerālo produktu un metālu un to izstrādājumu importa vērtības kritums noteica importa samazinājumu no NVS valstīm – par 18,6 procentiem.

Līdz 2009. gadam, samazinoties investīciju apjomiem, saruka kapitālpreču importa daļa, savukārt no 2009.-2012. gadam samazinājās patēriņa preču importa daļa. Pēdējos trīs gados importa struktūrā nedaudz palielinās kapitālpreču daļa, attiecīgi samazinoties starppatēriņa preču īpatsvaram. Patēriņa un pārējo preču daļa Latvijas importā nav būtiski mainījusies.

3.17. attēls

Imports pēc plašo ekonomisko kategoriju klasifikācijas
(mljrd. eiro)

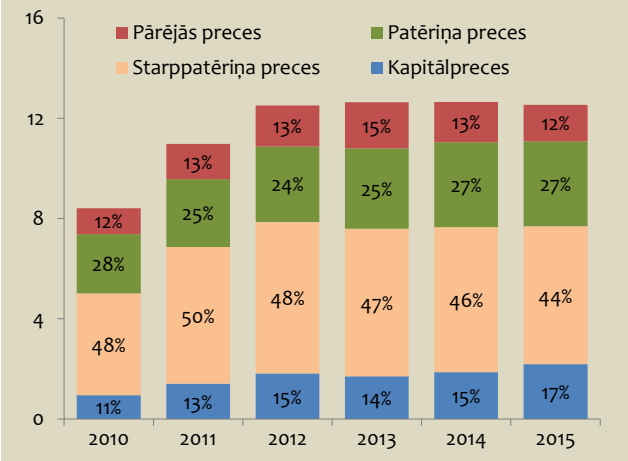

Lielākās Latvijas **tirdzniecības partnervalstis** 2016. gada janvārī-aprīlī bija Lietuva – 17% no kopējā ārējās tirdzniecības apgrozījuma, Igaunija – 10%, Vācija un Polija – katra pa 9%, Krievija – 8%, Zviedrija – 5%, Nīderlande, Dānija un Apvienotā Karaliste – katra pa 4% un Somija – 3 procenti.

3.18. attēls

Latvijas eksports un imports 2016. gada janvārī-aprīlī
(galvenās partnervalstis*, milj. eiro)

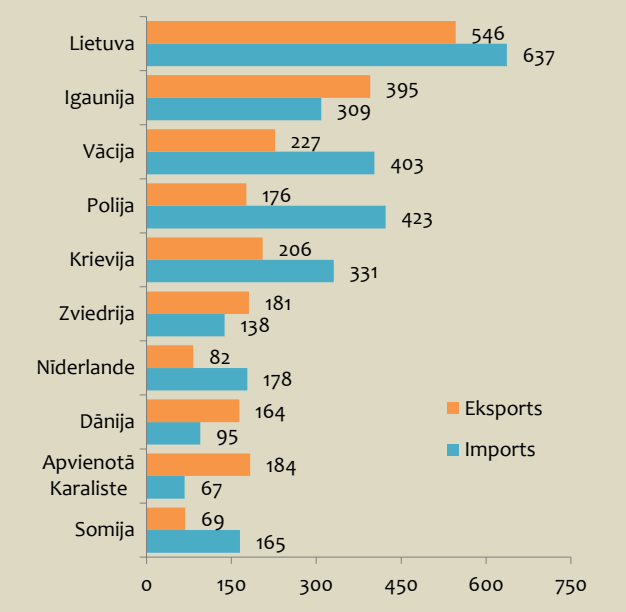

* valstis, kurām ārējās tirdzniecības apgrozījums ar Latviju kopējā īpatsvarā ir vairāk nekā 3 procenti

Latvijas kaimiņvalstis **Lietuva un Igaunija** tradicionāli ir lielākās Latvijas tirdzniecības partnervalstis. Straujas izaugsmes gados, ievērojami pieaugot importam, bija vērojama izteikta Latvijas tirdzniecības bilances pasliktināšanās ar abām valstīm. 2008. gada otrajā pusē bilance ar Lietuvu un Igauniju sāka pakāpeniski uzlaboties.

Pēdējos gados ārējās tirdzniecības bilance ar Igauniju saglabājas virs 10% no kopējā tirdzniecības apgrozījuma, savukārt bilance ar Lietuvu galvenokārt straujāka minerālo produktu un lauksaimniecības un pārtikas preču importa dēļ 2012.-2013. gadā nedaudz pasliktinājās. Savukārt, sākot no 2014. gada, samazinoties naftas un pārtikas produktu cenām pasaulē, šo grupu importa vērtība strauji saruka, un negatīvā tirdzniecības bilance ar Lietuvu ievērojami mazinās.

Galvenās ārējās tirdzniecības preču grupas ar abām Baltijas valstīm ir lauksaimniecības un pārtikas produkti, mehānismi, ierīces un elektroiekārtas un ķīmiskās rūpniecības preces.

3.19. attēls

Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums ar Lietuvu un Igauniju
(milj. eiro)

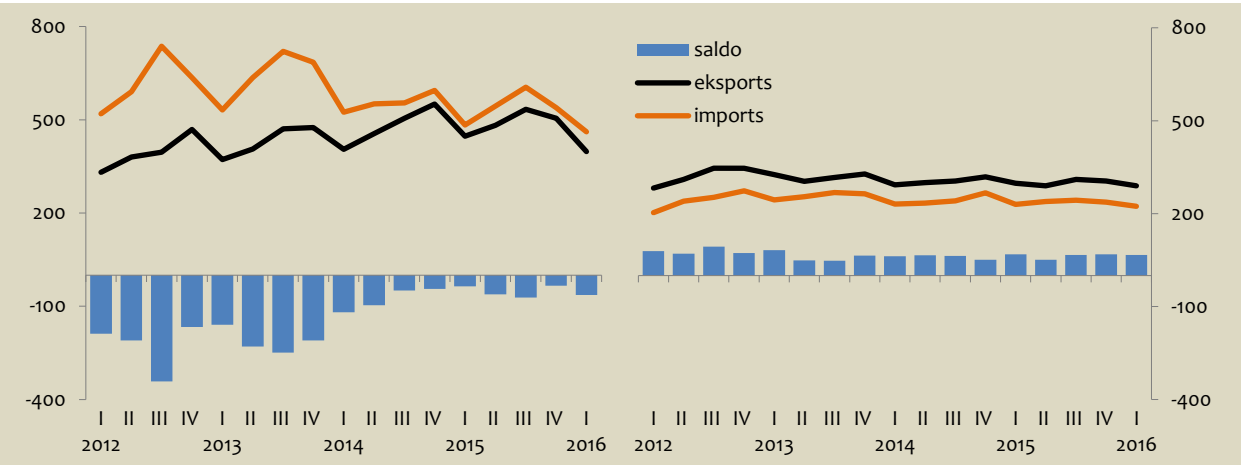

Pakalpojumu eksports un imports

Krīzes laikā pakalpojumu eksports samazinājās mazākā apmērā nekā preču eksports. 2011.-2012. gadā pakalpojumu eksports tāpat kā preču eksports stabili pieauga. Pozitīvais pakalpojumu saldo 2012. gadā nosedza 64% negatīvās preču tirdzniecības bilances, bet 2013. gadā, ievērojami uzlabojoties preču tirdzniecības bilancei – jau 70%. Arī 2014.-2015. gadā šī tendence turpinājās, kad pozitīvais pakalpojumu saldo nosedza attiecīgi 77% un 84% no negatīvās preču tirdzniecības bilances, bet 2016. gada 1. ceturksnī – 89 procentus.

3.8. tabula

Pakalpojumu eksports un imports
(procentos)

	Eksports				Imports			
	2015		2016 I-III		2015		2016 I-III	
	struktūra	izmaiņas	izmaiņas pret 2015 I-III	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	izmaiņas pret 2015 I-III	ieguldījums izmaiņās
Kopā	**100**	**4,9**	**3,8**	**3,8**	**100**	**8,1**	**4,8**	**4,8**
Pārvadājumi, tai skaitā:	39,3	-0,7	-7,6	-3,3	31,9	6,4	-9,1	-3,1
– jūras transports	10,7	7,8	-9,8	-1,2	6,0	-7,4	-12,7	-0,9
– gaisa transports	6,3	5,4	2,8	0,1	12,3	20,5	-4,8	-0,6
– dzelzceļa transports	10,1	-3,3	-21,3	-2,9	4,5	14,4	-15,2	-0,8
– autotransports	11,0	-7,3	6,5	0,7	8,6	-3,5	-9,1	-0,8
– citi transporta pakalpojumi	1,2	-12,7	-4,0	-0,1	0,5	14,3	-0,7	0,0
Ceļojumi	20,0	12,2	13,8	2,3	24,3	3,2	21,9	4,7
Citi pakalpojumi, tai skaitā:	40,7	7,4	12,0	4,8	43,8	12,3	7,1	3,2
– būvniecības pakalpojumi	2,2	-30,8	-13,9	-0,3	1,8	-29,5	-70,2	-1,5
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	11,5	10,7	-5,9	-0,7	9,2	25,0	-9,3	-1,0
– sakaru pakalpojumi	2,6	11,0	51,4	1,3	3,5	13,1	5,7	0,2
– informācijas un datorpakalpojumi	6,4	30,2	23,8	1,5	4,9	18,9	33,5	1,6
– citi komercpakalpojumi	16,9	5,7	20,2	3,0	22,9	12,6	20,5	4,3
– pārējie pakalpojumi	1,3	3,5	3,2	0,0	1,3	-3,2	-24,0	-0,4

Aptuveni 40% no pakalpojumu eksporta sastāda ienākumi no pārvadājumiem. 2015. gads pārvadājumiem nebija īpaši veiksmīgs – šīs eksporta grupas apjomi nedaudz saruka. Saruka autotransporta un dzelzceļa transporta eksports, to savukārt kompensēja jūras un avio transporta pārvadājumu eksporta pieaugums. Arī 2016. gada sākumā pārvadājumu eksporta apjomi samazinājās.

Gan 2015. gadā, gan 2016. gada janvārī-martā ierasti stabili pieauga ienākumi no ārvalstu tūristiem.

Puse no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta ir saistīta ar ES valstīm. Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm gan 2015. gadā, gan arī 2016. gada 1. ceturksnī stabili pieauga – attiecīgi par 10,4% un 24,7%. Lielākais īpatsvars pakalpojumu eksportā uz ES valstīm ir ceļojumiem, autotransporta un jūras transporta pārvadājumiem.

3.20. attēls

Pakalpojumu eksports pa posteņiem
(mljrd. eiro)

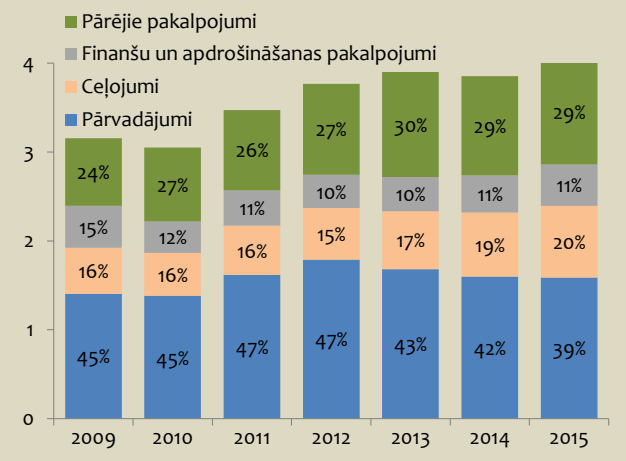

3.2. Nozaru ieguldījums

3.2.1. Nozaru attīstības tendences

Krīzes laikā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja. Tas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru attīstībai. Galvenajā eksporta nozarē – apstrādes rūpniecībā no 2010.-2012. gadam pieauguma tempi bija krietni straujāki nekā kopējā tautsaimniecības izaugsme, un nozare kļuva par galveno tautsaimniecības izaugsmes virzītāju. Arī pārējās tirgojamās nozarēs, piemēram, uz eksportu orientētās komercpakalpojumu nozarēs, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarē izaugsme pēc krīzes atjaunojās straujāk nekā pārējās tautsaimniecības nozarēs.

3.21. attēls

Pievienotās vērtības izmaiņas
(procentos)

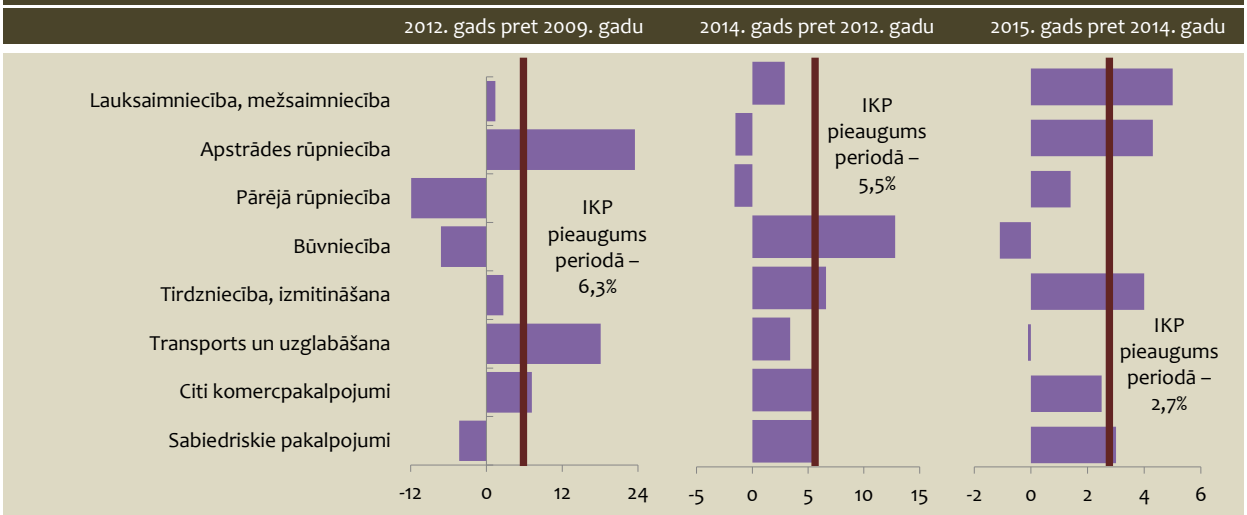

Pēdējos gados, mazinoties krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām, kā arī ģeopolitiskās situācijas ietekmē, eksporta pieauguma tempi ir palēninājušies, un rezultātā arī tirgojamo nozaru izaugsme ir lēnāka. Lielāks devums izaugsmē ir uz iekšējo tirgu orientētajām nozarēm – komercpakalpojumiem un tirdzniecībai. No 2011.-2014. gadam salīdzinoši strauji pieauga būvniecības nozare, kas krīzes laikā piedzīvoja visdziļāko kritumu. Augot valsts budžeta izdevumiem, pieaug sabiedrisko pakalpojumu apjomi.

3.9. tabula

Tautsaimniecības struktūra
(pievienotā vērtība, procentos)

	2000	2005	2009	2011	2013	2014	2015
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	5,1	4,3	3,7	3,9	3,4	3,2	3,3
Apstrādes rūpniecība	15,4	13,0	10,9	13,1	12,6	12,2	12,2
Pārējā rūpniecība	4,2	3,2	5,1	5,0	4,7	4,4	4,2
Būvniecība	7,0	6,7	7,7	5,9	6,5	6,8	6,5
Tirdzniecība, izmitināšana	15,4	18,0	16,6	16,4	15,8	15,8	15,7
Transports un uzglabāšana	11,9	12,3	10,5	10,5	10,2	10,1	9,5
Citi komercpakalpojumi	23,9	27,3	28,6	29,9	31,7	32,2	32,9
Sabiedriskie pakalpojumi	17,1	15,1	16,9	15,3	15,2	15,0	15,1
Kopā	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

3.22. attēls

Tautsaimniecības struktūra
(2015. gads, procentos)

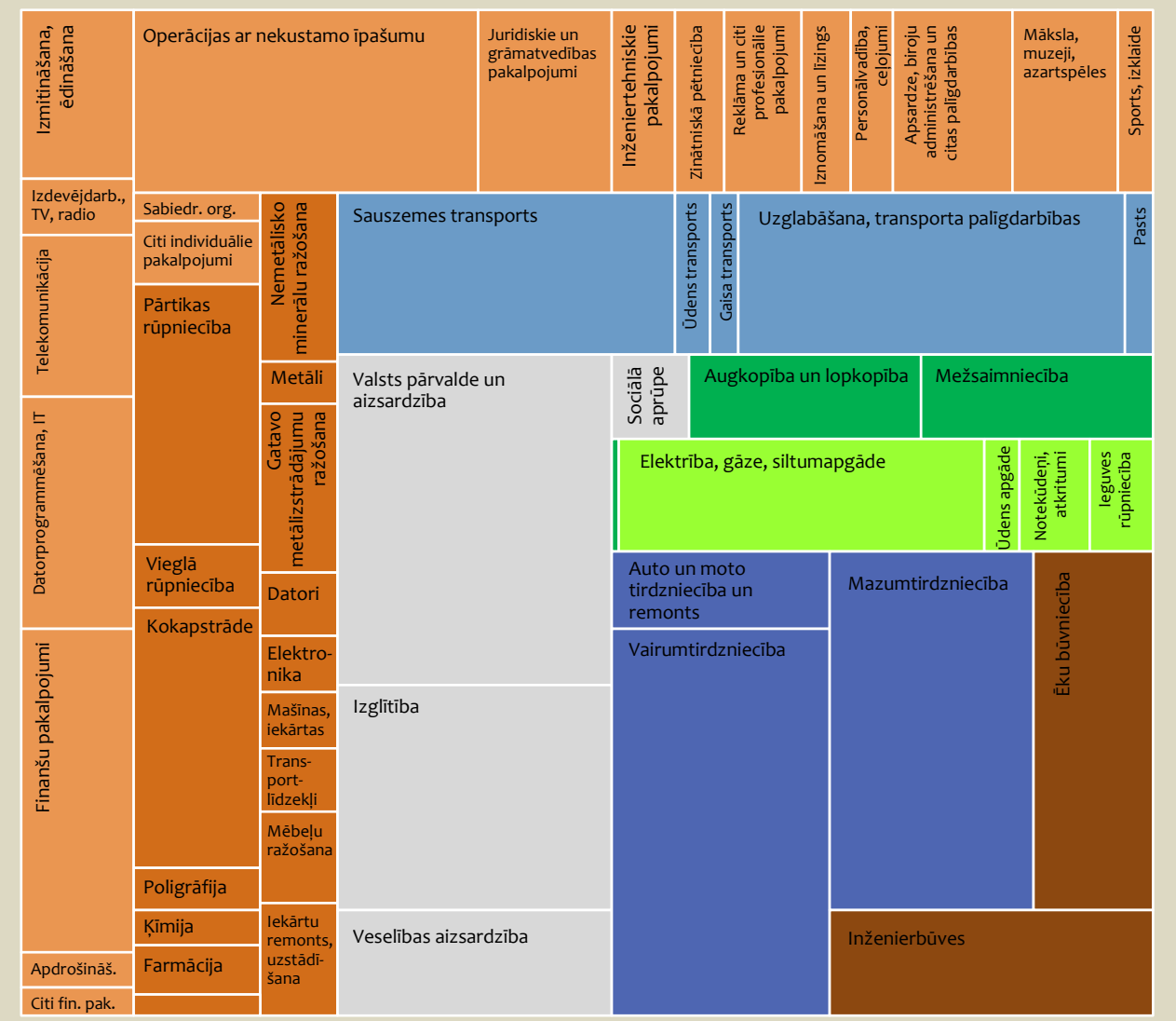

3.10. tabula

IKP dinamika (izmaiņas pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, procentos)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	-3,9	-1,7	7,4	1,2	1,6	5,0
Apstrādes rūpniecība	14,2	3,7	4,3	-1,2	-0,3	4,3
Pārējā rūpniecība	-1,5	-5,2	-5,7	1,6	-3,1	1,4
Būvniecība	-34,4	29,9	8,9	4,4	8,1	-1,1
Tirdzniecība, izmitināšana	-1,6	2,9	1,3	4,2	2,3	4,0
Transports un uzglabāšana	-4,9	17,9	5,5	0,2	3,2	-0,1
Citi komercpakalpojumi	-3,9	6,1	5,1	3,9	1,6	2,5
Sabiedriskie pakalpojumi	-6,9	3,0	-0,2	2,4	3,4	3,0
Iekšzemes kopprodukts	**-3,8**	**6,2**	**4,0**	**3,0**	**2,4**	**2,7**

Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē pēdējos gados kopumā vērojama mērena izaugsme. Lopkopības nozari negatīvi ietekmē Krievijas noteiktie pārtikas importa ierobežojumi piena produktiem, bet augkopībā pieaug graudu kopraža, palielinās arī izaudzēto dārzeņu apjomi. Mežsaimniecības nozari pozitīvi ietekmē kokapstrādes izaugsme.

2014. gads lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē iesākās pozitīvi, un 1. pusgadā ražošanas apjomi nozarē pieauga. Savukārt 2014. gada otrajā pusē lauksaimniecības nozari ietekmēja Krievijas noteiktais pārtikas preču importa ierobežojums. Kopumā 2014. gadā nozarē ražošanas apjomi palielinājās par 1,6 procentiem.

2015. gadā, neraugoties uz Krievijas noteiktajiem pārtikas importa ierobežojumiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē turpinājās izaugsme. Lai arī 2015. gada 1. ceturksnī ražošanas apjomi lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē bija par 3,9% mazāki nekā pirms gada, 2015. gadā kopumā ražošanas apjomi pieauga par 5%. Nozares izaugsmi lielā mērā sekmēja rekordaugstā graudu raža. 2015. gadā augkopības produkcijas apjomi pieauga par 27,9%. Palielinājās arī lopkopības produkcijas apjomi (par 4,9%), taču vienlaikus saruka gaļas, bet it īpaši piena iepirkuma cenas. 2015. gadā izcirstās koksnes apjomi saruka par 12 procentiem.

2016. gada 1. ceturksnī lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē ražošanas apjomi bija tikai par 0,4% lielāki nekā pirms gada.

Atjaunojoties ekonomikas izaugsmei pēc dziļās krīzes, **apstrādes rūpniecības** pieauguma tempi bija krietni straujāki nekā kopējā tautsaimniecības izaugsme, un nozare kļuva par galveno tautsaimniecības izaugsmes virzītājspēku. Tomēr šī tendence nebija noturīga, un pēdējos gados rūpniecības dinamika atkal palēninās. 2014. un 2015. gadā vājais pieprasījums eksporta tirgos turpināja bremzēt apstrādes rūpniecības izaugsmi. 2014. gadā ražošanas apjomi bija par 0,3% mazāki nekā pirms gada. Savukārt 2015. gadā apstrādes rūpniecības izlaide pieauga par 4,3%. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsmē ir kokapstrādes, metālu ražošanas, datoru, elektrisko un optisko iekārtu, kā arī mašīnu un iekārtu ražošanas nozarēm.

3.11. tabula

Iekšzemes kopprodukts pa ceturkšņiem (izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos)	2014				2015				2016
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	8,8	5,2	-6,4	3,3	-3,9	9,0	8,6	2,6	0,4
Apstrādes rūpniecība	1,2	0,1	-0,6	-1,7	4,4	5,9	3,7	3,2	0,5
Pārējā rūpniecība	-7,4	-5,2	-1,6	2,3	-4,1	3,3	5,9	2,2	10,5
Būvniecība	24,6	15,8	0,6	4,4	-0,1	-3,4	4,9	-6,2	-19,0
Tirdzniecība, izmitināšana	2,6	2,1	2,5	2,0	0,6	4,3	6,0	4,2	3,7
Transports un uzglabāšana	5,1	2,2	2,3	3,1	-1,5	-4,3	1,7	3,5	1,6
Citi komercpakalpojumi	1,8	-0,1	4,0	0,9	1,6	3,5	0,5	4,2	2,4
Sabiedriskie pakalpojumi	3,3	3,4	3,3	3,3	3,9	3,2	3,4	2,1	1,8
Iekšzemes kopprodukts	**2,7**	**2,3**	**2,3**	**2,1**	**1,8**	**2,8**	**3,5**	**2,7**	**2,1**

Neraugoties uz vājākiem darbības rādītājiem janvārī, kopumā 2016. gada 1. ceturksnī ražošanas apjomi nozarē bija par 0,5% lielāki nekā pirms gada. Apstrādes rūpniecības turpmākā attīstība lielā mērā būs atkarīga no konkurētspējas stiprināšanas un produktivitātes pieauguma.

Pārējās rūpniecības nozarēs (ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde, elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) ražošanas apjomi 2014. gadā saruka par 3,1%. Lielā mērā tas bija saistīts ar laika apstākļiem, kā rezultātā tika saražoti mazāki elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi. Savukārt 2015. gadā pārējās rūpniecības nozarēs vērojams pieaugums. Pēc apjomu samazinājuma 2015. gada sākumā turpmākajos ceturkšņos ražošanas apjomi nozarē pieauga. Kopumā 2015. gadā nozares izaugsme sasniedza 1,4 procentus.

Ņemot vērā, ka 2016. gada pirmajos mēnešos laika apstākļi bija ievērojami aukstāki nekā gadu iepriekš, palielinājās patērētās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi. 2016. gada 1. ceturksnī pārējās rūpniecības nozarēs izlaides apjomi pieauga par 10,5% salīdzinājumā ar 2015. gada atbilstošo periodu.

Būvniecības nozares attīstība lielā mērā ir saistīta ar publiskajiem pasūtījumiem un ES fondu projektiem. Pēc strauja būvniecības apjomu pieauguma 2014. gada pirmajā pusē gada nogalē nozares izaugsmes tempi palēninājās. Kopumā 2014. gadā būvniecības nozares izaugsme sasniedza 8,1 procentu.

2014. gadā vienlīdz strauji pieauga gan dzīvojamo, gan nedzīvojamo ēku būvniecības apjomi (attiecīgi 31,1% un 34,6%). Inženierbūvju celtniecības apjomi 2014. gadā saruka par 10,4%. Visstraujākais sarukums bija vērojams ostas un dambju, kā arī tiltu un tuneļu būvniecībā, savukārt pieauga rūpniecības komplekso būvju būvniecības apjomi.

3.23. attēls

Būvniecības apjomi

Struktūra (2015. gads, %) | Dinamika (sezonāli izlīdzināti dati, 2010. gada 4. ceturksnis = 100)

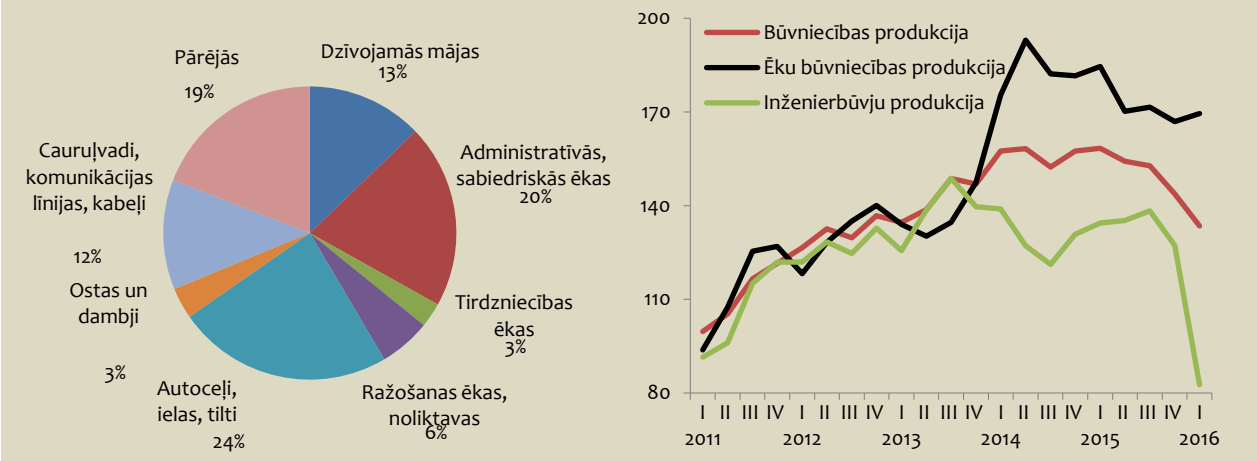

2015. gadā būvniecības nozares izaugsme bija vāja un būvniecības apjomi saruka par 1,2%. Pretēji tendencēm 2014. gadā 2015. gadā pieauga inženierbūvju celtniecības apjomi (par 5,2%). Vislielākais devums pieaugumā bija ceļu būvniecības apjomu kāpumam, savukārt saruka tiltu, maģistrālo cauruļvadu, kā arī komunikācijas līniju būvniecības apjomi.

Savukārt ēku būvniecības produkcijas apjomi 2015. gadā samazinājās par 7%. Dzīvojamo ēku kategorijā 2015. gadā pieauga viendzīvokļa māju būvniecība, bet ievērojami saruka daudzdzīvokļu māju celtniecības apjomi. Savukārt nedzīvojamo ēku būvniecībā apjomu samazinājumu galvenokārt noteica izglītības iestāžu, administratīvo ēku būvniecības apjomu samazinājumi, savukārt to daļēji kompensēja viesnīcu, sporta būvju, muzeju, kā arī mazumtirdzniecības un vairumtirdzniecības ēku būvniecības apjomu pieaugums.

2016. gada 1. ceturksnī būvniecības apjomi bija par 19% zemāki nekā pirms gada, un sarukums bija vērojams gan ēku, gan inženierbūvju pamatkategorijās.

Visstraujāk saruka inženierbūvju būvniecības apjomi – gandrīz par 40%. To galvenokārt ietekmēja šoseju, ielu, ceļu un tiltu un tuneļu būvniecības apjomi. Inženierbūvju kategorijā būvniecības apjomu pieaugums bija vērojams tikai vietējo cauruļvadu un kabeļu līniju un rūpniecības komplekso būvju būvniecībā. 2016. gada 1. ceturksnī inženierbūvju būvniecības apjomu īpatsvars veidoja vairs tikai 27% no visas būvniecības (salīdzinājumam 2015. gada 4. ceturksnī – 52%). Inženierbūvju būvniecības apjomu kritums daļēji ir skaidrojams ar ES struktūrfondu apguves pārejas periodu, ņemot vērā, ka būvniecības nozares attīstība lielā mērā ir saistīta ar publiskajiem pasūtījumiem un ES fondu projektiem.

Ēku būvniecības apjomi 1.ceturksnī saruka par 7,9%, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu.

Visstraujākais samazinājums bija vērojams divu dzīvokļu māju būvniecības kategorijā. Savukārt nedzīvojamo māju būvniecības apjomi 1. ceturksnī saglabājās iepriekšējā gada attiecīgā perioda līmenī. Rūpniecisko ražošanas ēku un noliktavu būvniecības apjomi saruka par 5,1%. Sarukums bija vērojams arī skolu kategorijā (dēļ ES struktūrfondiem). Tajā pašā laikā pieauga viesnīcu, sporta ēku un lauksaimniecības palīgēku būvniecības apjomi.

Jāatzīmē, ka pēc ievērojama krituma 2014. gada beigās un 2015. gada sākumā atsāk pieaugt izsniegto būvatļauju skaits. 2016. gada 1. ceturksnī tika izsniegtas 859 būvatļaujas ēku būvniecības uzsākšanai, kapitālajam gremotam, rekonstrukcijai un restaurācijai, kas bija par 4,9% vairāk nekā 2015. gada attiecīgajā periodā. No kopējā izsniegto būvatļauju skaita lielākā daļa (68%) būvatļauju izsniegtas jaunbūvju būvniecībai (galvenokārt viena dzīvokļa māju un citu nedzīvojamo ēku būvniecībai).

Būvniecības nozares turpmākā attīstība būs lielā mērā atkarīga no jaunā Eiropas Savienības fondu perioda uzsākšanas.

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tajā skaitā pa dzelzceļu pārvadāto kravu, kā arī ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomiem. 2014. gadā transporta un uzglabāšanas nozarē sniegto pakalpojumu apjomi pieauga par 3,2%. Transporta un uzglabāšanas nozares pieaugumu 2014. gadā lielā mērā veicināja sekmīgā ostu darbība – ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomi palielinājās par 5,2%. Šajā pašā laikā ar dzelzceļu pārvadāto kravu apjomi pieauga par 2,2%, bet kravu pārvadājumi ar autotransportu – par 2,7 procentiem.

2015. gads transporta un uzglabāšanas nozarei nebija tik veiksmīgs. 2015. gadā nozares sniegto pakalpojumu apjomi saglabājās 2014. gada līmenī. 2015. gadā palielinājās kravu pārvadājumi ar autotransportu, savukārt kravu apgrozījums dzelzceļā un ostās samazinājās. 2015. gadā kravu apjomi ostās un dzelzceļā bija attiecīgi par 6,2% un 2,4% mazāki nekā pirms gada.

Transporta un uzglabāšanas nozarē 2016. gada 1. ceturksnī apjomi pieauga par 1,6%, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu. Pieaugumu pamatā nodrošināja noliktavu darbības, kamēr galvenajos kravu pārvadājumu veidos kravu apjomi saruka. Ar autotransportu pārvadātās kravas 1. ceturksnī bija par 5,8% mazākas nekā pirms gada, savukārt ostās un dzelzceļā šajā laikā kravu apjomi saruka attiecīgi par 14,1% un 20,6 procentiem.

3.24. attēls

Kravu pārvadājumi
(pa mēnešiem, milj. tonnu, izmaiņas procentos pret iepriekšējo gadu)

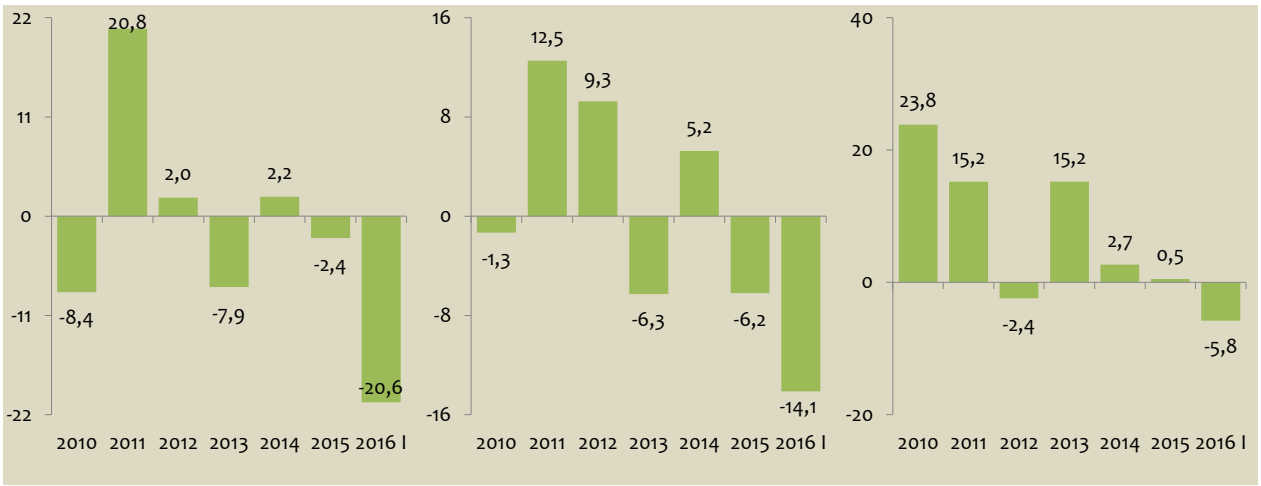

Tirdzniecības nozarē sniegto pakalpojumu apjomi turpina pieaugt. Tirdzniecībā (ieskaitot izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumus) izaugsme 2014. gadā sasniedza 2,3%. Savukārt 2015. gadā pakalpojumu apjomi nozarē pieauga par 4%. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmē privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. 2015. gadā kopējais mazumtirdzniecības apgrozījums palielinājās par 5,5%. Šajā laikā mazumtirdzniecības apjomi nepārtikas preču grupā palielinājās par 6,5%. Lielākais devums pieaugumā bija elektronikas un elektropreču mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumam. Lielu ieguldījumu pieaugumā veidoja arī mazumtirdzniecība pa pastu vai interneta veikalos. Auto degvielas mazumtirdzniecības pieaugumu sekmēja salīdzinoši zemās degvielas cenas. 2015. gadā degvielas mazumtirdzniecības apjomi pieauga par 9,2%, kas veidoja vairāk nekā ceturtdaļu no kopējā mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma. Pārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījums 2015. gadā auga lēnāk – par 2,7 procentiem.

Savukārt vājākas ārējās tirdzniecības aktivitātes ietekmēja vairumtirdzniecības nozari. 2015. gadā vairumtirdzniecības apgrozījums faktiskajās cenās pieauga tikai par 0,4 procentiem.

3.25. attēls

Tirdzniecības nozares galvenie rādītāji

Mazumtirdzniecības apgrozījums (salīdzināmajās cenās, sezonāli neizlīdzināti dati, 2010. gads = 100)

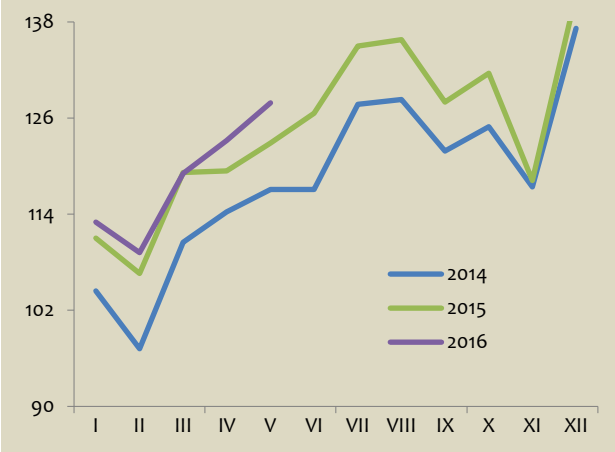

Vairumtirdzniecības apgrozījums (faktiskajās cenās, sezonāli neizlīdzināti dati, 2011. gada 4. ceturksnis = 100)

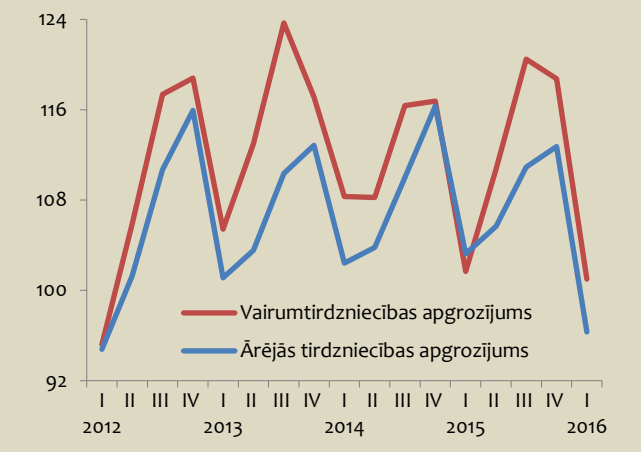

2016. gada 1. ceturksnī tirdzniecības nozarē sniegto pakalpojumu apjomi bija par 3,7% lielāki nekā pirms gada, un nozare nodrošināja 1/3 no kopējās izaugsmes 1.ceturksnī. Pretēji tendencēm 2015. gadā 2016. gada sākumā mazumtirdzniecībai ir mazāks devums kopējā nozares izaugsmē. Neraugoties uz darba samaksas pieaugumu un uzlabojumiem darba tirgū, mazumtirdzniecības apgrozījums 2016. gadā aug mēreni. Gada piecos mēnešos mazumtirdzniecības apgrozījums bija par 2,3% lielāks nekā pirms gada. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku 2016. gadā visbūtiskāk ietekmē degvielas mazumtirdzniecības apjomu kritums. Janvārī-maijā auto degvielas mazumtirdzniecības apjomi bija par 2,1% zemāki nekā pirms gada. Tas ir skaidrojams ar bāzes efektu, jo pirms gada bija vērojams ļoti straujš degvielas mazumtirdzniecības apjomu pieaugums. 2016. gadā nedaudz lēnākos tempos aug nepārtikas preču mazumtirdzniecības apjomi, kas veido gandrīz 60% no kopējās mazumtirdzniecības. 2016. gada piecos mēnešos nepārtikas preču mazumtirdzniecības apjomi bija par 2,6% lielāki nekā pirms gada. Tas joprojām nodrošināja lielāko devumu no kopējā mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma. Savukārt pārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījums janvārī-maijā bija par 1,4% lielāks nekā pirms gada.

Vairumtirdzniecības nozares apgrozījums 2016. gada 1. ceturksnī bija par 0,6% mazāks nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Tajā pašā laikā preču apjoms nozarē ir pieaudzis, jo samazinājumu lielā mērā ietekmēja būtiskais cenu samazinājums, it īpaši naftas produktiem.

Komercpakalpojumu nozarēs izaugsme 2014. gadā bija mērenāka nekā vidēji 2011.-2013. gadā. 2014. gadā komercpakalpojumu nozarēs pakalpojumu apjomi pieauga par 1,6%. 2015. gadā nozares izaugsmes tempi nedaudz palielinājās, un komercpakalpojumu apjomi bija par 2,5% lielāki nekā pirms gada. Pieaugumu pamatā noteica straujāka izaugsme mākslas, izklaides un atpūtas nozarē, informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē, kā arī operācijās ar nekustamo īpašumu.

2016. gada 1. ceturksnī komercpakalpojumu apjomi bija par 2,4% lielāki nekā pirms gada. Straujš pieaugums šajā laikā bija vērojams informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē (par 6,8%) un mākslas, izklaides un atpūtas nozarē (par 6,2%).

3.26. attēls

Komercpakalpojumu nozaru attīstības tendences
(sezonāli izlīdzināti dati, 2011. gada 4. ceturksnis = 100)

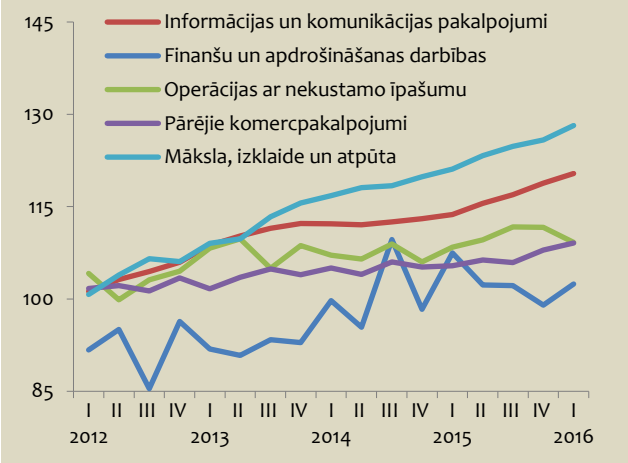

Augot valsts kopbudžeta izdevumiem, palielinās **sabiedrisko pakalpojumu** nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi. 2014. gadā tie pieauga par 3,4% un 2015. gadā – par 3%. Savukārt pieaugums nozarē 2016. gada 1. ceturksnī bija nedaudz lēnāks, un sabiedrisko pakalpojumu apjomi bija par 1,8% lielāki nekā pirms gada.

3.2.2. Apstrādes rūpniecība

Krīzes laikā, samazinoties izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja. Tas veicināja apstrādes rūpniecības attīstību. No 2010.-2012. gada beigām nozares izlaide strauji pieauga, un apstrādes rūpniecībai bija nozīmīgs devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē.

3.27. attēls

Apstrādes rūpniecības nozaru dinamika
(procentos)

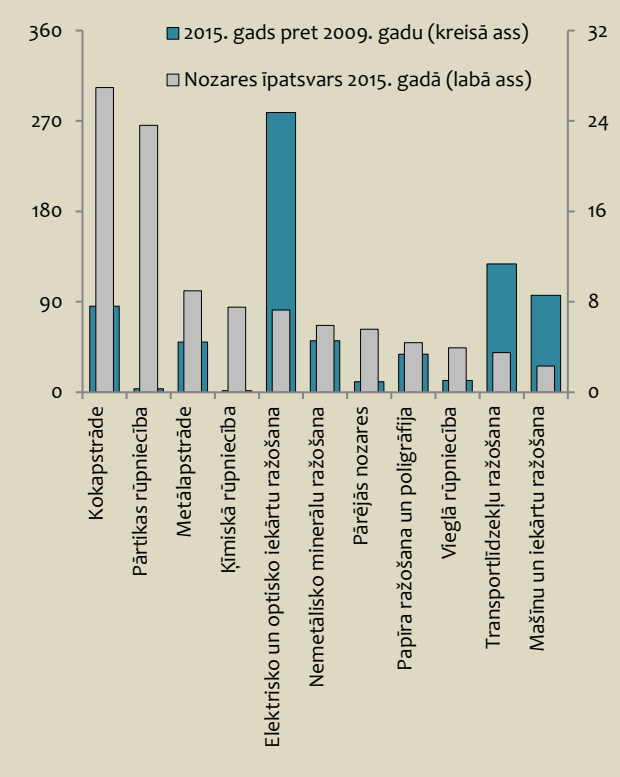

Apstrādes rūpniecības nozaru struktūra
(2015. gadā, procentos)

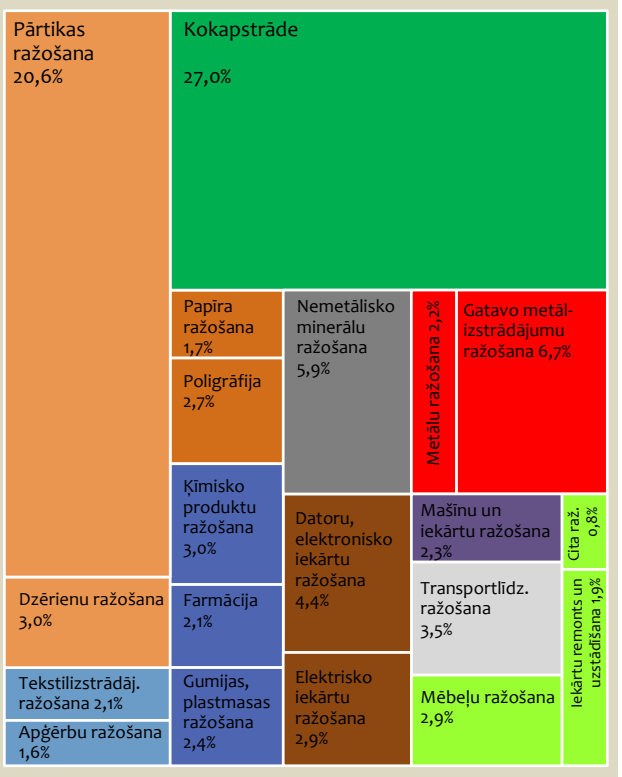

Krīzes laikā iegūto konkurētspējas priekšrocību mazināšanās, kā arī vājais pieprasījums eksporta tirgos ir piebremzējis apstrādes rūpniecības izaugsmi. Vienlaikus apstrādes rūpniecības apakšnozarēs attīstības tendences bija ļoti atšķirīgas. 2014. gadā kopējā apstrādes rūpniecības izlaide bija par 0,3% mazāka nekā pirms gada. To ietekmēja tendences ārējos tirgos – lēnāka nekā gaidīta ekonomiskā izaugsme ES, kā arī vājā ekonomiskā situācija Krievijā.

2015. gadā apstrādes rūpniecības izlaide pieauga par 4,3%. Lielākais pozitīvais devums apstrādes rūpniecības izaugsmē bija kokapstrādes, metālu ražošanas, datoru, elektrisko un optisko iekārtu, kā arī mašīnu un iekārtu ražošanas nozarēm.

Lielākajā rūpniecības nozarē – kokapstrādē ražošanas apjomi 2015. gadā stabili pieauga (par 7,1%). Būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē 2015. gadā bija metālapstrādes nozarei, ko ietekmēja darbības atsākšana vienā no lielākajiem rūpniecības uzņēmumiem "KVV Liepājas Metalurgs".

Straujš ražošanas apjomu pieaugums 2015. gadā turpinājās datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanā (kāpums par 16,7%). Tāpat gada laikā pieauga ražošanas apjomi mēbeļu ražošanā, mašīnu un iekārtu, kā arī transportlīdzekļu ražošanas nozarēs.

3.28. attēls

Apstrādes rūpniecības ražošanas apjomi
(sezonāli izlīdzināti dati, 2011. gada decembris = 100)

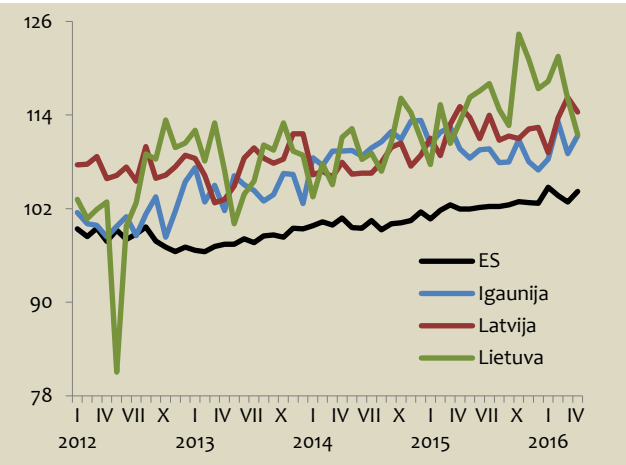

Pārtikas rūpniecībā 2015. gadā izlaide saruka par 4,6%. Nozares attīstību būtiski ietekmē Krievijas noteiktās sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

2015. gadā ražošanas apjomi no pagājušā gada līmeņa atpalika arī vieglajā rūpniecībā, nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā, kā arī ķīmiskajā rūpniecībā.

3.12. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra 2015. gadā
(procentos)

	Pēc izlaides	Pēc aizņemto darbavietu skaita	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā
Apstrādes rūpniecība – pavisam	**100**	**100**	**63,8**
Pārtikas un dzērienu ražošana	23,6	20,6	34,3
Vieglā rūpniecība	3,9	10,1	86,4
Kokapstrāde	27,0	21,0	74,7
Papīra ražošana un poligrāfija	4,4	4,1	61,2
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	7,5	7,0	76,4
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,9	4,5	48,0
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	9,0	10,2	67,6
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	7,3	3,9	90,9
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,3	2,9	83,8
Transportlīdzekļu ražošana	3,5	3,3	88,0
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	5,6	12,4	58,1

2015. gadā, saglabājoties zemām ražotāju cenām, apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugums bija mērens (par 0,7%). Vietējā tirgū realizētajai produkcijai apgrozījums šajā laikā samazinājās par 5,2%, bet eksportētai produkcijai pieauga par 4,3%. Lielākais pozitīvais devums kopējā apgrozījuma pieaugumā bija kokapstrādei, elektrisko un optisko iekārtu ražošanai, kā arī metālapstrādei. Savukārt lielākā negatīvā ietekme bija apgrozījuma samazinājumam pārtikas rūpniecībā un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā.

3.13. tabula

Apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu izmaiņas
(procentos pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 I-IV
Apstrādes rūpniecība – pavisam	**11,7**	**9,3**	**0,1**	**-0,3**	**4,3**	**1,0**
Pārtikas un dzērienu ražošana	-0,2	2,5	6,0	0,1	-4,6	-1,9
Vieglā rūpniecība	19,4	3,0	1,4	-13,6	-13,2	2,4
Kokapstrāde	12,6	5,4	2,7	6,9	7,1	9,1
Papīra ražošana un poligrāfija	-0,5	10,1	5,6	-0,6	0,0	4,9
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	4,4	8,3	-8,7	-2,6	-4,1	-9,6
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	24,2	8,6	4,6	1,2	-9,8	8,4
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	28,3	16,2	-17,6	-10,5	…*	…*
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	29,6	20,0	18,4	32,3	16,7	2,5
Mašīnu un iekārtu ražošana	37,1	8,7	1,4	2,4	7,9	6,8
Transportlīdzekļu ražošana	37,0	15,8	3,0	-15,2	3,5	-4,9
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	9,5	26,1	-7,6	-12,0	3,4	-9,5

* – konfidenciāli dati

2015. gadā gandrīz 2/3 no visas apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tika eksportēta. Gandrīz 75% no visas eksportētās produkcijas tika realizēta ES valstu tirgos. Savukārt eksports uz NVS valstīm 2015. gadā veidoja 13% no kopējā apstrādes rūpniecības produkcijas eksporta, kas bija ievērojami mazāk nekā 2014. gadā. Eksporta samazinājums uz Krieviju un pārējām NVS valstīm ir saistīts ar Krievijas vājo ekonomisko situāciju

un 2014. gada augustā Krievijas noteiktajiem pārtikas importa ierobežojumiem. Salīdzinājumā ar 2014. gadu ir pieaudzis trešo valstu īpatsvars apstrādes rūpniecības produkcijas eksporta struktūrā, kas liecina, ka Latvijas ražotāji spēj atrast jaunus noieta tirgus.

Neraugoties uz situāciju ārējā vidē, 2016. gada pirmajos mēnešos apstrādes rūpniecības apjomi turpina pieaugt. 2016. gada četros mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada janvāri-aprīli, izlaide apstrādes rūpniecībā pieauga par 1 procentu.

Joprojām ražošanas apjomi turpina stabili augt kokapstrādē. 2016. gada četros mēnešos saražotās produkcijas apjomi nozarē bija par 9,1% lielāki nekā pirms gada.

Salīdzinoši straujš apjomu pieaugums 2016. gadā vērojams nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā, kur janvārī-aprīlī bija saražots par 8,4% vairāk produkcijas nekā pirms gada. Ražošanas apjomi pieaug arī mašīnu un iekārtu ražošanā, papīra ražošanā un poligrāfijā, elektrisko un optisko iekārtu ražošanā un vieglajā rūpniecībā.

Savukārt pārtikas rūpniecībā 2016. gada sākumā saražotās produkcijas apjomi turpina samazināties – janvārī-aprīlī tie bija par 1,9% mazāki nekā pirms gada. Nozares attīstību turpina ietekmēt Krievijas noteiktās sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

2016. gada četros mēnešos strauji samazinājās ražošanas apjomi ķīmiskajā rūpniecībā un tie bija par 9,6% mazāki nekā pirms gada. Ražošanas apjomi gada pirmajos mēnešos ir sarukuši arī transportlīdzekļu ražošanas nozarē. ES tērauda ražošanas sektora konkurētspējas pasliktināšanās globālajā tirgū negatīvi ietekmē arī Latvijas metālu un metāla izstrādājumu ražošanas nozari.

Turpinoties ražotāju cenu samazinājumam, 2016. gadā sarūk arī apstrādes rūpniecības apgrozījums. Janvārī-aprīlī tas bija par 0,3% mazāks nekā pirms gada. Šajā laikā eksportētās produkcijas apgrozījums pieauga par 0,4%, savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas apgrozījums saruka par 1,7%. Lielākais pozitīvais devums kopējā apgrozījuma pieaugumā bija kokapstrādei un vieglajai rūpniecībai, bet lielākā negatīvā ietekme bija apgrozījuma samazinājumam pārtikas rūpniecībā un metālapstrādē.

Apstrādes rūpniecībai pēckrīzes gados bija nozīmīgs pienesums jaunu darbavietu radīšanā tautsaimniecībā – 2011. un 2012. gadā nozare nodrošināja gandrīz piektdaļu no visām jaunajām darbavietām. Vienlaikus nodarbināto skaita pieaugums apstrādes rūpniecībā bija ievērojami lēnāks nekā ražošanas apjomu pieaugums, kas liecināja par salīdzinoši strauju produktivitātes pieaugumu.

Kopš 2013. gada, piebremzējoties nozares izaugsmei, pieprasījums pēc darbaspēka ir mazinājies. 2014. gadā apstrādes rūpniecībā aizņemto darbavietu skaits saruka par 2,5%, bet 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits apstrādes rūpniecībā samazinājās par 2,8%. Straujākais darbavietu skaita kritums bija vērojams pārtikas un vieglajā rūpniecībā. Savukārt darbavietu skaits pieauga vienīgi kokapstrādē, mēbeļu ražošanā un ķīmiskajā rūpniecībā. Pieprasījums pēc darbaspēka 2016. gada sākumā ir nedaudz palielinājies, salīdzinot ar 2015. gada nogali, tomēr 2016. gada 1. ceturksnī aizņemto darbavietu skaits apstrādes rūpniecībā bija par 1,4% mazāks nekā pirms gada.

3.29. attēls

Ražošanas jaudas noslodzes līmenis
(procentos)

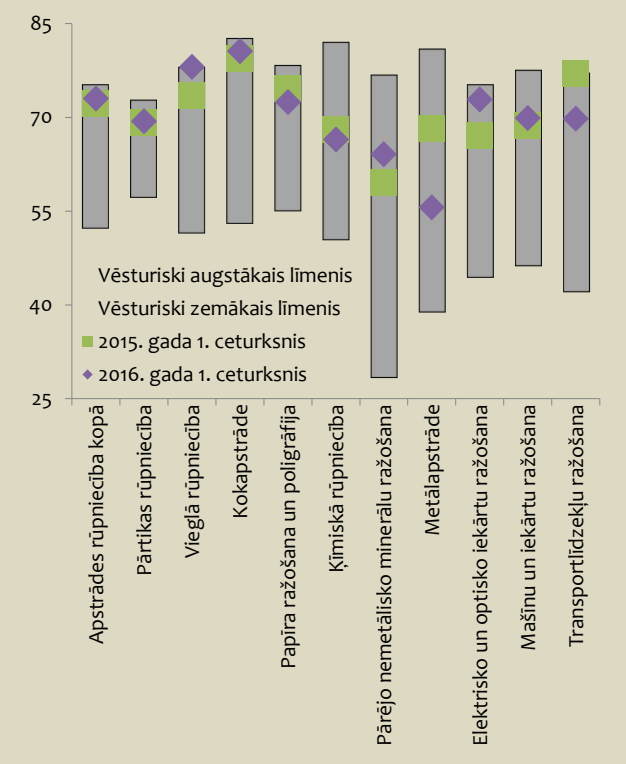

Kopš 2012. gada vidus ražošanas jaudu noslodzes līmenis apstrādes rūpniecībā saglabājas salīdzinoši augsts – 71-73% līmenī. 2016. gada 2. ceturksnī jaudu noslodzes līmenis bija 73%. Savukārt Latvijas ražotāju konfidences novērtējums pēc zināmas stabilitātes 2011.-2013. gadā kopš 2014. gada marta pasliktinājās, zemāko līmeni sasniedzot 2015. gada vidū. Kopš 2015. gada otrās puses apstrādes rūpniecības uzņēmumu vērtējums saistībā ar nākotnes perspektīvām ir nedaudz uzlabojies.

3.30. attēls

Apstrādes rūpniecību raksturojošie rādītāji

Nozares īpatsvars tautsaimniecībā
2015. gadā, %

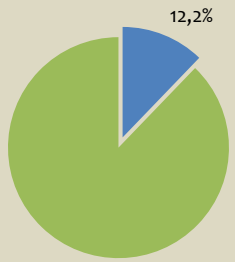

Produkcijas apjoma indekss
2010. gads = 100

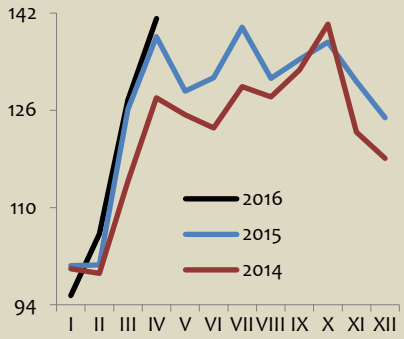

Produkcijas apjomi (sezonāli izlīdzināti dati) un aizņemtās darba vietas
2011. gada 4. ceturksnis = 100

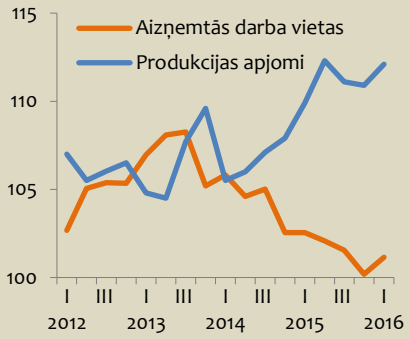

Produkcijas realizācijas izmaiņas
% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu

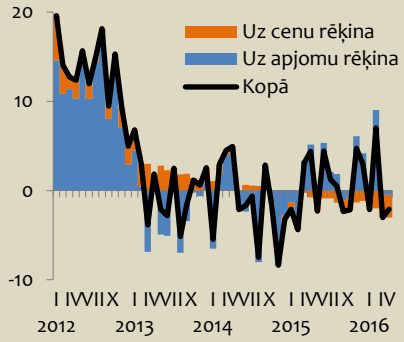

Produkcijas realizācija, 12 mēnešu slīdošais vidējais, 2011. gads = 100

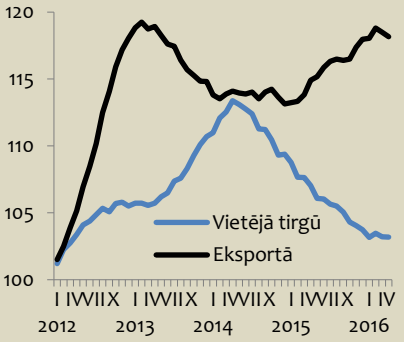

Produkcijas eksports pa valstu grupām
2015. gadā

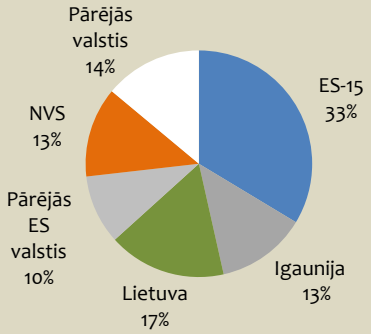

Ražotāju cenu izmaiņas,
2011. gada decembris = 100

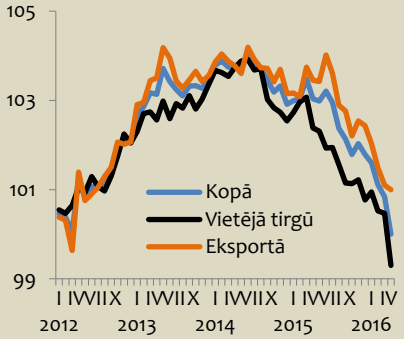

Nozares konfidences rādītājs,
atbilžu saldo, sezonāli izlīdzināti dati

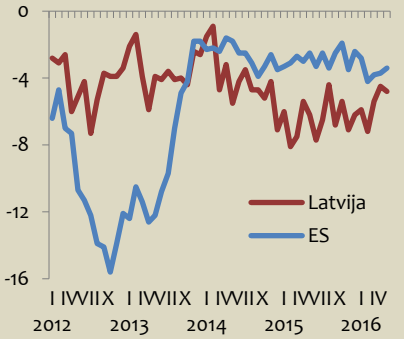

Ražošanas jaudas noslodzes līmenis
%

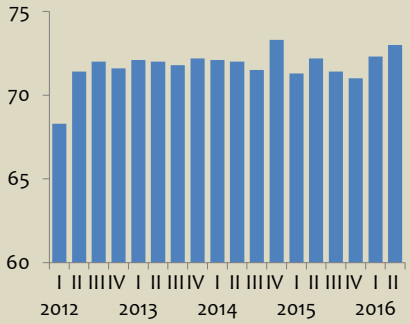

Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darbavietu skaita. Nozare vairāk nekā trešdaļu no savas produkcijas realizē ārējos tirgos. Krievijas noteiktais pārtikas produktu embargo ir būtiski ietekmējis nozares attīstību. 2014. gadā no visas eksportētās produkcijas NVS valstu tirgos tika realizēts 41% no visas eksportētās produkcijas, bet 2015. gadā vairs tikai 31 procents.

2015. gadā nozares izlaide saruka par 4,6%, bet 2016. gada janvārī-aprīlī ražošanas apjomi bija par 1,9% mazāki nekā pirms gada. Kā Krievijas embargo blakusefekts jāatzīmē konkurences saasināšanās iekšējā tirgū, kā arī ES kopumā, kas galvenokārt saistās ar cenu samazināšanos pārtikas produktiem. Tas būtiski ietekmē nozares apgrozījumu. 2015. gadā apgrozījums samazinājās par 5,8%, t.sk. eksportētajai produkcijai – par 9%. Savukārt 2016. gada četros mēnešos nozares apgrozījums bija par 4,1% mazāks nekā pirms gada, tajā skaitā eksportētās produkcijas apgrozījums samazinājās par gandrīz 14 procentiem.

Ražošanas apjomu kritums ietekmē nodarbināto skaitu nozarē. 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits nozarē saruka par 7,7% jeb 1,9 tūkstošiem. Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī darbavietu skaits bija par 6% mazāks nekā pirms gada.

Nozares nākotnes perspektīvas ir saistītas ar dažādu nišas produktu eksportu un spēju ieiet trešo valstu tirgos.

3.31. attēls

Pārtikas un dzērienu ražošanu raksturojošie rādītāji

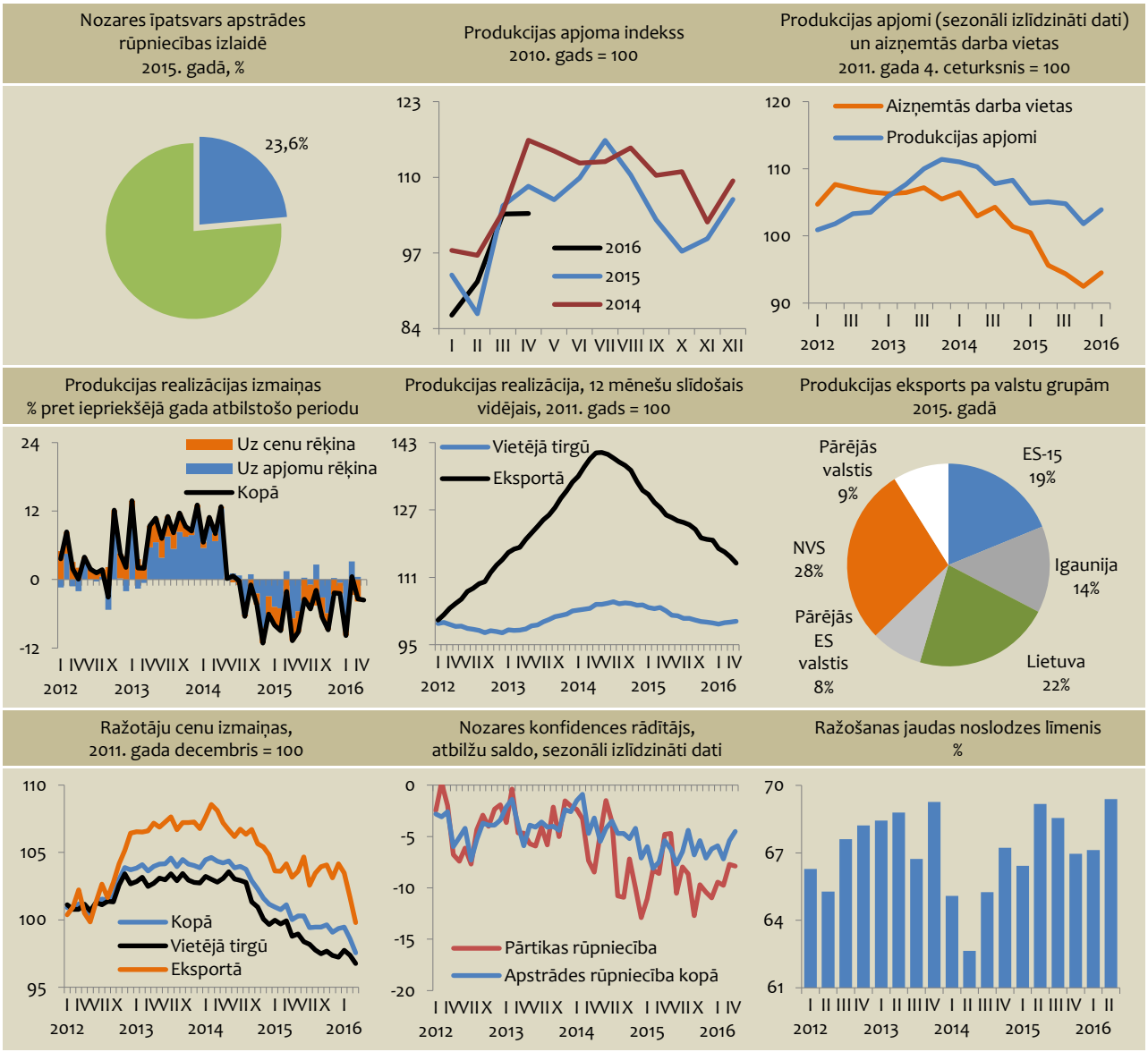

Vieglās rūpniecības nozare salīdzinoši sekmīgi atguvās no krīzes, tomēr pēdējos gados nozares attīstība ir vāja. 2014. un 2015. gadā bija vērojams salīdzinoši liels ražošanas apjomu samazinājums. 2015. gadā ražošanas apjomi vieglajā rūpniecībā bija par ¼ daļu mazāki nekā 2013. gadā. Tie samazinājās gan apģērbu, gan tekstilizstrādājumu ražošanā. 2016. gada sākumā nozarē ir vērojama neliela izaugsme – gada četros mēnešos vieglās rūpniecības izlaide bija par 2,4% lielāka nekā pirms gada. Pieaugumu pamatā sekmēja ražošanas apjomu pieaugums tekstilizstrādājumu ražošanā.

Pateicoties ražotāju cenu kāpumam, nozares apgrozījums samazinās lēnākos tempos nekā izlaides apjomi. 2015. gadā apgrozījums saruka par 2%. Tajā skaitā eksportētās produkcijas realizācija saruka par 1,6%, bet vietējā tirgū realizētās produkcijas apgrozījums – par 4,4%. Nozares apgrozījums 2016. gada četros mēnešos bija par 3,8% lielāks nekā pirms gada. Šajā laikā eksportētās produkcijas apgrozījums auga par 2%, bet vietējā tirgū realizētajai produkcijai – par gandrīz 16 procentiem.

Vieglajā rūpniecībā kopš 2013. gada samazinās darbavietu skaits. 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits nozarē saruka par 7,6%, bet 2016. gada 1. ceturksnī darbavietu skaits bija par 3% mazāks nekā pirms gada.

Nozares attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos.

3.32. attēls

Vieglo rūpniecību raksturojošie rādītāji

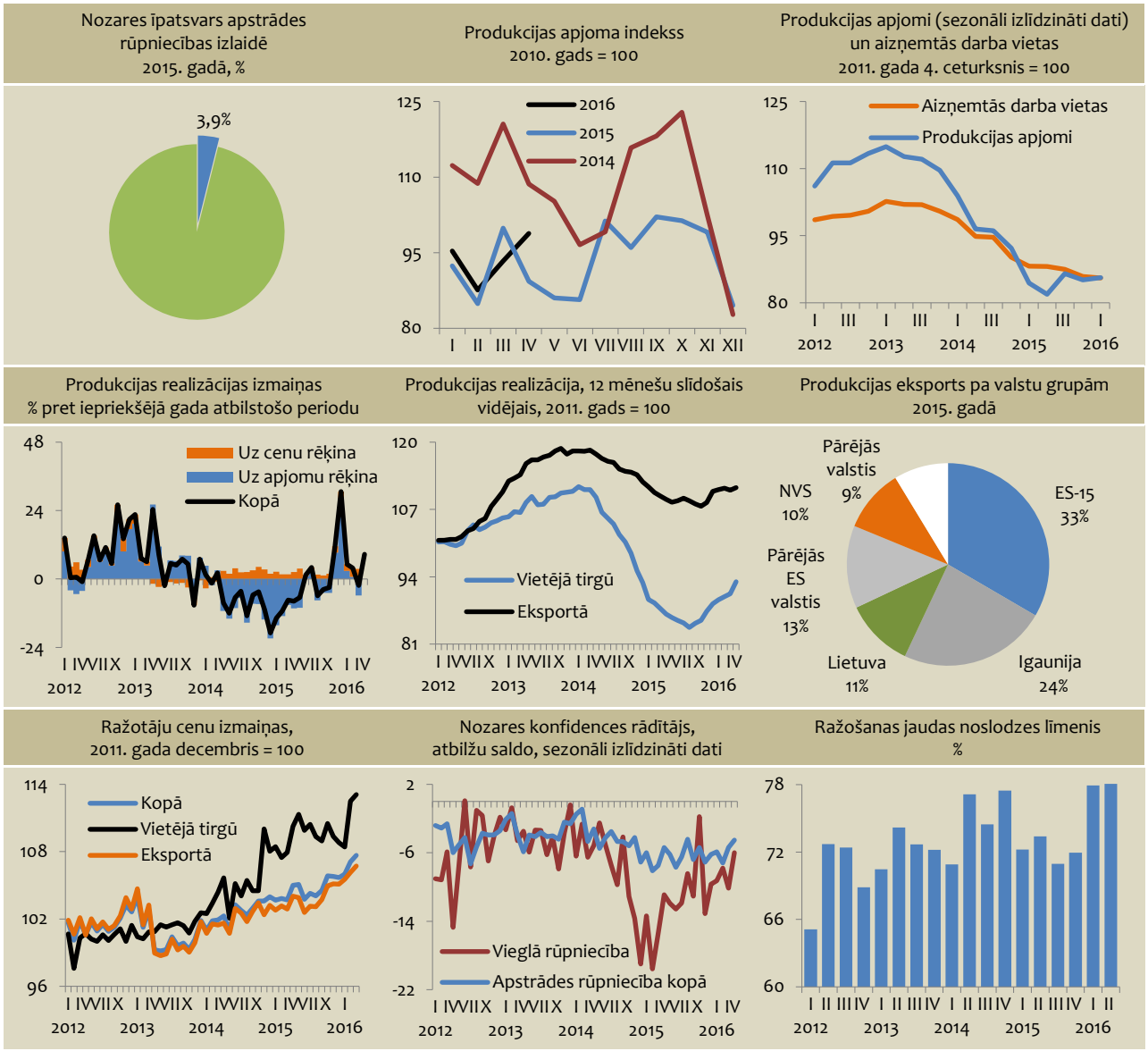

Kokapstrāde ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido 27% no kopējās apstrādes rūpniecības izlaides un vairāk nekā 1/5 no apstrādes rūpniecībā strādājošo skaita. Nozare eksportē aptuveni 75% no visas saražotās produkcijas. Lielākais eksporta tirgus tradicionāli ir ES-15 valstis.

2015. gadā ražošanas apjomi kokapstrādē palielinājās par 7,1%. Kopš krīzes zemākā punkta 2008. gadā nozares izlaides apjomi ir gandrīz dubultojušies. Izaugsme kokapstrādē turpinās arī 2016. gadā – janvārī-aprīlī ražošanas apjomi bija par 9,1% lielāki nekā pirms gada. Sarūkot ražotāju cenām, 2015. gadā kokapstrādes nozares apgrozījums pieauga par 4,8%. Eksportētās produkcijas apgrozījums šajā laikā pieauga par 7,5%. Savukārt vietējā tirgū realizācijas apjomi saruka par 2,3%. 2016. gada četros mēnešos apgrozījums kokapstrādē bija par 4,2% lielāks nekā pirms gada, pie tam apgrozījums aug ne tikai eksportētajai produkcijai, bet arī vietēja tirgū realizētajai produkcijai.

Salīdzinājumā ar ražošanas apjomu kāpumu darbavietu skaits nozarē aug krietni mērenāk, kas liecina par produktivitātes pieaugumu. 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits palielinājās par 0,8%, bet 2016. gada 1.ceturksnī to skaits pat bija nedaudz mazāks nekā pirms gada.

3.33. attēls

Kokapstrādi raksturojošie rādītāji

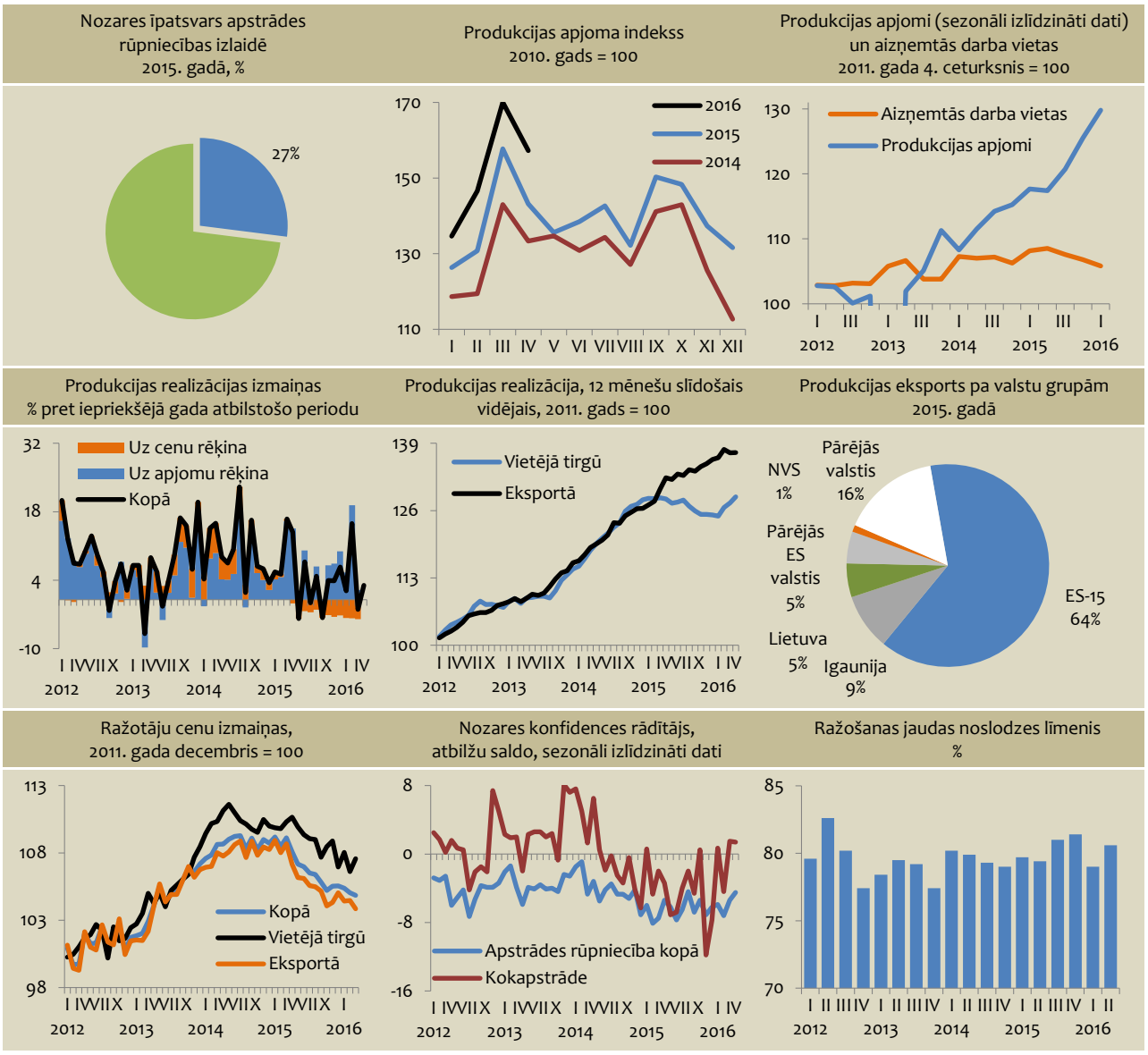

Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pārorientējas no iekšējā tirgus uz eksporta tirgiem. 2015. gadā eksportēti tika vairāk nekā 60% no saražotās produkcijas.

2012. gadā nozarē ražošanas apjomi sasniedza pirmskrīzes līmeni, un arī 2013. gadā nozarē saglabājas stabila izaugsme. Savukārt 2014. gadā ražošanas apjomi saruka, ko ietekmēja ražošanas apjomu samazinājums papīra ražošanas nozarē. Līdzīgas tendences vērojamas arī 2015. gadā, kad nozarē kopumā izlaide saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Šajā laikā papīra ražošanas apjomi samazinājās par 3,1%, savukārt poligrāfijas nozarē izlaide palielinājās par 1,6%. 2016. gada sākumā nozares izlaides pieauguma tempi ir kļuvusi straujāki, un gada četros mēnešos tika saražots par gandrīz 5% vairāk produkcijas nekā pirms gada.

2015. gadā nozares apgrozījums saruka par 1,4%, savukārt 2016. gada janvārī-aprīlī tas bija par 0,9% lielāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Nozares apgrozījuma dinamiku negatīvi ietekmē apgrozījuma samazinājums vietējā tirgū realizētajai produkcijai.

Lēnāka nozares attīstība ietekmē pieprasījumu pēc darbaspēka. 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits papīra ražošanas un poligrāfijas nozarē saruka par 1,1%. Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī darbavietu skaits saglabājās 2015. gada 1. ceturkšņa līmenī.

3.34. attēls

Papīra ražošanu un poligrāfiju raksturojošie rādītāji

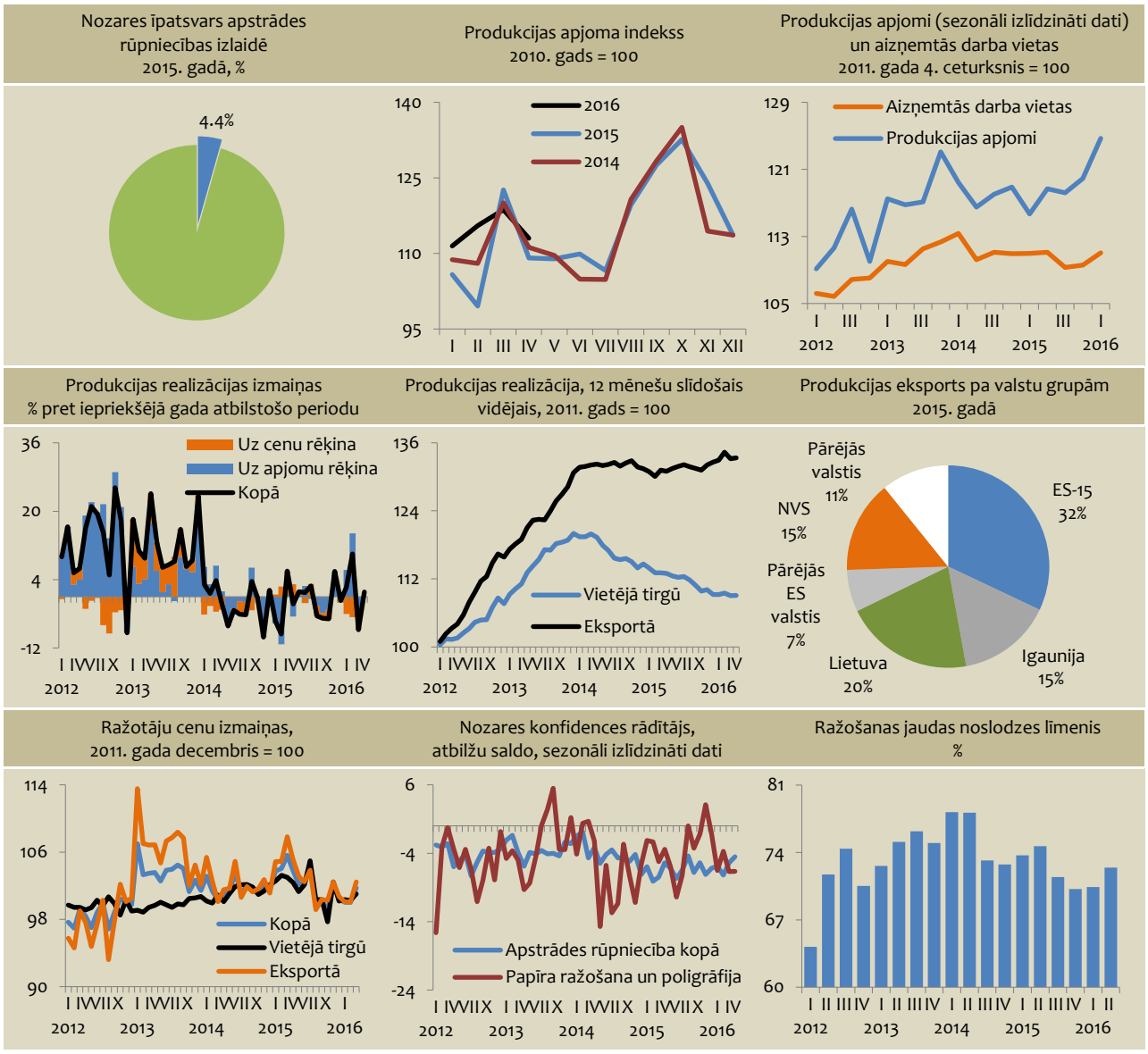

Ķīmiskās rūpniecības nozari negatīvi ietekmē ekonomiskās situācijas pavājināšanās Krievijā, kas ir viens no būtiskiem noieta tirgiem. Kopumā aptuveni ¾ no visas ķīmiskās rūpniecības produkcijas tiek eksportētas.

2015. gadā ražošanas apjomi ķīmiskajā rūpniecībā samazinājās par 4,1%. Saruka ražošanas apjomi farmācijā, savukārt ķīmisko vielu un produktu ražošanā, kā arī gumijas izstrādājumu ražošanā bija vērojama mērena izaugsme. Savukārt 2016. gada janvārī-aprīlī kopumā nozares apjomi bija par 9,6% mazāki nekā pirms gada. Izlaide samazinājās gan ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošanā, gan farmācijā, savukārt gumijas izstrādājumu ražošanā saglabājās mērena izaugsme.

Ražošanas apjomu kritumu daļēji kompensē ražotāju cenu kāpums, it īpaši eksportētajai produkcijai. 2015. gadā nozares kopējais apgrozījums pat pieauga par 0,3 procentiem.

Savukārt 2016. gada četros mēnešos nozares apgrozījums bija par 1,2% mazāks nekā pirms gada. Šajā laikā ienākumi no vietējā tirgū realizētās produkcijas saruka par 12,1%, savukārt eksportētās produkcijas apgrozījums bija par 2% lielāks nekā pirms gada.

Neraugoties uz grūtībām, nozarē turpina palielināties aizņemto darbavietu skaits. 2015. gadā to skaits pieauga par 2,7%, bet 2016. gada 1. ceturksnī aizņemto darbavietu skaits saglabājās iepriekšējā gada 1. ceturkšņa līmenī.

3.35. attēls

Ķīmisko rūpniecību raksturojošie rādītāji

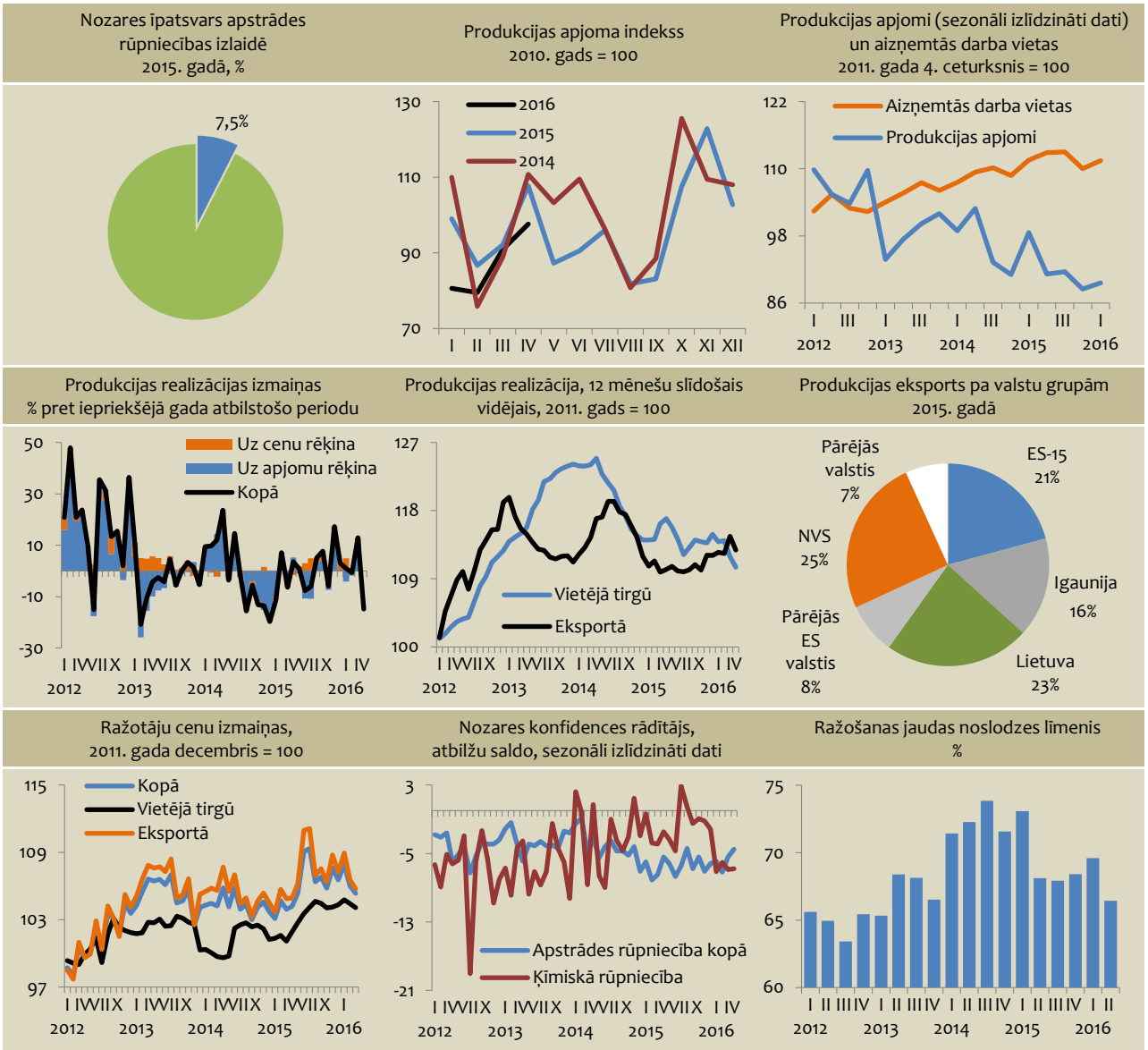

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozares atkopšanos pēc krīzes sekmēja izaugsme būvniecības nozarē, kā arī pārorientēšanās uz ārējiem tirgiem – 2015. gadā nozare eksportēja caurmērā pusi no visas saražotās produkcijas.

Kopš 2014. gada otrās puses būvniecības nozares izaugsme ir palēninājusies, kas atspoguļojas nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozares darbības rādītājos. 2015. gadā nozares ražošanas apjomi saruka par gandrīz 10%. 2015. gadā nozares apgrozījums samazinājās par 8,1%. Saruka apgrozījums eksportētajai un it īpaši vietējā tirgū realizētajai produkcijai. 2016. gada četros mēnešos nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomi bija par 8,4% lielāki nekā pirms gada. Ņemot vērā vājo būvniecības pieprasījumu iekšējā tirgū, produkcijas realizācija vietējā tirgū šajā laikā saruka par gandrīz 15%, salīdzinot ar iepriekšējā gada četriem mēnešiem. Tajā pašā laikā eksportētās produkcijas apgrozījums palielinājās par 8 procentiem.

2015. gadā, sarūkot ražošanas apjomiem, darbavietu skaits nozarē saruka par 2,5%. Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī aizņemto darba vietu skaits nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozarē bija par 4,8% lielāks nekā pirms gada.

3.36. attēls

Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas raksturojošie rādītāji

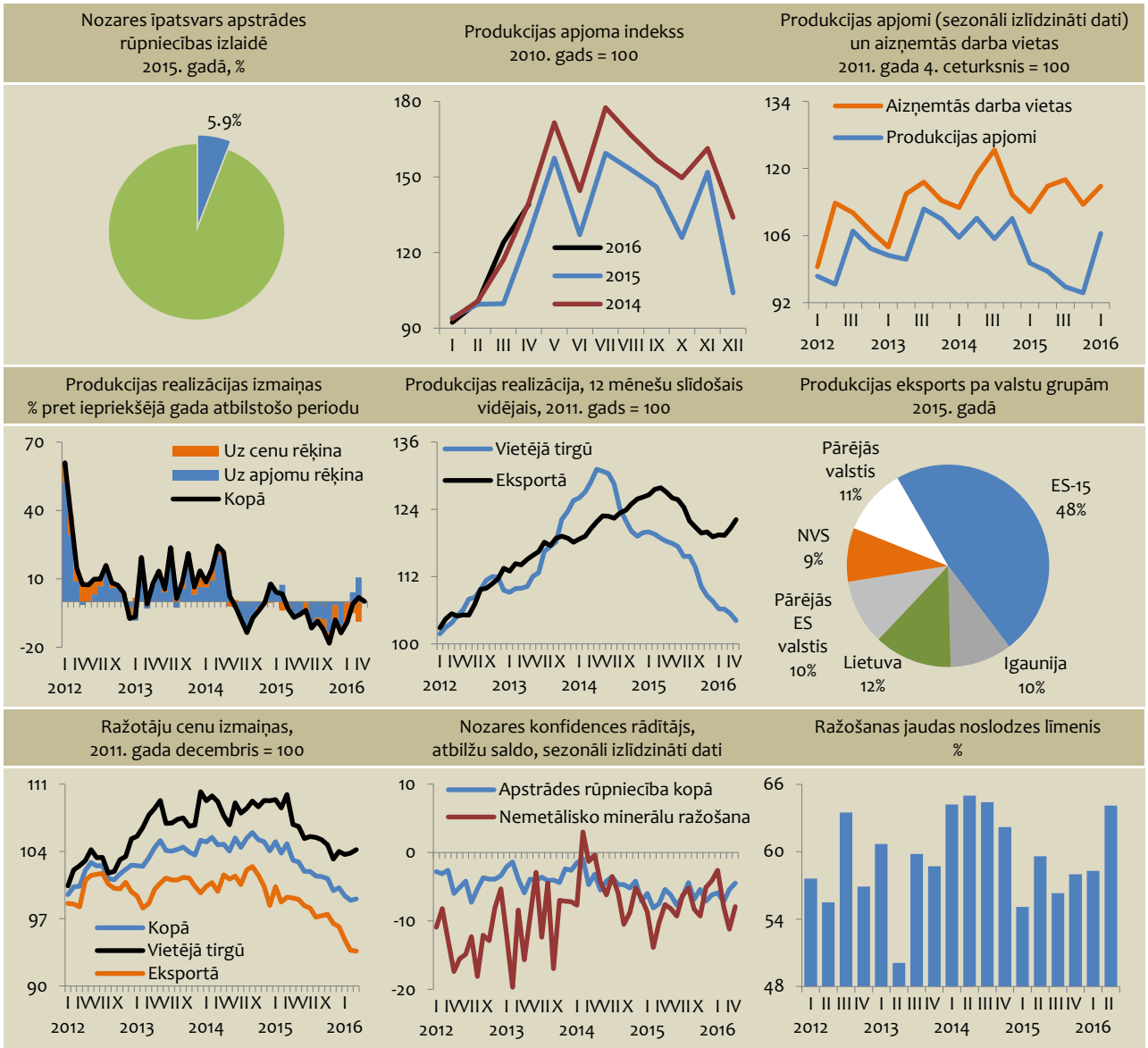

Metālu un metāla izstrādājumu ražošanas nozarei pēckrīzes gados bija būtisks devums kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē. 2012. gadā izlaide bija par gandrīz 40% lielāka nekā pirms krīzes. 2013. un 2014. gadā nozari ļoti būtiski ietekmēja viena no lielākā apstrādes rūpniecības uzņēmuma AS „Liepājas Metalurgs" darbības apturēšana.

2014. gada nogalē „KVV Liepājas Metalurgs" pārņēma maksātnespējīgās kompānijas aktīvus, un 2015. gada martā atsākta darbība. Tajā pašā laikā gatavo metālizstrādājumu ražošanā 2015. gadā izlaide nedaudz saruka. 2015. gadā, pateicoties eksporta pieaugumam, palielinājās kopējais metālapstrādes nozares apgrozījums, un metālapstrādei 2015. gadā bija būtisks devums apstrādes rūpniecības nozares izaugsmē.

ES tērauda ražošanas sektora konkurētspējas pasliktināšanās globālajā tirgū negatīvi ietekmē arī Latvijas metāla ražošanas nozari. 2016. gadā „KVV Liepājas Metalurgs" atkal ir pārtraucis darbību, un uzņēmumam draud maksātnespēja. Vienlaikus gatavo metālizstrādājumu ražošanas nozarē 2016. gadā ražošanas apjomi nedaudz palielinās.

2015. gadā metālapstrādes nozarē darbavietu skaits bija par 1/10 daļu mazāks nekā 2012. gadā.

3.37. attēls

Metālu un metāla izstrādājumu ražošanas raksturojošie rādītāji

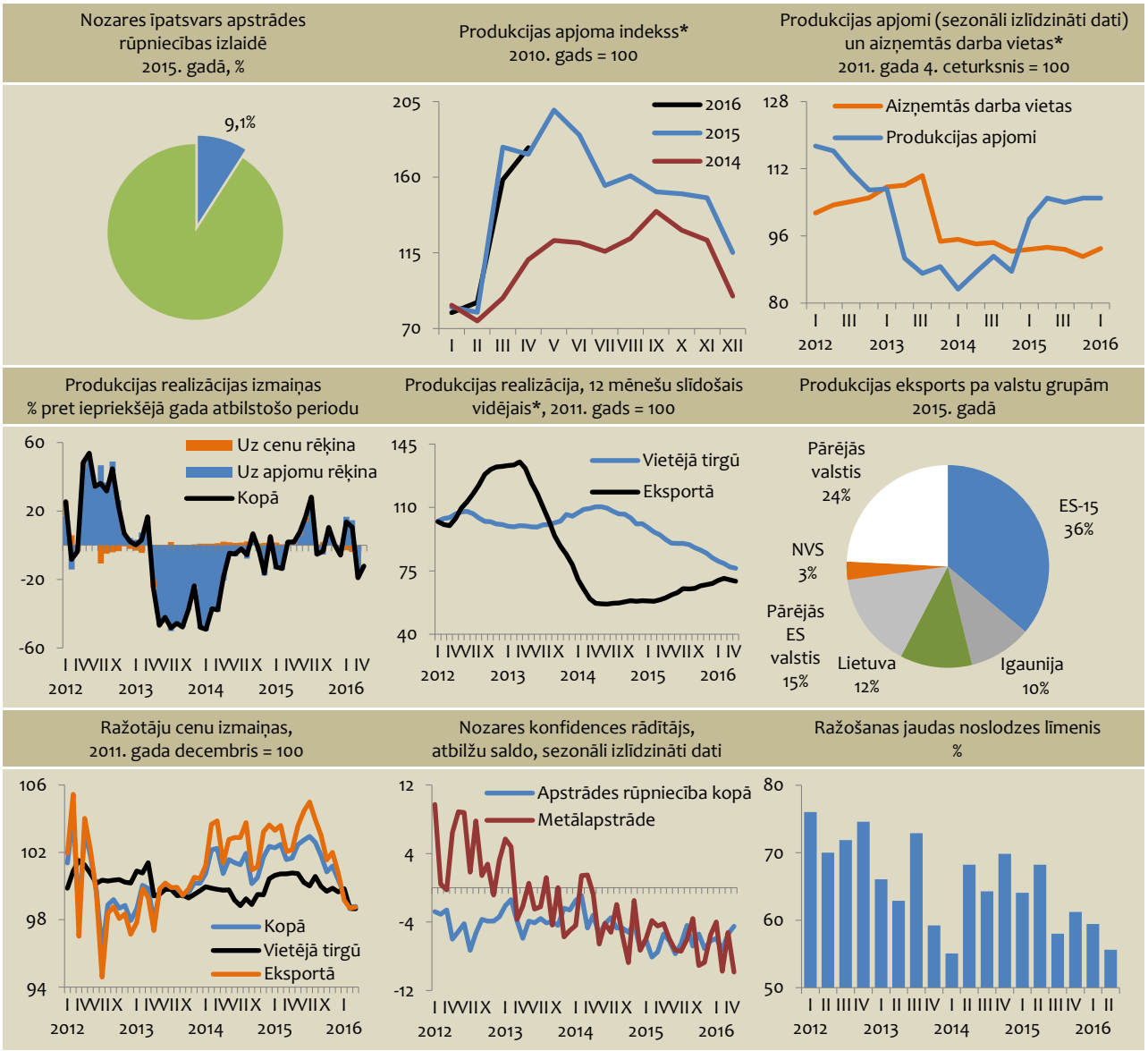

* – sākot no 2015. gada marta EM novērtējums

Elektrisko un optisko iekārtu ražošana pēdējos gados ir visstraujāk augošā apstrādes rūpniecības nozare. Tās īpatsvars kopējā apstrādes rūpniecības izlaidē ir palielinājies no 3,7% 2009. gadā līdz 7,3% 2015. gadā. Vairāk nekā 90% no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēta.

2015. gadā nozares izlaide pieauga par 16,7%. Lielāks ieguldījums nozares izaugsmē bija datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanai (kāpums par gandrīz 40%). Savukārt elektrisko iekārtu ražošanā izlaide 2015. gadā nedaudz saruka. 2015. gadā kopējais nozares apgrozījums palielinājās par 18,5%. Šajā laikā eksportētās produkcijas realizācija pieauga par 19,3% un vietējā tirgū – par 11,1 procentu.

Arī 2016. gadā turpina pieaugt gan nozares ražošanas apjomi, gan apgrozījums, vienlaikus pieaugums ir kļuvis mērenāks. 2016. gada janvārī-aprīlī elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apjomi bija par 2,5% lielāki nekā pirms gada, bet apgrozījums šajā laikā palielinājās par 1,9 procentiem.

Nozarē lielāko daļu no izaugsmes ir nodrošinājis produktivitātes kāpums, kamēr darbavietu skaita pieaugums nozares straujākās izaugsmes gados bija mērens. 2015. gadā darbavietu skaits pat saruka (par 4,6%). Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī darbavietu skaits nozarē pieauga un bija par 5,9% lielāks nekā pirms gada.

3.38. attēls

Elektrisko un optisko iekārtu ražošanas raksturojošie rādītāji

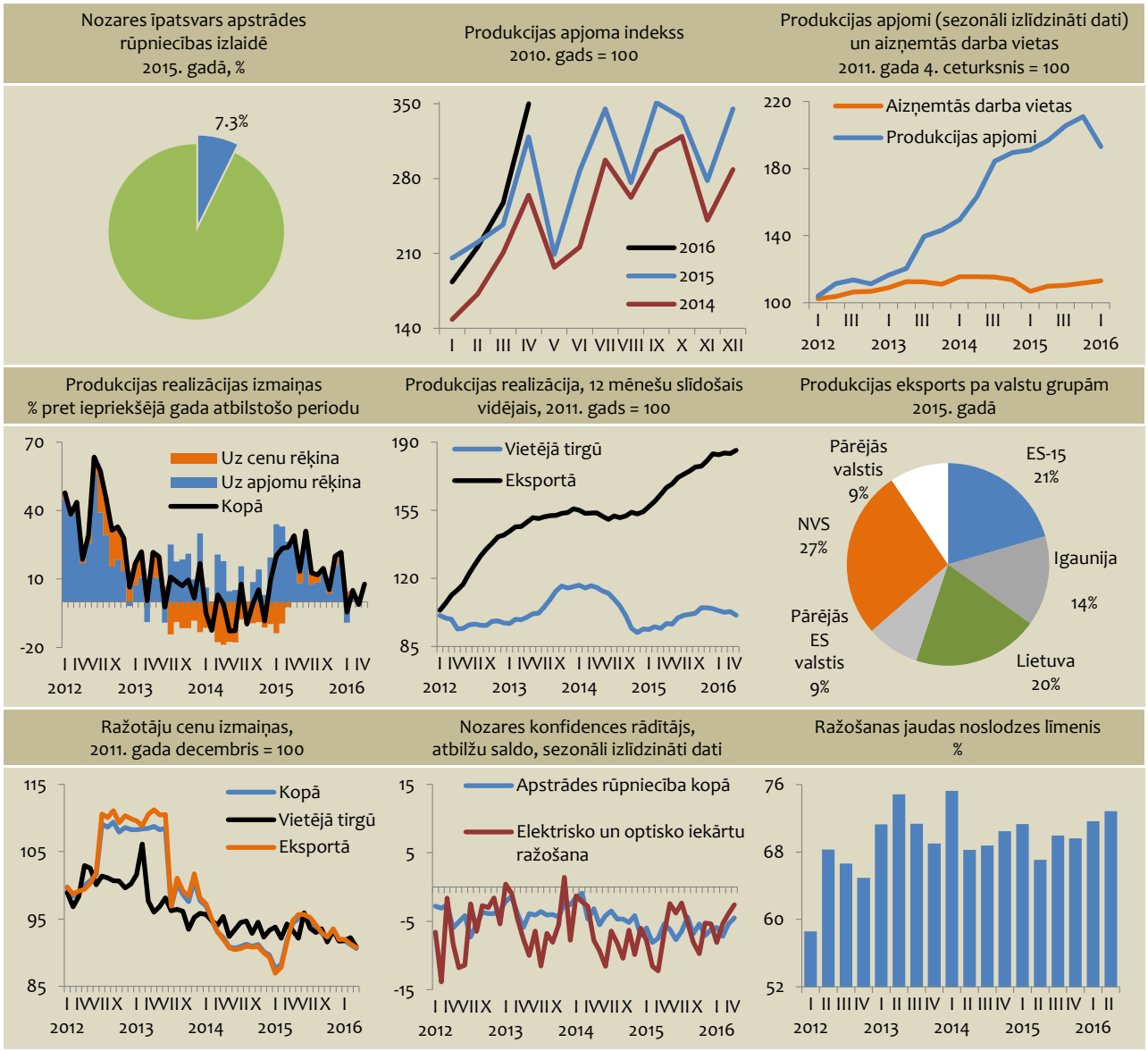

Mašīnu un iekārtu ražošanas nozarē 2012. un 2013. gadā pieauguma tempi bija ļoti mēreni, ko ietekmēja vājais pieprasījums lielākajos noieta tirgos. Gandrīz 90% no mašīnu un iekārtu ražošanas nozares produkcijas tiek eksportēti. Nozīmīgākie noieta tirgi ir ES-15 valstis, kā arī Lietuva, Igaunija un NVS valstis.

2015. gadā mašīnu un iekārtu ražošanas nozarē ražošanas apjomi palielinājās par gandrīz 8%. Stabili auga arī nozares apgrozījums. Pieaugumu sekmēja ES valstu izaugsmes tempu palielināšanās, ieiešana jaunos eksporta tirgos, kā arī, neraugoties uz ekonomiskajiem sarežģījumiem, spēja realizēt produkciju NVS valstīs.

Izaugsme nozarē vērojama arī 2016. gadā. Janvārī-aprīlī ražošanas apjomi bija par 6,8% lielāki nekā pirms gada. Tajā pašā laikā nozares apgrozījums ir nedaudz sarucis, ko ietekmēja ražotāju cenu samazinājums.

Neraugoties uz straujāku nozares izaugsmi 2015. gadā, aizņemto darbavietu skaits saruka par 4,7%. Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī pieprasījums pēc darbaspēka pieauga, un aizņemto darbavietu skaits bija nedaudz lielāks nekā pirms gada.

3.39. attēls

Mašīnu un iekārtu ražošanas raksturojošie rādītāji

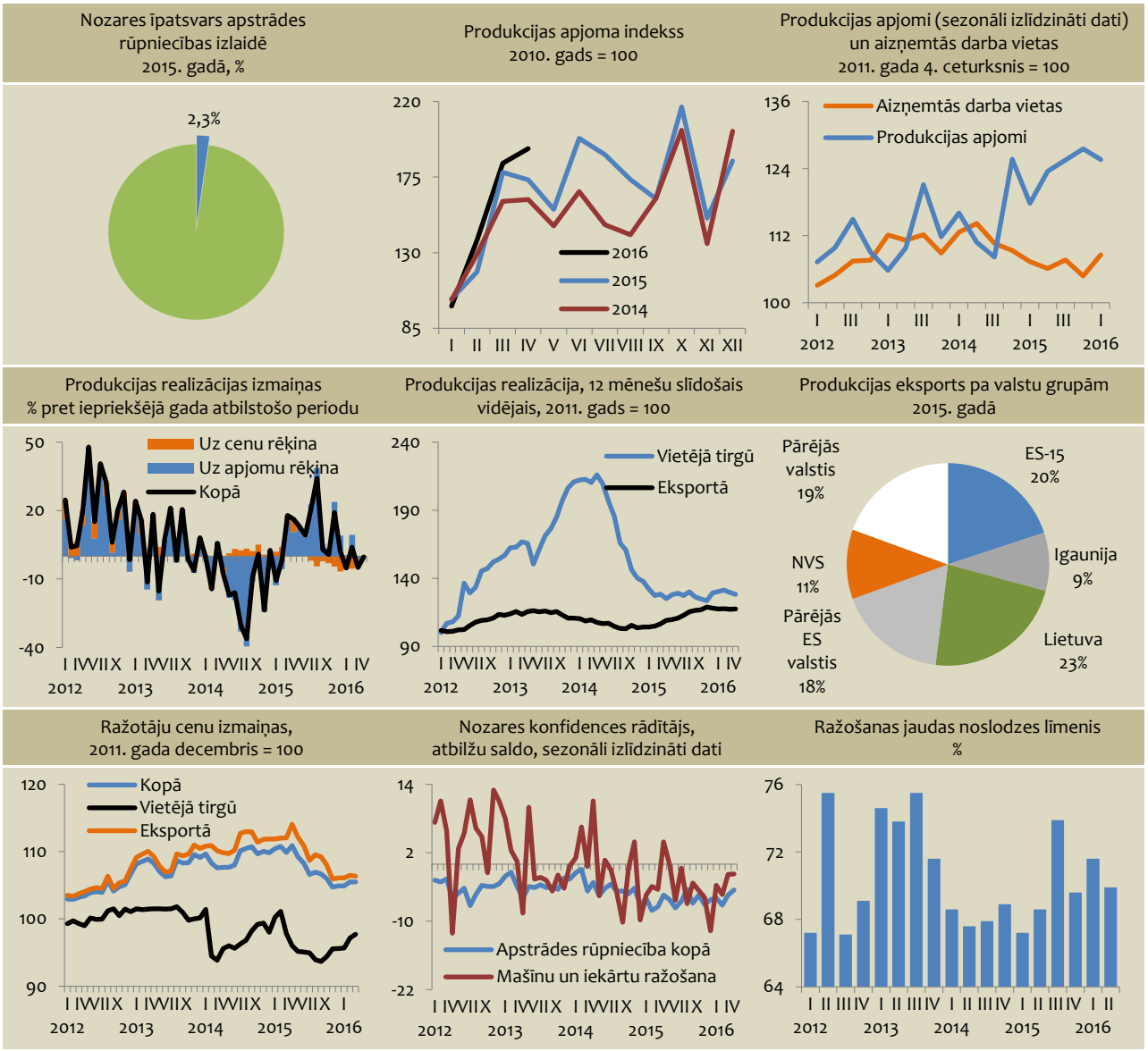

Transportlīdzekļu ražošanas nozare pamatā orientējas uz ārējiem tirgiem – caurmērā 90% no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, tai ir raksturīgas ļoti izteiktas ražošanas apjomu svārstības.

Iepriekšējos gados pabeigtie pasūtījumi un vājais pieprasījums ārējos tirgos 2013. un 2014. gadā ietekmēja nozares attīstību. 2014. gadā ražošanas apjomi nozarē saruka par 15,2%. Savukārt 2015. gadā situācija nozarē nedaudz uzlabojās, un ražošanas apjomi pieauga par 3,5%. 2015. gadā nozares apgrozījums gan saruka par 2,8%, ko ietekmēja apgrozījuma kritums gan vietējā tirgū, gan eksportā realizētajai produkcijai.

2016. gada četros mēnešos ražošanas apjomi transportlīdzekļu ražošanas nozarē bija par 4,9% mazāki nekā pirms gada. Ņemot vērā ražotāju cenu kritumu, nozares apgrozījums šajā laikā saruka par 7,1 procentu.

Nozares ražošanas apjomu izteiktās svārstības ietekmē nozarē nodarbināto skaitu. 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits nozarē saruka par 2,8%, bet 2016. gada 1. ceturksnī aizņemto darbavietu skaits saglabājās iepriekšējā gada 1. ceturkšņa līmenī.

3.40. attēls

Transportlīdzekļu ražošanas raksturojošie rādītāji

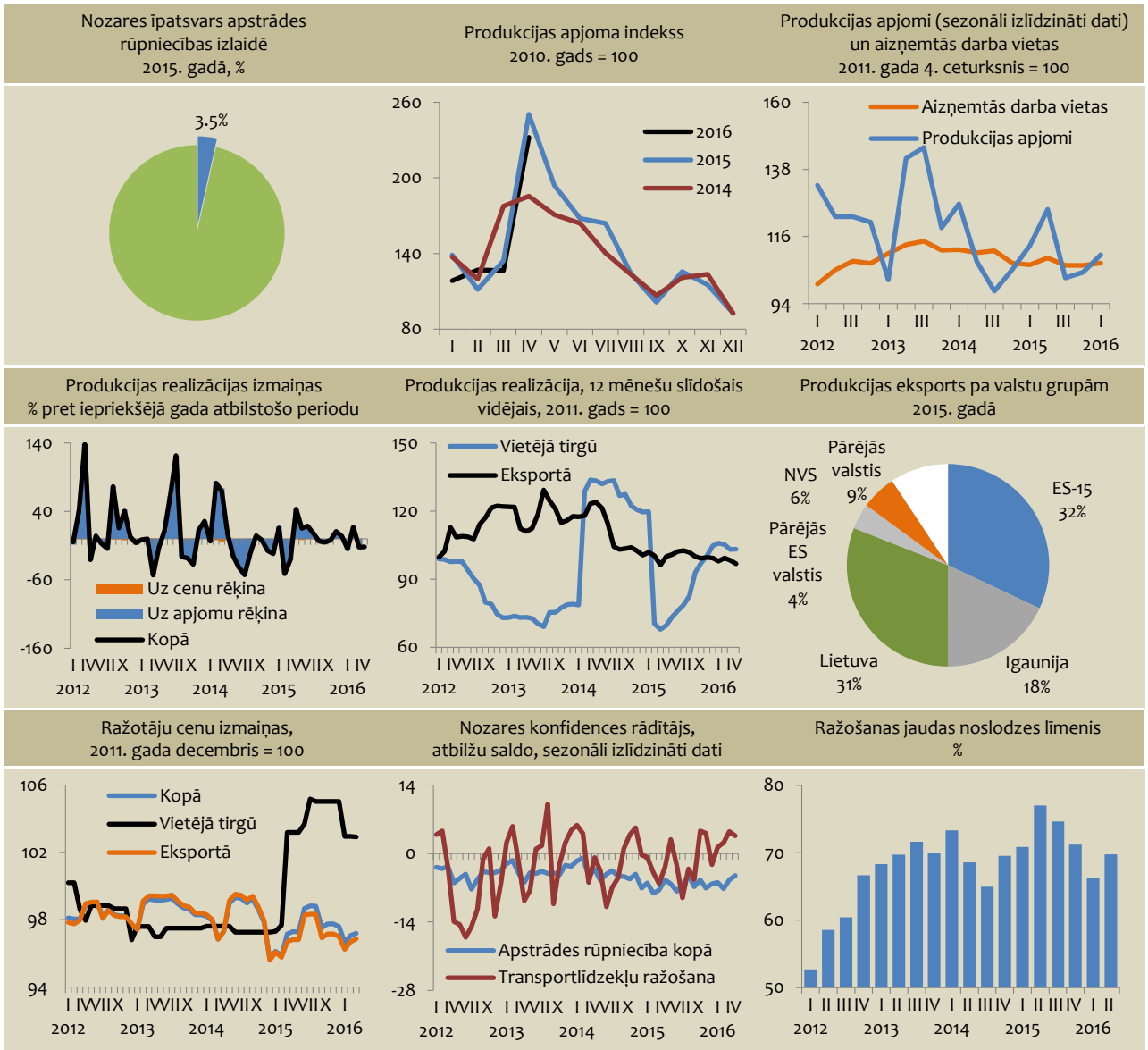

3.3. Prognozes

Tautsaimniecības attīstība 2016. un 2017. gadā

Lai arī izaugsme Latvijā ir viena no straujākajām ES, pēdējos gados tā ir piebremzējusies 2-3% robežās.

Latvijas tautsaimniecības attīstība joprojām ir cieši saistīta ar eksporta paplašināšanās iespējām. Latvijas lielākajā noieta tirgū – ES netiek prognozēta būtiska izaugsmes paātrināšanās, kas neļauj cerēt uz jūtamu eksporta pieaugumu. Eksporta dinamiku ierobežo arī vājais pieprasījums NVS valstu tirgos (plašāk par tendencēm ārējā vidē skat. 2. nodaļu). Nozīmīgs eksporta attīstības virziens ir trešās valstis, bet pašlaik to īpatsvars eksporta struktūrā ir salīdzinoši neliels. Kopumā 2016. gadā eksporta apjomi salīdzināmās cenās varētu būt mazāki nekā 2015. gadā. Savukārt 2017. gadā sagaidāms neliels eksporta pieaugums, ko sekmēs situācijas uzlabošanās ārējos tirgos un Latvijas noieta tirgu diversifikācija.

Ekonomikas attīstībai nozīmīgas ir investīcijas. Privāto investīciju dinamika joprojām ir ļoti lēna. To ietekmē uzņēmēju nogaidošā attieksme saistībā ar pieaugošo nenoteiktību ārējā vidē, kā arī banku piesardzīgā kreditēšanas politika. Savukārt sabiedriskā sektora investīcijas ir cieši saistītas ar ES struktūrfondu apgūšanas cikliskumu. Ņemot vērā, ka liela daļa no ES fondu līdzekļiem būs pieejami vien gada otrajā pusē, sagaidāms, ka 2016. gadā investīciju apjomi būs mazāki nekā pērn. Turpretim 2017. gadā ES struktūrfondi jau dos būtisku devumu investīciju pieaugumā.

Privātā patēriņa pieaugumu 2016. un 2017. gadā ietekmēs nodarbinātības un darba samaksas kāpums, kā arī inflācijas dinamika. 2016. gadā patēriņa cenu pieaugums netiek prognozēts vai arī tas būs ļoti minimāls.

Privātā patēriņa pieaugums sekmēs mazumtirdzniecības un citu – uz iekšējo tirgu orientēto nozaru izaugsmi. Izaugsme saglabāsies apstrādes rūpniecībā, un ražošanas apjomi turpinās augt. Savukārt būvniecības nozares attīstība būs mērena. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ES fondu projektiem, līdz ar to straujāka nozares izaugsme sagaidāma pēc jaunā ES fondu plānošanas perioda aktivitāšu intensīvas uzsākšanas. Arī transporta nozarē izaugsme būs lēna. Nozares attīstība lielā mērā būs atkarīga no ģeopolitiskās situācijas reģionā.

Ekonomikas ministrija prognozē, ka 2016. gadā kopumā IKP pieauguma tempi visticamāk nebūs būtiski straujāki nekā pērn, un 2016. gadā IKP pieaugums varētu būt 2,8% robežās. Bet 2017. gadā pie labvēlīgiem nosacījumiem ārējā vidē ekonomikas izaugsme var pārsniegt 3 procentus.

2018.-2022. gada attīstības perspektīvas

Vidējam termiņam līdz 2022. gadam ir izstrādāti straujākas un lēnākas izaugsmes scenāriji. Scenāriju pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības tendencēm vidējā termiņā un Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti.

Latvijai kā mazai atvērtai ekonomikai ar relatīvi augstu tirgus liberalizācijas pakāpi izaugsmi būtiski ietekmē globālās ekonomikas attīstība un stabilas konkurētspējas uzturēšana.

3.41. attēls

Latvijas iekšzemes kopprodukta prognoze
(2004. gads = 100)

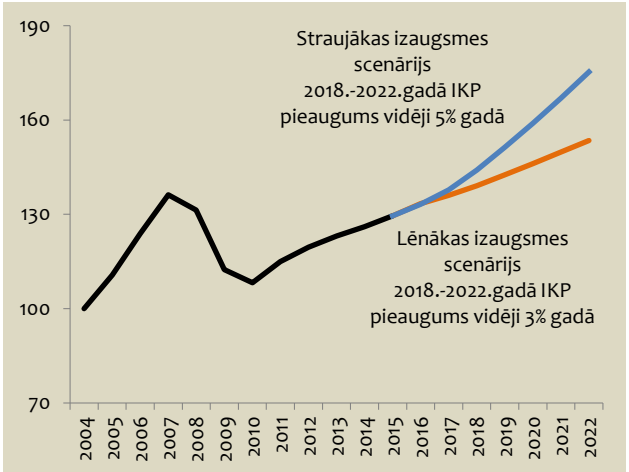

Īpaši svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas attīstība. Šī gada jūnijā notikušais Lielbritānijas balsojums par izstāšanos no ES (*Brexit*) var ietekmēt ekonomisko attīstību ES kopumā un arī Latvijā. Kāda būs *Brexit* ietekme, pagaidām nevar prognozēt, jo nav zināms, kādas izveidosies turpmākās ekonomiskās attiecības starp Lielbritāniju un ES. Lielbritānijas izstāšanās varētu ilgt vairākus gadus.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir ievērojami zemākas nekā vecajās ES dalībvalstīs. Gan lētais darbaspēks, gan salīdzinoši augstā rentabilitāte ir vājš stimuls uzņēmējdarbības modeļa maiņai un citu konkurētspējas priekšrocību radīšanai. Tajā pašā laikā darbaspēka izmaksu pieaugums ir neizbēgams izaugsmes un atvērtā darba tirgus dēļ. Tas nozīmē, ka, neveicot atbilstošus struktūrpolitikas pasākumus, Latvija var zaudēt konkurētspēju zemu izmaksu segmentos ātrāk nekā iegūt priekšrocības augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanā.

Vājākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka globālās ekonomikas attīstība ir neviendabīga, ES atkopšanās no krīzes ir lēna. Tas nozīmē, ka eksporta ikgadējie pieauguma tempi šajā periodā vājākas izaugsmes scenārijā nepārsniegs 3%. Lēni augs privātais patēriņš un investīcijas. Savukārt ikgadējie IKP pieauguma tempi vidēji no 2018.-2022. gadam varētu būt tikai 3 procenti.

3.14. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018-2022 (vidēji gadā)*
	Fakts	Prognozes				
	pieauguma tempi, % pret iepriekšējo gadu					
Iekšzemes kopprodukts	**3,0**	**2,4**	**2,7**	**2,8**	**3,5**	**3,0 .. 5,0**
Privātais patēriņš	5,1	2,3	3,3	3,4	3,4	3,0 .. 4,8
Valsts patēriņš	1,6	4,9	3,1	2,3	3,3	2,8 .. 5,1
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-6,0	0,5	2,7	-6,5	5,0	2,8 .. 6,9
Eksports	1,1	3,1	1,4	-1,4	2,8	2,9 .. 5,1
Imports	-0,2	0,8	1,8	1,4	3,1	3,1 .. 5,5
	struktūra, %					
Iekšzemes kopprodukts	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Privātais patēriņš	61,5	61,2	61,4	61,8	62,0	61,4 .. 60,8
Valsts patēriņš	17,7	17,6	18,0	17,7	17,8	17,4 .. 18,4
Kopējā pamatkapitāla veidošana	23,2	22,9	22,8	20,4	20,8	22,0 .. 22,7
Krājumu izmaiņas	0,8	0,6	-0,8	0,9	0,5	1,2 .. -0,2
Eksports	60,4	59,5	58,8	55,7	55,2	57,5 .. 55,1
Imports	63,6	61,8	60,2	56,5	56,2	59,5 .. 57,2
Eksporta-importa saldo	-3,2	-2,2	-1,4	-0,8	-1,0	-2,0 .. -2,1

* struktūra perioda beigās

Straujākas izaugsmes scenārijs turpmākiem gadiem paredz, ka Latvijas galvenajos eksporta tirgos atjaunosies izaugsme, un ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā tiek balstītas uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. Šajā scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspēja, gan augošs ārējais pieprasījums. IKP pieauguma tempi vidējā termiņā var sasniegt 5% gadā.

Galvenais izaugsmes dzinējs ir eksporta iespēju paplašināšanās, spēja iekļauties starptautiskās produktu ķēdēs ar augstākas pievienotās vērtības produkciju. Ideālā gadījumā vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai, straujāk būtu jāpalielinās arī investīcijām, bet tām nebūtu jāpārsniedz 25-30% līmenis no IKP. Atbilstoši jāpalielinās sabiedrisko pakalpojumu īpatsvaram ekonomikā, lai paaugstinātu to kvalitāti.

3.15. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā (reālais pieaugums procentos pret iepriekšējo gadu)						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018-2022 (vidēji gadā)
	Fakts	Prognozes				
Iekšzemes kopprodukts	**3,0**	**2,4**	**2,7**	**2,8**	**3,5**	**3,0 .. 5,0**
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	1,2	1,6	5,0	1,6	1,5	2,4 .. 3,5
Apstrādes rūpniecība	-1,2	-0,3	4,3	2,1	4,5	3,0 .. 5,0
Pārējā rūpniecība	1,6	-3,1	1,4	7,3	3,7	2,2 .. 3,3
Būvniecība	4,4	8,1	-1,1	-6,9	4,7	2,9 .. 6,2
Tirdzniecība, izmitināšana	4,2	2,3	4,0	4,2	4,6	3,0 .. 5,2
Transports un uzglabāšana	0,2	3,2	-0,1	1,4	0,2	2,0 .. 3,7
Citi komercpakalpojumi	3,9	1,6	2,5	4,1	3,5	3,2 .. 5,2
Sabiedriskie pakalpojumi	2,4	3,3	3,0	3,0	3,9	2.8 .. 5,0

4. MAKROEKONOMISKĀ STABILITĀTE

4.1. Valsts finanses

4.1.1. Fiskālā politika un valsts parāds

Latvijas fiskālās politikas kurss ir vērsts uz ilgtspējīgas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanu un atbildīgas fiskālās politikas īstenošanu, ievērojot fiskālās disciplīnas nosacījumus.

4.1. tabula

Vispārējās valdības budžets

	2011	2012	2013	2014	2015
Ieņēmumi (milj. eiro)	7240,8	7930,1	8220,6	8472,0	8757,5
(% pret IKP)	35,8	36,4	36,1	35,9	35,9
Izdevumi (milj. eiro)	7923,0	8109,3	8424,0	8838,0	9063,7
(% pret IKP)	39,1	37,2	37,0	37,5	37,2
Bilance (milj. eiro)	-682,2	-179,2	-203,4	-366,1	306,2
(% pret IKP)	-3,4	-0,8	-0,9	-1,6	-1,3

Kopš 2011. gada Latvija ir atgriezusies pie izaugsmes, un sasniegti būtiski uzlabojumi fiskālajā pozīcijā (skatīt 4.1. tabulu). Tomēr ekonomiskās krīzes atstātās negatīvās sekas ir vērojamas vairākās nozīmīgās tautsaimniecības nozarēs. Finansējuma nepietiekamība ir akumulējusi problēmas, kuru nerisināšana turpmāk var radīt neatgriezeniskus procesus. Tāpēc turpmākie gadi valsts fiskālās politikas kursā iezīmējas arī kā pēckrīzes periods, kurā ir nepieciešams atjaunot adekvātu finansējumu valsts funkciju īstenošanai, pilnībā respektējot fiskālās disciplīnas nosacījumus.

Vispārējās valdības budžeta deficīts 2015. gadā bija 306,2 milj. eiro jeb 1,3% no IKP un to veidoja deficīts centrālās valdības budžetā, kamēr pašvaldību budžetā un Sociālās apdrošināšanas fondā bija pārpalikums (skatīt 4.1. attēlu).

4.1. attēls

Vispārējās valdības sektora budžeta bilance sadalījumā pa apakšsektoriem
(% no IKP)

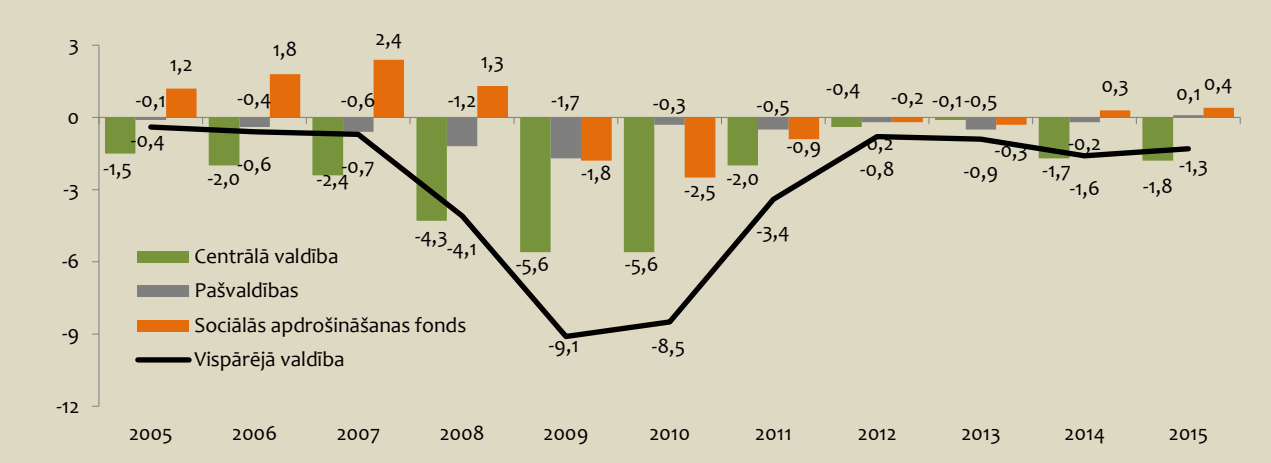

Kā redzams 4.2. attēlā, kopumā ES situācija budžetā uzlabojas. 2015. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 2,4% no IKP (2014. gadā – 3% no IKP, 2013. gadā – 3,3% no IKP). 7 ES dalībvalstīs 2015. gadā (2014. gadā – 14, 2013. gadā – 10) valsts budžets bija vienāds vai lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 3% no IKP. Lielākais vispārējās valdības budžeta deficīts pret IKP 2015. gadā bija fiksēts Grieķijā, Spānijā, Portugālē un Lielbritānijā. Šajās valstīs budžeta deficīts pārsniedza 4% no IKP. Luksemburgā, Vācijā un Igaunijā bija budžeta pārpalikums.

Atbilstoši EK 2016. gada pavasara prognozēm budžeta situācija ES valstīs 2016. un 2017. gadā turpinās uzlaboties. 2016. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis tiek prognozēts 2,1% apmērā no IKP, bet 2017. gadā – 1,8%. 2016. gadā vislielākie budžeta deficīti, kas var pārsniegt 3% no IKP, ir sagaidāmi Spānijā, Lielbritānijā, Francijā un Grieķijā.

4.2. attēls

Vispārējās valdības budžeta deficīts/pārpalikums 2014. un 2015. gadā ES valstīs
(% no IKP)

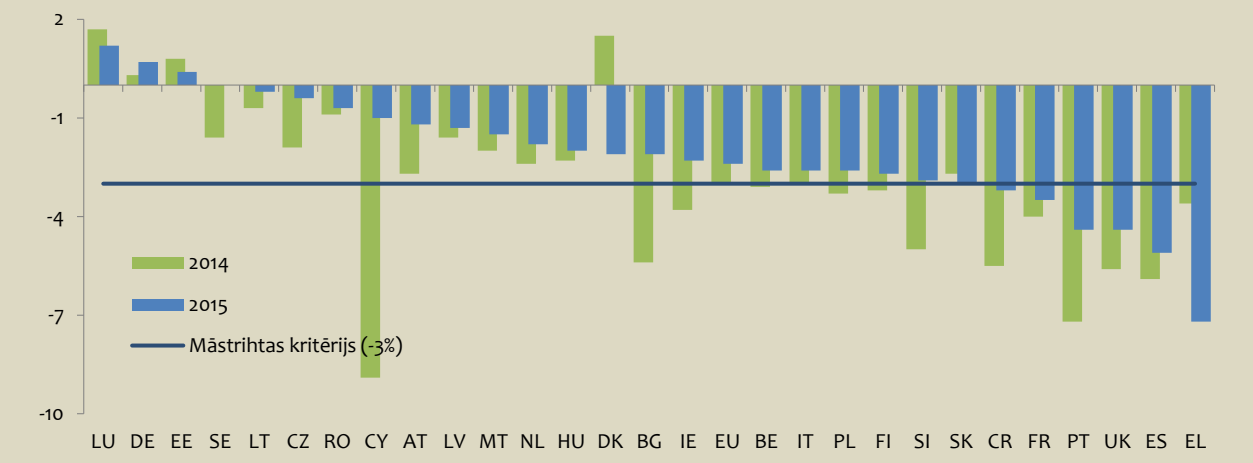

p – Eiropas Komisijas prognozes

Saeima 2016. gada valsts budžetu pieņēma ar budžeta deficītu 1% apmērā no IKP, un tas atbilst pieļaujamajam budžeta deficīta apjomam, kas izriet no noteiktā strukturālās bilances mērķa. *Latvijas Stabilitātes programma 2016. -2019. gadam* paredz vispārējās valdības budžeta deficītu 2017. un 2018. gadā 1% no IKP un 2019. gadā 0,5% no IKP.

Kā budžeta prioritātes 2016. gadā izvirzīta valsts iekšējās un ārējās drošības stiprināšana, veselības aprūpes pieejamības uzlabošana, kā arī izglītības kvalitātes uzlabošana. Specifiskie fiskālās politikas mērķi, kas vienlaikus ir arī vidēja termiņa budžeta politikas prioritārie attīstības virzieni ir šādi:

1) valsts aizsardzības spēju palielināšana, kāpinot valsts aizsardzības finansējumu pret IKP līdz 2% 2018. gadā;
2) ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšana, valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošinot finansējuma pieaugumu aizsardzībai, iekšējai drošībai, veselībai un izglītībai;
3) iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšana, pakāpeniski palielinot minimālo algu un ieviešot progresīvo iedzīvotāju ienākumu nodokļa neapliekamo minimumu;
4) nodokļu ieņēmumu apjoma pret IKP pakāpeniska palielināšana līdz 1/3 no IKP, pamatā uzlabojot nodokļu iekasējamību.

Līdz ar *Fiskālās disciplīnas likuma* (FDL) apstiprināšanu 2013. gada sākumā valsts fiskālās politikas kurss turpmāk balstās uz koncepciju, kas paredz ekonomiskajā ciklā nodrošināt sabalansētu budžetu, ar to saprotot vispārējās valdības strukturālās budžeta bilances apmēru, kas nepārsniedz -0,5% no IKP, kā to paredz FDL. Latvija strukturālo deficītu 0,5% no IKP apmērā sasniedza 2012. gadā. Līdz ar to turpmāko gadu uzdevums vairs nav strukturālā deficīta samazināšana, bet gan noturēšana vidējā termiņa mērķa līmenī.

Izstrādājot vidēja termiņa strukturālās bilances mērķus, tiek piemērota vairāku pakāpju pieeja, kas ļauj nodrošināt, ka noteiktie strukturālās bilances mērķi ir saskaņā ne tikai ar nacionālo pieeju, bet arī ar *Stabilitātes un izaugsmes pakta* nosacījumiem, tai skaitā pārrēķinot izlaižu starpību pēc EK standartizētās metodoloģijas. Vidējam termiņam ir definēti šādi vispārējās valdības budžeta strukturālie bilances mērķi – 2017. gadā ir -1,1% no IKP, 2018. gadā ir -1,2% no IKP un 2019. gadā ir -0,8% no IKP.

Nozīmīgs aspekts ir ne tikai fiskālās disciplīnas ietvara izstrāde un apstiprināšana, bet arī tādu instrumentu darbināšana, kas ievieš fiskālās disciplīnas regulējumu budžeta veidošanas un uzraudzības procesā. Par fiskālās disciplīnas normu ievērošanu gan budžeta plānošanas procesā, gan arī izpildes stadijā ir atbildīga Fiskālās disciplīnas padome, kura tika izveidota 2014. gadā.

Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 4.3. attēlu). 2015. gadā tas bija 8872 milj. eiro jeb 36,4% no IKP.

2015. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 85,2% no IKP (2014. gadā – 86,8% no IKP, 2013. gadā – 85,5% no IKP). 17 ES dalībvalstīs 2015. gadā (2014. gadā – 16, 2013. gadā – 16) valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60% no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2015. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Kiprā un Beļģijā, bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Luksemburgā un Bulgārijā. Kā rāda EK 2016. gada pavasara prognozes, ES vidējais valsts parāda līmenis 2016. gadā un arī 2017. gadā nedaudz samazināsies.

4.3. attēls

Vispārējās valdības parāds 2014. un 2015. gadā ES valstīs
(% no IKP)

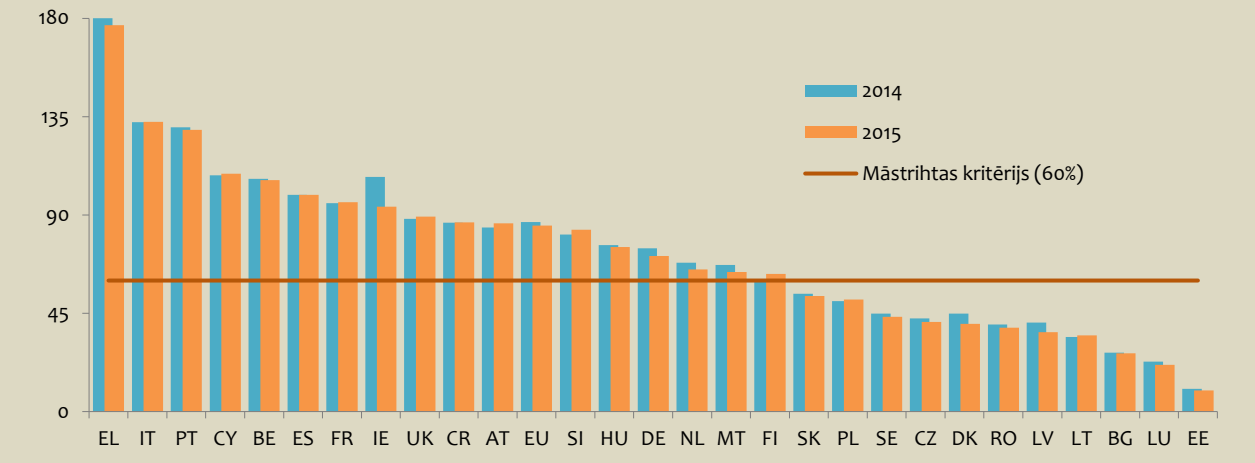

p – Eiropas Komisijas prognozes

Vispārējās valdības parāds Latvijā līdz 2007. gadam palielinājās mēreni. Sākot ar 2008. gadu, lai finansētu valsts finansiālās saistības, vispārējās valdības parāds sāka pieaugt strauji un 2010. gada beigās sasniedza 8509 milj. eiro jeb 47,5% no IKP. Kopš 2011. gada beigām vispārējās valdības parāds pret IKP ir sācis samazināties (skatīt 4.4. attēlu).

4.4. attēls

Vispārējās valdības konsolidētais bruto parāds pēc nominālvērtības gada beigās

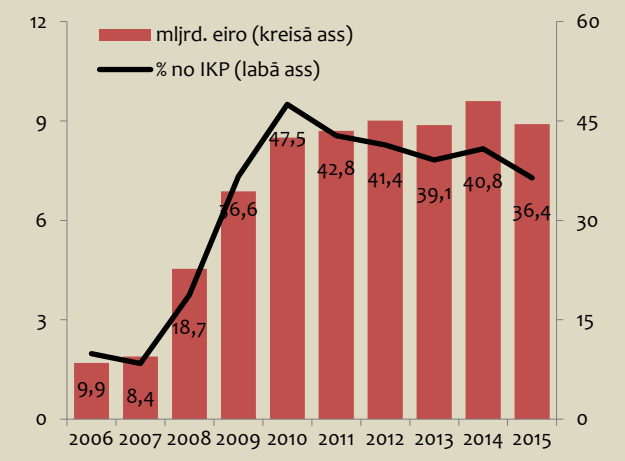

Jāatzīmē, ka 2011. gada beigās sekmīgi tika noslēgta trīs gadus ilgā starptautiskā aizdevuma programma. Tās apjoms Latvijai tika plānots 7,5 miljardu eiro apmērā. Ņemot vērā, ka valsts ekonomiskā un finanšu situācija uzlabojās, Latvijai nebija nepieciešams pilnā apmērā saņemt aizdevuma pieejamo finansējumu. Latvija izmantoja 4,4 miljardus eiro.

Pēc sekmīgas starptautiskā aizņēmuma programmas pabeigšanas Latvija vairākkārt ir apliecinājusi spēju piesaistīt finansējumu starptautiskajos finanšu tirgos ar labvēlīgiem nosacījumiem, organizējot publiskas valsts parāda vērtspapīru emisijas.

Veicot savlaicīgus aizņemšanās pasākumus atbilstoši vidējā termiņa stratēģijai, kā arī turpinot īstenot ilgtspējīgu fiskālo politiku, ir iespējams ar likmju un termiņu ziņā labvēlīgiem nosacījumiem pārfinansēt pašreiz uzņemtās centrālās valdības parāda saistības, kā arī ilgtermiņā panākt vispārējās valdības parāda līmeņa samazināšanos un stabilizēšanos ilgtspējīgā līmenī, pārliecinoši ievērojot Mastrihtas līgumā noteikto vispārējās valdības parāda apjoma kritēriju.

4.1.2. Budžeta ieņēmumi[1]

Lai ekonomiskās krīzes laikā stabilizētu valsts fiskālo stāvokli, no 2008. gada līdz 2012. gadam Latvijā tika veikti budžeta konsolidācijas pasākumi. Vispārējās valdības budžeta deficīts tika samazināts no 9,1% no IKP 2009. gadā līdz 0,9% no IKP 2012. gadā. 2014. gadā vispārējās valdības budžeta deficīts bija 1,6% no IKP, savukārt 2015. gadā tas samazinājās līdz 1,3% no IKP.

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi palielinās. 2015. gadā **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** bija 8822,6 milj. eiro jeb par 3,4% lielāki nekā 2014. gadā. Ieņēmumu pieaugumu lielā mērā nodrošināja nodokļu ieņēmumu pieaugums.

2016. gada piecos mēnešos valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi bija 3820,6 milj. eiro, kas, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju, bija pieauguši par 0,2%. Lielāki nodokļu un nenodokļu ieņēmumi nekā pērn

[1] Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

kompensēja ieņēmumu kritumu no ārvalstu finanšu palīdzības.

4.5. attēls

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi
(milj. eiro)

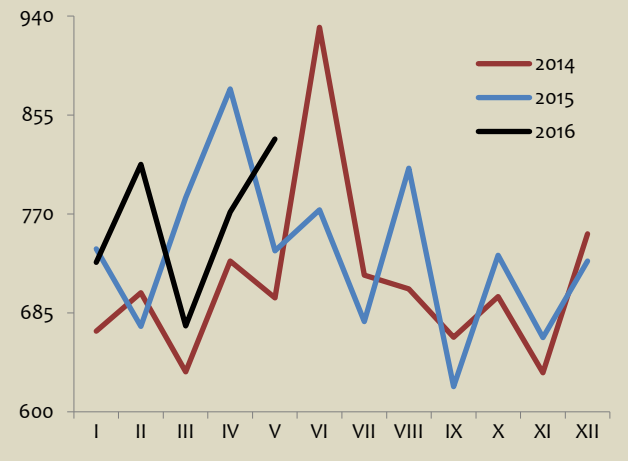

Aptuveni 3/4 daļas no visiem budžeta ieņēmumiem veido nodokļu ieņēmumi. 2015. gadā nodokļu ieņēmumi bija 7002,7 milj. eiro, kas, salīdzinot ar 2014. gadu, pieauga par 4,9%. Būtiskākais devums 2015. gadā bija nodarbinātības nodokļu ieņēmumu pieaugumam, ko sekmēja darba samaksas pieaugums, kā arī, pieaugot mazumtirdzniecības apgrozījumam, pieauga ieņēmumi no pievienotās vērtības nodokļa.

2016. gada piecos mēnešos nodokļu ieņēmumi, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju, pieauga par 4,5% un bija 2983,1 milj. eiro. Ievākuma pieaugumu galvenokārt noteica sociālo apdrošināšanas iemaksu, pievienotās vērtības nodokļa, iedzīvotāju ienākuma nodokļa un akcīzes nodokļa ieņēmumu palielinājums.

2015. gadā, turpinot pieaugt vidējai darba samaksai valstī un darbavietu skaitam, **nodarbinātības nodokļu** ieņēmumi pieauga par 3,7%, bet 2016. gada piecos mēnešos nodarbinātības nodokļu ieņēmumi palielinājās par 3,4%. Nodarbinātības nodokļi veido gandrīz pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem.

Uzlabojoties situācijai darba tirgū, pieaug iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi. 2015. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 1436,9 milj. eiro un, salīdzinot ar 2014. gadu, pieauga par 3,7%, bet 2016. gada janvārī-maijā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 592,2 milj. eiro, jeb par 4,1% lielāki nekā pirms gada.

4.2. tabula

Budžeta ieņēmumi
(% no IKP)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	**33,5**	**35,7**	**36,6**	**35,8**	**37,5**	**36,8**	**36,2**	**36,2**
I Nodokļu ieņēmumi	**27,7**	**26,6**	**27,1**	**27,3**	**28,0**	**28,2**	**28,3**	**28,7**
1. Netiešie nodokļi	9,9	10,0	10,3	10,3	10,7	10,7	11,0	11,2
– pievienotās vērtības nodoklis	6,5	6,0	6,6	6,7	7,3	7,3	7,6	7,8
– akcīzes nodoklis	3,2	3,8	3,6	3,4	3,2	3,2	3,2	3,3
– muitas nodoklis	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	9,4	7,6	7,9	7,7	8,0	8,2	8,2	8,3
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	2,9	1,5	0,9	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	6,0	5,5	6,3	5,6	5,7	5,9	5,9	5,9
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,2	8,8	8,7	8,6	8,6	8,7	8,4	8,4
4. Pārējie nodokļi	0,3	0,2	0,2	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8
II Citi ieņēmumi	5,8	9,1	9,5	8,5	9,5	8,6	7,9	7,5

No 2015. gada 1. janvāra iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme samazināta līdz 23%, tika novērsta nodokļu nevienlīdzība attiecībā uz personām, kas saņem pensiju, saistībā ar vispārējo neapliekamo minimumu, kā arī mēģināts mazināt administratīvo slogu ģimenēm ar bērniem, motivējot skolas vecuma bērnus vasaras brīvlaikā strādāt u.c. Tika arī palielināta minimālā alga – no 320 eiro līdz 360 eiro.

Savukārt 2016. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa jomā tika ieviesta diferencētais neapliekamais minimums, tādējādi turpmāk visām personām tiks piemērots nevis vienāds neapliekamais minimums, bet gan diferencētais, kura apmērs atšķirsies atkarībā no maksātāja gūto ar nodokli apliekamo ienākumu apmēra, sašaurināt personu loku, par kurām maksātājs ir tiesīgs piemērot atvieglojumu par apgādībā esošām personām, un citas izmaiņas. Tika sašaurināts arī personu loks, par kurām maksātājs ir tiesīgs piemērot atvieglojumu par apgādībā esošām personām. Tika palielināta arī minimālā alga valstī – no 360 eiro līdz 370 eiro.

4.6. attēls

Kopējie nodokļu ieņēmumi pa mēnešiem
(milj. eiro)

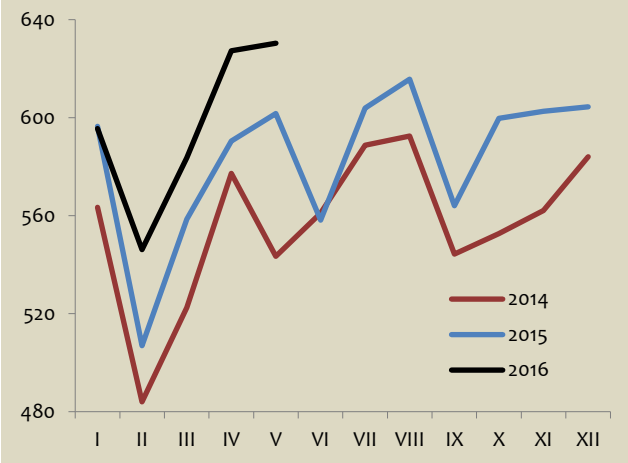

Darbaspēka nodokļu reformas mērķis ir Baltijas valstu konkurencē par investīcijām un darba vietām nodrošināt Igaunijai un Lietuvai izmaksu ziņā līdzvērtīgus darbaspēka nodokļus. Samazinot darbaspēka nodokļu kopējo slogu, samazināsies arī nabadzības un strukturālā bezdarba riski, kā arī ēnu ekonomika un motivācija izvairīties no nodokļu nemaksāšanas.

2015. gadā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ievākums bija 2048,7 milj. eiro jeb par 3,7% vairāk nekā 2014. gadā. 2016. gada piecos mēnešos ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām bija 845,2 milj. eiro jeb par 2,9% vairāk nekā pirms gada.

Lai samazinātu nodokļu regresivitāti nodarbinātajiem un pašnodarbinātajiem ar augstāku ienākuma līmeni, pieņemts *Solidaritātes nodokļa likums*. Solidaritātes nodoklis, sākot ar 2016. gadu, tiks piemērots fizisko personu ienākuma daļai, kas kalendāra gada laikā ir pārsnieguši valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu maksimālo apmēru.

4.7. attēls

Nodokļu ieņēmumi pa mēnešiem
(milj. eiro)

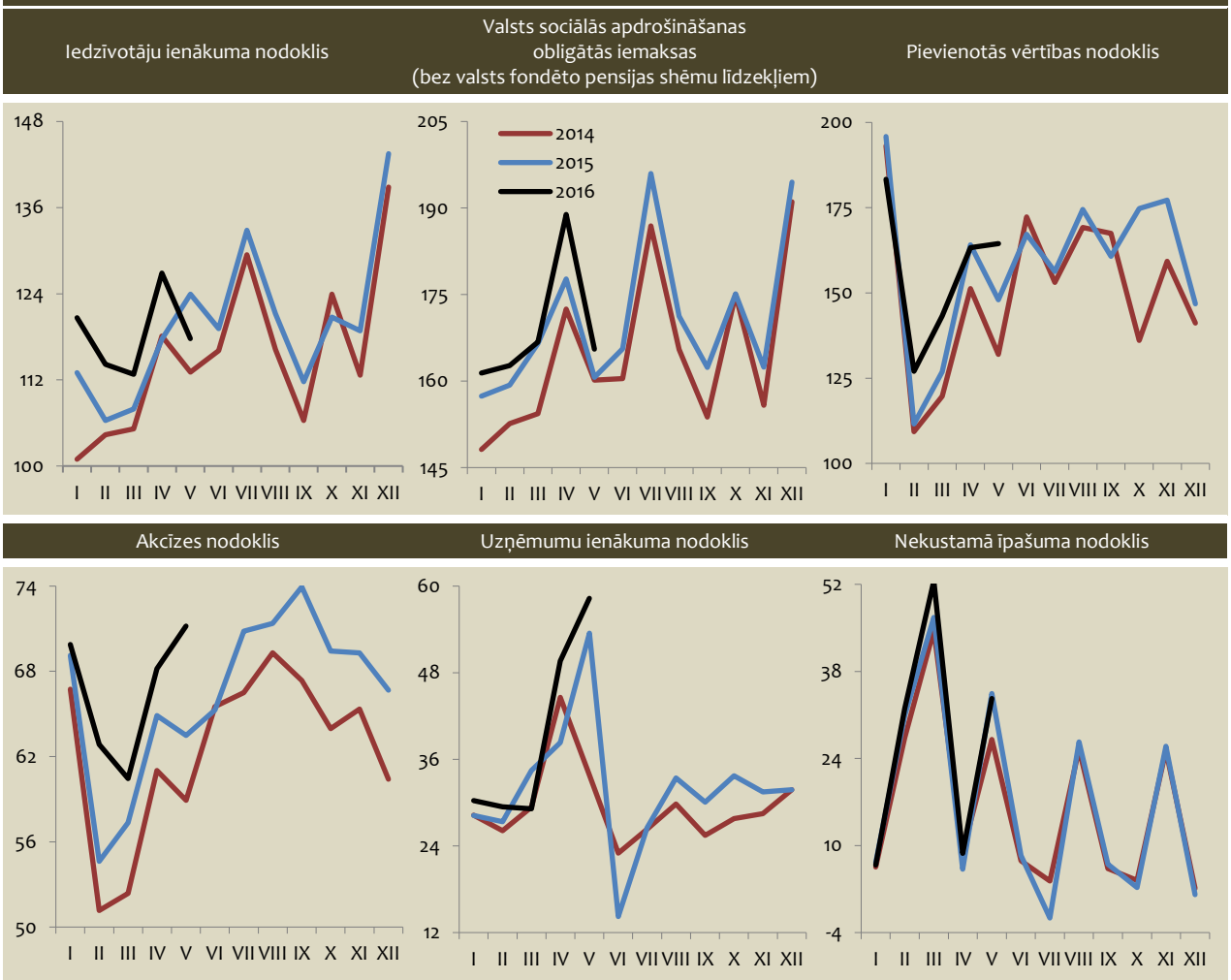

4.8. attēls

Valsts konsolidētā kopbudžeta nodokļu ieņēmumu sadalījums pa nodokļu grupām
(2015. gads, procentos)

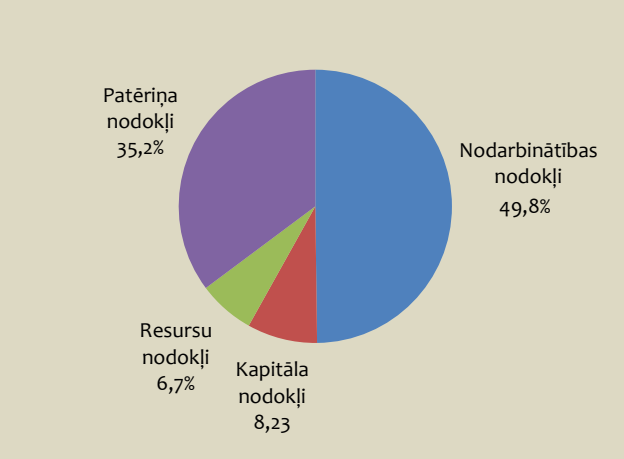

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido trešdaļu no visiem nodokļu ieņēmumiem. Privātā patēriņa kāpuma un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma rezultātā 2015. gadā patēriņa nodokļu ieņēmumi valsts budžetā pieauga par 5,8%. Savukārt 2016. gada piecos mēnešos patēriņa nodokļu ieņēmumi bija par 4,6% lielāki nekā 2015. gada atbilstošajā periodā.

2015. gadā pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi bija 1903,6 milj. eiro un, salīdzinot ar 2014. gadu, pieauga par 5,5%. No 2015. gada janvāra tika veiktas izmaiņas pievienotās vērtības nodokļa jomā, piemēram, ieviesti īpaši pievienotās vērtības nodokļa aprēķināšanas maksāšanas režīmi elektrisko sakaru, apraides un elektroniski sniegtajiem pakalpojumiem, veiktas izmaiņas pievienotās vērtības nodokļa likuma piemērošanas kārtībā u.c.

2016. gada piecos mēnešos pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi bija 781,3 milj. eiro, kas bija par 4,7% lielāki nekā 2015. gada atbilstošajā periodā. Arī 2016. gadā tika veiktas izmaiņas pievienotās vērtības nodokļa jomā:

- sākot ar 1. janvāri, tika papildināta PVN apgrieztā maksāšanas kārtība, papildinot to ar dažādiem kokmateriālu veidiem, kā arī noteikts, ka priekšnodokļa atskaitīšanas ierobežojums par vieglo pasažieru automašīnu iegādi un ar tās uzturēšanu saistītām izmaksām ir 50% apmērā;
- sākot ar 1. aprīli, tika ieviesta PVN apgrieztā maksāšanas kārtība mobilajiem telefoniem, klēpjdatoriem, planšetdatoriem u.c. ierīcēm.
- sākot ar 1. jūliju, dzīvojamās mājas pārvaldīšanas pakalpojumam tiks piemērota PVN standartlikme 21% apmērā.

2015. gadā pieauga akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi. 2015. gadā nodokļa ieņēmumi bija 347,4 milj. eiro, kas bija par 5,3% vairāk nekā 2014. gadā. Bet 2016. gada piecos mēnešos akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumi pieauga par 5,7%, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu. Arī 2016. gadā tika veiktas izmaiņas akcīzes nodokļa jomā:

- sākot ar 1. janvāri, tika paaugstinātas likmes smēķējamajai tabakai un tabakas lapām;
- sākot ar 1. martu, tika paaugstinātas likmes alkoholiskajiem dzērieniem, kā arī ieviests nodoklis karsējamai tabakai.

Savukārt, sākot ar 1. jūliju, tiks ieviests nodoklis elektroniskajās cigaretēs izmantojamajam šķidrumam.

Kapitāla nodokļu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos 2015. gadā bija 8,3%. 2015. gadā kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga par 6,3% salīdzinājumā ar 2014. gadu.

2016. gada piecos mēnešos kapitāla nodokļu ieņēmumi, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, pieauga par 7,6 procentiem.

2015. gadā ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa pieauga par 8%, bet 2016. gada piecos mēnešos uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi palielinājās par 8,2%, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju. Straujais nodokļa ievākuma pieaugums skaidrojams ar lielākām nodokļa iemaksām. Salīdzinot ar 2015. gada pieciem mēnešiem, 2016. gadā šajā periodā iemaksas pieaugušas par 16,1 milj. eiro jeb 7,9%, savukārt atmaksātās summas pieaugušas vien par 1,1 milj. eiro jeb 5 procentiem.

Grozījumi *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā* paredz 2016. gadā saglabāt 9% mikrouzņēmumu nodokļa likmi visam mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 100 000 eiro gadā – gan apgrozījumam līdz 7000 eiro, gan apgrozījumam no 7000,01 eiro līdz 100 000 eiro.

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi 2015. gadā pieauga par 3,2% un bija 197,1 milj. eiro.

No 2015. gada 1. janvāra nekustamā īpašuma nodokļa jomā tika noteikts, ka vairs netiks piemērots atbrīvojums uz 12 mēnešiem kopš ēkas nodošanas ekspluatācijā no nekustamā īpašuma nodokļa saimnieciskās darbības veikšanai paredzētām uzceltām vai rekonstruētām ēkām.

2016. gada piecos mēnešos nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju, pieauga par 6,7% un bija 133,8 milj. eiro.

No 2016. gada līdz 2025. gadam nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinam plānots izmantot divu veidu nodokļa bāzes – nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību (vispārīgā gadījumā) un speciālo vērtību (lauku zemēm, kuru platība pārsniedz 3 ha).

Resursu nodokļu grupa ir mazākā nodokļu grupa, un 2015. gadā tā veidoja 6,7% no visiem nodokļu ieņēmumiem. 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 7,3 procentiem.

2016. gada piecos mēnešos resursu nodokļu grupā ieņēmumi pieauga par 7,7 procentiem.

2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, dabas resursu nodokļu ieņēmumi pieauga par 8,3%, bet 2016. gada piecos mēnešos tie bija par 10,4% mazāki nekā pirms gada.

2015. gadā ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi bija 448,9 milj. eiro – par 7,2% vairāk nekā 2014. gadā.

No 2015. gada 1. janvāra akcīzes nodokļa jomā tika veiktas izmaiņas, ar kurām tika atceltas samazinātā akcīzes nodokļa likmes noteiktai degvielai, precizētas normas par akcīzes nodokļa atbrīvojuma piemērošanu dabasgāzei, ko izmanto siltumnīcu siltumapgādei, noteiktas izmaiņas attiecībā uz akcīzes nodokļa atvieglojuma piemērošanu dīzeļdegvielai lauksaimniecības vajadzībām.

2016. gada piecos mēnešos ieņēmumi no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabas gāzi ir pieauguši par 8,8%, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju.

Ar 2016. gada 1. janvāri tika paaugstinātas akcīzes nodokļa likmes svinu nesaturošam benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai, sašķidrinātai naftas gāzei un svinu nesaturošam benzīna un etilspirta maisījumam.

Ieņēmumi no **ārvalstu finanšu palīdzības** 2016. gada piecos mēnešos iekasēti 431,8 milj. eiro apmērā. Neskatoties uz to, ka gada sākumā tika saņemti avansa maksājumi ES struktūrfondiem, kā arī atmaksas lauksaimniekiem par jaunā perioda aktivitātēm, kuras tika uzsāktas jau 2015. gada nogalē, vērojams ieņēmumu kritums pret pērnā gada pieciem mēnešiem. Ieņēmumu samazinājumu šogad skaidro pagājušā gada atbilstošajā periodā saņemtie maksājumi par realizētajiem Eiropas reģionālas attīstības fonda (ERAF) un Kohēzijas fonda (KF) projektiem, noslēdzoties 2007.-2013. gada plānošanas periodam.

4.1.3. Budžeta izdevumi

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieaug.

4.9. attēls

Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi pa mēnešiem
(milj. eiro)

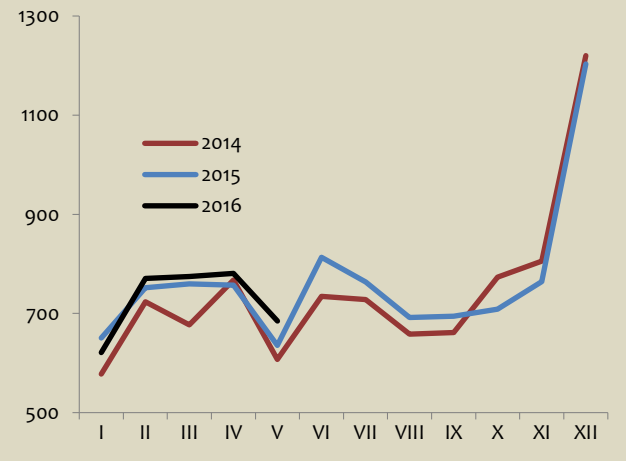

2015. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta kopējie izdevumi bija 9194,8 milj. eiro, kas bija par 2,9% vairāk nekā 2014. gadā.

2016. gadā valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi turpina pieaugt. Piecos mēnešos, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, tie palielinājās par 2,2% un bija 3632 milj. eiro.

2015. gadā **izdevumi subsīdijām un dotācijām** faktiski saglabājās 2014. gada līmenī, savukārt 2016. gada piecos mēnešos, salīdzinot ar 2015. gada janvāri-maiju, izdevumi subsīdijām un dotācijām pieauga par 14,5%. Pieaugumu noteica obligātās iepirkuma komponentes izmaksu kompensācija, maksājumi lauksaimniekiem, jo notiek aktīvāka jaunā plānošanas perioda ES fondu apguve, izdevumi veselības aprūpes nodrošināšanai, tai skaitā izdevumi ārstniecībai un kompensējamo medikamentu un materiālu apmaksāšanai. Tēriņu kāpums vērojams arī maksas segšanai par dzelzceļa infrastruktūras izmantošanu, kā arī publiskā transporta attīstības projektu īstenošanai Liepājā un Daugavpilī.

Krīzes laikā, īstenojot budžeta izdevumu samazināšanu, vieni no pirmajiem tika ierobežoti **kapitālie izdevumi**. No 2011.-2013. gadam saistībā ar ES fondu aktīvu apguvi kapitālie izdevumi palielinās, savukārt kopš 2014. gada tie sarūk.

4.10. attēls

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi un izdevumi
(četru ceturkšņu slīdošais vidējais, % no IKP)

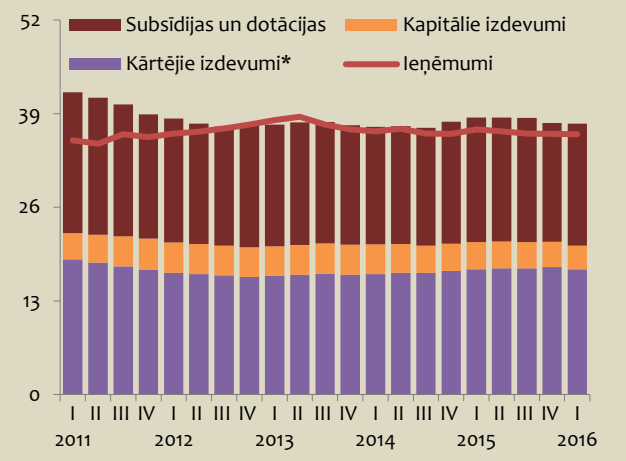

* kopā ar maksājumiem par aizņēmumiem un kredītiem, kā arī maksājumiem ES

2015. gadā kapitālie izdevumi samazinājās par 4,8%, savukārt 2016. gada piecos mēnešos, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, kapitālie izdevumi samazinājās par 36,1%. Kapitālo izdevumu samazinājumu pamatā noteica izdevumu samazināšanās pašvaldību budžetos, kur investīcijas saruka gan pamatdarbības nodrošināšanai, gan ES finansēto projektu īstenošanai. Tas skaidrojams ar iepriekšējā plānošanas perioda beigām un gatavošanos jaunā plānošanas perioda projektu realizācijai.

Visbūtiskāk krīzes laikā tika mazināti **kārtējie izdevumi**. Lai samazinātu valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumus, tika veikta valsts pārvaldes atsevišķu jomu optimizācija – ministriju un valsts iestāžu darbinieku skaita un algu samazināšana, kā arī valsts aģentūru un slimnīcu skaita samazināšana. Tieši šie izdevumi krīzes laikā tika visvairāk samazināti. 2008. gadā kārtējie izdevumi veidoja vairāk nekā pusi no visiem budžeta izdevumiem, bet 2015. gadā – 47 procentus.

Kopš 2013. gada kārtējie izdevumi pieaug. 2015. gadā tie palielinājās par 5,5%. Pieaugumu lielā mērā noteica minimālās darba algas paaugstināšana un atalgojuma izlīdzināšana sabiedriskajā sektorā strādājošiem. 2016. gada piecos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, kārtējie izdevumi samazinājās par 3,3 procentiem.

4.3. tabula

Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi pēc valdības funkcijām
(procentos)

	Struktūra					Pret IKP				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Izdevumi – pavisam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**38,9**	**37,3**	**37,4**	**37,1**	**36,9**
Vispārējie valdības dienesti	12,1	13,3	12,8	13,2	13,5	4,7	5,0	4,8	4,9	4,9
Aizsardzība	2,3	2,1	2,2	2,1	2,2	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9
Sabiedriskā kārtība un drošība	4,4	4,5	4,8	4,9	4,9	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
Ekonomiskā darbība	19,0	18,6	18,7	18,1	15,3	7,4	7,0	7,0	6,7	6,1
Vides aizsardzība	2,5	2,3	2,4	2,4	2,2	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8
Pašvaldību teritoriju un mājokļu apsaimniekošana	3,0	3,0	3,0	2,6	2,4	1,2	1,1	1,1	1,0	0,9
Veselība	7,8	7,8	7,6	7,4	7,6	3,0	2,9	2,8	2,8	2,8
Atpūta, kultūra un reliģija	3,2	3,5	3,6	3,4	3,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3
Izglītība	17,1	16,6	16,4	16,7	17,1	6,6	6,2	6,1	6,2	6,3
Sociālā aizsardzība	28,5	28,2	28,4	29,1	31,3	11,1	10,5	10,6	10,8	11,1

Atbilstoši budžeta izdevumiem pēc funkcionālajām kategorijām lielākais devums izdevumu pieaugumā 2015. gadā bija sociālajai aizsardzībai, izglītībai, vispārējiem valdības dienestiem un aizsardzībai, savukārt būtiski saruka izdevumi ekonomiskais darbībai.

Savukārt 2016. gada piecos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vērā ņemami pieauga izdevumi sociālajai aprūpei, ekonomiskais darbībai un aizsardzībai, bet visvairāk samazinājās izdevumi vispārējiem valdības dienestiem un vides aizsardzībai.

Sabiedrisko pieprasījumu veido valsts patēriņš jeb sabiedriskie pakalpojumi, kuru vērtību nosaka sniegto sabiedrisko pakalpojumu apjoms, kā arī valsts investīcijas, kas ir kapitālieguldījumi par budžeta līdzekļiem.

4.4. tabula

Sabiedriskais pieprasījums
(procentos)

	Pret IKP					Izmaiņas				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Sabiedriskais pieprasījums	**23,3**	**22,3**	**22,1**	**22,0**	**23,3**	**5,5**	**-0,5**	**0,0**	**4,4**	**3,2**
Valsts patēriņš	**18,3**	**17,4**	**17,7**	**17,6**	**18,3**	**3,0**	**0,3**	**1,6**	**4,9**	**3,1**
– centrālā valdība*	10,1	9,4	9,4	9,7	10,1	0,4	-1,5	-0,1	8,9	2,9
– pašvaldības	8,2	8,0	8,3	7,9	8,2	6,5	2,5	3,7	0,4	3,3
Kopējā pamatkapitāla veidošana	**5,0**	**4,8**	**4,4**	**4,4**	**5,0**	**15,0**	**-3,2**	**-6,1**	**2,1**	**3,6**
– centrālā valdība*	2,6	2,6	2,1	2,4	2,6	30,7	-0,2	-14,7	13,4	38,4
– pašvaldības	2,4	2,3	2,3	2,1	2,4	2,2	-6,3	3,4	-8,3	-35,9

* kopā ar sociālās apdrošināšanas fondu

Krīzes laikā sabiedriskais pieprasījums strauji samazinājās. 2011. gadā sabiedriskais pieprasījums pieauga par 5,6%, ko noteica straujš valsts budžeta izdevumu investīcijām kāpums un pašvaldību izdevumu pieaugums.

Savukārt 2012. gadā sabiedriskais pieprasījums samazinājās un 2013. gadā nepieauga. Samazinājumu lielā mērā noteica centrālās valdības budžeta izdevumu samazināšanās, kā arī budžeta izdevumu investīcijām samazinājums kopējā pamatkapitāla veidošanai. 2014. gadā sabiedriskais pieprasījums atsāka pieaugt – par 4,4%. To noteica straujāks centrālās valdības budžeta izdevumu pieaugums, kā arī centrālās valdības budžeta izdevumu investīcijām apjomu kāpums. Tajā pašā laikā pašvaldību izdevumi saruka, ko noteica pašvaldību budžeta izdevumu investīcijām apjomu samazināšanās.

2015. gadā sabiedriskais patēriņš turpināja pieaugt – par 3,2%. Pieaugumu noteica straujāks pašvaldību budžeta izdevumu pieaugums – par 3,3% un centrālās valdības budžeta izdevumu pieaugums investīcijām. Vienlaikus pašvaldību budžeta izdevumi investīcijām samazinājās par gandrīz 40 procentiem.

4.2. Cenas

4.2.1. Patēriņa cenas

Pēc krīzes izraisītās deflācijas cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā, sasniedzot 12-mēnešu patēriņa cenu inflāciju 4%. Kopš 2012. gada vērojams mērenāks cenu pieaugums, kad 12-mēnešu patēriņa cenu inflācija bija 1,6%. 2013. gadā patēriņa cenas samazinājās par 0,4%, savukārt 2014. gadā pieaugums bija ļoti mērens – 0,2%. 2015. gadā turpinājās mērens cenu pieaugums un tas bija nedaudz straujāks nekā iepriekšējā gadā – patēriņa cenas pieauga par 0,3%, tomēr cenu izmaiņas bija zemākas par tradicionālo sezonālo svārstību līmeni. Cenu izmaiņas 2015. gadā galvenokārt noteica cenu pieaugums elektroenerģijai un alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai, kā arī izdevumu samazinājums degvielai, siltumenerģijai un pārtikai. Liela ietekme bija pārtikas un naftas cenu dinamikai pasaulē.

4.11. attēls

Patēriņa cenu pārmaiņas
(procentos)

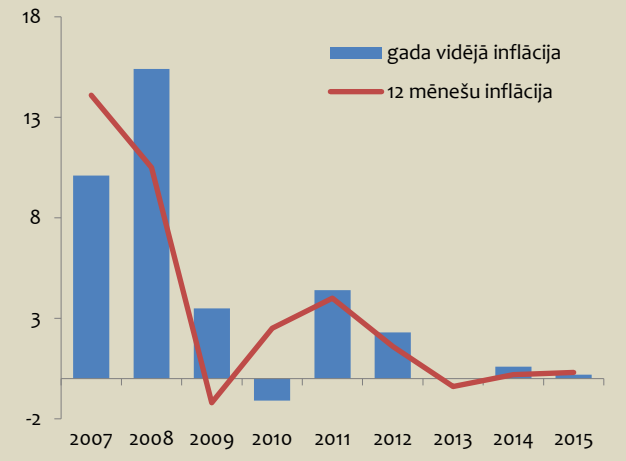

2016. gada sākumā vērojams zemākais cenu pieaugums šajā periodā pēdējos trīs gados. 2016. gada piecos mēnešos patēriņa cenas pieauga par 1,2%. 2016. gada maijā patēriņa cenas samazinājās par 0,8% (12 mēnešu inflācija), gada vidējā inflācija bija negatīva (-0,2%).

4.5. tabula

Patēriņa cenu pārmaiņas pa mēnešiem
(procentos)

		Salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi	Salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo mēnesi	Vidēji gada laikā
2015	Janvāris	0,1	-0,4	0,6
	Februāris	0,3	-0,1	0,5
	Marts	0,8	0,4	0,5
	Aprīlis	0,6	0,5	0,5
	Maijs	0,6	1,2	0,6
	Jūnijs	-0,2	0,6	0,5
	Jūlijs	-1,0	0,0	0,5
	Augusts	-0,5	0,1	0,4
	Septembris	-0,1	-0,5	0,3
	Oktobris	0,3	-0,2	0,2
	Novembris	0,0	0,0	0,2
	Decembris	-0,3	0,3	0,2
2016	Janvāris	-0,6	-0,3	0,2
	Februāris	0,1	-0,5	0,1
	Marts	0,7	-0,6	0,1
	Aprīlis	0,4	-0,8	0,0
	Maijs	0,6	-0,8	-0,2

Galvenie cenu ietekmējošie faktori 2016. gada piecos mēnešos:

– lielākā ietekme uz cenu palielinājumu bija pārtikas cenu kāpumam. Pārtikas cenas 2016. gada piecos mēnešos pieauga par 3,1% un kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,7 procentpunktiem. Jāatzīmē, ka pārtikai gada sākumā ir raksturīgs cenu palielinājums. Lielākā ietekme sezonālu faktoru ietekmē bija cenu kāpumam dārzeņiem un augļiem. Cenas pieauga arī cukuram un saldumiem. Cenu pieaugums 2016. gada janvārī-maijā augļiem un cukuram bija straujākais pēdējos gados. Pārtikas precēm cenu izmaiņas lielā mērā nosaka pasaules cenu svārstības. Pasaules pārtikas cenas šī gada piecos mēnešos kopumā pieauga galvenokārt dēļ cenu kāpuma februārī-maijā. 2015. gada maijā, salīdzinot ar decembri, tās pieauga par 1,6%, ko ietekmēja cenu kāpums visās galvenajās pārtikas produktu grupās, izņemot piena produktus. Visstraujāk cenas pieauga cukuram saistībā ar bažām par ražas pasliktināšanos Indijā, kas ir otra lielākā cukura ražotāja pasaulē. Cenas strauji pieauga arī augu eļļām, galvenokārt palmu eļļai saistībā ar pieaugošo pasaules pieprasījumu un bažām par zemākām ražošanas prognozēm Dienvidamerikā. Savukārt visstraujākais pasaules cenu kritums bija piena produktiem, kas samazinājās visos šī gada mēnešos, izņemot maiju, kad pieaugums bija ļoti mērens – 0,4%. Piena produktiem cenas samazinājās saistībā ar vājo pieprasījumu pasaulē un krājumu pieaugumu lielajās eksportētājvalstīs. Neskatoties uz pasaules pārtikas cenu kāpumu pēdējos mēnešos, 2016. gada maijā pasaules pārtikas cenas bija par 6,8% zemākas nekā 2015. gada maijā;
– sezonai raksturīgais apģērbu un apavu cenu pieaugums martā-maijā bija augstākais kopš 1997. gada. 2016. gada piecos mēnešos apģērbu un apavu cenas palielinājās par 8,2%, kas par 0,5 procentpunktiem paaugstināja kopējo cenu līmeni. Cenu kāpumu ietekmēja apavu sadārdzināšanās (par 22,1%), kas lielā mērā skaidrojams ar augošo privāto patēriņu. Turpretim izejvielu cenas samazinājās – pasaules cenas ādai šī gada janvārī-maijā samazinājās vidēji par 3 procentiem;
– cena tabakai saistībā ar akcīzes nodokļa likmes paaugstināšanu. Cenas tabakai pieauga par 3,7%, kas kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,1 procentpunktu;
– lielākā pazeminošā ietekme janvārī-maijā bija cenu kritumam siltumenerģijai un gāzei. Dabasgāzes cenas krituma dēļ siltumenerģijai cena samazinājās par 9,2%, bet gāzei – par 2,4%. Mājokļu uzturēšanas grupā cenas samazinājās arī elektroenerģijai par 1,9%, kas kopā ar siltumenerģiju un gāzi kopējo patēriņa cenu līmeni samazināja par 0,5 procentpunktiem;
– naftas produktu cenu dinamika pasaulē. Janvāra vidū jēlnaftas cena bija nokritusi līdz zemākajam rādītājam pēdējo divpadsmit gadu laikā (26 USD par barelu), bet kopš februāra naftas cenas pakāpeniski palielinājās un maijā sasniedza 50 USD par barelu. Tas saistīts ar pazīmēm par pārmērīgu enerģijas piegāžu mazināšanos, ņemot vērā OPEC valstu sarunas par naftas ieguves samazināšanu, plašos ugunsgrēkus naftas ieguves reģionā Kanādā, kura ir ASV lielākā jēlnaftas piegādātāja, kā arī nemierus Nigērijā un Venecuēlā. Šī gada maijā, salīdzinot ar 2015. gada decembri, naftas cenas pieauga par 23%, bet, salīdzinot ar iepriekšējā gada maiju, naftas cenas joprojām bija par 27% zemākas. Latvijā degvielas cenas janvārī-maijā samazinājās par 1,5% un samazināja kopējo cenu līmeni par 0,1 procentpunktu. To papildināja cenu kritums pakalpojumiem par 3,3%. Kopumā transporta grupā cenas samazinājās par 1,3%, kas kopējo patēriņa cenu līmeni samazināja par 0,2 procentpunktiem.

2016. gadā inflāciju turpinās ietekmēt pasaules naftas un pārtikas cenu dinamika. Pēc būtiskā cenu krituma 2015. gadā un šī gada sākumā kopš februāra pasaules cenām vērojams pieaugums, tomēr to ietekmēja dažādi īslaicīgi faktori, un turpmāk straujš to kāpums netiek prognozēts. Kopējās izmaksas saglabāsies zemas, pateicoties iepriekšējo periodu cenu kritumam, kas cenas vairumā patēriņa preču grupu noturēs zemā līmenī, tāpēc kopumā šogad gada vidējā inflācija varētu būt tuvu nullei.

4.12. attēls

Privātais patēriņš un patēriņa cenu indekss
(2010. gada 4. ceturksnis = 100)

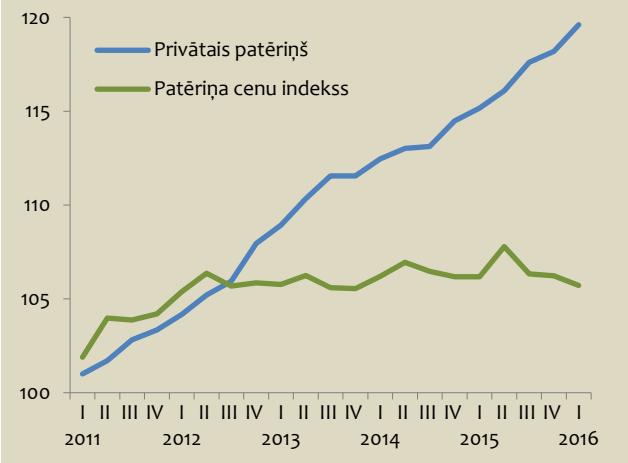

4.13. attēls

Patēriņa cenu indekss grupās un apakšgrupās
(iepriekšējā gada decembris = 100)

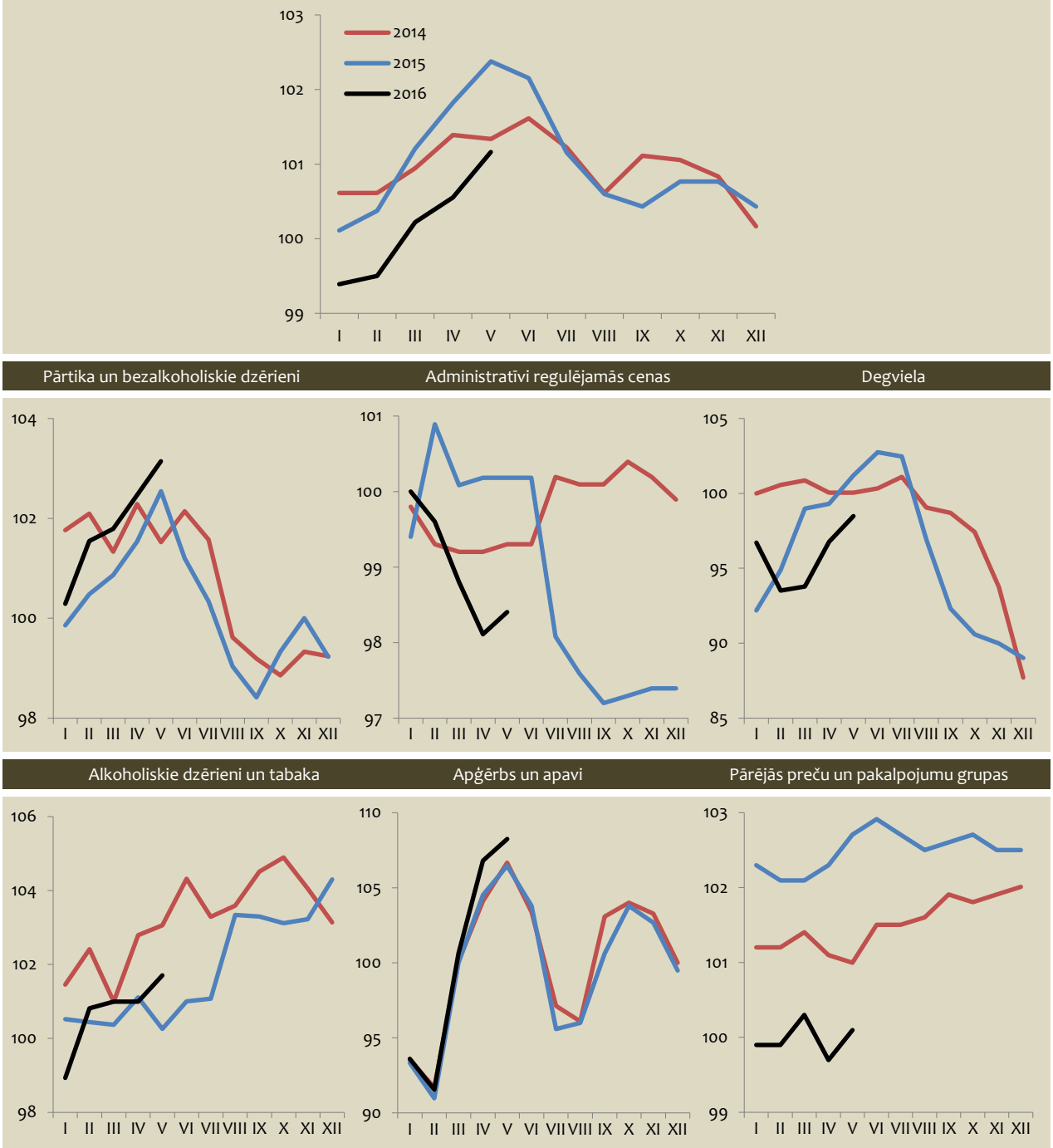

2015. gada vidējā **inflācija ES** bija nulle. Cenas pieauga pakalpojumiem un pārtikai, ko kompensēja cenu kritums enerģijai.

2016. gada maijā, salīdzinot ar 2015. gada maiju, cenu līmenis gan ES valstīs kopumā, gan eirozonā samazinājās par 0,1%. Inflācija visstraujāk pieauga Grieķijā un Beļģijā, bet straujāk cenas samazinājās Rumānijā, Bulgārijā un Latvijā. Augstākā inflācija 2016. gada maijā bija Beļģijā, Maltā un Zviedrijā, bet lielākā deflācija – Rumānijā, Bulgārijā un Kiprā.

4.14. attēls

Saskaņotā patēriņa cenu indeksa pārmaiņas ES dalībvalstīs
(12 mēnešu inflācija, %)

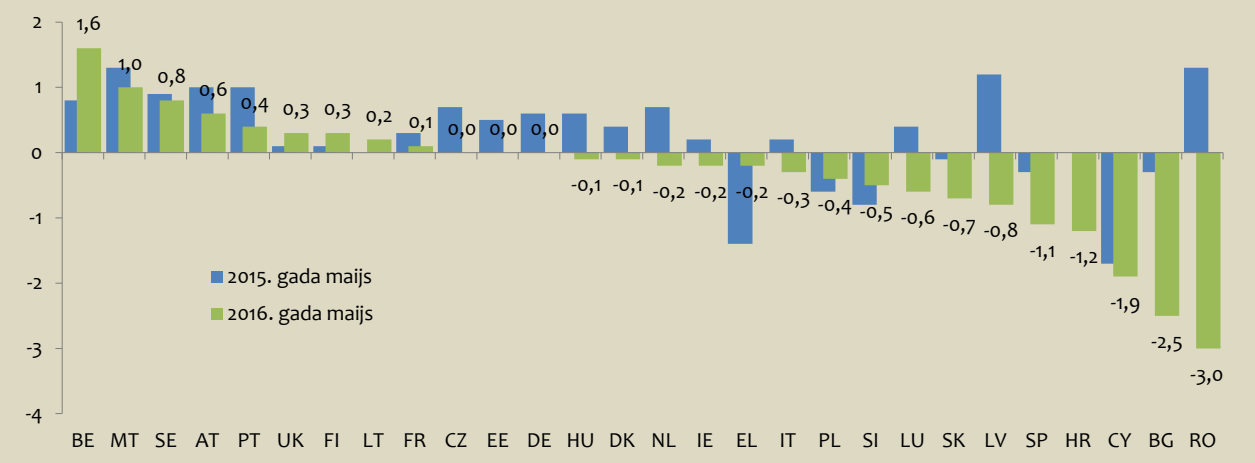

Avots: *Eurostat*

Salīdzinot Baltijas valstis, saskaņotā patēriņa cenu indekss 2016. gada maijā, salīdzinot ar 2015. gada maiju, Lietuvā pieauga par 0,2%. Savukārt Latvijā cenas samazinājās par 0,8%, bet Igaunijā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. 2016. gada maijā, salīdzinot ar 2015. gada maiju, patēriņa cenām pārtikas, alkohola un tabakas produktu grupā bija pieaugums visās Baltijas valstīs, cenām pieaugot alkoholam, tabakai un bezalkoholiskajiem dzērieniem, bet cenām pārtikai pieaugot tikai Lietuvā. Enerģijas grupā cenas samazinājās visās valstīs.

Baltijas valstīs pārtikas, bezalkoholisko dzērienu, alkohola un tabakas produktu grupā Lietuvā cenas pieauga par 2,1%, bet Latvijā un Igaunijā – katrā par 1,3%. Enerģijas cenas straujāk samazinājās Lietuvā – par 11,1%, Latvijā – par 10,5%, savukārt Igaunijā enerģijas cenām bija vismazākais kritums – par 8,2%. Administratīvi regulējamām cenām visās valstīs bija vērojams kritums. Igaunijā un Latvijā tās samazinājās straujāk – attiecīgi par 7% un 6,4%, bet Lietuvā tās samazinājās tikai par 1 procentu.

Jāatzīmē, ka Lietuvā 2016. gada maijā, salīdzinot ar iepriekšējā gada maiju, straujāk nekā Latvijā un Igaunijā cenas pieauga pakalpojumu grupā – par 2,9% (Igaunijā un Latvijā attiecīgi par 1,8% un 0,9%). Gada laikā Latvijā cenas visvairāk ietekmēja pakalpojumu grupas un alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu cenu pieaugums, jo, izslēdzot šīs grupas, pārējās grupās bija vērojams cenu samazinājums.

4.15. attēls

Saskaņotais patēriņa cenu indekss
(2013. gada decembris = 100)

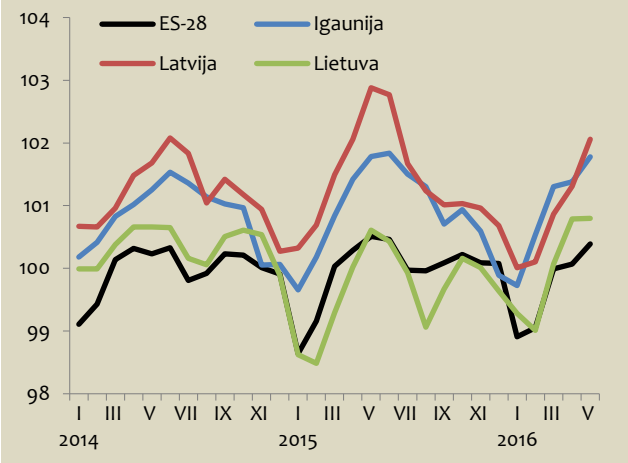

4.16. attēls

Saskaņotā patēriņa cenu indeksa komponentes
(2013. gada decembris = 100)

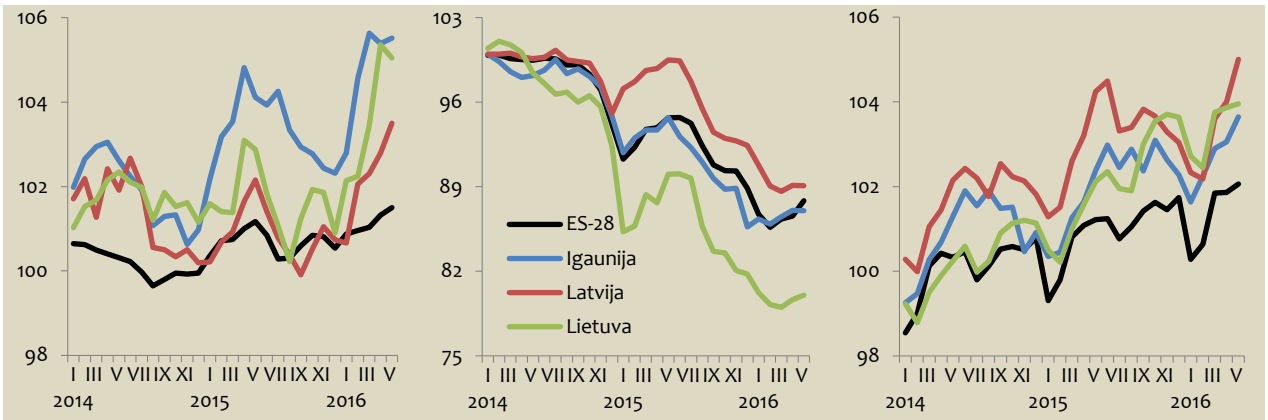

4.2.2. Ražotāju cenas

Ražotāju cenas 2012. gadā uzrādīja nelielu pieaugumu, bet 2013. un 2014. gadā ražotāju cenas pieauga ļoti mēreni – attiecīgi par 1,5% un 0,4%. 2015. gadā tās samazinājās par 1%, galvenokārt dēļ cenu krituma apstrādes rūpniecībā. Gada laikā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas samazinājās par 1,4%, bet eksportētajai produkcijai – par 0,5 procentiem.

2016. gada maijā, salīdzinot ar 2015. gada maiju, vidējais ražotāju cenu līmenis kopumā rūpniecībā samazinājās par 3,3%. Gada laikā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas samazinājās par 4,2%, bet eksportētai produkcijai – par 2,3%. Ražotāju cenas samazinājās visās rūpniecības nozarēs, izņemot ieguves rūpniecību.

Nedaudz vairāk nekā 60% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek eksportēti, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t.sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu dinamika pasaules tirgos. Savukārt vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu ietekmē iekšzemes pieprasījums.

Kopējais ražotāju cenu līmenis Latvijas apstrādes rūpniecībā 2016. gada maijā samazinājās par 2,2%. Apstrādes rūpniecībā ražotāju cenas vietējā tirgū realizētajai produkcijai gada laikā samazinājās par 1,8%, bet eksportētajai produkcijai – par 2,4%. Ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ietekmēja ekonomiskā situācija ES un Krievijā un pasaules izejvielu cenu kritums, īpaši energoresursu cenu kritums kopš 2014. gada vidus. Jāatzīmē, ka 2016. gada piecos mēnešos pasaules enerģijas, rūpniecības izejvielu un lauksaimniecības izejvielu cenas uzrādīja pieaugumu, kas ar laiku ietekmēs ražotāju cenu dinamiku Latvijā. Tomēr 2016. gada maijā izejvielu cenas joprojām bija būtiski zemākas nekā iepriekšējā gada maijā.

4.17. attēls

Ražotāju cenu dinamika
(2012. gada decembris = 100)

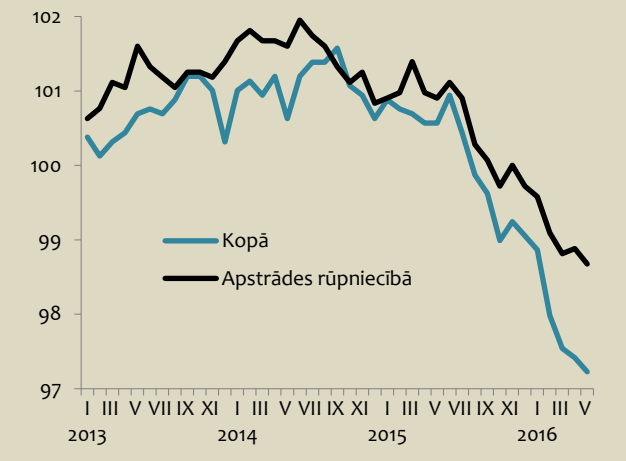

Nozaru griezumā apstrādes rūpniecībā gada laikā ietekmīgākais ražotāju cenu pieaugums bija ķīmisko vielu un produktu ražošanā (par 4%), dzērienu ražošanā (par 3,7%) un apģērbu ražošanā (par 4,5%). Ražotāju cenu pieaugumu šajās nozarēs noteica eksportētās produkcijas cenu pieaugums.

Savukārt apstrādes rūpniecībā ražotāju cenas samazinājās pārtikas produktu ražošanā – par 3,3%, koksnes izstrādājumu ražošanā – par 2,3%, datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā – par 11,7% un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā – par 4,3%. Ražotāju cenu kritumu koksnes izstrādājumiem un pārtikai noteica straujāks cenu kritums eksportētai produkcijai. Jāatzīmē, ka arī pasaules pārtikas cenas gada

laikā bija samazinājušās (par 6,8%). Datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā cenas samazinājās eksportētajai produkcijai. Savukārt nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozarē dēļ vājā pieprasījuma cenas vienādi samazinājās gan vietējā tirgū realizētajai produkcijai, gan eksportētajai produkcijai.

Ražotāju cenu pieaugums ES kopš 2011. gada vidus samazinājās. To galvenokārt ietekmēja pārtikas, kā arī lauksaimniecības un ražošanas izejvielu cenu kritums, ko zināmā mērā noteica pieprasījuma samazinājums pasaulē saistībā ar parādu krīzes saasināšanos eirozonā 2011.-2012. gadā, ekonomiskās situācijas pasliktināšanās citās attīstītajās valstīs, kā arī pasaules tirdzniecības pieauguma tempu palēnināšanās un nenoteiktība par gaidāmo fiskālo konsolidāciju vairumā attīstīto valstu. 2014. un 2015. gadā ES ražotāju cenas strauji samazinājās, ko noteica ekonomiskā situācija starp ES un Krieviju Ukrainas krīzes dēļ un pasaules izejvielu cenu kritums. 2015. gadā ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ES samazinājās par 1,9 procentiem.

2016. gada janvārī-aprīlī ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā ES turpināja samazināties (par 0,4%), bet 2016. gada aprīlī, salīdzinot ar iepriekšējā gada aprīli, tās samazinājās par 3,1%. Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2016. gada aprīlī, salīdzinot ar 2015. gada aprīli, samazinājās visās Baltijas valstīs. Visstraujāk tās samazinājās Lietuvā saistībā ar kritumu naftas pārstrādes nozarē – par 10,2%, bet Latvijā un Igaunijā ražotāju cenas samazinājās attiecīgi par 2,1% un 0,9%. Salīdzinot ES valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā samazinājās visās valstīs, izņemot Maltu un Dāniju. Visstraujāk tās samazinājās Grieķijā, Lietuvā, Nīderlandē un Beļģijā.

4.18. attēls

Ražotāju cenu dinamika apstrādes rūpniecībā
(2012. gada decembris = 100)

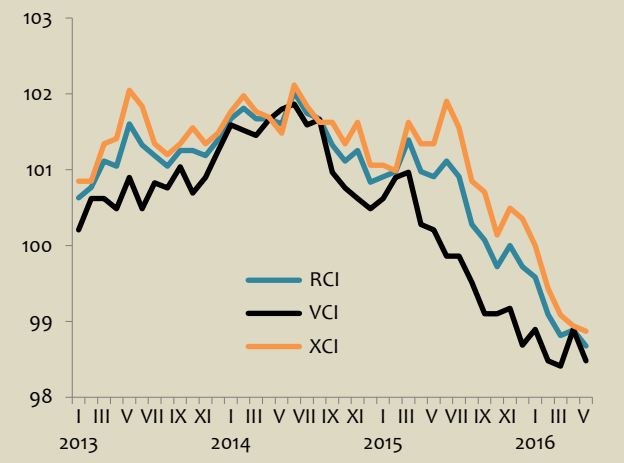

RCI – ražotāju cenu indekss
VCI – ražotāju cenu indekss vietējā tirgū realizētajai produkcijai
XCI – ražotāju cenu indekss eksportētajai produkcijai

4.19. attēls

Ražotāju cenu indekss pa mēnešiem apstrādes rūpniecībā

(2012. gada decembris = 100) (Pārmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, %)

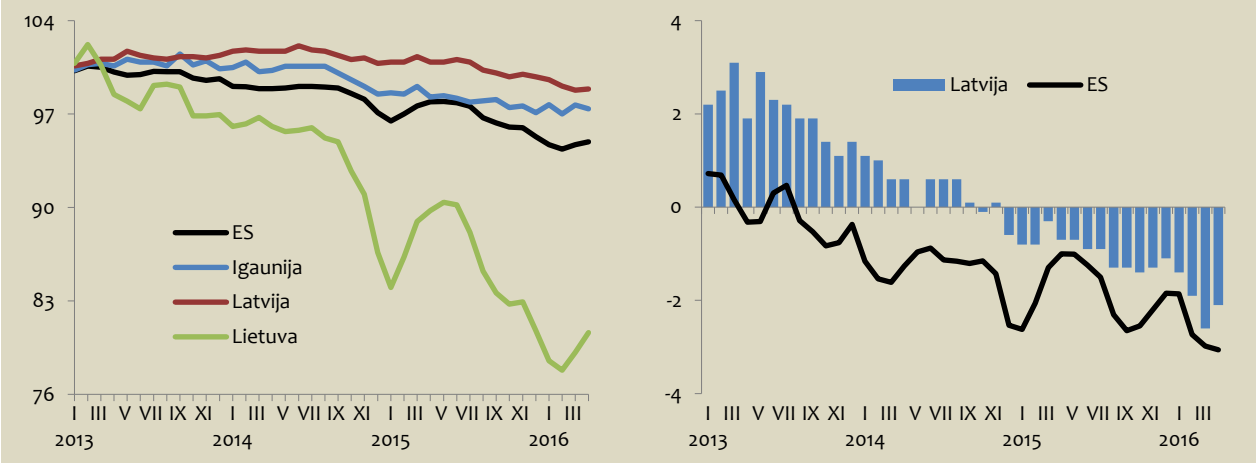

4.2.3. Ārējās tirdzniecības vienības vērtības indeksi

2015. gadā tirdzniecības nosacījumi uzlabojās. 2015. gada decembrī, salīdzinot ar 2014. gada decembri, vienības vērtība eksportētajām precēm pieauga par 0,3%, bet importētajām precēm samazinājās par 3,4%. Gan eksporta, gan importa vienības vērtību 2015. gadā visvairāk ietekmēja vienības vērtības samazināšanās koksa un naftas pārstrādes produktiem.

2016. gada sākumā tirdzniecības nosacījumi uzlabojās. Vienības vērtība eksportētajām precēm aprīlī pārsniedza vienības vērtību importētajām precēm par vairāk nekā 2 procentpunktiem. Vienības vērtība eksportētajām precēm 2016. gada aprīlī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, samazinājās par 6%, importētajām precēm – par 8,3%. Vidējo eksporta vienības vērtības līmeni 2016. gada aprīlī, salīdzinot ar 2015. gada aprīli, visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums koksa un naftas pārstrādes produktiem, lauksaimniecības produktiem, datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām, koksnei un tās izstrādājumiem, parastiem metāliem un pārtikas produktiem, kā arī pieaugums dzērieniem, zvejniecības produktiem, derīgo izrakteņu ieguvei, ķīmiskām vielām un apģērbiem. Uz vidējo importa vienības vērtības līmeni lielākā ietekme bija vienības vērtības kritumam koksa un naftas pārstrādes produktiem, derīgo izrakteņu ieguvei, parastiem metāliem, citur neklasificētām iekārtām un aprīkojumam, ķīmiskām vielām, datoriem, elektroniskām un optiskām iekārtām un pārtikas produktiem, bet palielinoša – vērtības pieaugumam farmaceitiskām vielām un zvejniecības produktiem.

4.20. attēls

Eksporta un importa vienības vērtības indeksi un tirdzniecības nosacījumi
(eksporta un importa vienības vērtības indeksi 2013. gada decembris = 100; tirdzniecības nosacījumi, % pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu)

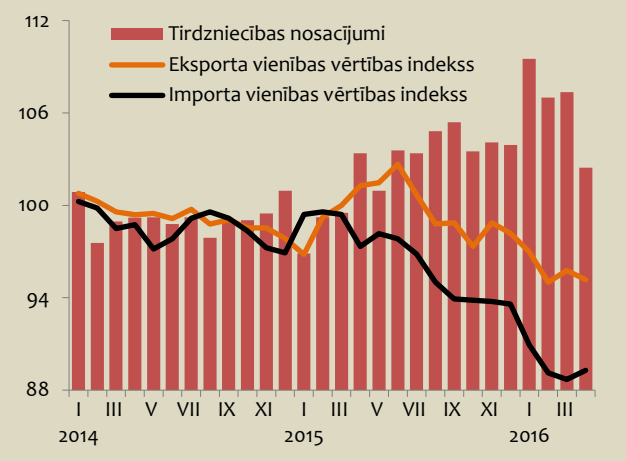

4.3. Maksājumu bilance

4.3.1. Tekošais konts

Kopš krīzes ir būtiski uzlabojusies Latvijas ārējā stabilitāte. Maksājumu bilances tekošais konts pēdējos gados ir neliela deficīta līmenī, kas liecina par ārējo sabalansētību. Vidēji pēdējos trīs gados tekošā konta negatīvā bilance bija 2% no IKP līmenī, kas nepārsniedz ES agrās brīdināšanas mehānismā noteikto indikatīvo slieksni (4% no IKP) un ir vērtējams kā ilgtspējīgs. 2015. gadā maksājumu bilances tekošais konts bija ar nelielu deficītu – 1,2% no IKP, savukārt 2016. gada 1. ceturksnī tekošais konts bija pārpalikumā – 1,8% no IKP līmenī.

Arī mūsu kaimiņvalstīs tekošā konta bilances rādītājs ir tuvu sabalansētības līmenim, un tā ikgadējās svārstības ir visai nenozīmīgas. Pēdējos trīs gados tekošā konta bilance Lietuvā un Igaunijā vidēji gadā bija ar nelielu pārpalikumu, attiecīgi 1,1% un 1% no IKP līmenī.

Latvijas tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas ārējās tirdzniecības bilancē. Latvijai ir raksturīgs ārējās tirdzniecības deficīts, kas straujās izaugsmes gados pieauga, bet recesijas gados samazinājās. Tekošā konta cikliskās korekcijas lielā mērā noteica importa apjomu būtisks samazinājums. Ekonomikai stabilizējoties, palielinājās arī importa apjomi. Tomēr preču eksports pieauga straujāk nekā imports, un ārējās tirdzniecības bilance uzlabojās. Pēdējos gados gan eksporta, gan importa dinamika kļuvusi lēnāka.

4.21. attēls

Tekošā konta bilance
(3 gadu vidējais, % no IKP)

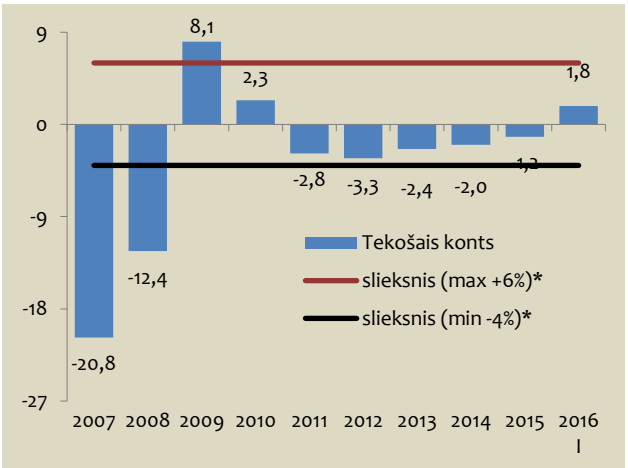

* ES agrās brīdināšanas mehānismā noteiktais indikatīvais slieksnis

Kopš 2011. gada ārējās tirdzniecības deficīts ik gadu samazinās, ko galvenokārt nosaka eksporta straujāks pieaugums nekā importa. Laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam preču eksports faktiskajās cenās ik gadu vidēji pieauga par 7% un 2014. gadā par 80% pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Savukārt preču imports vidēji gadā palielinājās par 5,1% un 2014. gadā bija par 15% augstākā līmenī nekā 2007. gadā. Ārējās tirdzniecības deficīts 2014. gadā sasniedza 9,6% no IKP, kas bija par gandrīz 1,5 procentpunktiem mazāk nekā pirms gada un krietni zemākā līmenī nekā pirms krīzes (2007. gadā – 22,9%).

2015. gadā preču eksports faktiskajās cenās bija par 1% lielāks nekā gadu iepriekš, bet imports samazinājās par 0,5%, un ārējās tirdzniecības bilance uzlabojās, sasniedzot 8,7% no IKP līmeni (2014. gadā – 9,6% no IKP).

2016. gada 1. ceturksnī gan preču eksports, gan imports bija zemākā līmenī nekā pirms gada. Salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, preču eksports un imports (faktiskajās cenās) samazinājās, attiecīgi par 6,3% un 7,3%. Preču eksporta dinamiku galvenokārt noteica mehānismu, ierīču un elektroiekārtu un minerālo produktu eksporta vērtības samazinājums. Samazinājās arī vieglās rūpniecības preču, metālu un to izstrādājumu, kā arī transportlīdzekļu eksports, ko tikai daļēji kompensēja lauksaimniecības un pārtikas preču eksporta pieaugums. Savukārt preču importa vērtības kritumu ietekmēja minerālo produktu importa samazinājums. Tā kā preču eksporta vērtība samazinājās mazākā mērā nekā importa, ārējās tirdzniecības bilance turpināja uzlaboties, un šī gada 1. ceturksnī ārējās tirdzniecības deficīts bija 8,4% no IKP līmenī (2015. gada 1. ceturksnī – 9,7% no IKP).

4.6. tabula

Latvijas maksājumu bilance
(procentos no IKP)

	2012	2013	2014	2015	2015 I	2016 I
A. Tekošais konts	-3,3	-2,4	2,0	-1,2	-1,0	1,8
Tirdzniecības bilance	-11,7	-11,2	-9,6	-8,7	-9,7	-8,4
Eksports	44,2	43,1	43,2	42,2	45,7	42,2
Imports	56,0	54,3	52,8	50,8	55,4	50,6
Pakalpojumu bilance	7,4	7,8	7,4	7,2	7,7	7,8
Sākotnējie ienākumi	-0,6	-0,3	-0,2	-0,3	1,4	2,2
Otrreizējie ienākumi	1,6	1,3	0,4	0,5	-0,4	0,3
B. Kapitāla konts	3,0	2,5	3,2	2,8	3,4	2,0
C. Finanšu konts*	-2,9	-0,7	3,9	-1,9	-3,51	1,1
Tiešās investīcijas	-3,3	-1,6	-1,0	-2,3	-3,8	1,4
Aktīvi	0,6	1,6	1,8	0,3	1,1	0,2
Pasīvi	3,6	3,3	2,8	2,6	4,9	-1,2
Portfeļieguldījumi**	-4,8	-0,1	0,2	9,2	24,0	21,6
Aktīvi	1,8	0,0	6,0	7,3	18,6	18,8
Pasīvi	6,6	0,1	5,7	-1,9	-5,4	-2,8
Citi ieguldījumi	5,1	1,0	4,6	-8,8	-23,7	-21,8
Aktīvi	1,2	0,0	6,0	-14,1	-20,5	14,4
Pasīvi	-3,9	-1,0	1,3	-5,3	3,2	36,3
D. Novirze	1,0	0,8	2,2	-2,2	-4,4	-2,6
E. Rezerves aktīvi	3,6	1,7	-0,5	1,3	1,6	0,1

* bez rezerves aktīviem
** portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti

Pakalpojumu bilance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2011.-2014. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 7,5% no IKP līmenī. 2015. gadā pakalpojumu importa dinamika bija gandrīz divreiz straujāka nekā eksporta, kas arī noteica pakalpojumu bilances pārpalikuma samazināšanos. 2015. gadā pakalpojumu eksports faktiskajās cenās bija par 4,9% un imports – par 8,1% lielāks nekā pirms gada, un pakalpojumu bilance sasniedza 7,2% no IKP (2014. gadā – 7,4% no IKP).

Arī 2016. gada sākumā pakalpojumu imports pieauga straujāk nekā eksports. Šī gada 1.ceturksnī pakalpojumu eksports faktiskajās cenās bija par 3,8% un imports – par 4,8% lielāks nekā pirms gada, un pakalpojumu bilance sasniedza 7,8% no IKP (2015. gada 1. ceturksnī – 7,7% no IKP) Pakalpojumu eksportu pozitīvi ietekmēja

ienākumu pieaugums no ārvalstu tūristiem, kā arī no nerezidentiem sniegtajiem datorpakalpojumiem un informācijas pakalpojumiem. Savukārt transporta pārvadājumu eksports bija par 7,6% zemākā līmenī nekā gadu iepriekš. 2016. gada 1. ceturksnī pakalpojumu pozitīvā bilance gandrīz par 93% nosedza preču ārējās tirdzniecības deficītu.

Sākotnējo ienākumu bilance pēdējos trīs gados ir negatīva – vidēji gadā 0,3% līmenī no IKP ar relatīvi nelielām svārstībām. Sākotnējo ienākumu bilances svārstības galvenokārt nosaka nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas, kā arī ES fondu līdzekļu ieplūde. 2015. gadā sākotnējo ienākumu deficīts bija 0,3% no IKP, savukārt 2016. gada 1. ceturksnī sākotnējo ienākumu bilance bija pozitīva – 2,2% no IKP līmenī, ko noteica ES fondu līdzekļu ieplūde.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta izmaiņas lielā mērā nosaka ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Pēdējos trīs gados otrreizējo ienākumu bilance bija pozitīva – vidēji 0,7% no IKP līmenī. Arī 2016. gada 1. ceturksnī otrreizējo ienākumu konts ir ar pārpalikumu – 0,3% no IKP. Kapitāla konts ir pozitīvs. Pēdējos trīs gados kapitāla konta pārpalikums bija vidēji gandrīz 3%, tai skaitā 2015. gadā 2,8% no IKP līmenī. 2016. gada 1. ceturksnī kapitāla konta pozitīvā bilance bija 2% no IKP. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas ir saistītas ar ES fondu līdzekļu apgūšanas aktivitāšu izmaiņām.

4.22. attēls

Tekošā konta deficīts, investīcijas un uzkrājumi
(procentos no IKP)

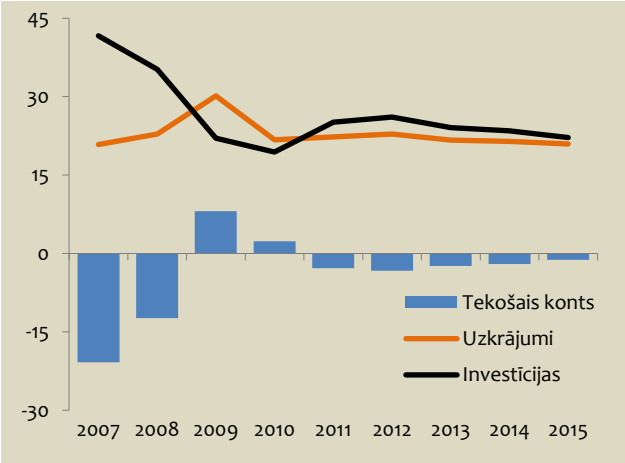

Liels tekošā konta deficīts pirmskrīzes gados atspoguļoja būtisku nesabalansētību starp iekšzemes investīcijām un uzkrājumiem. Krīzes gados ir notikušās nozīmīgas korekcijas, kā rezultātā plaisa starp uzkrājumu un investīciju līmeni samazinājās. Pēdējos trīs gados uzkrājumi ir vidēji 21,5%, bet investīcijas – 23,2% no IKP līmenī. Tekošā konta bilances mērens deficīts liecina par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību.

4.3.2. Finanšu plūsmas

Globālā finanšu krīze spēcīgi ietekmēja pārrobežu finanšu un kapitāla plūsmas, izraisot maksājumu bilances finanšu konta nozīmīgas korekcijas. Kopš 2010. gada finanšu konta deficīts samazinās. Vienlaikus samazinās arī finanšu plūsmu nepastāvīgums.

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados pārsvarā noteica finanšu sektora stabilizācijas pasākumi, valsts sektora parādu restrukturizācijas un parādsaistību samazināšanas politika, kā arī Latvijas Bankas pasākumi paplašinātās aktīvu iegādes programmas (PAIP) ietvaros.

4.23. attēls

Ārvalstu investīciju ieplūde Latvijas ekonomikā
(mljrd. eiro)

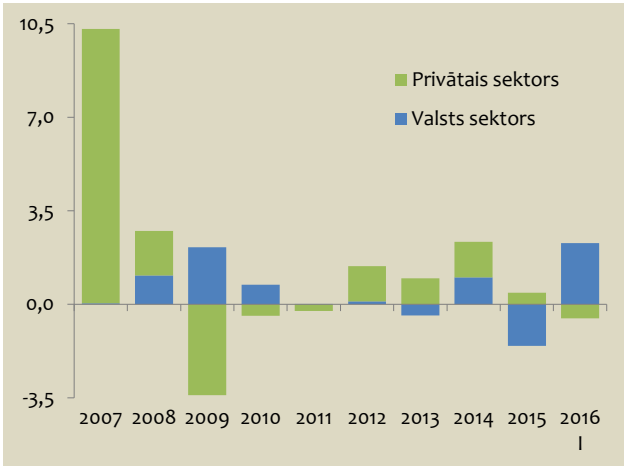

Kopumā laika periodā no 2009.-2011. gadam finanšu konta bilance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva, attiecīgi 6,1%, 2,1% un 4,1% no IKP. Savukārt 2012. un 2013. gadā finanšu konta bilance bija negatīva, attiecīgi 2,9% un 0,7% no IKP. Finanšu konta bilances nepastāvīgums saglabājās arī pēdējos gados. 2014. gadā maksājumu bilances finanšu konta (bez rezerves aktīviem) bilance bija pozitīva, sasniedzot 3,9% no IKP, kamēr 2015. gadā finanšu konta saldo bija negatīvs – 1,9% no IKP līmenī, ko lielā mērā ietekmēja apjomīgi darījumi portfeļieguldījumu un citu ieguldījumu veidā.

Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī aktīvi ārvalstīs pieauga vairāk nekā palielinājās saistības, un finanšu konts bija pozitīvs – 1,1% no IKP līmenī.

Galvenais ārvalstu investīciju piesaistītājs pirmskrīzes gados bija privātais sektors. Nelabvēlīgie apstākļi globālajos finanšu tirgos vājināja ārvalstu investīciju plūsmu intensitāti, un privātā kapitāla ieplūdes apjomi kopš 2008. gada strauji samazinājās. Kopš 2007. gada ir mainījusies arī piesaistītā ārvalstu kapitāla plūsmu struktūra.

Tiešo investīciju ieplūde pārsniedz aizplūdi, un tiešo investīciju bilance pēdējos gados ir negatīva, kas liecina par ārvalstu tiešo investīciju ieplūdi. Laikā no 2013. līdz 2015. gadam piesaistītās ĀTI plūsmas vidēji veidoja 2,5%

no IKP, tai skaitā 2015. gadā – 2,4% no IKP. Latvijas tautsaimniecībā piesaistītās ĀTI 2015. gadā bija par gandrīz 30% lielākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī ĀTI plūsmas bija negatīvas – 1,6% no IKP, ko lielā mērā noteica dividenžu izmaksu pieaugums.

Portfeļieguldījumu daļa pēdējos trīs gados nepārtraukti mainās. Plūsmu svārstības būtiski ietekmē banku sektora bilanču stabilizācijas darījumi, kā arī valsts ārējā parāda restrukturizācija un Latvijas Bankas pasākumi PAIP ietvaros. 2015. gadā kopumā, kā arī 2016. gada 1. ceturksnī porfeļieguldījumu bilance bija pozitīva, attiecīgi, 8,5% un 21,6% no IKP, ko galvenokārt ietekmēja Latvijas Bankas un kredītiestāžu portfeļieguldījumi ārvalstu ilgtermiņa parāda vērtspapīros.

4.24. attēls

Ārvalstu investīciju ieplūde Latvijas ekonomikā dalījumā pa investīciju veidiem
(mljrd. eiro)

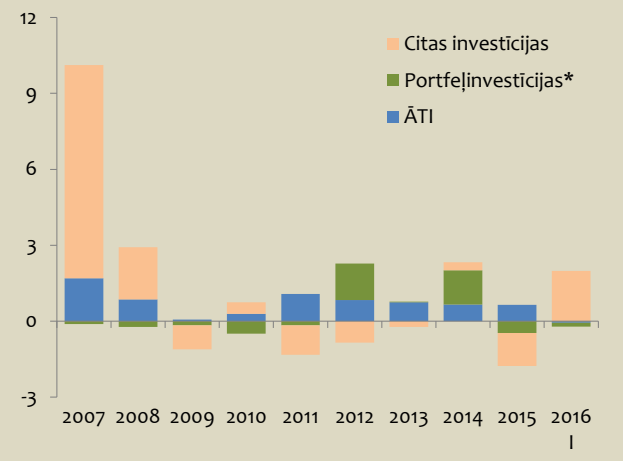

* portfeļinvestīcijas un atvasinātie finanšu instrumenti

Maksājumu bilances citu ieguldījumu konts laika periodā no 2009. gada līdz 2014. gadam bija pozitīvs ar izteiktām ceturkšņu svārstībām, ko galvenokārt ietekmēja noguldījumu samazinājums banku sektorā. Savukārt 2015. gadā citu ieguldījumu konta saldo bija negatīvs – 8,8% no IKP, ko lielā mērā noteica kredītiestāžu naudas un noguldījumu aktīvu samazinājums. Arī šī gada 1. ceturksnī citu ieguldījumu konta saldo bija negatīvs – 21,8% no IKP līmenī. Tāpat kā portfeļieguldījumu, arī citu investīciju bilances svārstības pārsvarā ir saistītas ar finanšu sektora stabilizācijas pasākumiem un Latvijas Bankas pasākumiem PAIP ietvaros. Kopumā jāatzīmē, ka ārvalstu kapitāla plūsmas pakāpeniski stabilizējas, bet ir krietni mazākas nekā pirms krīzes.

Latvijas bruto ārējais parāds saglabājās salīdzinoši augstā līmenī. Kā liecina Latvijas starptautisko investīciju bilances dati, 2016. gada marta beigās bruto ārējais parāds bija 143,7% no IKP līmenī. Tai skaitā valdības bruto ārējais parāds sasniedza 6759,8 milj. eiro (27,6% no IKP).

4.3.3. Ārvalstu tiešās investīcijas

ĀTI plūsmu intensitāte Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs ir visai mērena. Jāatzīmē, ka arī pasaulē kopumā ir samazinājušās investīciju pārrobežu plūsmas, kas galvenokārt skaidrojams ar nestabilitāti pasaules ekonomikā, pieaugušiem ģeopolitiskiem riskiem un politikas neprognozējamību.

4.25. attēls

Ārvalstu investīciju ieplūde Baltijas valstīs
(mljrd. eiro)

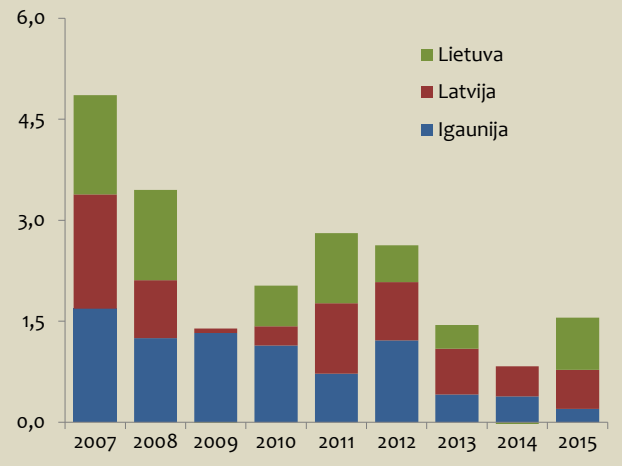

Vidēji gadā ĀTI neto ieplūde Baltijas valstīs periodā no 2011. līdz 2014. gadam bija gandrīz trīs reizes mazākā apjomā nekā pirmskrīzes gados. 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, ienākošo ĀTI apjoms Latvijā un Lietuvā pieauga, kamēr Igaunijā tas bija mazāks.

4.26. attēls

Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā
(ceturkšņa laikā saņemtās, milj. eiro)

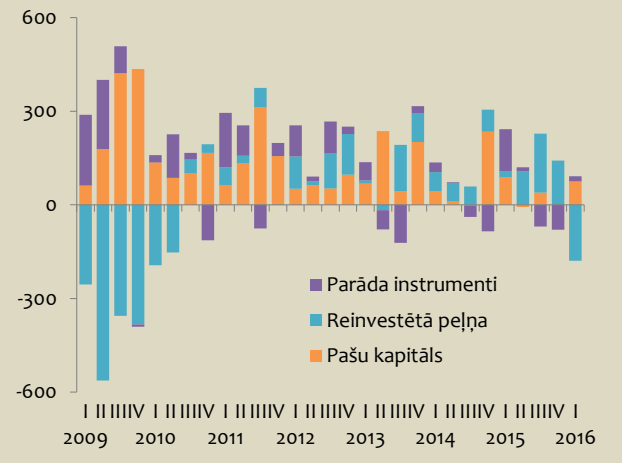

Kopumā Baltijas valstis 2015. gadā piesaistīja ĀTI 1552,3 milj. eiro apjomā, gandrīz divreiz vairāk nekā pirms gada. Latvija piesaistīja apmēram 37% no visām

ĀTI Baltijas valstīs, Igaunija – 13% un Lietuva – 50 procentus.

Latvijas ekonomikā piesaistīto ĀTI plūsmu dinamika pēdējos gados bija daudz mērenāka nekā pirms krīzes. Ienākošo ĀTI apjoms laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam bija gandrīz par ceturtdaļu mazāks nekā ekonomikas straujās izaugsmes gados. 2014. gadā ārvalstu tiešo investīciju neto ieplūde Latvijā sasniedza 1,9% no IKP, t.i., par gandrīz 1 procentpunktu zemākā līmenī nekā pirms gada. 2015. gadā ārvalstu investoru aktivitātes palielinājās, un, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ĀTI plūsmas pieauga gandrīz 2,3 reizes un sasniedza 3% no IKP. To galvenokārt noteica reinvestētas peļņas pieaugums. Jāatzīmē, ka kopš 2011. gada reinvestētā peļņa veido gandrīz 40% no piesaistītām ĀTI. Savukārt šī gada 1. ceturksnī piesaistītās ĀTI plūsmas bija negatīvas sakarā ar dividenžu izmaksu pieaugumu.

Latvijas uzņēmēju investīcijas ārējā pasaulē ir kļuvušas mērenākas. 2015. gadā Latvijas uzņēmēju ieguldījumi tiešo investīciju veidā bija tikai 7% no iepriekšējā gada plūsmām.

Saskaņā ar starptautisko investīciju bilanci 2016. gada marta beigās uzkrātās ĀTI Latvijas ekonomikā sasniedza 14,3 miljardus eiro (58,4% līmenī no IKP). Gada laikā tās pieauga par 5,3%, un to daļa uzkrātā ārvalstu kapitāla struktūrā veidoja gandrīz 30%. Lielākais ieguldījums uzkrāto ĀTI pieaugumā bija Kipras, Igaunijas, Luksemburgas, Krievijas, kā arī Dānijas un Lietuvas ieguldījumiem.

Nozaru struktūrā lielāks uzkrāto ĀTI īpatsvars ir ieguldījumiem finanšu starpniecībā, darījumos ar nekustamo īpašumu un apstrādes rūpniecībā.

Latvijā uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūra nav būtiski mainījusies. Lielākoties tās ir ES valstu investīcijas. 2016. gada marta beigās ES valstu ĀTI veidoja 76% no uzkrātajām ĀTI, un no tām gandrīz 60% bija eirozonas valstu investīcijas.

4.27. attēls

Uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā

Pa valstu grupām (milj. eiro, perioda beigās) | ES valstu ĀTI (procentos, 2016. gada marta beigās)

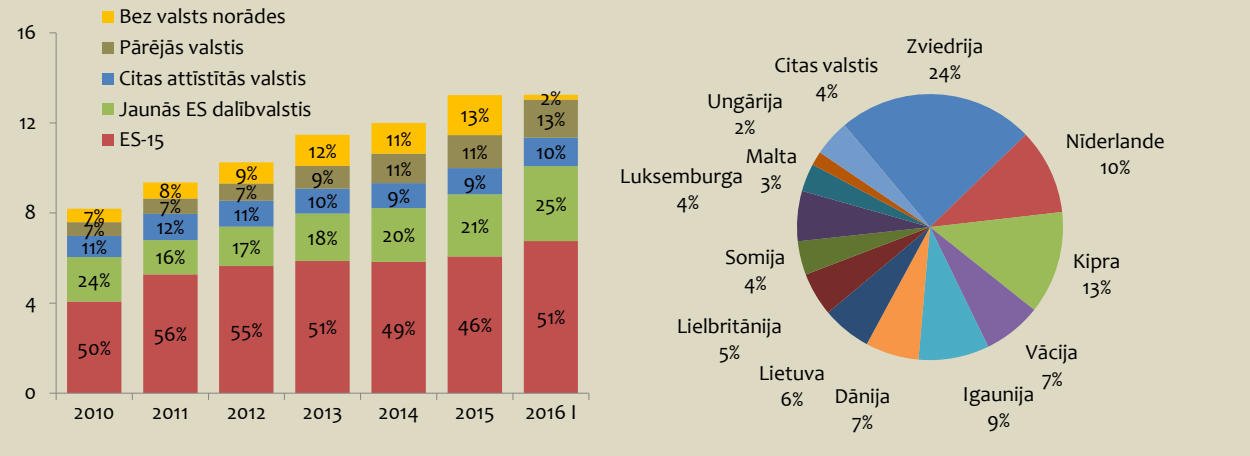

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. 2016. gada marta beigās Zviedrijas uzņēmēju investīcijas veidoja 18,2% no kopējām uzkrātajām ĀTI. Pārsvarā tās bija investīcijas finanšu starpniecībā. Kopš 2008. gada beigām Zviedrijas tiešās investīcijas palielinājās 2 reizes, kas galvenokārt bija saistīts ar savstarpējiem darījumiem banku sektorā starp Igauniju un Zviedriju. Saistībā ar to Igaunijas uzņēmēju uzkrātās tiešās investīcijas Latvijā samazinājās gandrīz uz pusi un 2016. gada marta beigās veidoja 6,5% no kopējām uzkrātām ĀTI (2008. gada beigās – 16,1%).

Lieli ir arī Nīderlandes, Kipras, Vācijas, Norvēģijas, Krievijas, Igaunijas, Lietuvas, Dānijas un Lielbritānijas uzņēmēju ieguldījumi. Šo valstu investīciju apjomi 2016. gada marta beigās veidoja 70% no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas ekonomikā. Pēdējos gados palielinās Āzijas reģiona investoru aktivitātes Latvijā. 2016. gada marta beigās Āzijas valstu uzkrātās ĀTI veidoja 2,5% no kopējām ĀTI Latvijas ekonomikā un, salīdzinot ar 2008. gada beigām, tās pieauga gandrīz 3 reizes.

Lielākā daļa ĀTI piesaistīta pakalpojumu nozarēs. Straujās izaugsmes gados ienākošo ĀTI plūsmu struktūrā izteikti dominēja ieguldījumi finanšu starpniecības nozarē. ĀTI pakalpojumu sfērā vidēji gadā bija gandrīz četras reizes lielākā apjomā nekā ražošanas sfērā.

Uzkrātās ĀTI pakalpojumu sfērā 2016. gada marta beigās veidoja 74% no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2007. gada beigām, tās pieauga par 81%. Gandrīz pusi no uzkrātām ĀTI pakalpojumu sfērā veidoja finanšu starpniecības un nekustamo īpašumu nozares.

Uzkrātās ĀTI preču ražošanas nozarēs 2016. gada marta beigās veidoja 26% no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2007. gada beigām, tās pieauga gandrīz divas reizes.

Ir būtiski pieaugušas investīcijas apstrādes rūpniecībā. Laika periodā no 2007. gada beigām līdz 2016. gada marta beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās vairāk nekā divas reizes, ko būtiski ietekmēja nozīmīgi ieguldījumi būvmateriālu ražošanā, kokapstrādē un pārtikas rūpniecībā.

4.7. tabula

ĀTI sadalījumā pa nozarēm
(perioda beigās)

	Atlikumi (milj. eiro)			Struktūra (procentos)		
	2005	2007	2016 I	2005	2007	2016 I
Lauksaimniecība	64,6	130,3	579,1	1,6	1,7	4,2
Apstrādes rūpniecība	490,4	695,5	1677,3	11,8	9,3	12,1
Pārējā rūpniecība	544,7	439,0	695,3	13,1	5,9	5,0
Būvniecība	175,2	513,6	648,0	4,2	6,9	4,7
Tirdzniecība un izmitināšana	577,4	1003,0	1875,6	13,9	13,4	13,5
Transports un uzglabāšana	257,2	282,3	503,5	6,2	3,8	3,6
Finanšu starpniecība	1062,9	2492,3	3509,3	25,6	33,4	25,3
Operācijas ar nekustamo īpašumu	283,9	662,3	1982,5	6,8	8,9	14,3
Citi pakalpojumi	506,1	785,0	1776,6	12,2	10,5	12,8
Neklasificēta darbība	196,6	463,1	639,5	4,7	6,2	4,6
Pavisam	**4159,1**	**7466,4**	**13886,8**	**100**	**100**	**100**

Jāatzīmē, ka straujās lejupslīdes gados ĀTI plūsmas Latvijas apstrādes rūpniecībā ir bijušas visai noturīgas, tomēr šajā nozarē uzkrāto ĀTI ziņā Latvija joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas.

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir **Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai** (LIAA). LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

2015. gadā ienākošo investīciju projektu apkalpošana bija visai apjomīga – tika apstrādāti 414 investīciju informācijas pieprasījumi. LIAA pārstāvniecībās noorganizētas tikšanās ar 136 potenciāliem investoriem, noorganizētas 168 potenciālo investoru vizītes Latvijā. Kopumā strādāts ar 319 ārvalstu investoriem, gan gatavojot 99 ārvalstu investoriem proaktīvus investīciju piedāvājumus, gan strādājot ar 136 potenciālajiem investīciju projektiem, kā arī ar 84 ārvalstu investoriem tika īstenotas 136 pēcapkalpošanas aktivitātes.

2015. gadā 13% no visiem projektiem ir metālapstrādes un mašīnbūves sektorā. Taču, ņemot vērā elektronikas sektora projektus (4%), kopumā tie veido 17%. IT ir otrs nozīmīgākais sektors, sastādot 12%, kam seko pakalpojumu centri (9%). Arī citās pakalpojumu un ražošanas nozarēs pieteiktu projektu skaits pieaug, tādās kā zaļās tehnoloģijas/enerģētika, kokapstrāde un loģistika, izglītība, pārtikas apstrāde u.c.

Kopumā 60% no potenciālajiem investoriem, ar ko 2015. gadā strādāja LIAA, nāk no Eiropas valstīm. Visvairāk potenciālo investīciju projektu, ar ko tika strādāts 2015. gadā, nāk no valstīm, kurās atrodas LIAA pārstāvniecības, līderēm esot Nīderlandei, Vācijai, Ķīnai, Somijai.

2015. gadā 31 projektā ir pieņemts lēmums par to īstenošanu Latvijā. Vismaz 16 projektiem pilnībā īstenojoties, investīcijas sagaidāmas 37 milj. eiro apmērā, radot 630 jaunas darba vietas.

Latvijai nozīmīgu investīciju piesaistes uzlabošanai LIAA sekmīgi turpina īstenot investīciju piesaistes metodoloģiju POLARIS process, kuras mērķis ir piesaistīt uz eksportu vērstas investīcijas ar augstu pievienoto vērtību. POLARIS process balstās uz koordinētu sadarbību starp publisko, privāto un akadēmisko sektoru. Uzmanība tiek koncentrēta uz astoņiem prioritārajiem investīciju piesaistes sektoriem.

POLARIS procesa ietvaros LIAA regulāri veic pēcapkalpošanas vizītes pie esošajiem investoriem, lai apzinātu viņu vajadzības, apgrūtinājumus darbā, apkopo šo informāciju un sagatavo rekomendācijas atbildīgajām ministrijām tieši vai ar Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes starpniecību.

2016. gada aprīlī un maijā LIAA īstenoja potenciālo un esošo investoru aptauju, lai novērtētu viņu viedokli par Latvijas investīciju vidi un LIAA sniegtajiem pakalpojumiem. Kā galvenos Latvijas investīciju vides labvēlīgos faktorus investori min darbaspēka pieejamību un kvalitāti, konkurētspējīgu izmaksu līmeni un vispārējo pieejamību, kas ietver labu ģeogrāfisko atrašanās vietu, attīstītu infrastruktūru un resursu pieejamību. Savukārt visbiežāk investoru minētie nelabvēlīgie faktori ir grūtības ar finansējuma saņemšanu, grūtības atrast atbilstošu personālu, nodokļu sistēmas sarežģītība, kā arī dažādi administratīvie šķēršļi. Aptaujas rezultāti liecina, ka esošie

investori kopumā ir apmierināti ar pieņemto lēmumu investēt Latvijā un saskata iespējas turpmākai izaugsmei Latvijā.

Tiek turpināts regulārs darbs ar konstatēto investīciju šķēršļu pārvarēšanu Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes ietvaros, kā arī ārpus tās ietvariem, veicot ikdienas darbu POLARIS procesa ietvaros. Ir notikusi Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas padomes sēde, kurā tika apspriesti jautājumi, kas skar Latvijas investīciju projektu piedāvājumu un vienotas pieejas izstrādi valsts pārvaldē, uzrunājot ārvalstu investorus ar investīciju projektiem. Šogad plānots izstrādāt kārtību, kādā notiks kvalitatīvu investīciju projektu atlase un sagatavošana piedāvāšanai ārvalstu investoriem.

Turpinot ikgadēju tradīciju, arī šogad notika Ārvalstu investoru padomes Latvijā (ĀIPL) un valdības tikšanās. Būtiskākie temati šogad ir ilgtspējīga tautsaimniecības izaugsme, tiesiskums un likuma vara, darbaspēka pieejamība un izglītība, kā arī ēnu ekonomikas apkarošana.

Nākamajā gadā sagaidāms, ka tiks paplašināts klāsts ar aktivitātēm tirdzniecības un investīciju veicināšanas jomā stratēģiskajā sadarbībā ar Ķīnu. Latvija ir uzņēmusies transporta un loģistikas koordinatora lomu Ķīnas un Centrālās un Austrumeiropas valstu sadarbības formātā 16+1, kā arī ir ieguvusi tiesības organizēt vairākus nozīmīgus pasākumus 16+1 ietvarā. 2016. gadā Rīga būs piektā Centrālās un Austrumeiropas valstu un Ķīnas ("16+1" sadarbības formāts) ministru prezidentu samita un citu ar šo iniciatīvu saistīto pasākumu centrālā norises vieta. Samita laikā šī gada rudenī Latvijā notiks arī Centrālās un Austrumeiropas valstu un Ķīnas ekonomikas un tirdzniecības forums, ko rīkos LIAA. Tiks runāts par sadarbības formāta prioritārajiem sektoriem, un pasākuma dalībnieki varēs dibināt kontaktus un stiprināt sadarbību. 16 +1 valstu sadarbības formātu veido Ķīna un 16 valstis: Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Čehija, Slovākija, Slovēnija, Ungārija, Rumānija, Bulgārija, Horvātija, Bosnija un Hercegovina, Serbija, Melnkalne, bijusī Dienvidslāvijas Republika Maķedonija un Albānija.

Novērtējot globālās tendences investīciju piesaistē, 2016. gadā paredzams turpināt akcentēt pēcapkalpošanu lomu jaunu investīciju lēmumu pieņemšanā. Tas veicina Latvijā jau investējušu ārvalstu investoru apmierinātības celšanu un tādējādi jaunu investīciju lēmumu pieņemšanas stimulēšanu.

4.4. Finanšu un kapitāla tirgi

4.4.1. Monetārā politika

Latvijas Bankas galvenais mērķis ir cenu stabilitāte (patēriņa cenu mērens kāpums), kas sekmē ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi. Latvijas Bankas funkcijas ir lielā mērā tādas pašas, kādas bija pirms Latvijas dalības eirozonā, tikai tagad banka darbojas visas Eiropas mērogā un ar visas eirozonas līmeņa jautājumiem. Latvijas Bankas kā neatkarīgas iestādes un Eirosistēmas dalībnieces galvenie uzdevumi ir šādi:

- piedalīties Eirosistēmas monetārās politikas lēmumu sagatavošanā, pieņemšanā un īstenošanā;
- pārvaldīt ārējās rezerves;
- emitēt skaidro naudu Latvijā un piedalīties skaidrās naudas aprites nodrošināšanā eirozonā;
- līdzdarboties maksājumu sistēmu raitas darbības veicināšanā Eirosistēmā;
- sagatavot finanšu, monetāro un maksājumu bilances statistiku;
- uzturēt un attīstīt Kredītu reģistru;
- darboties starptautiskās sadarbības jomā, pārstāvot Latviju starptautiskajās finanšu institūcijās, piemēram, Starptautiskajā Valūtas fondā;
- attīstīt makroekonomikas un finanšu analīzi un prognozēšanu, tādējādi veicinot sabiedrības izpratni par tautsaimniecības un naudas sistēmas pamatiem un aktuālo situāciju.

Kopš Latvijas pievienošanās ES Latvijas Banka ir Eiropas Centrālās bankas (ECB) dalībniece. Līdz eiro ieviešanai tika saskaņoti monetārās politikas instrumenti un monetāro operāciju veikšanas procedūras, kā arī ECB prasībām tika pielāgota centrālās bankas ārvalstu rezervju pārvaldīšanas sistēma. Latvijas Banka izmanto tādus pašus netiešos, uz brīvā tirgus principiem balstītos monetārās politikas instrumentus kā ECB. Latvijai dalība *Eiropas Monetārajā sistēmā* nozīmē:

- vienotu valūtu līdz ar citām *Eiropas Monetārās sistēmas* dalībvalstīm – eiro;
- vienotu monetāro politiku visā eirozonā, ko īsteno ECB kopā ar eirozonas centrālajām bankām;
- ekonomiskās un fiskālās politikas koordināciju starp dalībvalstīm.

Kopš 2014. gada 1. janvāra, ieviešot eiro, Latvijas Banka ir kļuvusi par Eirosistēmas dalībnieci.

Lai īstenotu Eirosistēmas monetāro politiku un nodrošinātu kredītiestāžu likviditāti, Latvijas Banka finanšu tirgus dalībniekiem piedāvā šādas monetārās politikas operācijas:

- atklātās tirgus operācijas;
- aizdevumu iespēja uz nakti;
- noguldījumu iespēja uz nakti;
- Eirosistēmas monetārās politikas operācijās atbilstošie tirgojamie aktīvi.

4.1. ielikums

Eirosistēma

Būdama *Eirosistēmas* dalībniece, Latvijas Banka attiecībās ar saviem darījuma partneriem (Latvijā reģistrētām kredītiestādēm vai citā valstī reģistrētu kredītiestāžu filiālēm, kas reģistrētas Latvijā) īsteno ECB monetāro politiku. Monetārās politikas lēmumus *Eirosistēmā* pieņem ECB Padome. ECB Padomes locekļi ir visu eirozonas valstu centrālo banku vadītāji un seši ECB Valdes locekļi. Latviju šajā Padomē pārstāv Latvijas Bankas prezidents. ECB Padomes locekļi ir neatkarīgi savos uzskatos un balsojumā. ECB Padomes mērķis ir rīkoties eirozonas labā. ECB pienākumi ir:

- apstiprināt pamatnostādnes un pieņemt *Eirosistēmai* uzticēto uzdevumu izpildes nodrošināšanai nepieciešamos lēmumus;
- formulēt eirozonas monetāro politiku. Tas ietver lēmumus, kas attiecas uz *Eirosistēmas* monetārajiem mērķiem, svarīgākajām procentu likmēm, rezervju nodrošinājumu un šo lēmumu īstenošanai nepieciešamo pamatnostādņu izstrādi.

Par procentu likmēm tiek lemts reizi mēnesī, tomēr ECB Padome procentu likmju lēmumus var pieņemt jebkurā laikā – arī ārpus regulārajām sanāksmēm.

Eirosistēmas galvenais mērķis ir uzturēt cenu stabilitāti. Tai jāatbalsta ES vispārējā ekonomiskā politika. *Eirosistēmai* jādarbojas saskaņā ar atklātā tirgus ekonomikas principu, kas paredz brīvu konkurenci, veicot efektīvu resursu sadali. Lai sekmīgi īstenotu noteiktos monetārās politikas mērķus, svarīgs priekšnoteikums ir valstu centrālo banku neatkarība no valdības institūcijām un to lēmumiem. Institucionālā neatkarība nepieciešama, jo monetārās politikas īstenošanu nepieciešams veikt, vadoties pēc vidējā termiņa un ilgtermiņa perspektīvas, un monetārās politikas veicēji nedrīkst pakļauties īstermiņa interesēm. Institucionālā neatkarība nozīmē arī aizliegumu valsts centrālajai bankai finansēt valdības vai tās institūciju jebkāda veida izdevumus.

4.4.2. Tirgus struktūra un attīstība

2016. gada 1. ceturkšņa beigās Latvijā darbojās 17 **bankas** un bija reģistrētas 9 dalībvalstu banku filiāles. Ārvalstīs darbojās 4 Latvijas banku filiāles. Banku pakalpojumus Latvijā var sniegt arī Eiropas Ekonomikas zonas valstīs reģistrētās kredītiestādes vai to filiāles, kas iesniegušas pieteikumus Finanšu un kapitāla tirgus komisijā (FKTK).

2015. gadā un 2016. gada sākumā banku sektorā notikušas vairākas izmaiņas:

- 2016. gada aprīlī tiesa pasludināja Trasta komercbanku par likvidējamu. Trasta komercbankas iziešana no tirgus neatstās būtisku negatīvu ietekmi uz Latvijas finanšu sektora stabilitāti, ņemot vērā, ka bankas aktīvi 2015. gada beigās veidoja aptuveni 1,4% no kopējiem kredītiestāžu sektora aktīviem;
- 2015. gadā pēc FKTK un ECB akcepta bankas "Citadele" 75% akciju tika pārdotas starptautisku investoru grupai, kuru pārstāv investīciju kompānija „*Ripplewood Advisors LLC*" kopā ar 12 investoriem. Otrs bankas akcionārs ir ERAB, kuras īpašumā ir 25% akciju. Saskaņā ar noslēgto darījumu investori un ERAB bankas kapitālā ir ieguldījuši 10 milj. eiro, lai stiprinātu banku „Citadele" un palielinātu tās konkurētspēju;
- likvidējamā AS "Latvijas Krājbanka" un SIA *Ernst & Young Baltic* ir vienojušās par izlīgumu lietā par "Latvijas Krājbankas" finanšu pārskatu revīzijām, kuras ir veikusi SIA *Ernst & Young Baltic*.

Jau gadu tiek īstenots vienotais uzraudzības mehānisms. Tā mērķis ir virzīties uz integrētu finanšu uzraudzību, lai atjaunotu uzticību bankām un līdz minimumam samazinātu banku bankrotu izmaksas. Vienoto banku uzraudzības mehānismu veido ECB un nacionālās kompetentās iestādes. Latvijas gadījumā ECB ir pārņēmusi trīs lielāko banku pēc aktīviem uzraudzību (Swedbank, SEB banka un ABLV Bank). Attiecībā uz pārējām bankām šie uzdevumi paliek FKTK kompetencē. Tāpat FKTK sadarbojas ar ECB, sniedzot informāciju par būtiskiem uzraudzības lēmumiem arī par pārējām Latvijas kredītiestādēm.[1]

No 2016. gada 1. janvāra ES līmenī pilnā apmērā sāka darboties vienotais noregulējuma mehānisms, lai nodrošinātu vienādu pieeju noregulējuma procesam visās ES valstīs, ja, neskatoties uz ciešo uzraudzību, banka nonāktu finansiālās grūtībās. Šī mehānisma galvenais princips ir izvairīties no nodokļu maksātāju līdzekļu izmantošanas noregulējuma izmaksu segšanai, kas nozīmē, ja bankas problēmu gadījumā tiktu pieņemts lēmums par tās glābšanu, zaudējumus, pirmkārt, segs bankas akcionāri un lielie kreditori. Tāpat varēs izmantot līdzekļus no Vienotā noregulējuma fonda, un tikai pēc tam var būt sniegts valsts atbalsts.

2016. gada 1. ceturksnī visu Latvijas banku darbības rādītāji bija atbilstoši normatīvu prasībām. Banku sektora likviditātes rādītājs nedaudz saruka, kaut gan bija augsts – 64,6%, kas ir vairāk nekā divas reizes augstāks par noteikto minimālo normatīvo prasību – 30%.

Sākot ar 2015. gada 1. oktobri, ES stājās spēkā vienots likviditātes rādītājs kredītiestādēm, kura mērķis ir veicināt banku noturību pret iespējamām īstermiņa likviditātes problēmām.

2013. gadā FKTK bankām ieviesa individuālas paaugstinātas likviditātes prasības atkarībā no nerezidentu noguldījumu apmēriem banku kopējos aktīvos.

Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājas augstā līmenī. 2016. gada 1. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 20,13% (minimālā normatīvā prasība ir 8%). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)[2] ir pieaugusi līdz 1,35%, sasniedzot augstāko rādītāju pēdējo gadu laikā, un kapitāla atdeve (ROE)[3] ir nedaudz sarukusi, sasniedzot 11,5 procentus.

[1] No visām 6000 eirozonas bankām pēc apstiprinātajiem kritērijiem 123 lielākās eirozonas bankas ir pakļautas tiešajai ECB uzraudzībai. Šo banku turējumā ir gandrīz 82% no eirozonas banku aktīviem.

[2] ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem.

[3] ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm.

Banku pelnītspēja joprojām ir pozitīva, un 2016. gada trīs ceturkšņos bankas darbojās ar peļņu 106,1 milj. eiro apmērā. Minētajā periodā ar peļņu darbojās 16 Latvijas bankas un 6 ārvalstu banku filiāles (to tirgus daļa kopējos banku sektora aktīvos – 99,3%).

Apdrošināšanas tirgū turpinās attīstība. 2016. gada 1. ceturksnī Latvijā darbojās 8 apdrošināšanas sabiedrības, no kurām 2 veica dzīvības apdrošināšanu un 6 – nedzīvības apdrošināšanu. Darbojās arī 14 ārvalstu apdrošināšanas sabiedrību filiāles.

2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada attiecīgo periodu, apdrošināšanas sabiedrību parakstīto bruto prēmiju apmērs pieauga par 1,6% un sasniedza 114,1 milj. eiro. Straujāk pieauga tiešo nedzīvības apdrošināšanas parakstīto prēmiju apmērs, savukārt dzīvības apdrošināšanu parakstīto bruto prēmiju apmērs saruka. Izmaksāto bruto atlīdzību apmērs pieauga par 9,3%, sasniedzot 60,2 milj. eiro. Kopš gada sākuma apdrošināšanas sabiedrības strādāja ar 2,7 milj. eiro lielu peļņu: nedzīvības apdrošināšanas sabiedrību peļņa bija 2,4 milj. eiro, savukārt dzīvības apdrošināšanas sabiedrības darbojās ar 0,35 milj. eiro lielu peļņu.

Kopumā 2016. gada 1. ceturksnī apdrošināšanas sabiedrības nopelnīja par 36% (2 milj. eiro) vairāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā.

No 2011. gada beigām līdz 2013. gadam situācija **Latvijas vērtspapīru tirgū** ievērojami uzlabojās. Pēdējo 3 gadu laikā Baltijas tirgus indeksi ir ievērojami pieauguši. Kopš 2016. gada sākuma (uz 2016. gada 15. jūniju) par 7,3% ir pieaugusi NASDAQ OMX Riga indeksa vērtība, savukārt zemākais pieaugums bija OMX Vilnius indeksam (5,3%).

Kreditēšanas apjomu samazinājums ir veicinājis banku ieguldījumu pieaugumu vērtspapīros. 2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, par gandrīz piektdaļu pieaudzis vērtspapīru apjoms banku aktīvos. Straujākais pieaugums bija vērojams Latvijas centrālās valdības vērstpapīros. Vairāk par trešdaļu saruka akcijas un citi vērtspapīri ar nefiksētu ienākumu. No 2015. gada marta ECB uzsāka apjomīgu valdību vērtspapīru uzpirkšanu (*quantitative easing*), lai stimulētu kreditēšanas pieaugumu. Īstenojot Valsts sektora vērtspapīru pirkšanas programmu (PSPP), Latvijas Banka 2016. gada maijā iegādājās Latvijas valsts un eirozonas starptautisko organizāciju vērtspapīrus par 250,6 milj. eiro. Kopumā PSPP ietvaros Latvijas Banka iegādājusies vērtspapīrus par 2,891,7 milj. eiro, t.sk. 2015. gadā par 1,808,4 milj. eiro. Vērtspapīru iegādes programma tika uzsākta, īstenojot galveno Eirosistēmas mērķi – uzturēt vidēja termiņa inflāciju tuvu, bet mazāk par 2% gadā. Šī programma ilgs no 2015. gada marta līdz 2017. gada marta beigām vai līdz brīdim, kad ECB būs pārliecinājusies, ka vērojama noturīga inflācijas līmeņa tuvināšanās cenu stabilitātes mērķim. Īstenojot šo programmu, Latvijas Bankai būs iespēja katru mēnesi pirkt vērtspapīrus vairāku simtu miljonu apjomā, padarot kredītresursus pieejamus Latvijas uzņēmējiem.

4.4.3. Aktīvi, noguldījumi un kredīti

Latvijas **banku aktīvu** pieaugums bija vērojams 2013. gada beigās, kas bija saistīts ar gaidāmo eiro ieviešanu – iedzīvotāju skaidras naudas uzkrājumi latos nonāca banku kontos. Līdz ar to ievērojami saruka skaidrā nauda apgrozībā un norēķinos ievērojami pieauga bezskaidras naudas izmantošana. Tomēr, kad eiro valūta nomainīja latus, skaidrā nauda apgrozībā ievērojami pieauga. Kopš eiro ieviešanas skaidrās naudas apgrozībā pieaugums ir mērens, un nav vērojamas ievērojamas svārstības. 2016. gada 1. ceturkšņa beigās skaidrā nauda apgrozībā bija 3833,9 milj. eiro.

Kopš 2014. gada 2. ceturkšņa beigām banku aktīvi atsāka pieaugt, tomēr kopš 2015. gada sākuma aktīvu pieaugumu temps sarūk. 2016. gada 1. ceturksnī aktīvi bija 30,8 miljardi eiro, kas bija par 1,1% mazāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos bija 47,5% (salīdzinājumam – 2011. gada 3. ceturksnī banku kredīti veidoja 60,5% no banku aktīviem), savukārt pieauga vērtspapīru īpatsvars (19,5%).

Kopš 2015. gada sākuma **noguldījumu apjomu** pieauguma tempi sarūk. 2016. gada 1. ceturksnī noguldījumi bija 22,3 miljardus eiro, kas bija par 0,2% vairāk nekā iepriekšējā gada attiecīgajā periodā. Kopš 2015. gada sākuma straujāk pieauga uzņēmēju noguldījumi bankās, savukārt mājsaimniecību noguldījumu pieaugumu temps sarūk. Rezidentu noguldījumu apjomi pieauga straujāk – par 9,8%, veidojot pusi no kopējā noguldījuma apjoma. Pēc ilgstoša pieauguma vairāku gadu garumā nerezidentu noguldījumu apjomi 2016. gada 1. ceturksnī saruka par 7,7%. Kopējā noguldītāju struktūrā 9,1% ir NVS valstu noguldījumi, 17,2% – pārējo EEZ valstu noguldījumi un 24,1% – citu valstu noguldījumi. Šis sadalījums ir gandrīz nemainīgs vairāku gadu garumā. Latvijā komercbankas izteikti dalās tajās, kas ir vērstas uz nerezidentu biznesu, un tajās, kas strādā galvenokārt ar rezidentiem. Pārsvarā ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes, taču starp bankām, kuru biznesā nerezidentu daļa aizņem ievērojamu apjomu, ir arī divi lieli tirgus dalībnieki – „ABLV Bank" un "Rietumu banka". Tomēr jāņem vērā, ka tām bankām, kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret likviditāti un kapitāla pietiekamību. Lielākā daļa rezidentu noguldījumu ir eiro (88,9%), savukārt tāpat kā iepriekš lielākā daļa nerezidentu noguldījumu ir ASV dolāros (64,3%).

Pēdējā gada laikā nebanku kredītportfeļa dinamika ir gandrīz nemainīga. Saskaņā ar FKTK datiem nebankām izsniegto **kredītu atlikumi** 2016. gada 1. ceturkšņa beigās saruka par 0,8% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

4.8. tabula

Latvijas banku sistēmas monetārie rādītāji							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 aprīlis
	Perioda beigās, mljrd. eiro						
Tīrie ārējie aktīvi	-1,7	-0,3	0,9	1,2	-1,8	-3,6	-2,5
Tīrie iekšējie aktīvi	10,8	9,5	8,8	8,6	11,3	13,9	13,1
Iekšzemes kredīti, tai skaitā:	16,0	15,7	13,7	13,5	12,6	13,4	13,5
Valdībai (neto)	-2,0	-0,9	-1,3	-0,7	-0,5	0,5	0,5
Uzņēmumiem un privātpersonām	18,0	16,7	14,9	14,1	13,2	12,9	13,1
Pārējie aktīvi (neto)	-5,1	-6,2	-4,9	-4,8	-1,3	0,5	-0,4
Plašā nauda M2X	9,1	9,2	9,6	9,8	9,4	10,3	10,6
Skaidrā nauda apgrozībā (bez atlikumiem banku kasēs)	1,1	1,5	1,5	0,7	3,7	3,8	3,8
Privātpersonu un uzņēmumu noguldījumi, tai skaitā:	7,9	7,7	8,1	9,2	9,5	10,3	10,6
Noguldījumi uz nakti (rezidentu)	4,0	4,4	5,1	6,6	7,0	8,0	8,3
Termiņnoguldījumi	4,0	3,3	3,0	2,6	2,5	2,3	2,3
	Izmaiņas procentos, pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu						
Iekšzemes kredīti, tai skaitā:	-8,1	-1,5	-13,1	-1,4	-5,9	6,1	3,0
Uzņēmumiem un privātpersonām	-7,6	-7,4	-10,4	-5,3	-6,8	-1,7	0,5
Plašā nauda M2X	9,8	1,5	4,5	2,0	-3,6	9,0	11,7
Skaidrā nauda apgrozībā (bez atlikumiem banku kasēs)	21,0	28,8	4,1	-56,6	461,0	2,6	6,0
Privātpersonu un uzņēmumu noguldījumi	8,3	-2,4	4,5	13,2	-3,6	9,0	11,7
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās)	-2,2	11,7	8,7	5,6	3,6	3,8	*

* 2016. gada 1. ceturksnī

Pēc ievērojama **no jauna izsniegto kredītu apjoma** sarukuma 2014. gadā 2015. gadā situācija uzlabojās, un no jauna izsniegto kredītu apjomi atsāka pieaugt, tomēr 2016. gada sākumā to apjoms saruka. Bankas joprojām ir piesardzīgas aktīvākas tautsaimniecības kreditēšanas īstenošanā, un kreditēšanas apjomi nav tik lieli, lai stimulētu ekonomikas izaugsmi.

4.28. attēls

Rezidentu finanšu iestādēm, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegtie kredīti

(struktūra, perioda beigās, mljrd. eiro un procentos) (pieaugums pret iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni, %)

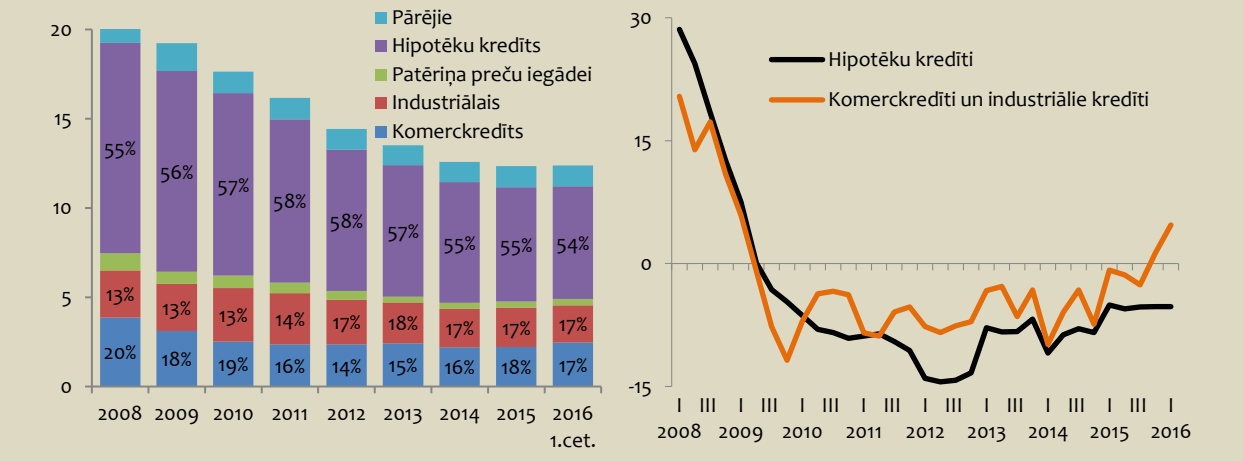

2016. gada 1. ceturksnī banku sektorā kopumā no jauna izsniegti kredīti 585,6 milj. eiro apmērā, kas bija par gandrīz 2,7% mazāk nekā pirms gada. Nerezidentiem no jauna izsniegto kredītu apjoms 2016. gada 1. ceturksnī saruka, tomēr kopš 2015. gada sākuma to īpatsvars pārsniedz rezidentiem no jauna izsniegto kredītu īpatsvaru, sasniedzot 53%, kas bija par 6 procentpunktiem mazāk nekā pirms gada. Banku sektora kopējā kredītportfelī nerezidentiem izsniegto kredītu īpatsvars veido 14,8 procentus.

Mājsaimniecību kreditēšanā vērojamas pozitīvas tendences. 2016. gada 1. ceturksnī mājsaimniecībām no jauna izsniegto kredītu apjoms pieauga par 41,3% un veidoja 20% jeb 118,2 milj. eiro no kopējā no jauna izsniegto kredītu apjoma. Pieaugot mājsaimniecību ienākumiem un attiecīgi arī uzkrājumiem, palielinās to kredītspēja. Līdz ar to pieaug arī no jauna izsniegto kredītu apjoms mājokļu iegādei. Neskatoties uz situācijas uzlabošanos, mājokļu kreditēšanu joprojām kavē nepietiekami mājsaimniecību ienākumi pirmās iemaksas segšanai, kas parasti svārstās no 10 līdz 30% no kopējās kredīta summas. Pozitīvi vērtējama atbalsta programma mājokļu iegādei, kas paredzēta aizdevumiem ģimenēm ar bērniem mājokļa iegādei vai būvniecībai. Kopumā mājsaimniecību kredītu dinamika joprojām ir negatīva, un mājsaimniecībām izsniegto kredītu īpatsvars kopējā kredītportfelī sarūk un 2016. gada 1. ceturksnī veidoja 36% no kopējā nebankām izsniegto kredītu apjoma.

Lai gan uzņēmējdarbības kreditēšanā 2015. gadā bija vērojamas pozitīvas tendences un no jauna izsniegto kredītu apjoms pieauga, 2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, uzņēmumiem no jauna izsniegto kredītu apjomi atkal saruka un bija par 5,9% mazāki nekā 2015. gada attiecīgajā periodā. Tie veidoja vien 25% jeb 153,3 milj. eiro no kopējā no jauna izsniegto kredītu apjoma, kas kopumā liecina, ka uzņēmējdarbības kreditēšana joprojām ir samērā vāja un uzņēmēji joprojām ir piesardzīgi jaunu kredītsaistību īstenošanā. Tāpat arī ir daļa uzņēmumu, kuri nekvalificējas kredītu ņemšanai, jo darbojas ēnu ekonomikā. Uzņēmējdarbības kreditēšanu ietekmē arī Eiropas struktūrfondu finansējuma pieejamība. Tomēr arī bankas nevēlas uzņemties risku mazo uzņēmumu kreditēšanā un labprātāk kreditē lielos uzņēmumus. Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm visapjomīgāk no jauna tiek kreditētas tādas nozares kā operācijas ar nekustamo īpašumu, elektroenerģija, gāze un siltumapgāde, kā arī lauksaimniecība un apstrādes rūpniecība Tomēr sarukums bija vērojams vairākās tautsaimniecības pamatnozarēs, piemēram, operācijās ar nekustamo īpašumu (par 20%). Arī kopējā uzņēmumu kredītportfeļa dinamika joprojām ir negatīva.

Kredītu struktūrā nav vērojamas būtiskas izmaiņas. Joprojām iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu struktūrā dominē hipotekārie kredīti, kuru īpatsvars 2016. gada 1. ceturksnī bija sarucis līdz 51% (2009. gadā – 58,5%). Komerckredītu un industriālo kredītu īpatsvars kopējā kredītu struktūrā bija nedaudz pieaudzis un bija 37% (2009. gadā – 29,9%). Patēriņa kredītu īpatsvars kopējā kredītu struktūrā ir gandrīz nemainīgs un bija 3%. 2016. gada 1. ceturkšņa beigās salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu hipotekāro kredītu atlikumi saruka par 5,3%, savukārt komerckredītu un industriālo kredītu atlikumi pieauga par 4,9%. Visstraujāk pieauga patēriņa kredītu atlikumi (par 11,3%).

Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm apjoma ziņā visvairāk kredītu tika izsniegti operācijās ar nekustamo īpašumu (29% no kopējiem izsniegtajiem kredītiem) un finanšu un apdrošināšanas darbībās (14%), kā arī apstrādes rūpniecībā (12%). Relatīvi liels izsniegto kredītu īpatsvars bija arī tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos (10%).

4.29. attēls

Kredīti rezidentiem sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm

(atlikumu izmaiņas, 2016. gada 1. ceturkšņa beigās, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturkšņa beigām, %)

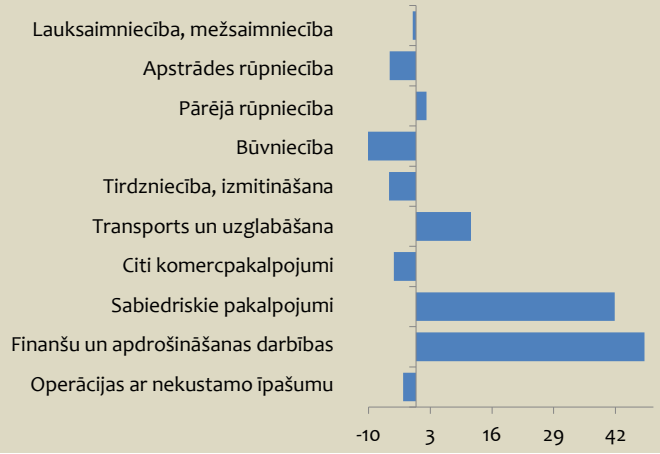

(struktūra, 2016. gada 1. ceturkšņa beigās, %)

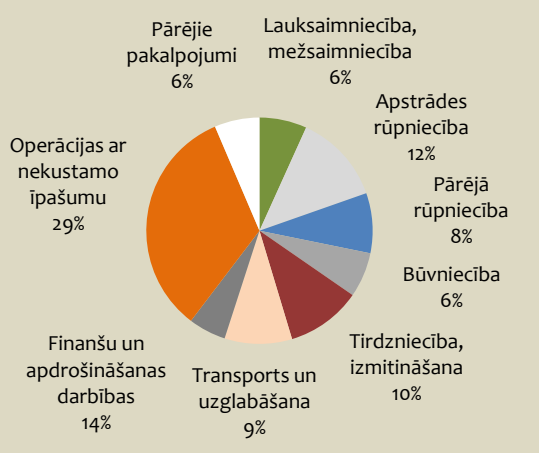

4.30. attēls

Kredīti ar maksājumu kavējumu
(mljrd. eiro)

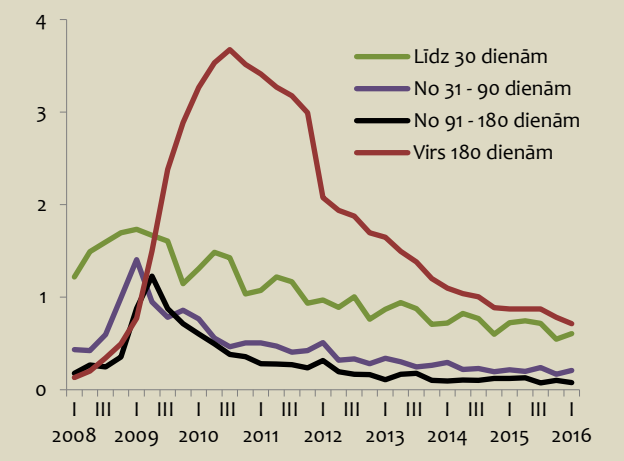

Pēc ievērojama kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanās 2009. un 2010. gadā tika sasniegts augstākais kredītu ar maksājumu kavējumu rādītājs (2010. gada 2. ceturksnī – kredītu ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 28,6%). No 2010. gada līdz 2014. gadam ievērojami uzlabojās kredītportfeļa kvalitāte, kas lielā mērā bija saistīts ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos, kā arī ar slikto kredītu norakstīšanu. Kopumā bankas kopš 2015. gada sākuma (ieskaitot 2016. gada 1. ceturksni) ir norakstījušas kredītus 215 milj. eiro apmērā, kas ir par 35,5% mazāk nekā 2014. gada attiecīgajā periodā. Kopš 2014. gada kredītportfeļa kvalitāte būtiski nemainās. 2016. gada 1. ceturkšņa beigās kredītu ar maksājuma kavējumiem apmērs kopējā banku kredītportfelī bija 10,9%, kas bija par 2,1 procentpunktiem mazāk nekā pirms gada un bija viens no zemākajiem rādītājiem kopš 2008. gada beigām. Sarukums bija vērojams visās pamatsummas kategorijās. Pozitīvi vērtējams, ka kredītu ar maksājumu kavējumu virs 180 dienām īpatsvars ir sarucis no 17,6% 2010. gada 3. ceturksnī līdz 4,9% 2016. gada 1. ceturksnī.

Joprojām turpinās banku darbs ar kredītu atmaksas grūtībās nonākušajiem klientiem. Pārstrukturēto un atgūšanas procesā esošo kredītu īpatsvars kopējā banku kredītportfelī turpina samazināties. 2016. gada 1. ceturkšņa beigās 13,3% no kopējā kredītportfeļa bija pārstrukturētie un atgūšanas procesā esošie kredīti. Sarucis arī no banku bilancēm norakstīto kredītu apjoms, tomēr kredītu norakstīšana nenozīmē, ka pēc tam tiek apturēts parādu piedziņas process.

4.31. attēls

Vidējās svērtās procentu likmes (atlikumiem) izsniegtajiem kredītiem kredītiestādēs
(eiro, %)

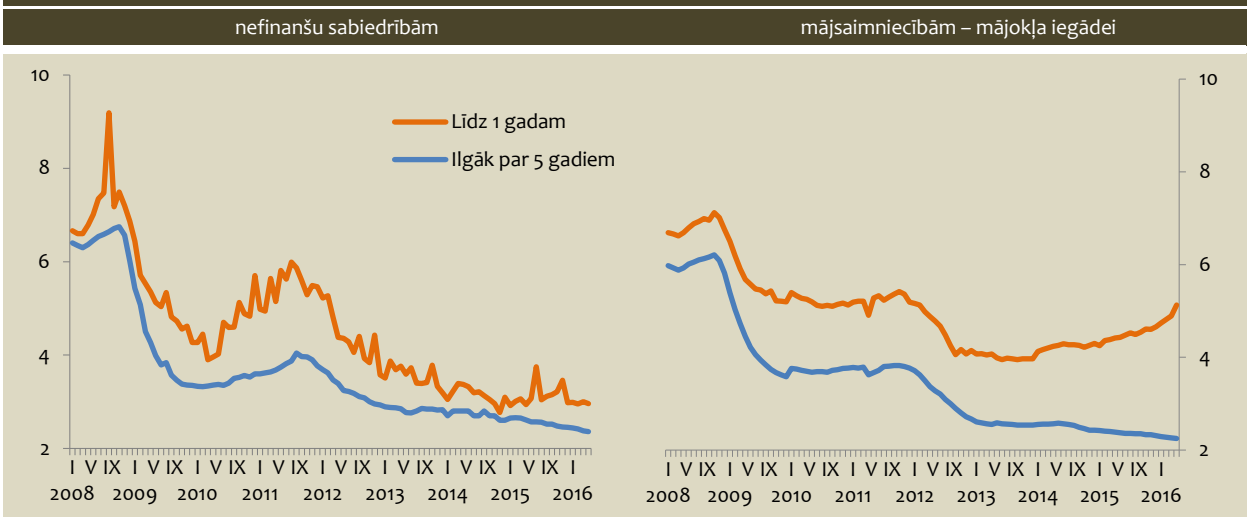

Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem turpina sarukt un 2016. gada aprīlī sasniedza zemāko rādītāju pēdējo gadu laikā (2,36%). Īstermiņa procentu likmes nefinanšu sabiedrībām arī sarūk, bet to svārstības ir izteiktākas. Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei sarūk kopš 2012. gada un 2016. gada aprīlī nokritās līdz 2,25%, kas ir zemākais rādītājs pēdējo gadu laikā, savukārt kopš 2014. gada beigām turpina pieaugt vidēja termiņa (1-5 gadi) procentu likmes mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei.

5. DARBA TIRGUS

5.1. Nodarbinātība un bezdarbs

Līdz ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos vērojamas pozitīvas tendences arī darba tirgū – samazinās bezdarbs un palielinās nodarbinātības līmenis. Vienlaikus uzlabojumi kļūst lēnāki, ko ietekmē bāzes efekta pakāpeniskā samazināšanās darba tirgū, kā arī salīdzinoši zemie izaugsmes tempi.

Kopš 2010. gada vidus nodarbināto skaits pakāpeniski palielinās. Saskaņā ar darbaspēka apsekojuma datiem laika posmā no 2011.-2015. gadam nodarbināto skaits ir audzis par 45,4 tūkst. jeb vidēji 9,1 tūkst. gadā. Nodarbinātības pieauguma pamatā ir ekonomikas atlabšana – IKP kopš 2010. gada ir palielinājies par piektdaļu. Nodarbinātības pieaugums ir sekmējis bezdarba samazināšanos. Bezdarba līmenis 5 gadu laikā ir samazinājies gandrīz uz pusi.

Bezdarba līmenis 2015. gadā samazinājās līdz 9,9%, kas bija par 0,9 procentpunktiem mazāk nekā 2014. gadā un par 9,6 procentpunktiem mazāk nekā 2010. gadā. Nodarbinātības līmenis 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, pieauga par 1,7 procentpunktiem – līdz 60,8%. Kopumā 2015. gadā nodarbināti bija 896,1 tūkst. iedzīvotāju, bet darba meklējumos bija 98,2 tūkst., kas bija par 9,5 tūkst. mazāk nekā 2014. gadā.

5.1. attēls

IKP un aizņemtās darbavietas
(2005. gada 4. ceturksnis = 100)

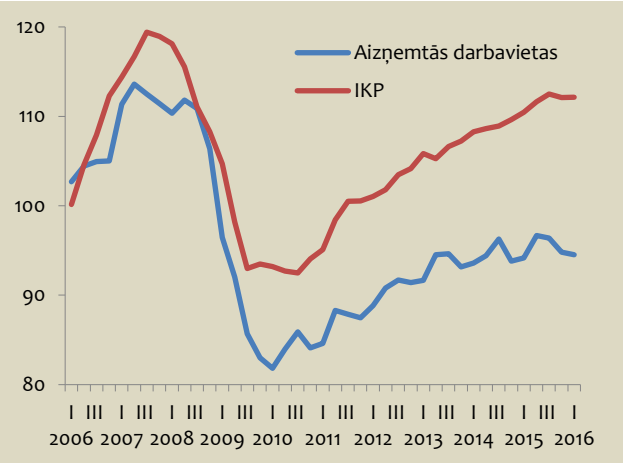

5.2. attēls

Nodarbinātība un bezdarbs Latvijā

Nodarbinātie iedzīvotāji (15-74 gadi, tūkstošos) | Bezdarba līmenis (15-74 gadi, % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem)

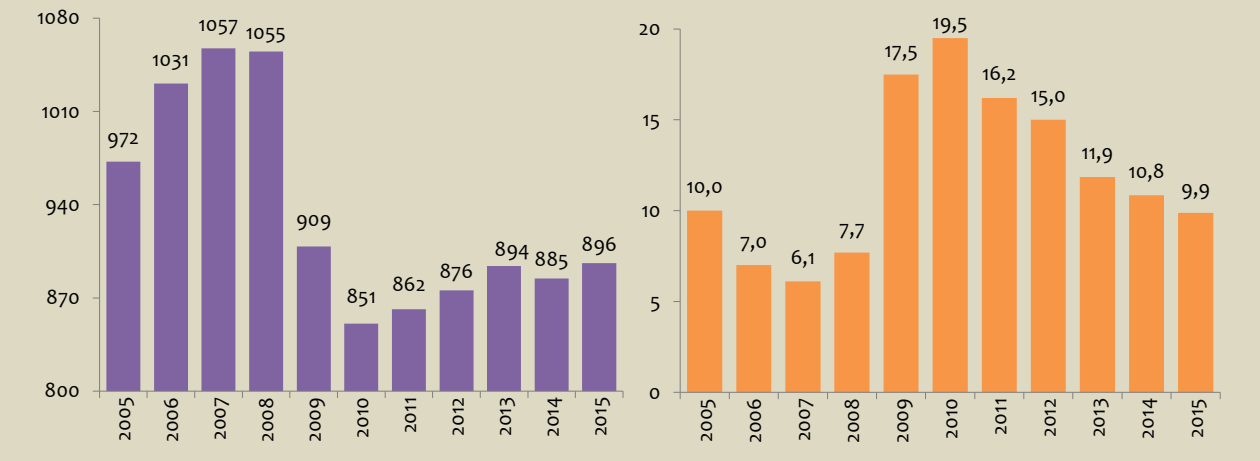

* Sākot ar 2014. gadu, ir veiktas izmaiņas darbaspēka apsekojuma metodoloģijā. Ceturkšņa datu vispārināšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās mājsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)

Neskatoties uz darbspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājumu, 2015. gadā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits pieauga par 2 tūkstošiem jeb 0,2%, salīdzinot ar 2014. gadu. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugumu 2015. gadā galvenokārt ietekmēja iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums – iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis 2015. gadā palielinājās

par 1,2 procentpunktiem un sasniedza 67,5% starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem.

Pozitīvas tendences darba tirgū bija vērojamas arī 2016. gada sākumā. 2016. gada 1. ceturksnī nodarbināto iedzīvotāju skaits palielinājās par 0,6%, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Kopumā 1. ceturksnī bija nodarbināti 889,2 tūkst. iedzīvotāju jeb 61% no iedzīvotāju kopskaita vecumā no 15-74 gadiem. Salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, nodarbinātības līmenis ir palielinājies par 1,3 procentpunktiem.

5.3. attēls

Nodarbinātība un bezdarbs
(tūkstošos)

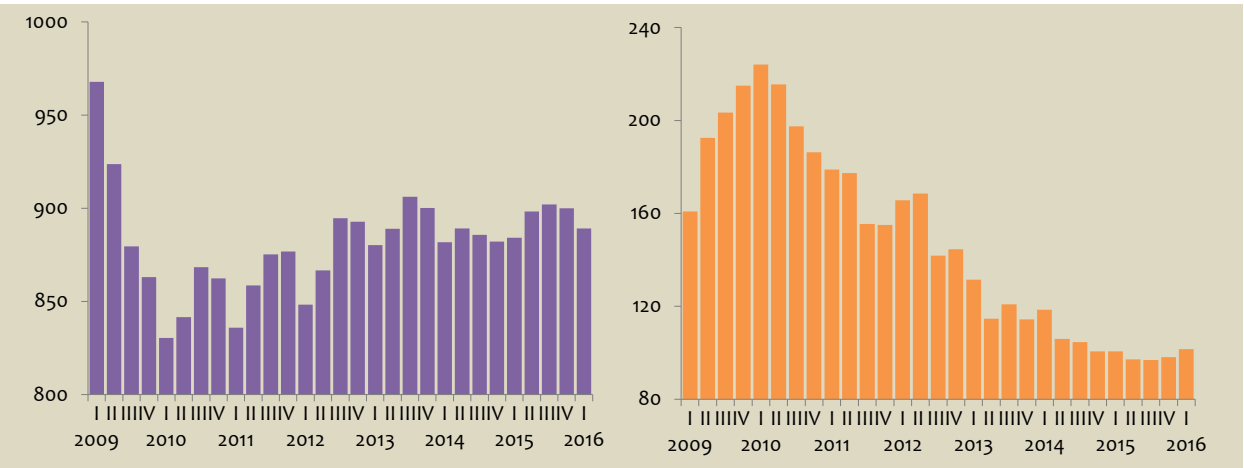

Neskatoties uz nodarbinātības pieaugumu, bezdarba līmenis 2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, pieauga par 0,1 procentpunktu – līdz 10,3%. Nodarbinātības un bezdarba vienlaicīgs pieaugums kopumā norāda uz nevienmērīgu darba tirgus attīstību un pastāvošām disproporcijām tajā, it īpaši reģionālā griezumā – bezdarba līmeņa atšķirības starp Rīgas un Latgales reģioniem joprojām pārsniedz desmit procentpunktus.

5.4. attēls

Reģistrētie bezdarbnieki
(tūkstošos)

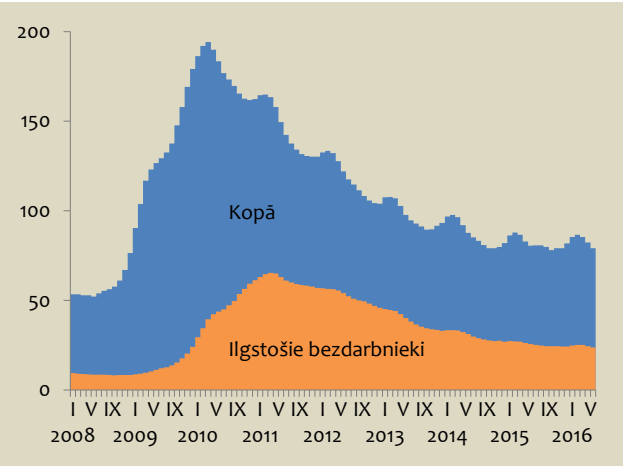

Lai arī kopējais darba meklētāju skaits tautsaimniecībā ir nedaudz pieaudzis, turpina samazināties reģistrēto bezdarbnieku skaits. 2016. gada maija beigās bija reģistrēti 79,1 tūkst. bezdarbnieku, kas bija gandrīz par 1500 personām mazāk nekā pirms gada. Reģistrētais bezdarba līmenis maija beigās bija 8,4%. Augstākais bezdarba līmenis saglabājas Latgales reģionā (18,3%), bet zemākais – Rīgā (5,3%).

Pašreizējais bezdarba līmenis galvenokārt ir saistīts ar cikliskiem faktoriem, t.i., ar būtisko ražošanas apjomu un sniegto pakalpojumu samazinājumu krīzes laikā. Tāpēc visi pasākumi, kas saistīti ar ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības veicināšanu, stimulē pieprasījuma pieaugumu pēc darbaspēka un palielina nodarbinātību. Tajā pašā laikā pastāv risks, ka daļa no esošiem bezdarbniekiem ilgstoši nevarēs atrast darbu, un nākotnē bezdarbs var kļūt par izteikti strukturālu parādību, jo nozares, kurās pašlaik vērojams straujāks darbavietu pieaugums, nav tās pašas, kurās tika zaudētas darbavietas krīzes laikā. Tautsaimniecības struktūras maiņa var sekmēt neatbilstību veidošanos starp darbaspēka piedāvājumu un pieprasījumu – darba meklētāju prasmes var neatbilst tām, ko pieprasa darba devēji.

Krīzes laikā līdz ar kopējā bezdarba līmeņa pieaugumu palielinājās arī ilgstošo bezdarbnieku skaits. Lai arī situācija pakāpeniski uzlabojas, tomēr ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars aizvien ir ļoti liels – gandrīz 1/3 no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita. Jāņem vērā, ka liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāks risks zaudēt darba iemaņas un prasmes.

Vienlaikus jāņem vērā, ka darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstību ietekmē ne tikai darbaspēka izglītība un prasmes, bet arī atalgojums, tāpēc saglabājas brīvas darbavietas, kaut arī bezdarba līmenis ir augsts.

5.5. attēls

Darbavietu skaits

Tautsaimniecības nozarēs (struktūra 2015. gadā, procentos) | Privātajā un sabiedriskajā sektorā (2005. gads = 100)

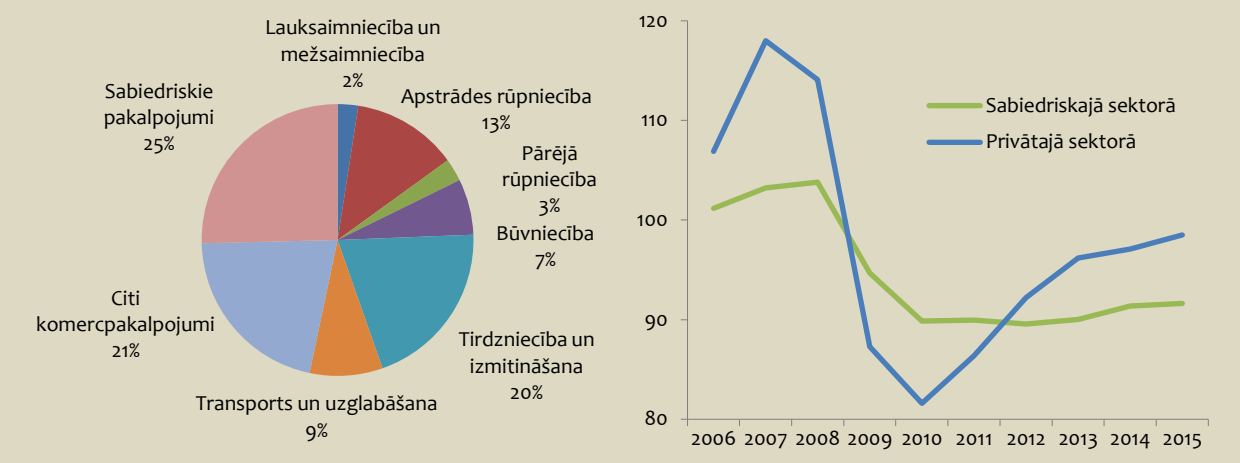

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, kopš 2010. gada vidus ir vērojams stabils darbavietu pieaugums. Saskaņā ar CSP datiem 2015. gadā aizņemto darbavietu skaits palielinājās par 9,2 tūkst. jeb 1,1%, salīdzinot ar 2014. gadu. Savukārt brīvo darbavietu skaits palielinājās uz pusi jeb par gandrīz 1,9 tūkst. darbavietu.

2015. gadā aizņemto darbavietu skaits galvenokārt pieauga pakalpojumu nozarēs. Visstraujākais darbavietu skaita pieaugums 2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, bija administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā (par 9,8%) un informācijas un komunikāciju pakalpojumu nozarē (par 6,9%).

5.6. attēls

Darbavietu skaita izmaiņas pa tautsaimniecības nozarēm
(tūkstošos, 2007.-2015. gads)

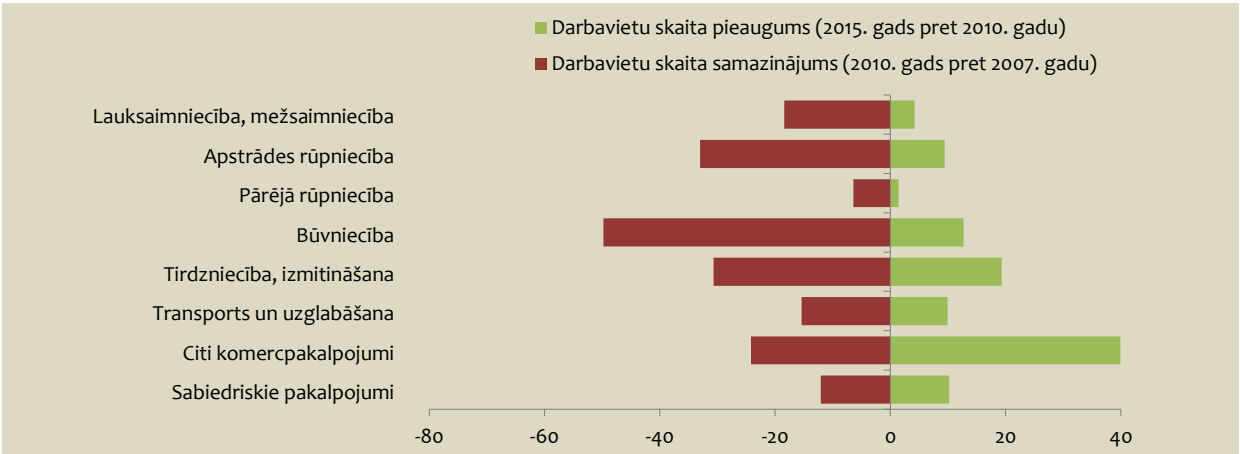

2015. gadā, līdzīgi kā 2014. gadā, būtisks darbavietu samazinājums bija vērojams apstrādes rūpniecībā. Salīdzinot ar 2014. gadu, aizņemto darbavietu skaits apstrādes rūpniecībā samazinājās par 3,2 tūkst jeb 2,8 procentiem.

Lielākais darbavietu samazinājums apstrādes rūpniecībā bija zivju apstrādē, kur aizņemto darbavietu skaits samazinājās par vairāk nekā 1/4 jeb aptuveni 1,4 tūkst. darbavietu. To pamatā ietekmēja pieprasījuma samazinājums tradicionālajos zivju produkcijas noieta tirgos – NVS valstīs, kur, no vienas puses, zivju produkcijas pieprasījumu ietekmēja ekonomiskā situācija un valūtas devalvācija, bet, no otras puses, Krievijas

ieviestie importa aizliegumi atsevišķiem Latvijas zivju izstrādājumiem.

Aizņemto darbavietu skaits turpināja palielināties arī 2016. gada sākumā, lai gan lēnākos tempos nekā iepriekš. 2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, aizņemto darbavietu skaits pieauga par 0,4% jeb 3,3 tūkst. darbavietu. Nozīmīgākais darbavietu pieaugums joprojām bija vērojams pakalpojumu sektorā, galvenokārt informācijas un komunikāciju pakalpojumos un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā.

Vienlaikus lielākais darbavietu skaita samazinājums bija vērojams būvniecībā un apstrādes rūpniecībā.

Pēdējos gados darbavietu skaits būtiski pieaudzis privātajā sektorā. Pēc darbavietu skaita krituma krīzes laikā par 30% laika posmā no 2010. gada līdz 2015. gadam darbavietu skaits privātajā sektorā palielinājās par vairāk nekā vienu piektdaļu.

Vienlaikus salīdzinoši lēns darbavietu pieaugums ir bijis sabiedriskajā sektorā, kur aizņemto darbavietu skaits laika posmā no 2010.-2015. gadam audzis vien par 1,9%. Straujāks aizņemto darbavietu pieaugums sabiedriskajā sektorā bija vērojams 2014. gadā, kad aizņemto darbavietu skaits palielinājās par 1,5%, salīdzinot ar 2013. gadu.

2016. gada 1. ceturksnī aizņemto darbavietu skaits privātajā sektorā palielinājās par 0,7%, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, savukārt sabiedriskajā sektorā darbavietu skaits samazinājās par 0,2 procentiem.

5.2. Darbaspēka izmaksas un produktivitāte

Darbaspēka izmaksu un produktivitātes dinamiku pēdējos gados galvenokārt nosaka strukturālā rakstura faktori, kamēr ciklisko faktoru ietekme ir mazinājusies. Atsākoties ekonomikas izaugsmei, darba samaksas pieaugums kļūst arvien straujāks, ko būtiski ietekmē augošā konkurence ES darba tirgū un Latvijas zemā konkurētspēja tajos. Savukārt produktivitātes kāpums ir daudz mērenāks. Tas nozīmē, ka lētā darbaspēka izmaksu konkurētspējas priekšrocības pakāpeniski tiek zaudētas. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar modernām ekonomikām.

Vidējā bruto darba samaksa 2015. gadā turpināja strauji augt. Salīdzinot ar 2014. gadu, tā pieauga par 6,8% un bija 818 eiro. 2015. gadā darba samaksas pieauguma temps bija tieši tāds pats kā 2014. gadā. Salīdzinot ar pirmskrīzes periodu – 2008. gadu, 2015. gadā vidējā bruto darba samaksa palielinājās par gandrīz 20 procentiem.

2016. gadā vidējā bruto darba samaksa turpina pieaugt, tomēr tās pieauguma temps ir mērenāks nekā iepriekšējā gadā. Šogad 1. ceturksnī darba samaksa bija par 5,3% lielāka nekā pirms gada – 827 eiro.

5.7. attēls

Darbavietu skaits un darba samaksa sabiedriskajā un privātajā sektorā
(2015. gads = 100)

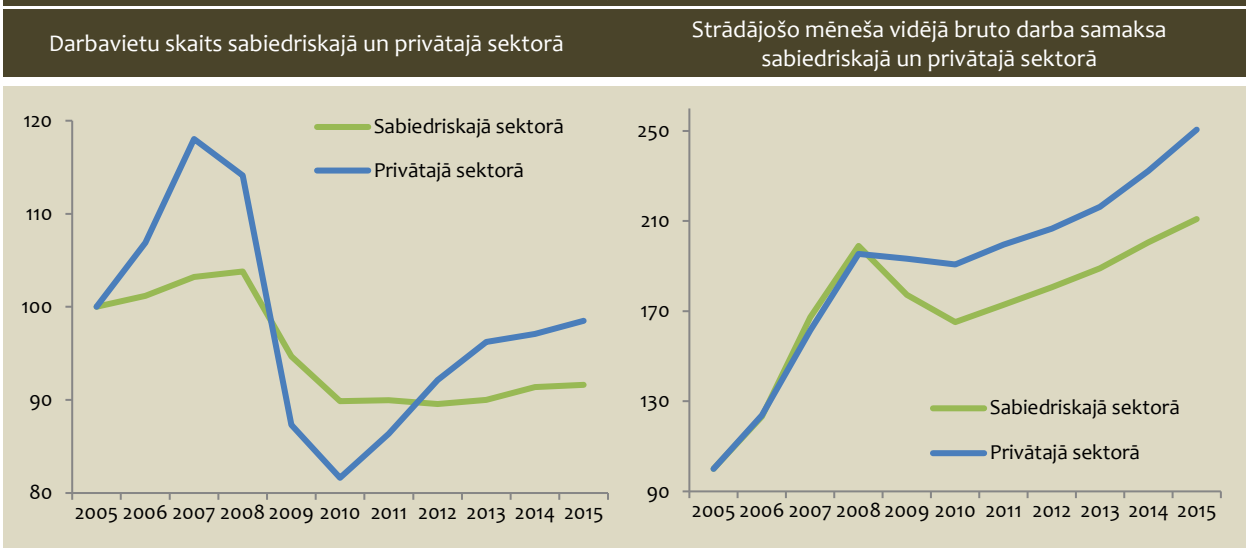

Straujāk darba samaksa 2015. gadā pieauga privātajā sektorā – par 7,9%, savukārt sabiedriskajā sektorā – par 5,2%. Salīdzinot ar 2008. gadu, 2015. gadā privātajā sektorā tā bija par gandrīz 30% lielāka, savukārt sabiedriskajā sektorā darba samaksas pieaugums bija mērenāks – par 6 procentiem.

Vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā 2015. gadā bija par 7% lielāka nekā privātajā sektorā (attiecīgi 855 eiro un 799 eiro). Salīdzinājumam –

2008. gadā sabiedriskajā sektorā darba samaksa bija par 29,4% lielāka nekā privātajā sektorā.

Arī 2016. gadā straujāk darba samaksa pieaug privātajā sektorā – par 6% 1. ceturksnī, savukārt sabiedriskajā sektorā – par 4,6%. Vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā 2016. gada sākumā bija par 2,7% lielāka nekā privātajā sektorā (attiecīgi 842 un 820 eiro).

2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, vidējā neto darba samaksa pieauga straujāk nekā vidējā bruto darba samaksa – par 7,6%. Tas saistīts ar 2015. gadā veiktajām izmaiņām likumā *Par iedzīvotāju ienākumu nodokli*. Jāatzīmē, ka darba samaksas pieaugumu 2015. gadā veicināja arī minimālās algas izmaiņas – minimālā darba samaksa 2015. gadā tika palielināta no 320 līdz 360 eiro.

2016. gada 1. ceturksnī, salīdzinot ar 2015. gada atbilstošo periodu, vidējā neto darba samaksa pieauga par 5,2%. Savukārt reālā neto darba samaksa pieauga par 5,6%, ko veicināja strādājošo iedzīvotāju pirktspējas pieaugums patēriņa cenu krituma dēļ.

Kopš 2008. gada vidējā bruto darba samaksa straujāk pieaug lauksaimniecībā, apstrādes rūpniecībā un tirdzniecībā un izmitināšanā. Sabiedrisko pakalpojumu nozarēs darba samaksas pieaugums atsākās 2011. gadā, tomēr pirmskrīzes līmeni darba samaksa šajā nozare sasniedza tikai 2015. gadā – 2008. gada līmeni tā pārsniedz tikai par 2%. No 2008. gada līdz 2014. gadam darba samaksa šajā nozarē nepieauga tik strauji kā citās nozarēs, ko lielā mērā noteica atalgojuma samazinājums krīzes laikā, lai ierobežotu valsts budžeta tēriņus.

5.8. attēls

Darba samaksa
(eiro)

Vidējā bruto darba samaksa mēnesī | Vidējā bruto darba samaksa pa nozarēm

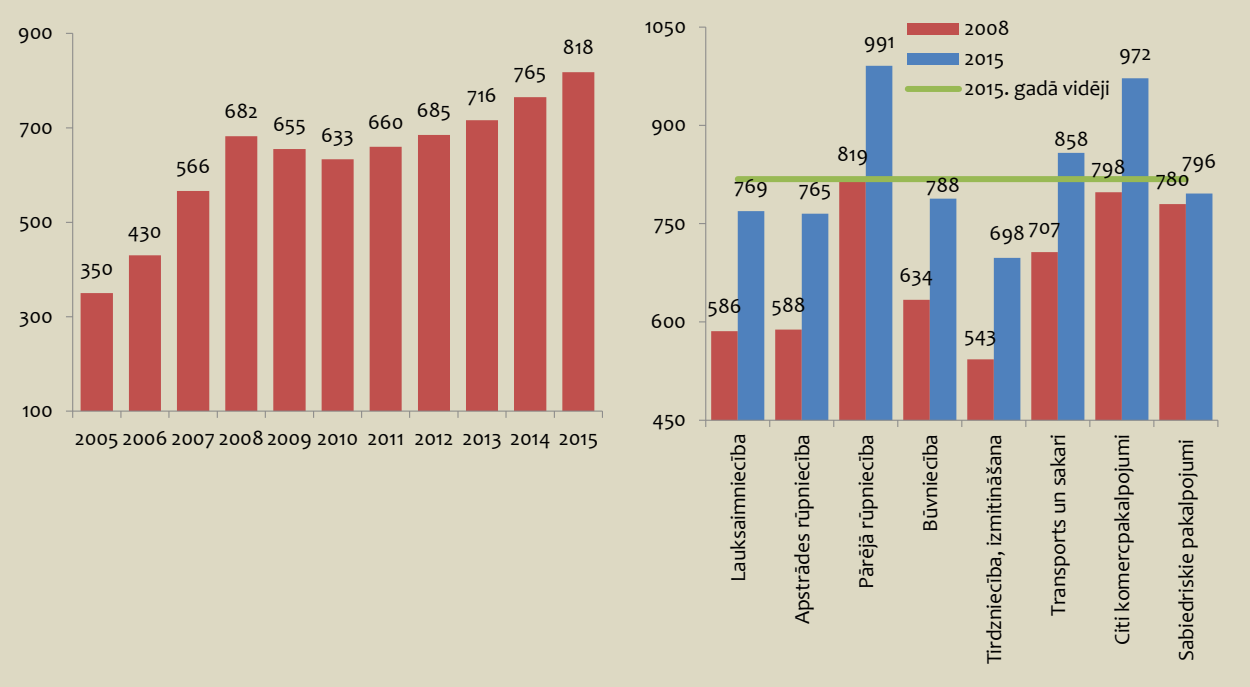

2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, vidējā bruto darba samaksa pieauga visās tautsaimniecības nozarēs, straujāk tā pieauga tirdzniecībā un izmitināšanā, apstrādes rūpniecībā un būvniecībā.

2016. gada sākumā straujākais darba samaksas pieaugums bija vērojams lauksaimniecībā, operācijās ar nekustamo īpašumu, ieguves rūpniecībā, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē un būvniecībā. Mērenāk darba samaksa pieauga informācijas un komunikācijas pakalpojumu, administratīvo un apkalpojošo dienestu un finanšu un apdrošināšanas darbību jomās.

Kopš 2011. gada Latvijas galvenajā eksporta nozarē – apstrādes rūpniecībā vidējā bruto darba samaksa kopumā pieaug straujāk nekā vidēji tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2008. gadu, vidējā bruto darba samaksa nozarē ir pieaugusi par 30%. Darba samaksas kāpumu veicināja nozares produkcijas izlaides tempu pieaugums no 2009.-2012. gadam, kad apstrādes rūpniecība bija galvenais tautsaimniecības izaugsmes virzītājs. Būtiskākais darba samaksas pieaugums apstrādes rūpniecībā bija tradicionālajās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs – nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā, kokapstrādē, papīra ražošanā un poligrāfijā un pārtikas ražošanā, kā arī augsto tehnoloģiju nozarē – elektrisko un optisko iekārtu ražošanā. Straujāks darba samaksas pieaugums šajās apakšnozarēs lielā mērā bija saistīts ar straujāku ražošanas apjomu un produktivitātes kāpumu. Pēc vājās izaugsmes 2013. un 2014. gadā 2015. gadā

produkcijas izlaides apjomi atsāka pieaugt, pateicoties stabilai izaugsmei kokapstrādē.

5.9. attēls

Darba samaksa profesiju grupās
(2014. gadā, vidējā bruto darba samaksa = 100)

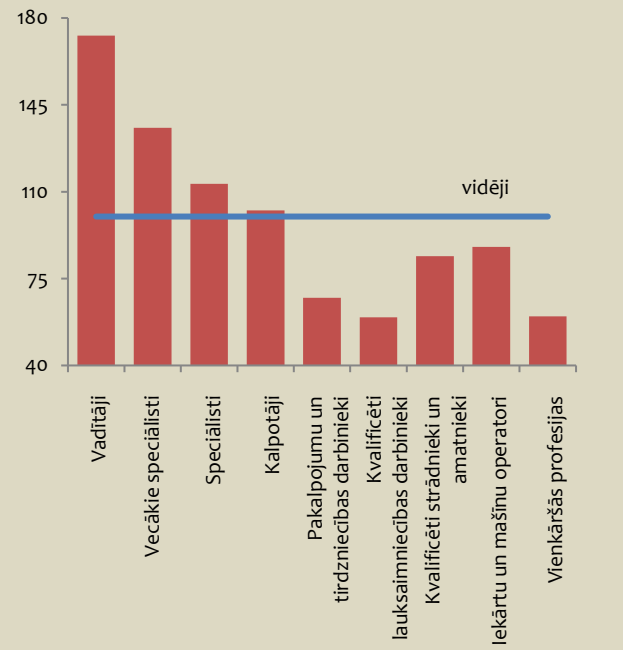

* Ekonomikas ministrijas aprēķins – dati no apsekojuma „Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem" (EU-SILC), Profesiju klasifikatorā iekļautās profesijas 2-zīmju līmenī EU-SILC un CSP.

2015. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, darba samaksa apstrādes rūpniecībā pieauga par 8,5%. Darba samaksa pieauga visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs, tomēr straujāk pārtikas ražošanā – par 12,2%, papīra un papīra izstrādājumu ražošanā – 10,9% un datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanā – 10%. Mērenāk darba samaksa pieauga gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošanā, apģērbu ražošanā un kokapstrādē.

Savukārt 2016. gada 1. ceturksnī apstrādes rūpniecībā darba samaksa pieauga par 6,6%. Straujāk darba samaksa pieauga poligrāfijā – par 14,7%, gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošanā – 11,3%, pārtikas ražošanā – par 10,1%, un tekstilizstrādājumu ražošanā – par 9,8%, mērenāk kokapstrādē, apģērbu ražošanā un papīra un papīra izstrādājumu ražošanā. Darba samaksa samazinājās metālu ražošanā – par 3,8% un elektrisko iekārtu ražošanā – par 0,8 procentiem.

Profesiju griezumā pēdējos gados darba samaksa palielinās visās profesiju grupās – straujāk vidējās kvalifikācijas profesiju grupās, mērenāk augstākās kvalifikācijas profesiju grupās un vienkāršajās profesijās.

Neskatoties uz pakāpenisku darba samaksas pieaugumu, saglabājas lielas atšķirības starp darba samaksu dažādās profesiju grupās. Piemēram, vienkāršajās profesijās darba samaksa ir 2,2 reizes mazāka nekā augstākās kvalifikācijas profesiju grupās, – salīdzinot ar vidējās kvalifikācijas profesiju grupu – 1,4 reizes, savukārt augstākās kvalifikācijas profesijās darba samaksa ir 1,7 reizes lielāka nekā vidējās kvalifikācijas profesijās.

5.10. attēls

Darbaspēka izmaksas un produktivitāte
(2005. gads = 100)

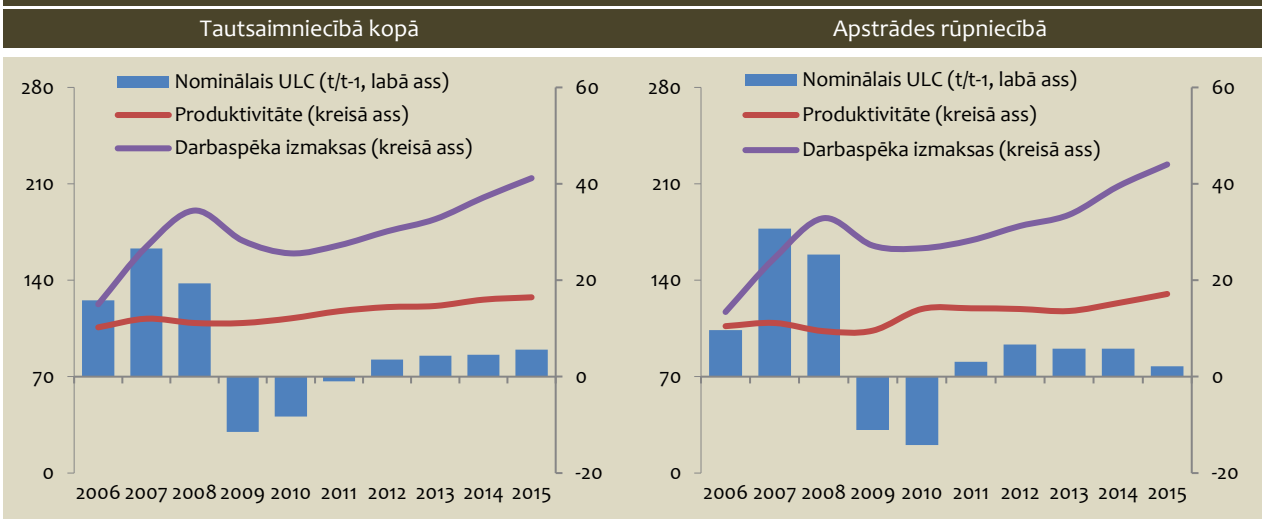

Vidējā darba samaksa augstākās kvalifikācijas profesijās ir par gandrīz 34% lielāka nekā vidējā bruto darba samaksa valstī. Kopumā vidējās kvalifikācijas profesijās darba samaksa ir tuva vidējai bruto darba samaksai valstī. Tomēr vidējās kvalifikācijas profesiju grupā ir jomas, kurās darba samaksa ievērojami atpaliek no vidējās bruto darba samaksas valstī, piemēram, pakalpojumu un tirdzniecība jomā, kā arī lauksaimniecībā. Kopumā darba samaksa vidējās kvalifikācijas profesiju grupā ir par gandrīz 20% mazāka nekā vidējais

atalgojums. Vienkāršās profesijās darba samaksa ir par 40% mazāka nekā vidēji valstī. Darba samaksa ir nozīmīgs izmaksu konkurētspējas faktors, tāpēc darba samaksas pieaugumam jābūt līdzsvarotam ar produktivitātes kāpumu. Pretējā gadījumā tiek zaudēta konkurētspēja tirgojamās nozarēs, kas gala rezultātā nenodrošina noturīgu kopējo ienākumu (labklājības) pieaugumu.

Kā liecina produkcijas vienības darbaspēka izmaksu (ULC)[1] dinamika, periodā no 2004. līdz 2007. gadam strādājošo darba samaksa pieauga gandrīz piecas reizes straujāk nekā produktivitāte, negatīvi ietekmējot Latvijas starptautisko konkurētspēju. Krīzes radītās korekcijas preču un darba tirgos mazināja plaisu starp produktivitāti un darbaspēka izmaksu dinamiku, kā rezultātā Latvijas konkurētspēja ārējos tirgos pakāpeniski uzlabojās. Tomēr pēdējos gados ir vērojams ULC pieaugums, kas ir straujāks nekā vidēji ES. To lielā mērā noteica darbaspēka izmaksu straujāks kāpums salīdzinājumā ar produktivitāti.

Periodā no 2008. līdz 2010. gadam ULC dinamika lielā mērā bija saistīta ar cikliskām korekcijām. Preču tirgi ir jutīgāki pret konjunktūras svārstībām nekā darba tirgi, tāpēc ekonomikas lejupslīdes sākumposmā izlaide samazinās straujāk nekā nodarbināto skaits, un produktivitāte krīt. Tā kā darbaspēka izmaksas 2008. gadā vēl turpināja pieaugt (galvenokārt sakarā ar darbinieku atlaišanas izdevumu pieaugumu), produkcijas vienības darbaspēka izmaksas (nominālais ULC) arī pieauga. Savukārt darbaspēka izmaksu straujāks samazinājums salīdzinājumā ar produktivitāti 2009. gadā un produktivitātes kāpums 2010. gadā noteica ULC samazināšanos vidēji gadā par gandrīz 10%, kas liecināja par Latvijas ražotāju konkurētspējas uzlabošanos. Kopš 2011. gada produktivitātes dinamika ir mērenāka nekā darbaspēka izmaksu dinamika. Periodā no 2011. līdz 2015. gadam produktivitāte vidēji gadā pieauga par 2,6%, kamēr darbaspēka izmaksas palielinājās par 6,1%, t.i., gandrīz 3 reizes straujāk. Līdzīgas tendences bija vērojamas arī apstrādes rūpniecībā. Produktivitāte apstrādes rūpniecībā vidēji gadā pieauga par 1,8%, kamēr darbaspēka izmaksas palielinājās par 6,4%. Kaut arī produktivitātes pieauguma tempi Latvijas apstrādes rūpniecībā pēdējos gados ir straujāki nekā vidēji ES valstīs, tomēr darbaspēka izmaksu dinamika gandrīz divreiz pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus, kas mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju.

5.11. attēls

Darbaspēka izmaksas un produktivitāte apstrādes rūpniecībā Latvijā un ES
(pieaugums procentos, vidēji gadā)

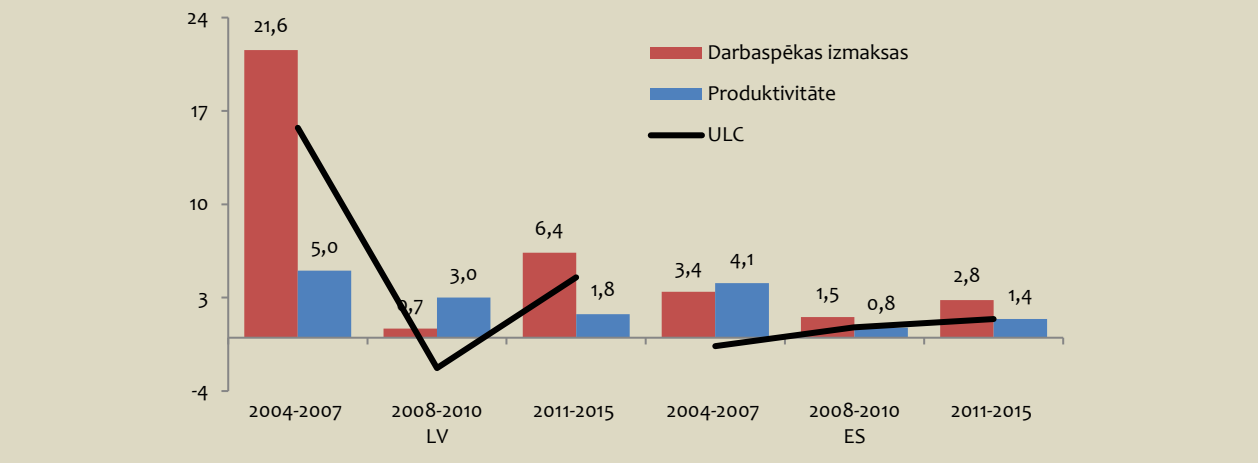

Darbaspēka izmaksu un produktivitātes dinamika pēdējos gados rāda, ka, pieaugot ekonomiskām aktivitātēm, ULC turpinās pieaugt. Viens no nozīmīgākajiem ULC palielināšanas faktoriem ir algu palielinājums (algu konverģence), ko būtiski ietekmē augošā konkurence ES darba tirgos un Latvijas zemā konkurētspēja tajos.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2015. gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija 39,2% no ES vidējā līmeņa, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 29,8%. Laika periodā no 2010. līdz 2015. gadam darbaspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par gandrīz 5 procentpunktiem, Latvijas atpalicība pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā samazinājās par 6 procentpunktiem, bet rūpniecībā – par 1,5 procentpunktiem. Algu izlīdzināšanās (konverģence) ir objektīvs process, ar ko nākotnē ir jārēķinās. Algas straujāku pieaugumu var ietekmēt arī minimālās algas palielināšana, uzņēmēju vēlēšanās saglabāt augsti kvalificētus darbiniekus, bezdarba līmeņa samazināšanās u.tml. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar modernām ekonomikām.

[1] ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un otrādi.

5.12. attēls

Produktivitātes un darbaspēka izmaksu konverģence ar ES vidējo līmeni
(% no ES-28 vidējā līmeņa)

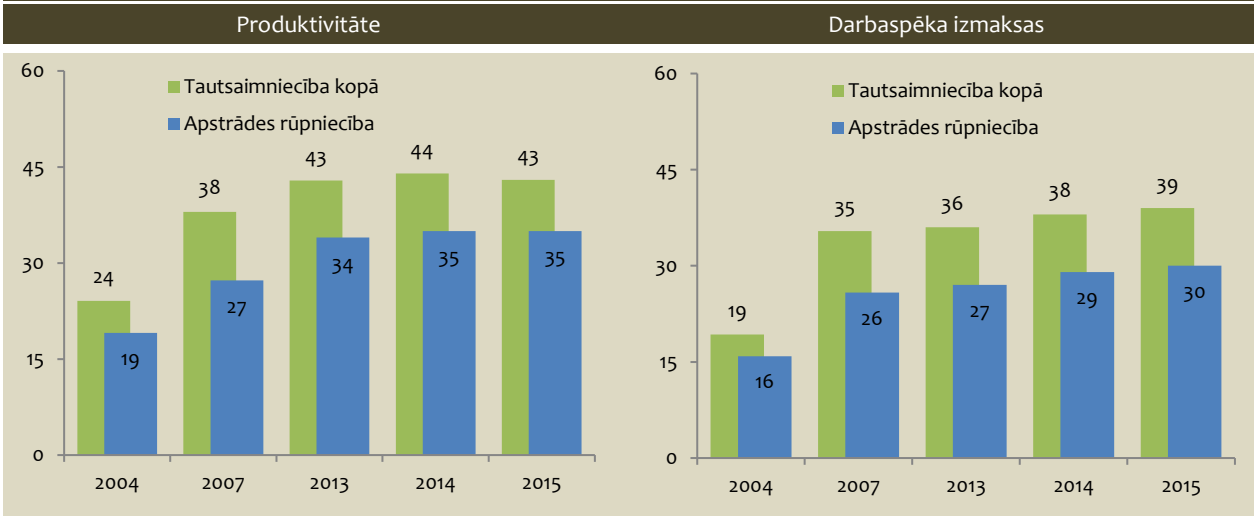

5.3. Darba tirgus prognozes

Darba tirgus prognozes līdz 2020. gadam izstrādātas atbilstoši tautsaimniecības attīstības scenārijiem (skatīt 3.3. nodaļu).

Sagaidāms, ka situācija darba tirgū nākamajos gados turpinās uzlaboties, vienlaikus uzlabojumi kļūs arvien mērenāki, ko ietekmēs augstāks bāzes efekts darba tirgū un negatīvās demogrāfijas tendences, kas arvien spilgtāk iezīmēsies darbaspēka pieejamībā.

2016. gadā kopumā paredzams mērens nodarbinātības pieaugums – nodarbināto skaits pieaugs par 0,8% jeb 7,1 tūkstošiem, salīdzinot ar 2015. gadu. Kopumā nodarbināto skaits 2016. gadā varētu sasniegt 903 tūkstošus, bet nodarbinātības līmenis nedaudz pārsniegs 62%. Vienlaikus bezdarba līmenis 2016. gadā pietuvosies 9,4%. Savukārt darba meklētāju skaits, salīdzinot ar 2015. gadu, samazināsies par gandrīz 4 tūkstošiem – līdz 94,2 tūkstošiem vidēji gadā.

5.13. attēls

Nodarbinātības un bezdarba līmenis
(procentos)

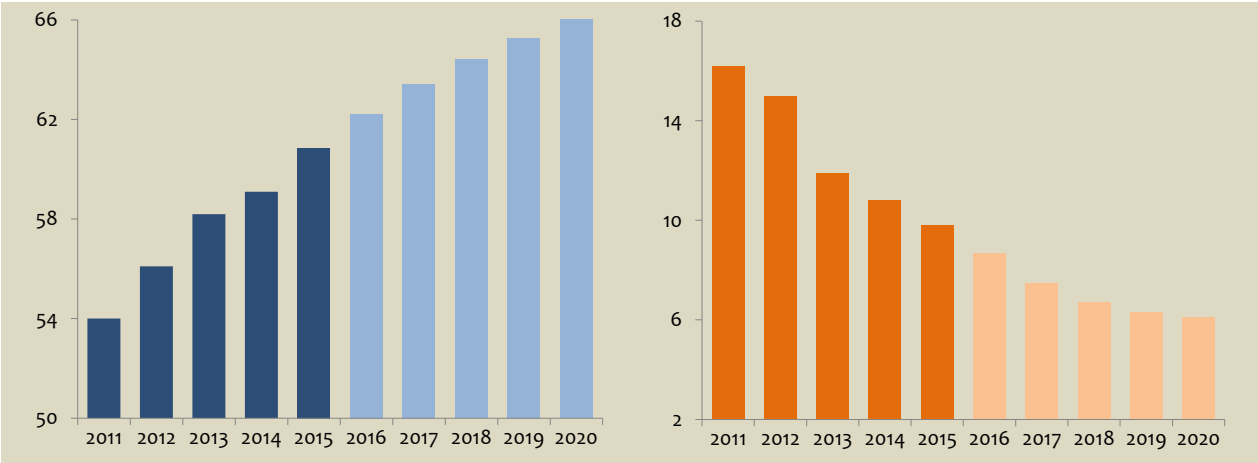

Uzlabojumi darba tirgū sagaidāmi arī nākamajos gados. Vienlaikus nodarbinātības pieaugums būs lēnāks nekā izaugsme, jo pamatā tā balstīsies uz produktivitātes kāpumu. Tāpat straujāku nodarbinātības pieaugumu kavēs negatīvās demogrāfijas tendences/darbaspēka novecošanās, darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstības, darba tirgus reģionālās disproporcijas.

Atbilstoši straujākas izaugsmes scenārijam sagaidāms, ka līdz 2020. gadam nodarbināto skaits palielināsies par aptuveni 4,2% jeb aptuveni 38 tūkstošiem, salīdzinot ar 2015. gadu. Tādējādi 2020. gadā nodarbināto iedzīvotāju skaits varētu pārsniegt 934 tūkstošus, savukārt nodarbināto īpatsvars starp iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem pieaugt līdz 66 procentiem.

Vidējā termiņā turpinās samazināties arī bezdarbs un arvien izteiktāka kļūs darbaspēka nepietiekamības problēma. Kopumā līdz 2020. gadam bezdarba līmenis varētu pietuvoties 6 procentiem.

2015. gadā ekonomikas pieauguma tempi vairumā tautsaimniecības nozaru palielinājās, jo īpaši uz iekšzemes pieprasījumu vērstajās nozarēs, kas attiecīgi atspoguļojās arī nozaru nodarbinātības pieaugumā. Līdzīgas tendences būs vērojamas arī 2016. gadā.

5.14. attēls

Darbaspēka pieprasījums un piedāvājums
(tūkstoši)

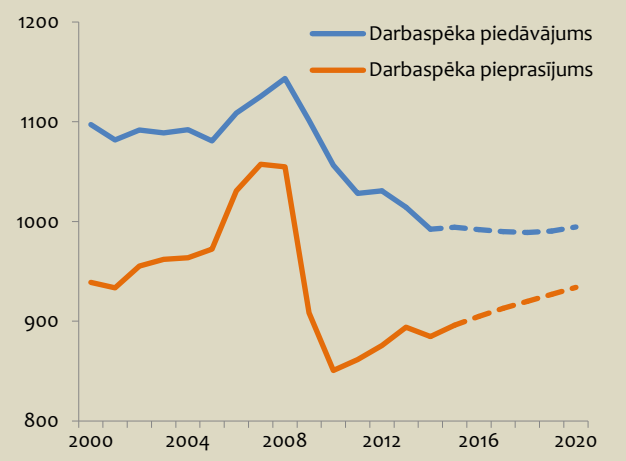

Nozīmīgākais nodarbināto skaita pieaugums 2016. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, sagaidāms uz iekšzemes pieprasījumu vērstajās nozarēs – komercpakalpojumu nozarēs (par 3 tūkst. jeb 1,8%) un tirdzniecībā (par 2,4 tūkst. jeb 1,5%). Nodarbināto skaits nedaudz palielināsies arī apstrādes rūpniecībā.

Uz iekšējo pieprasījumu vērsto nozaru loma darba tirgū nākamajos gados turpinās palielināties. Tirgojamo nozaru izaugsme galvenokārt būs balstīta uz produktivitātes pieaugumu, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā, tāpēc nodarbinātības pieaugums šajās nozarēs varētu būt relatīvi lēnāks.

Līdz 2020. gadam lielākajā daļā nozaru nodarbināto skaits palielināsies. Būtiskākais nodarbināto skaita pieaugums būs vērojams komercpakalpojumu sektorā, tirdzniecībā un apstrādes rūpniecībā.

5.15. attēls

Nodarbinātības pieaugums tautsaimniecības nozarēs no 2015.-2020. gadam
(vidēji gadā, procentos)

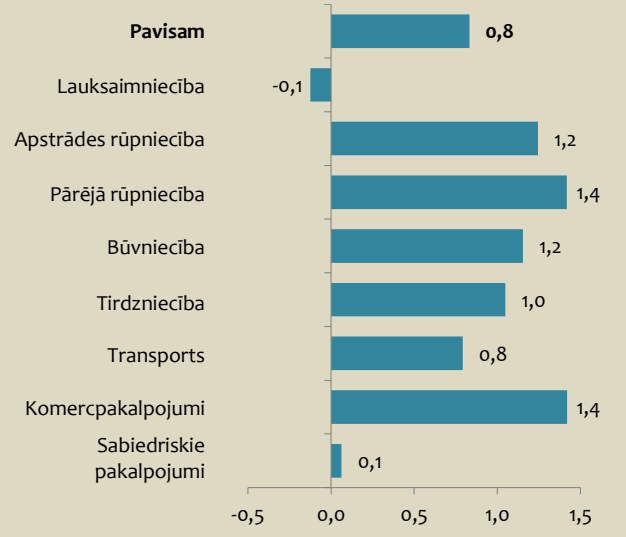

Vienlaikus nodarbināto skaita samazinājums paredzams primārajā sektorā – galvenokārt lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, kā arī sabiedrisko pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka pieprasījuma samazinājums lauksaimniecības nozarē galvenokārt saistāms ar nozares efektivizāciju – lauksaimnieku kooperatīvu un lielo saimniecību veidošanos, sistematizētas ražošanas organizācijas ieviešanu, komplicētāku tehnoloģisko risinājumu ieviešanu ražošanas procesā.

Kopumā situāciju darba tirgū vidējā un ilgtermiņā noteiks vairāku būtisku faktoru attīstība. Lielākā nenoteiktība joprojām izriet no ārējās vides attīstības – vājš ārējais pieprasījums var kavēt sekmīgu darba tirgus atlabšanu.

Vienlaikus Latvijas iekšējie izaicinājumi galvenokārt saistāmi ar iedzīvotāju skaita pakāpenisku samazināšanos (īpaši darbspējas vecumā), kā arī vispārējām darbaspēka novecošanās tendencēm.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas prognozēm iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā (no 15-62 gadiem) līdz 2030. gadam samazināsies par aptuveni 9%, salīdzinot ar 2015. gadu. Vienlaikus notiks izmaiņas iedzīvotāju vecumstruktūrā – palielināsies gados vecāku iedzīvotāju īpatsvars. Demogrāfiskā slodze tādējādi var palielināties par gandrīz piektdaļu.

Kopumā šīs tendences vidējā un ilgtermiņā saasinās darbaspēka nepietiekamības problēmu, kas var pastiprināt dažādu disproporciju veidošanos darba tirgū.

5.4. Nodarbinātības politika

Latvijas izvirzītais kvantitatīvais mērķis *ES 2020 stratēģijas* īstenošanas kontekstā ir līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 20-64 gadu vecuma grupā 73% apmērā (skatīt 6.1. nodaļu). Mērķa sasniegšanai plānoti politikas virzieni gan darbaspēka piedāvājuma, gan darbaspēka pieprasījuma pusē.

Latvijas nodarbinātības politikas galvenie elementi:

- darbaspēka pieprasījuma puses veicināšana – ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības stimulēšana, t.sk. darbaspēka nodokļu samazināšana, cīņa ar nedeklarēto nodarbinātību, valsts sniegtie netiešie un tiešie atbalsta pasākumi uzņēmējiem, pasākumi administratīvo šķēršļu mazināšanai, biznesa inkubatori u.c. (skatīt 6.7. un 6.8. nodaļu);
- darbaspēka piedāvājuma puses stiprināšana – bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas palielināšana darba tirgū, t.sk. prasmju pilnveidošana atbilstoši darba tirgus vajadzībām, mūžizglītības pasākumi, konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai u.tml.;
- darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma pielāgošanas procesa veicināšana, t.sk. izglītības sistēmas pilnveidošana, darba devēju organizāciju iesaiste izglītības kvalitātes pilnveidošanā, darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības prognozēšana, darba tirgus dalībnieku, t.sk. skolēnu un studentu izglītošana darba tirgus un karjeras jautājumos.

Demogrāfijas tendences liecina, ka Latvijā samazinās iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā, tāpēc turpmākajos gados **darbaspēka pieejamības jautājumi** (skatīt 5.3. nodaļu), attīstoties ekonomikai un mainoties tās struktūrai, Latvijā kļūs arvien aktuālāki. Līdz ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos Latvijā pakāpeniski palielinās pieprasījums pēc darbaspēka, un jau šobrīd atsevišķās jomās ir jūtams speciālistu trūkums. Darbaspēka trūkums nākotnē var kļūt par izaugsmi kavējošu faktoru. Tas var raisīt nepieciešamību piesaistīt papildu darbaspēku no ārzemēm. Latvijas mērķis ir panākt, lai brīvās darbavietas tiktu aizpildītas ar emigrējušajiem Latvijas valsts piederīgajiem, nevis imigrantiem no citām valstīm. Tāpēc migrācijas politikai jābūt veicinošai attiecībā pret iedzīvotājiem, kas agrāk dažādu apsvērumu dēļ ir pārcēlušies uz dzīvi ārpus Latvijas, bet labprāt vēlētos atgriezties dzimtenē, lai dzīvotu un strādātu Latvijā vai attīstītu biznesa saiknes ar Latviju, piemēram, dibinātu savu uzņēmumu, kā arī viņu ģimenes locekļiem (reemigrācijas politika).

Galvenie faktori, kas dod stimulu atgriezties Latvijā – iespējas atrast darbu un atalgojuma lielums. Stabilas ekonomikas izaugsmes nodrošināšana, jaunu darba vietu veidošanās un atalgojuma pieaugums ir galvenais priekšnosacījums emigrācijas plūsmu mazināšanai un ārvalstīs dzīvojošo tautiešu atgriešanās sekmēšanai. Taču ne mazāk būtiski ir arī citi ar sociālo aizsardzību, sadzīvi, bērnu izglītošanu saistītie apstākļi u.c.

Jāatzīmē, ka pēc Ekonomikas ministrijas iniciatīvas izstrādāts *Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016. gadam*, kas paredz sniegt atbalstu tiem valstspiederīgajiem, kuri vēlas vai jau pieņēmuši lēmumu atgriezties Latvijā (skatīt 5.1.ielikumu). Plānā iekļautie atbalsta pasākumi galvenokārt paredz:

- nodrošināt informāciju un sniegt konsultācijas (par dzīves apstākļiem, darba tirgu u.tml. jautājumiem) cilvēkiem, kuri apsver iespēju atgriezties Latvijā;
- sniegt praktisku atbalstu un mazināt grūtības, ar kurām saskaras Latvijas piederīgie un viņu ģimenes, kas atgriezušies un iekārto dzīvi Latvijā (latviešu valodas apmācības, atbalsts skolēniem integrēties skolā u.tml.);
- stiprināt saiknes ar latviešu diasporu – ekonomiskās sadarbības stiprināšana un uzturēšana, atbalsts diasporas organizācijām u.tml.

Reemigrācijas atbalsta pasākumu plānā ietvertie pasākumi aptver dažādas jomas, un tāpēc to īstenošanā ir iesaistīts plašs institūciju loks. Ekonomikas ministrija koordinē plāna īstenošanas gaitu – regulāri apkopo atbildīgo institūciju sniegto informāciju par to kompetencē esošo pasākumu izpildi, kā arī organizē tikšanās ar iesaistīto institūciju un NVO pārstāvjiem, lai pārrunātu identificētās problēmas un mēģinātu rast tām risinājumus.

Kopumā institūcijas savu iespēju robežās īsteno plānā ietvertos reemigrācijas atbalsta pasākumus. Būtisks šķērslis plāna sekmīgai ieviešanai ir bijis pasākumiem nepieciešamā finansējuma trūkums. Saskaņā ar institūciju sniegto informāciju 2014. gadā reemigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanai papildus valsts budžetā tika piešķirti 276,3 tūkst. eiro, 2015. gadam – 614 tūkst. eiro un 2016. gadam – 607,8 tūkst. eiro. Tomēr tas ir vairāk nekā divas reizes mazāk par plānoto, tāpēc saskaņā ar institūciju sniegto informāciju virkne pasākumu tiek īstenoti daļēji vai netiek īstenoti vispār (piemēram, nav noteikta institūcija, kas sniegtu konsultācijas un nodrošinātu informāciju jautājumos par pārcelšanos un uzturēšanos Latvijā, kā arī 2015. gadā Saeimā iesniegtais likumprojekts *Repatriācijas likums* neparedz izmaiņas attiecībā uz materiālās palīdzības saņēmēju loku u.c.)[1].

[1] 2016. gada marta *Pārskats par reemigrācijas atbalsta pasākumu īstenošanas gaitu*. https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/reemigracijas_atbalsta_pasakumi/

5.1. ielikums

Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016. gadam

2012. gada augustā pēc ekonomikas ministra iniciatīvas tika izveidota reemigrācijas atbalsta pasākumu plāna izstrādes darba grupa, kuras mērķis bija aptvert plašo reemigrācijas jautājumu loku un veicināt šajā procesā iesaistīto institūciju sadarbību, kā arī apzināt esošos un mērķtiecīgi izstrādāt jaunus pasākumus labvēlīgu reemigrācijas apstākļu radīšanai. Darba grupas darbā iesaistījās valsts un pašvaldību institūciju, arodbiedrību, uzņēmēju un ārzemju latviešu organizāciju pārstāvji.

Darba grupas izstrādātie priekšlikumi reemigrācijas atbalsta pasākumiem tika nodoti sabiedriskajai apspriešanai, kas notika 2012. gada novembrī sabiedrības diskusiju platformā *www.musuvalsts.lv*.

Pēc visu saņemto priekšlikumu izvērtēšanas darba grupā Ekonomikas ministrija sagatavoja Informatīvo ziņojumu par priekšlikumiem reemigrācijas atbalsta pasākumiem (MK apstiprināja 2013. gada 29. janvārī), kurā atspoguļoti darba grupas piedāvātie reemigrācijas atbalsta pasākumu virzieni labvēlīgu reemigrācijas apstākļu veidošanai.

2013. gadā Ekonomikas ministrija sadarbībā ar iesaistītajām institūcijām turpināja konkrētu reemigrācijas atbalsta pasākumu izstrādi, kuri iekļauti Reemigrācijas atbalsta pasākumu plānā 2013.-2016. gadam. Plāns tika apstiprināts MK 2013. gada 30. jūlija sēdē.

Plāna mērķis ir atbalstīt un palīdzēt tiem ārzemēs dzīvojošajiem Latvijas piederīgajiem un viņu ģimenes locekļiem, kuri apsver iespēju vai ir jau izlēmuši atgriezties un strādāt Latvijā vai vēlas dibināt savu uzņēmumu vai attīstīt biznesa saiknes ar Latviju. Plāna mērķis nav aicināt visus emigrācijā dzīvojošos nekavējoties braukt atpakaļ, rūpīgi neizvērtējot darbavietu un atalgojuma situāciju Latvijā. Plāna mērķis arī nav piedāvāt risinājumus visām gadiem ielaistām problēmām Latvijas ekonomikā, sabiedrībā un valstī kopumā.

Plānā ietverti 33 pasākumi atbilstoši astoņiem rīcības virzieniem:

- vienas pieturas principa nodrošināšana – sniegt informāciju un konsultācijas, tostarp attālināti, jautājumos par pārcelšanos un uzturēšanos Latvijā, palīdzība orientēties nepieciešamajās darbībās ar dažādajām valsts iestādēm ārvalstīs dzīvojošajiem Latvijas valsts piederīgajiem vai viņu ģimenes locekļiem;
- darba tirgus informācijas pieejamība – Nodarbinātības valsts aģentūras *CV/vakanču datu bāzes* pilnveide un popularizēšana; *CV/vakanču datubāzē* pieejama iespējami pilnīga aktuālā informācija par Latvijā nepieciešamajiem speciālistiem/vakancēm u.tml.;
- augsti kvalificēta darbaspēka piesaiste – atbalsts augstas kvalifikācijas speciālistu (ārvalstīs dzīvojošo zinātnieku un akadēmiskā personāla) piesaistei, t.sk., lai veicinātu augsti kvalificētu jauniešu atgriešanos ar ārvalstīs iegūtu izglītību, jāpārskata prasības un profesiju saraksts, kurās, strādājot Latvijā, valsts dzēš studiju kredītus u.c.;
- latviešu valodas apmācības – atbalsts latviešu valodas apmācībām pēc ierašanās Latvijā visiem Latvijas valsts piederīgā ģimenes locekļiem, izstrādāti latviešu valodas apguves materiāli, t.sk. elektroniskie mācību līdzekļi;
- sadarbības ar diasporu paplašināšana (biznesa saiknes veidošana un uzturēšana) – pasākumi diasporas pārstāvju informēšanai par aktualitātēm Latvijā un atbalsts uzņēmējiem, konsultācijas par iespējām uzsākt uzņēmējdarbību u.tml.; apzināti Latvijas diasporas uzņēmēji un profesionāļi pasaulē un veicināta to iesaiste Latvijas tautsaimniecības attīstībā; pieredzes stāstu par atgriešanos un sadarbību ar diasporu apzināšana un izplatīšana u.c.;
- atbalsts skolēniem, kas atgriežas/iekļaujas Latvijas izglītības sistēmā, kā arī šo skolēnu vecākiem – pastāvošā atbalsta mehānisma pilnveide un paplašināšana skolniekiem, kas atgriežas no ārzemēm, izglītības iestādēs skolēniem nodrošināti adaptācijas pasākumi;
- valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju un valsts uzņēmumu atvērtības sekmēšana – sekmētas caurspīdīgas personāla atlases procedūras, t.sk. izvērtējot amatu pretendentiem izvirzīto prasību (piemēram, svešvalodu) pamatotību un atbilstību darba pienākumu veikšanai, kā arī ārvalstīs dzīvojošajiem nodrošinot iespējas piedalīties darba intervijās (valsts pārvaldes institūcijās), izmantojot *web* saziņas iespējas;
- personu loka paplašināšana, kuriem iespējams pretendēt uz repatrianta statusu, lai repatrianta statusu varētu saņemt arī personas, kas izbraukušas pēc 1990. gada 4. maija un ārvalstīs nodzīvojušas vismaz 10 gadus (Saeimā iesniegts likumprojekts *Repatriācijas likums*).

Plānā arī norādīts pasākumu īstenošanai nepieciešamais finansējums, tā avoti, sagaidāmie rezultatīvie rādītāji, pasākumu īstenošanas termiņi, kā arī atbildīgās un iesaistītās institūcijas.

Bez tam kopumā risināms jautājums saistībā ar diasporas politikas pilnveidošanu, kā arī abu politiku (diasporas un reemigrācijas) pārraudzības un koordinēšanas uzlabošanu. Kopš reemigrācijas atbalsta pasākumu plāna apstiprināšanas ir izstrādāta virkne citu ministriju politikas plānošanas dokumentu, kas šobrīd daļēji dublē plāna rīcības virzienus un aktivitātes.

Latvijas Universitātes pētnieku grupa 2014. gada sākumā uzsāka īstenot ESF projektu *Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika*. Projekta mērķis bija analizēt migrācijas procesu daudzveidību un sniegt pamatotu informāciju politikas veidotājiem, lai stiprinātu latviešu diasporu, kā arī sniegtu atbalstu tautiešiem, kuri vēlas atgriezties Latvijā.[1] Šī pētnieciskā projekta ietvaros tika veikta arī šobrīd lielākā ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un valstspiederīgo aptauja, kurā piedalījās vairāk nekā 14 tūkst. respondentu. Projekts noslēdzās 2015. gada augustā. Tā galvenie rezultāti ir atspoguļoti kolektīvajā monogrāfijā *Latvijas emigrantu kopienas: ceribu diaspora*. Balstoties uz pētnieku atziņām, paredzēts izvērtēt diasporas un reemigrācijas politikas un īstenotos pasākumus un sagatavot priekšlikumus tālākai rīcībai.

Valsts nodarbinātības politika ir vērsta uz iekļaujoša darba tirgus veidošanu. 2015. gada maijā MK apstiprināja ***Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020. gadam.*** Pamatnostādņu mērķis ir sekmēt iekļaujoša darba tirgus veidošanos, pilnvērtīgi izmantojot Latvijas iedzīvotāju cilvēkresursu potenciālu, tajā skaitā mazinot bezdarba sociālās sekas, atbalstot bez darba palikušo cilvēku atgriešanos darba tirgū un sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvju pēc iespējas

[1] Informācija par projektu un tā starprezultātiem pieejama *http://migracija.lv/*

ilgu noturēšanos darba tirgū, kā arī uzlabojot darbavietu kvalitāti.

Akcentējot ilgstošā bezdarba samazināšanas nepieciešamību, tajās ir izvirzīts mērķis ilgstošā bezdarba līmeni līdz 2020. gadam un ilgtermiņā samazināt līdz 15% no visiem bezdarbniekiem un 2,5% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem.

Pasākumi tiek plānoti trīs galveno rīcības virzienu ietvaros.

Lai sekmētu iekļaujošu darba tirgu, tiek plānots:

- paplašināt pakalpojumu nodrošināšanu reģistrētajiem bezdarbniekiem atbilstoši profilēšanas rezultātā identificētajām individuālajām vajadzībām;
- paaugstināt karjeras pakalpojumu izmantošanas intensitāti karjeras plānošanas procesā;
- palielināt riska grupu bezdarbnieku iesaisti darba tirgū, risinot būtiskākos bezdarba iemeslus;
- attīstīt sociālo uzņēmējdarbību;
- palielināt reģionālās mobilitātes iespējas ekonomiskās aktivitātes veicināšanai.

Lai veicinātu līdzsvarotu darba tirgu, tiek plānots:

- paplašināt informācijas pieejamību par darba tirgus aktualitātēm;
- uzlabot darba tirgus situācijas analīzes efektivitāti;
- pilnveidot sadarbības mehānismu labāku darba tirgus rezultātu nodrošināšanai;
- paaugstināt bezdarbnieku un darba meklētāju konkurētspēju, pilnveidojot darba tirgum nepieciešamās zināšanas un prasmes;
- palielināt pašnodarbinātības un uzņēmējdarbības iespējas reģistrētajiem bezdarbniekiem;
- veicināt darbavietu kvalitātes uzlabošanos.

Savukārt nodarbinātību sekmējošas vides nodrošināšanu plānots veikt ar iekļaujošai nodarbinātībai draudzīgākas darba nodokļu un pabalstu sistēmas attīstību.

Valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku atbalsta jomā īsteno **Nodarbinātības valsts aģentūra** (NVA). Darba tirgus ietekmēšanai izmanto aktīvos un preventīvos darba tirgus pasākumus, sekmējot pasākumu mērķgrupas konkurētspēju darba tirgū.

NVA īstenoto nodarbinātības pasākumu galvenā mērķauditorija ir NVA reģistrētie bezdarbnieki. Lai arī atsevišķiem pasākumiem ir arī cita mērķauditorija, kopumā darbība ir orientēta uz bezdarbnieku apkalpošanu.

Reģistrētā bezdarba rādītāju dinamika ir atbilstoša valsts ekonomiskās attīstības rādītājiem. Pēdējos gados NVA reģistrēto bezdarbnieku skaits un reģistrētā bezdarba līmenis stabili samazinās (skatīt 5.1. nodaļu).

Aktīvās darba tirgus politikas pasākumiem piešķirtā finansējuma apmērs ir saistīts ar bezdarba situāciju. Sākot samazināties bezdarbnieku skaitam, līdzīga tendence ir darba tirgus pasākumiem piešķirtajam finansējumam.

5.16. attēls

Aktīvās darba tirgus politikas pasākumu finansējums
(milj. eiro)

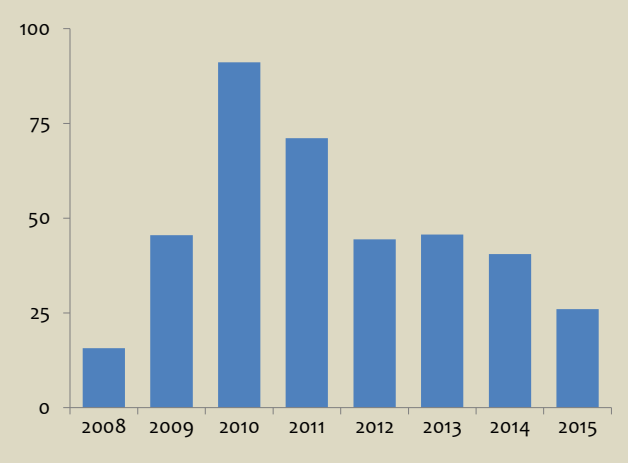

Lielākais finansējuma apmērs bija 2010. gadā – 91,1 milj. eiro. Salīdzinājumā ar to 2015. gadā finansējums ir samazinājies vairākkārt un bija 26 milj. eiro.

No kopējā finansējuma vairāk nekā 2/3 veido Eiropas Sociālā fonda finansējums.

Visvairāk finansējuma 2015. gadā tika izlietots tādiem bezdarbnieku pilnveides pasākumiem kā profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, neformālās izglītības ieguve, apmācība pie darba devēja, kā arī konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi.

Analizējot finansējuma struktūru, var redzēt, ka 47% no tā izlietots bezdarbnieku pilnveides pasākumiem, 23% – iniciatīvas Jauniešu garantija īstenošanai. Algotiem pagaidu sabiedriskiem darbiem izlietotā finansējuma īpatsvars ir 15%, atbalstītai nodarbinātībai (pasākumi noteiktām personu grupām, subsidētās darbavietas bezdarbniekiem un kompleksi atbalsta pasākumi) – 14%, un pārējiem pasākumiem izlietots 1% no kopējā finansējuma.

Pašlaik NVA īsteno šādus **aktīvos nodarbinātības pasākumus**:

- profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, neformālās izglītības ieguve;
- konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi;
- algoti pagaidu sabiedriskie darbi (2010. gadā un 2011. gadā šo pasākumu pilnībā aizvietoja pasākums *Darba praktizēšana ar stipendiju*);
- pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai;
- pasākumi noteiktām personu grupām;
- subsidētās darbavietas bezdarbniekiem;
- kompleksie atbalsta pasākumi;
- komersantu nodarbināto personu reģionālās mobilitātes veicināšana;
- apmācība pie darba devēja.

Ekonomiskās izaugsmes gados pieprasījums pēc aktīviem nodarbinātības pasākumiem bija mazinājies, bet 2009. gadā sakarā ar būtisko bezdarba pieaugumu tas ievērojami pieauga. Uzlabojoties darba tirgus situācijai, nākamajos gados aktīvo nodarbinātības pasākumu izmantošana nepārtraukti samazinās.

5.17. attēls

Aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistītās personas*
(tūkstošos)

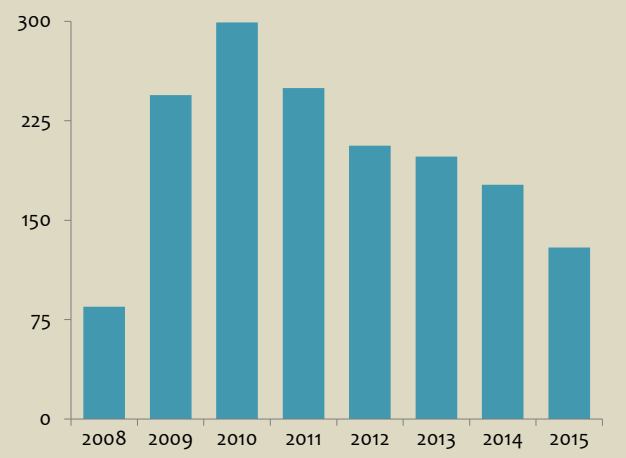

* viena persona var tikt iesaistīta vairākās aktivitātēs

2010. gadā bija lielākais aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistīto skaits – 299,2 tūkst. personu. 2015. gadā to skaits veidoja 129,3 tūkst. un 2016. gada 1. ceturksnī – 34,9 tūkst. personu (viena persona var tikt iesaistīta vairākās aktivitātēs).

Apmācību pasākumu ietvaros bezdarbniekiem piedāvātās apmācību programmas tiek izvēlētas atbilstoši Apmācības komisijas priekšlikumiem vai pēc darba devēja rakstiska pieprasījuma.

Darba tirgus disproporciju mazināšanai profesiju griezumā darba tirgus pasākumi ir izmantojami ierobežotā apmērā. No īstenotajiem apmācību pasākumiem disproporciju mazināšanai darba tirgū tiešā veidā izmantojams pasākums *Profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana*. Tā ietvaros bezdarbniekam tiek dota iespēja apgūt jaunas profesionālās zināšanas, iegūstot vai pilnveidojot profesionālo kvalifikāciju. Šobrīd tiek piedāvāts apgūt tikai vidējās kvalifikācijas profesijām atbilstošas zināšanas.

Pārējie apmācību pasākumi uztverami kā atbalsts papildu zināšanu iegūšanai konkurētspējas paaugstināšanai darba tirgū. Neformālās izglītības programmu mērķauditorija ir gan bezdarbnieki, gan darba meklētāji.

NVA īstenotās karjeras konsultācijas uzskatāmas kā **preventīvs bezdarba samazināšanas pasākums.** Karjeras konsultāciju pakalpojumi 2010. gadā sniegti 78,4 tūkst., 2011. gadā – 47,7 tūkst., 2012. gadā – 67,1 tūkst., 2013. gadā – 44,1 tūkst., 2014. gadā – 45,6 tūkst., 2015. gadā – 68,3 tūkst. personu, t.sk. 30,8 tūkst. *Jauniešu garantijas* ietvaros, 2016. gada 1. ceturksnī – 20,3 tūkst., no tiem 19,4 tūkst. bezdarbnieku un darba meklētāju, t.sk 2,5 tūkst. ilgstošie bezdarbnieki un 8,2 tūkst. *Jauniešu garantijas* ietvaros.

Pielāgojoties darba tirgus situācijas izmaiņām, 2015. gadā ir notikušas šādas izmaiņas aktīvo darba tirgus politikas pasākumu īstenošanā.

Pilnībā darbību uzsākusi iepriekšējā gadā izveidotā bezdarbnieku profilēšanas sistēma darbam ar bezdarbniekiem, lai katram bezdarbniekam tiktu sniegti tieši viņam atbilstoši pakalpojumi. Profilēšana veicina efektīvu un mērķtiecīgu NVA piedāvāto pakalpojumu piemērošanu, lai saīsinātu atrašanās ilgumu bezdarba situācijā un novērstu potenciālos riskus, kas varētu kavēt veiksmīgu atgriešanos darba tirgū. 2015. gada beigās bija profilēta lauvastiesa no visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem – 92 procenti.

Īpaša uzmanība tiek pievērsta jauniešu nodarbinātības veicināšanai. Pēc piecu gadu pārtraukuma 2014. gadā tika atjaunots skolēnu vasaras nodarbinātības pasākums. Tādējādi skolēniem ir iespēja apgūt pirmās profesionālās darba iemaņas, kā arī gūt priekšstatu par turpmāko profesionālo izvēli.

Izmantojot valsts atbalstu, skolēni vecumā no 15 līdz 20 gadiem, kuri mācās vispārējās, speciālās vai profesionālās izglītības iestādēs, var vasaras brīvlaikā strādāt. Pasākuma ietvaros no valsts līdzekļiem sedz skolēna darba algu 50% apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas. 2015. gadā pasākumā tika iesaistīti 3,8 tūkst. skolēnu: 2152 meitenes un 1652 zēni. Pasākumā visaktīvāk iesaistījās skolēni vecumā no 15 līdz 17 gadiem.

Pasākuma *Apmācība pie darba devēja* īstenošana atsākta 2015. gadā. Tas tiek organizēts, lai veiktu darba devējam vajadzīgā darbinieka praktisko sagatavošanu, organizējot apmācību pie darba devēja. Praktiskā apmācība ilgst 6 mēnešus, pēc kuras darbavieta jānodrošina vismaz 6 mēnešus.

Jauniešu bezdarba mazināšanai Latvija aktīvi iesaistās ES iniciatīvas *Jauniešu garantija* īstenošanā. Pasākumi *Jauniešu garantijas* īstenošanai Latvijā tiek īstenoti laika posmā no 2014. gada līdz 2018. gadam. Kopējais finansējums *Jauniešu garantijas* pasākumu īstenošanai ir 66,7 milj. eiro.

Jau kopš 2014. gada sākuma jaunieši 15-24 gadu vecumā, kuri nemācās vai nestrādā, var saņemt nepieciešamo atbalstu nodarbinātības, apmācību vai izglītības pasākumu veidā. Atsevišķus pasākumus piedāvā jauniešiem vecumā 13-15 gadi un 25-29 gadi. Noteikts, ka mērķgrupas jaunietis garantijas ietvaros ne vēlāk kā pēc četriem mēnešiem kopš mācību pārtraukšanas vai bezdarbnieka statusa iegūšanas varēs saņemt atbalstu iesaistei darba tirgū.

Iniciatīvā *Jauniešu garantija* 2014. gadā iesaistījušies 24445 jaunieši (pabeigušo skaits ir 23 468), 2015. gadā – 26787 jaunieši, t.sk. 1018 pārejošās personas no iepriekšējā gada (pabeigušo skaits ir 25186), 2016. gada 1. ceturksnī – 4838 jaunieši, t.sk. 874 pārejošās personas no iepriekšējā gada (pabeigušo skaits ir 3085).

Kopumā *Jauniešu garantijas* pasākumiem izlietotais finansējums 2014. gadā bija 4,7 milj. eiro, no kuriem ES fondu līdzfinansējums veidoja 4 milj. eiro. 2015. gadā kopumā tika izlietoti 14 milj. eiro, t.sk. ES fondu finansējums 12 milj. eiro.

Sociālais dialogs ir nozīmīgs elements nodarbinātības politikas ieviešanā. LDDK un LBAS ir iesaistīta sociālā dialoga uzlabošanā kā valsts, tā reģionālā un sektoru līmenī. Nodarbinātības partnerībā iekļaujas arī citi partneri, tostarp Latvijas pašvaldības un Latvijas Pašvaldību savienība.

Jaunais *Arodbiedrību likums* stājās spēkā 2014. gada nogalē. Tas tika izstrādāts, lai pilnveidotu un modernizētu arodbiedrību darbības tiesisko regulējumu. Ar to tiek regulēti vispārīgie principi arodbiedrību un to apvienību dibināšanā un darbībā, kā arī sadarbībā ar darba devējiem, valsti un pašvaldībām.

Būtisks darba attiecību aspekts ir **drošība darbā**, veicinot apstākļus drošai un veselībai nekaitīgai darba videi.

Darba apstākļu uzlabošanai un nelaimes gadījumu darbā un arodslimību skaita samazināšanai ir izstrādāta ES stratēģija drošībai un veselības aizsardzībai darbā no 2014. līdz 2020. gadam. Jauno stratēģiju EK publicēja 2014. gada jūnijā. Galvenie uzdevumi ES līmenī ir:

- uzlabot pašreizējo drošības un veselības aizsardzības darbā prasību īstenošanu dalībvalstīs, it īpaši veicinot mikrouzņēmumu un mazo uzņēmumu spēju ieviest lietderīgus un efektīvus riska novēršanas pasākumus;
- uzlabot ar darbu saistītu slimību profilaksi, īpašu uzmanību pievēršot esošajiem, jaunajiem un potenciālajiem riskiem;
- ņemt vērā ES darbaspēka novecošanos.

Darba aizsardzības jomā 2016. gada sākumā ir apstiprināti divi politikas plānošanas dokumenti: *Darba aizsardzības politikas pamatnostādnes 2016.–2020. gadam* un *Darba aizsardzības jomas attīstības plāns 2016.–2018. gadam*. To mērķis ir nodrošināt drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi un tādējādi veicināt kvalitatīvu darba vietu veidošanu un nodarbināto darba mūža pagarināšanos.

Pamatnostādnes paredzēts īstenot šādos rīcības virzienos:

- sabiedrības informēšana;
- darba aizsardzības prasību efektīvas ieviešanas veicināšana;
- nodarbināto veselības aizsardzības veicināšana;
- darba aizsardzības jomas uzraudzība un kontrole;
- drošas darba vides nodrošināšana nestandarta nodarbinātības formu ietvaros, kā arī pašnodarbināto darbā.

Plānā konkretizēti veicamie pasākumi pamatnostādņu īstenošanai laika periodā no 2016.-2018. gadam. Uzlabojoties darba apstākļiem Latvijas uzņēmumos, paredzēts, ka paaugstināsies par darba aizsardzības prasībām labi informēto iedzīvotāju skaits. Bez tam samazināsies smagos nelaimes gadījumos darbā cietušo un letālos nelaimes gadījumos darbā bojā gājušo kopējais skaits, kā arī samazināsies arodslimnieku skaits vecuma grupā līdz 44 gadiem.

Latvijā darba drošības jomā tiek turpināta administratīvā sloga samazināšana.

2015. gada aprīlī MK apstiprināja izmaiņas vairākos darba aizsardzības noteikumos. Ar to tiek precizētas prasības ķīmisko vielu marķēšanā un klasifikācijā. Vienlaikus apstiprināti precizējumi darba vides faktoros un darbos, kuri var radīt risku grūtniecēm un sievietēm, kuras baro bērnu ar krūti. Tāpat precizēts darbu saraksts, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, jo īpaši, ja darbā paredzēta saskare ar ķīmiskām vielām un maisījumiem.

2015. gada oktobrī Ministru kabinets apstiprināja darba aizsardzības prasības nodarbināto aizsardzībai pret elektromagnētiskā lauka radīto risku darba vidē. Tie nosaka prasību minimumu nodarbināto aizsardzībai pret risku, ko rada elektromagnētisko lauku iedarbība darba laikā. Jaunās prasības stāsies spēkā 2016. gada 1. jūlijā.

Latvijā atsevišķās nozarēs ir relatīvi augsts **nedeklarētās nodarbinātības** līmenis, vairojot negodīgu konkurenci un mazinot darbinieku sociālo drošību.

Apzinoties šo jautājumu risināšanas turpināšanas nepieciešamību, kopš 2014. gada rudens darbojas augsta līmeņa Ēnu ekonomikas apkarošanas padome, kuru vada Ministru prezidents. Padomes sastāvā ir iekļauti ministri, iesaistīto institūciju vadītāji un sociālie partneri. Padomes funkcijas ir koordinēt ēnu ekonomikas apkarošanas politikas plānošanas dokumentu projektu izstrādi un koordinēt un pilnveidot sadarbību ēnu ekonomikas apkarošanā, lai nodrošinātu minēto darbību efektivitāti.

Finanšu ministrija turpina pilnveidot izstrādāto Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas mazināšanai 2016.-2020. gadam projektu, kurā tiek izvērtēti un iekļauti ministriju un sociālo partneru priekšlikumi ēnu ekonomikas mazināšanai. Pasākumi tiek izstrādāti tādās jomās kā uzlabojumi nodokļu politikā, administratīvā sloga mazināšana, efektīvs valsts līdzekļu izlietojums un korupcijas mazināšana, efektīva kontrole un sodu piemērošana, kā arī uzņēmēju un sabiedrības iesaiste.

Darba tirgus attīstības kontekstā svarīga loma ir izglītības sistēmai, īpaši akcentējot **mūžizglītības** nozīmi. Mūžizglītības principa ieviešana ir akcentēta arī Latvijas nacionālajā reformu programmā *ES 2020 stratēģijas* īstenošanai.

Latvija ir apņēmusies veicināt iedzīvotāju zināšanu, prasmju un kompetences nepārtrauktu pilnveidošanu un attīstību, nodrošinot mūžizglītības pieejamību, lai 2020. gadā 15% no iedzīvotājiem (25-64 gadu vecumā) būtu nepārtraukti iesaistīti mācīšanās procesā.

Mūžizglītības rādītāju dinamika pēdējo gadu periodā liecina, ka ir nepieciešams mērķtiecīgāk īstenot pieaugušo izglītības aktivitātes.

Pieaugušo iedzīvotāju piedalīšanās mūžizglītībā rādītāji pēdējos gados pasliktinās. 2015. gadā mūžizglītībā bija iesaistīti 5,5% no iedzīvotājiem vecumā no 25 līdz 64 gadiem. Rādītājs ir palicis iepriekšējā gada līmenī.

Mūžizglītības principa ieviešana tiek īstenota vairākos virzienos:

- sadarbības sekmēšana un koordinācijas nodrošināšana starp pieaugušo izglītībā iesaistītajiem partneriem;
- nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras izstrāde un tās līmeņu pielīdzināšana Eiropas kvalifikāciju struktūrai;
- ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto zināšanu, prasmju un profesionālās kompetences novērtēšanas nodrošināšana;
- otrās iespējas izglītības piedāvājums kā kompensējošs mehānisms izglītību priekšlaicīgi pametušo skaita samazināšanai;
- atbalsts darbinieku kvalifikācijas pilnveidošanai atbilstoši darba devēju prasībām, kas nepieciešams nodarbināto apmācībām nozaru ietvaros.

6. EKONOMISKĀ POLITIKA UN STRUKTŪRPOLITIKAS PRIORITĀTES

6.1. "*Eiropa 2020*" stratēģija un *Latvijas nacionālā reformu programma*

6.1.1. „*Eiropa 2020*" stratēģija un tās virzība

2010. gada 3. martā EK publicēja komunikāciju *Eiropa 2020: stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei,* kurā tika izklāstīts EK redzējums par „*Eiropa 2020"* stratēģiju.

2010. gada 17. jūnijā Eiropadome formāli apstiprināja „*Eiropa 2020"* stratēģiju un tās galvenos elementus: ES līmeņa kvantitatīvos mērķus 2020. gadam, *Integrētās vadlīnijas* (tiek izstrādātas saskaņā ar *Līguma par ES darbibu* 121. un 148. pantu, satur galvenos ekonomiskās un nodarbinātības politikas virzienus, kā arī kalpo par pamatu ES dalībvalstu nacionālo reformu programmu izstrādei) un vienojās, ka ES dalībvalstīm sadarbībā ar EK ir jāizstrādā nacionālās reformu programmas un jāiesniedz tās EK līdz 2011. gada aprīļa beigām vienlaicīgi ar *Stabilitātes* vai *Konverģences programmām* (tiek izstrādātas un īstenotas *Stabilitātes un izaugsmes pakta* prasību izpildei).

6.1. attēls

ES dalībvalstu nacionālo reformu programmu un *Stabilitātes* vai *Konverģences programmu* uzraudzības mehānisms

„Eiropa 2020" stratēģijas kvantitatīvie mērķi		
„Eiropa 2020" stratēģijas Integrētās vadlīnijas		*Stabilitātes un izaugsmes pakts*
Makroekonomiskā uzraudzība	Tematisko jomu koordinācija	Fiskālā uzraudzība
Nacionālais līmenis	Nacionālās reformu programmas	*Stabilitātes* vai *Konverģences programmas*
ES līmenis	EK *Ikgadējais ziņojums par izaugsmi* Ikgadējās rekomendācijas ES vadošās iniciatīvas un atbalsta pīlāri (t.i., iekšējais tirgus, tirdzniecība un ārējā politika, ES finansiālais atbalsts)	

„Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanas uzraudzība sastāv no diviem pīlāriem (skatīt 6.1. attēlu) – makroekonomiskās un tematiskās uzraudzības (tiek vērtētas ES dalībvalstu nacionālās reformu programmas „*Eiropa 2020"* stratēģijas īstenošanai un to atbilstība *Integrētajām vadlīnijām*), kā arī fiskālās uzraudzības (tiek vērtētas ES dalībvalstu *Stabilitātes* vai *Konverģences programmas* un to atbilstība *Stabilitātes un izaugsmes paktam*).

2014. gada 5. martā EK publicēja Paziņojumu *„Eiropa 2020" stratēģijas gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei novērtējums.* Paziņojuma mērķis ir novērtēt pirmos rezultātus un mācības, kas gūtas „Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanas četros gados, un paust viedokli par to, kādai jābūt „Eiropa 2020" stratēģijai nākotnē. Lai apzinātu un apkopotu visu ieinteresēto pušu viedokļus, no 2014. gada 5. maija līdz 31. oktobrim notika EK iniciēta minētā Paziņojuma sabiedriska apspriešana. Šobrīd EK turpina analizēt "Eiropa 2020" izvērtējumu un izstrādāt nākotnes plānu.

Eiropas semestris kopš 2011. gada 1. janvāra notiek katru gadu, lai izvērtētu ekonomisko situāciju ES kopumā un ES dalībvalstīs, kā arī piedāvātu rekomendācijas ES dalībvalstīm to ekonomiskās politikas īstenošanai un stiprināšanai.

„Eiropa 2020" stratēģija un ES dalībvalstu nacionālās reformu programmas un *Stabilitātes* vai *Konverģences programmas* ir galvenais elements ES dalībvalstu ekonomiskās politikas koordinācijā un uzraudzībā ES līmenī Eiropas semestra ietvaros (skatīt 6.2. attēlu).

ES līmenī tiek veikta abu programmu daudzpusējā uzraudzība *(multilateral surveillance)*, uz kuru balstoties EK ir tiesības izteikt brīdinājumu *(policy warning)*, ja kādas ES dalībvalsts ekonomiskā politika neatbilst ES *Integrētajām vadlīnijām* un ES līmenī nospraustajiem mērķiem. Nacionālajām reformu programmām ir arī saikne ar ES budžetu, jo daļa no to pasākumiem tiek līdzfinansēta no ES budžeta.

6.2. attēls

Eiropas semestris: ES un dalībvalstu partnerība

	Novembris-Februāris	Marts	Aprīlis	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Septembris-Oktobris
Eiropas Komisija	Ikgadējais izaugsmes ziņojums un Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojums Rekomendāciju publicēšana Eirozonai	Vienots analītisks dokuments par katru dalībvalsti (reformu programma un nesabalansētība)		Valstij adresēto rekomendāciju publicēšana			**Pārskats ES līmenī**
Eiropadome / Padome	Diskusijas				Rekomendāciju apspriešana	Rekomendāciju apstiprināšana	
Eiropas Parlaments	Diskusijas						
Dalībvalstis			Nacionālo reformu programmu un *Stabilitātes* vai *Konverģences programmu* apstiprināšana un iesniegšana EK				**Lēmumi nacionālajā līmenī**

2016. gada 26. februārī EK par 27 dalībvalstīm sagatavoja Ziņojumu par ES dalībvalsti, tajā skaitā par Latviju *(Country Report Latvia 2016)* (skatīt 6.1. ielikumu).

Ziņojums galvenokārt koncentrējas uz progresa izvērtējumu par 2015. gada ES Padomes rekomendāciju izpildi un 19 valstu gadījumā Ziņojums ietver arī *Padziļinātā pārskata ziņojumu (In-depth review)*, kas ir sagatavots makroekonomiskās nesabalansētības novēršanas procedūras ietvaros.

6.1. ielikums

2016. gada *Ziņojums par Latviju (Country Report Latvia 2016)*

Ziņojumā par Latviju ir izvērtēta Latvijas tautsaimniecības attīstība un perspektīvas, ņemot vērā EK 2015. gada 26. novembrī publicēto *Ikgadējo ziņojumu par izaugsmi*, ar kuru tika uzsākts 2016. gada Eiropas semestris. Tāpat arī *Ziņojumā par Latviju* ir apskatīta rīcība dažādās politikas jomās kopš 2015. gada vidus, sevišķi saistībā ar valsts sasniegto progresu 2015. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē.

Saskaņā ar EK vērtējumu *Ziņojumā par Latviju* tiek pausts, ka kopumā Latvijā rekomendāciju izpildē ir vērojams ierobežots (vājš) progress, kas pēc EK ieviestā vērtējuma skalas nozīmē, ka Latvija ir paziņojusi par dažiem pasākumiem, lai izpildītu rekomendācijas, bet tie šķiet nepietiekami un/vai to pieņemšana/īstenošana ir apdraudēta.

Piemēram, EK vērtējumā Latvijai ir bijis neliels progress profesionālās izglītības jomā, augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešanā, finansējuma zinātnei koncentrēšanā, sociālās palīdzības saņēmēju nodarbināšanā, tieslietu sistēmas efektivitātes uzlabošanā un izvairīšanās no nodokļu nomaksas mazināšanā. Eiropas Komisijas skatījumā ierobežots progress ir bijis attiecībā uz sociālās palīdzības reformu ieviešanu un pabalstu atbilstību, augstā nodokļu sloga samazināšanu personām ar zemiem ienākumiem, novirzot to uz citiem avotiem, kam ir mazāka negatīvā ietekme uz izaugsmi, kā arī veselības aprūpes reformu īstenošanā un maksātnespējas administratoru atbildības palielināšanā. Savukārt progress nav bijis attiecībā uz tiesību aktu uzlabošanu valsts pārvaldes jomā.

Ziņojumā par Latviju konstatētas arī problēmas un izaicinājumi:

- Nodokļu ieņēmumu struktūra ierobežo ekonomikas izaugsmi un sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu. Augsts nodokļu slogs zemu atalgotiem darba ņēmējiem kavē oficiālo nodarbinātību. Tikai nelielā apmērā tiek izmantots potenciāls, ko sniedz izaugsmi veicinoša nodokļu politika, novirzot uzsvaru no nodokļu uzlikšanas darbaspēkam uz patēriņa, vides un īpašuma nodokļiem.
- Paredzams, ka minimālā ienākumu līmeņa reforma uzlabos sociālās palīdzības pabalstu atbilstību. No 2017. gada valsts mērogā ir paredzēts ieviest minimālā ienākumu līmeņa robežvērtību, taču vēl nav pieņemts lēmums par budžeta finansējumu.
- Ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei ļoti būtiski ir nodrošināt labi kvalificēta darbaspēka pieejamību. Situācijā, kad sarūk darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits, pieprasījums pēc darbaspēka samazina bezdarba līmeni, taču algu pieaugums ir lielāks nekā ražīguma kāpums.
- Ir izstrādāta tirgus prasībām atbilstoša izglītības, pētniecības un inovācijas sistēma, taču tā vēl nav pilnībā īstenota. Augstākās izglītības ieguvēju īpatsvars Latvijā pārsniedz ES vidējo rādītāju, taču joprojām ir grūti nodrošināt pietiekamu skaitu absolventu zinātnesietilpīgās nozarēs un piesaistīt ārvalstu studentus.
- Latvija ievērojami atpaliek no pārējām dalībvalstīm iedzīvotāju vispārējās veselības ziņā. Piekļuve veselības aprūpei joprojām ir būtiska problēma, kam par iemeslu ir mazais valsts finansējums un lielie tiešie maksājumi, kurus iedzīvotāji maksā paši. Nepietiekams finansējums pagarina pacientu rindas, un neapmierinātās vajadzības pēc veselības aprūpes Latvijā ir vislielākās ES.

6.1. ielikuma turpinājums

- Ieguldījumus kavē nestabilā ārējā vide un trūkumi ieguldījumu aizsardzībā. Ieguldījumi ar Krieviju saistītajos uzņēmumos ir apturēti. Aizvien mazāks darbspējīgo cilvēku skaits vājina Latvijas pievilcību ieguldījumiem. Turklāt vājā maksātnespējas administratoru uzraudzība, zemie atgūšanas rādītāji maksātnespējas lietās un valsts pārvaldes neefektivitāte attur no ieguldījumu veikšanas Latvijā. Arī ēnu ekonomikas apmērs, kaut arī samazinās, kropļo konkurenci un neveicina ieguldījumus vai inovācijas.
- Energoapgādes drošība ir atkarīga no ieguldījumiem starpsavienojumos un efektīvas resursu izmantošanas. Elektroenerģijas tirgus ir pilnībā atvērts kopš 2015. gada, taču pilnīgu labumu no tā varēs gūt tikai pēc tam, kad būs ieviesti pietiekami reģionālie starpsavienojumi. Gāzes tirgus liberalizācija, kas jāpabeidz līdz 2017. gada aprīlim, virzās uz priekšu. Atjaunojamo energoresursu un koģenerācijas, kuras pamatā ir fosilais kurināmais, atbalsta sistēma ir kļuvusi aizvien sarežģītāka un dārgāka.
- Neefektīva valsts pārvalde un neatbilstoša publiskā infrastruktūra negatīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi. Atalgojums publiskajā sektorā ir vāji saistīts ar gūtajiem rezultātiem. Latvija ir atkarīga no ES finansējuma, lai modernizētu publisko infrastruktūru, taču vairāki projekti ir nonākuši grūtībās sliktas projektu vadības dēļ.

EK *Ikgadējais ziņojums par izaugsmi (Annual Growth Survey)* ir svarīgs elements Eiropas semestra procesā, jo ar tā publicēšanu tiek uzsāktas diskusijas dažādos ES Padomes formātos Eiropas semestra sākumā (skat. 6.2. ielikumu). Šo diskusiju rezultātā ES dalībvalstis vienojas par galvenajām ekonomiskās politikas prioritātēm, kuras tām jāņem vērā, atjaunojot nacionālās reformu programmas, *Stabilitātes* vai *Konvergences programmas*.

6.2. ielikums

2016. gada *ziņojums par izaugsmi*

EK publicēja *2016. gada ziņojumu par izaugsmi (Annual Growth Survey)* 2015. gada 26. novembrī vienlaicīgi ar citiem svarīgiem dokumentiem, proti, *Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumu (Alert Mechanism Report)*, *Vienotu nodarbinātības ziņojumu (Joint Employment Report)*, ES Padomes rekomendācijām Eirozonai, kā arī Regulas priekšlikumu, ar ko izveido Strukturālo reformu atbalsta programmu.

2016. gada ziņojumā par izaugsmi tiek apskatīta ekonomikas un sociālā situācija Eiropā un noteiktas politikas prioritātes ES kopumā. Ar to tiek uzsākts jauns Eiropas ekonomikas politikas koordinācijas cikls – Eiropas semestris, kas nodrošina ES dalībvalstu ekonomikas politiku koordināciju, lai veicinātu izaugsmi un darbavietu izveidi.

2016. gada ziņojums par izaugsmi norāda, ka ES ekonomikā ir vērojama mērena atveseļošanās, vienlaikus ziņojumā tiek paredzēts, ka ekonomiskās aktivitātes temps pakāpeniski paātrināsies.

Līdztekus augstāk minētajam *2016. gada ziņojums par izaugsmi* arī pauž nostāju, ka ES ekonomikā attīstības rādītāji, sociālie apstākļi un reformu īstenošana vēl arvien ir nevienmērīga. Tiek norādīts, ka pamatproblēmas ir augsts ilgstošā bezdarba līmenis un jauniešu bezdarbs, lēns produktivitātes pieaugums, kā arī liels privātā un publiskā parāda līmenis.

Lai risinātu minētās problēmas, EK *2016. gada ziņojumā par izaugsmi* nāk klajā ar risinājumiem, kas ir balstīti uz trim integrētiem pīlāriem (prioritātēm):

1. Investīciju atjaunošana.
2. Strukturālo reformu turpināšana, lai modernizētu ekonomiku.
3. Atbildīga fiskālā politika.

ES ekonomikas un sociālajā politikā 2016. gadā trīs galveno pīlāru (prioritāšu) ietvaros ieteiktie risinājumi ir šādi:

- ***investīciju atjaunošana*** – jāturpina aktīva *Investīciju plāna Eiropai (Investmen Plan for Europe)* īstenošana un jāveicina valsts un institūciju iesaiste tajā; jāpabeidz *Banku savienības (Banking Union)* izveide; jāpaātrina *Kapitāla tirgu savienības (Capital Markets Union)* izveide; jāievieš mūsdienīgs un efektīvs regulējums maksātnespējas un uzņēmumu bankrota gadījumu risināšanai; ieguldījumu prioritātēm jāaptver ne tikai tradicionālā infrastruktūras joma, bet arī tādas jomas kā cilvēkkapitāls un sociālie ieguldījumi;
- ***strukturālo reformu turpināšana, lai modernizētu ekonomiku*** – pakāpeniski jāizstrādā un praksē jāievieš ekonomikas un sociālās attīstības salīdzinošā novērtējuma kritēriji *(benchmarking)*; valsts un pašvaldību iestādēm jāveicina jauniešu nodarbinātība; jāievieš līgums par integrāciju darbā un vienots kontaktpunkts; ar darbaspēku saistītie nodokļi un pabalstu sistēma ir jāizstrādā un jāīsteno, lai veicinātu investīcijas un nodarbinātību; atalgojums jāattīsta atbilstoši produktivitātei; jāturpina modernizēt un vienkāršot nodarbinātības aizsardzības tiesību akti; jānodrošina atvērti un konkurētspējīgi preču un pakalpojumu tirgi; jāveido piemērota un labvēlīga uzņēmējdarbības un uzraugošā vide un jāstiprina partnerības starp uzņēmumiem un augstskolām; jānodrošina pietiekama administratīvā kapacitāte un fokusēšanās uz e-iepirkumu plašāku izmantošanu un korupcijas apkarošanu; jānodrošina ātra tiesvedība, jārisina tiesā neizskatīto lietu uzkrāšanās, jāpastiprina tiesu neatkarības nodrošināšanas pasākumi, jāuzlabo tiesu sistēmas kvalitāte;
- ***atbildīga fiskālā politika*** – dalībvalstu līmenī jāsaglabā atbildīga fiskālā politika, kas ir saskaņā ar kopīgiem fiskāliem noteikumiem. Tas ietver arī izaugsmei un pašu kapitālam labvēlīgas fiskālās konsolidācijas turpināšanu daudzās valstīs; jānodrošina efektīva un izaugsmi veicinoša nodokļu sistēma, kas ietver nodokļu novirzīšanu no darbaspēka; jāturpina mazināt negodprātīgu nodokļu optimizāciju *(aggressive tax planning)*, nodokļu izkrāpšanu, izvairīšanos no nodokļu maksāšanas; jāmodernizē pensiju, veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes sistēma, lai nodrošinātu tās efektīvu reaģēšanu uz riskiem visa dzīves cikla garumā.

2011. gada 13. decembrī spēkā stājās jauni ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumi (tā saucamā „sešpaka"), kas sastāv no piecām regulām un vienas direktīvas. Ar šo jauno noteikumu pieņemšanu ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai (*excessive deficit procedure*) tika izveidota arī makroekonomiskās nesabalansētības procedūra (*macroeconomic imbalances procedure*), kuras mērķis ir laicīgi identificēt (ar agrās brīdināšanas mehānisma (*alert mechanism*) izveidotā rādītāju saraksta (*scoreboard*) palīdzību) un koriģēt makroekonomiskās nesabalansētības (piemēram, augstu tekošā konta deficītu u.c.) – skatīt 6.3. ielikumu. Tā kā ES

dalībvalstu nacionālās reformu programmas ir vērstas uz galveno strukturālo reformu īstenošanu, tās palīdz jau laicīgi novērst pārmērīgo budžeta deficītu un makroekonomisko nesabalansētību.

6.3. ielikums

Agrās brīdināšanas mehānisms (alert mechanism) un rādītāju saraksts (scoreboard)

EK katru gadu publicē *Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumu*, kurā tiek analizēta ES dalībvalstu situācija pēc noteiktiem rādītājiem un to sliekšņiem:

- trīs gadu tekošā konta bilances slīdošais vidējais % no IKP ar slieksni +6% no IKP un -4,6% no IKP;
- neto starptautiskās investīcijas % no IKP ar slieksni -35% no IKP;
- piecu gadu procentuālās izmaiņas valsts eksporta tirgus daļā pasaulē ar slieksni -6%;
- trīs gadu procentuālās izmaiņas vienas vienības darbaspēka izmaksās ar slieksni +9% eirozonas valstīm un +12% ne-eirozonas valstīm;
- trīs gadu procentuālās izmaiņas reālajā efektīvajā valūtas kursā pret citām 42 tirdzniecības partnervalstīm, kas ir koriģēts pēc patēriņa cenu indeksa ar slieksni +/-5% eirozonas valstīm un +/-11% ne-eirozonas valstīm;
- privātā sektora parāds ar slieksni 133% no IKP;
- privātajam sektoram izsniegtie kredīti ar slieksni 14% no IKP;
- ikgadējās izmaiņas mājokļu cenās pret *Eurostat* patēriņa deflatoru ar slieksni 6%;
- valdības parāds ar slieksni 60% no IKP;
- trīs gadu bezdarba līmeņa slīdošais vidējais ar slieksni 10%;
- ikgadējās izmaiņas kopējās finanšu sektora saistībās ar slieksni 16,5%;
- trīs gadu izmaiņas iedzīvotāju (15-64 gadi) aktivitātes līmenī ar slieksni -0,2 procentpunkti (iekļauts 2015. gadā);
- trīs gadu izmaiņas ilgstošā bezdarba līmenī ar slieksni 0,5 procentpunkti (iekļauts 2015. gadā);
- trīs gadu izmaiņas jauniešu bezdarba līmenī ar slieksni 0,2 procentpunkti (iekļauts 2015. gadā).

Ja kādas ES dalībvalsts situācija kādā no rādītājiem pārsniedz noteikto slieksni, EK veic padziļināto analīzi, publicējot par to *Padziļinātā pārskata ziņojumu (In-depth review)*.

2016. gada Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumā EK ir identificējusi kopumā 18 ES dalībvalstis (Beļģija, Bulgārija, Vācija, Francija, Horvātija, Itālija, Ungārija, Īrija, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Spānija, Slovēnija, Somija, Zviedrija, Lielbritānija, Igaunija un Austrija), kurām nepieciešams veikt padziļināto analīzi, lai sīkāk izvērtētu nelīdzsvarotības pieaugumu vai samazinājumu un ar to saistītos riskus. Atzīmējams, ka padziļināta analīze pirmo reizi tika gatavota par Igauniju, izvērtējot ar pieprasījuma palielināšanos saistītos riskus un ievainojamību, kā arī par Austriju, padziļināti izvērtējot ar finanšu sektoru saistītos riskus un ievainojamību. Savukārt ES dalībvalstīm, kas saņem finansiālo palīdzību (piemēram, Grieķija un Kipra), nesabalansētības uzraudzība un korektīvo pasākumu pārraudzība notiek saistībā ar šo valstu programmām.

Attiecībā uz pārējām ES dalībvalstīm EK neveica papildu analīzi saistībā ar makroekonomikas nesabalansētības novēršanas procedūru. Pēc EK vērtējuma makroekonomikas izaicinājumi Čehijā, Dānijā, Latvijā, Lietuvā, Luksemburgā, Maltā, Polijā un Slovākijā netiek uzskatīti par makroekonomikas nesabalansētību izraisošajiem.

Vienlaikus EK norāda, ka rūpīga uzraudzība un politikas koordinācija pastāvīgi ir vajadzīga visās ES dalībvalstīs, lai varētu identificēt jaunus riskus un ierosināt politikas, kas sekmē izaugsmi un nodarbinātību.

2016. gada Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumā tika norādīts, ka kopumā riski, kas izriet no ievainojamības vai tendencēm, kas, iespējams, var veicināt makro-finansiālu nestabilitāti vai haotiskas korekcijas, pastāv lielākajā daļā dalībvalstu un tie ir šādi:

- ārējā sektorā negatīvs starptautisko investīciju bilances saldo: Rumānija, Polija, Latvija, Lietuva, Slovākija, Čehija;
- liels un pastāvīgs tekošā konta pārpalikums: Vācija, Nīderlande;
- liels valsts parāds un potenciālās izaugsmes vai konkurētspējas samazināšanās tendences: Itālija, Francija, Beļģija;
- neilgtspēja un ievainojamība noteiktās nozarēs: Zviedrija (ilgstošs mājokļu cenu un mājsaimniecību parāda pieaugums), Nīderlande (augsts mājsaimniecību parāds), Lielbritānija (mājokļu cenu pieaugums), Austrija (finanšu sektora lielā atkarība no ārvalstu notikumiem un ietekme uz privātajam sektoram izsniegtiem kredītiem), Igaunija (iekšzemes pieprasījuma spiediena palielināšanās), Somija (ekonomikas strukturālās pārmaiņas pēc problēmām elektronikas nozarē), Dānija, Luksemburga un Malta (paaugstināts mājsaimniecību parāds);
- lielas ārējās un iekšējās saistības – Portugāle, Spānija, Kipra, Grieķija, Īrija, Slovēnija, Ungārija, Horvātija un Bulgārija.

Augstāk minētās makroekonomiskās nesabalansētības novēršanas procedūras ietvaros EK 2016. gada 26. februārī līdztekus valstu ziņojumiem *(Country Reports 2016)* par 19 dalībvalstīm sagatavoja *Padziļinātā pārskata ziņojumus (In-depth review)*.

Pamatojoties uz *Padziļinātā pārskata ziņojumā* ietverto nesabalansētības analīzi, Eiropas Komisija ir konstatējusi:

- makroekonomiskās nesabalansētības nav Beļģijā, Igaunijā, Ungārijā, Austrijā, Rumānijā, Lielbritānijā;
- makroekonomiskā nesabalansētība pastāv:
  - Vācijā (ekonomikai raksturīgs liels un pastāvīgs tekošā konta pārpalikums);
  - Īrijā (ekonomikai raksturīgs liels neto ārējais parāds);
  - Spānijā (ekonomikai raksturīga privātā sektora parāda īpatsvara samazinājums, savukārt valsts parāds turpina pieaugt);
  - Nīderlandē (ekonomikai raksturīgs liels un pastāvīgs tekošā konta pārpalikums);
  - Slovēnijā (ekonomikai raksturīgas nepilnības banku sektorā, uzņēmumu parādsaistības un fiskālie riski);
  - Somijā (ekonomikai raksturīga svarīgu nozaru un uzņēmumu stāvokļa pasliktināšanās, algu pieaugums, kas pārsniedz produktivitāti);
  - Zviedrijā (ekonomikai raksturīgs liels un pieaugošs mājsaimniecību parāds, kas ir saistīts ar augstām un pieaugošām mājokļu cenām);

6.3. ielikuma turpinājums

- pārmērīga makroekonomiska nesabalansētība pastāv:
  - Bulgārijā (ekonomikai ir raksturīga joprojām pastāvošā nestabilitāte finanšu nozarē, lielas uzņēmumu parādsaistības, augsts bezdarbs);
  - Francijā (ekonomikai joprojām raksturīgs valsts parāda pieaugums, produktivitātes samazināšanās);
  - Horvātijā (ekonomikai raksturīgs liels valsts un privātā sektora parāda līmenis);
  - Itālijā (ekonomikai raksturīgs augsts valsts sektora parāds un ieilgusi vāja produktivitātes dinamika);
  - Portugālē (ekonomikai raksturīgs liels privātā un valsts parāda, kā arī ienākumus nenesoša aizdevuma līmenis);
  - Kiprā (ekonomikai raksturīgs augsts bezdarba līmenis un pārmērīgi liels privātā sektora un valsts parāds).

Minētajām 19 valstīm ar pastāvošu makroekonomisko vai pārmērīgu makroekonomisko nesabalansētību tiks veikta īpaša uzraudzība. Proti, Eiropas Komisija plāno veikt ciešāku dialogu ar valsts iestādēm, ekspertu biežākas vizītes un regulāras progresa ziņojumu apspriešanas ar dalībvalstīm.

6.1.2. *Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai*

Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai (Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaicīgi ar *Latvijas Konverģences programmu 2011.-2014. gadam*. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī.

Latvijas NRP ir aprakstīts vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, atspoguļoti galvenie Latvijas tautsaimniecības makro-strukturālie izaicinājumi (šķēršļi) un galvenie pasākumi to novēršanai, kā arī Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *„Eiropa 2020"* stratēģijas kontekstā un galvenie pasākumi to sasniegšanai.

Latvijas mērķis ir veicināt izaugsmi un nodarbinātību, nodrošinot vidējā termiņā IKP pieauguma tempus 4-5% apmērā un augstu nodarbinātības līmeni 73% apmērā līdz 2020. gadam.

Latvijas NRP ir atspoguļoti Latvijas kvantitatīvie mērķi 2020. gadam *„Eiropa 2020"* stratēģijas kontekstā (Latvijas kvantitatīvie mērķi). Tie ir noteikti, ņemot vērā Latvijas tautsaimniecības attīstības scenāriju vidēja termiņa periodam, kā arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas *Latvija 2030* mērķus, un atspoguļoti arī Latvijas *Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020. gadam* (NAP2020), ko apstiprināja Saeima 2012. gada 20. decembrī.

Saskaņā ar Latvijas kvantitatīvajiem mērķiem ir paredzēts līdz 2020. gadam sasniegt nodarbinātības līmeni 73% apmērā iedzīvotāju grupai vecumā 20-64 gadi, palielināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (R&D) līdz 1,5% no IKP, palielināt augstākās izglītības ieguvušo personu īpatsvaru līdz 34-36%, samazināt skolu nepabeigušo jauniešu īpatsvaru līdz 10%, samazināt nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvaru līdz 21%, palielināt atjaunojamās enerģijas īpatsvaru bruto enerģijas patēriņā līdz 40% u.c.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2016. gada 12. aprīlī MK apstiprināja piekto ***Progresa ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu*** un *Latvijas Stabilitātes programmu 2016.-2019. gadam*. Abi dokumenti tika iesniegti EK.

Progresa ziņojumā par Latvijas NRP īstenošanu ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2015. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, dots detalizētāks Latvijas NRP politikas virzienu apraksts, t.sk. progress Latvijas kvantitatīvo mērķu *„Eiropa 2020"* stratēģijas kontekstā sasniegšanā, kā arī atspoguļota informācija par ES fondu izmantošanu.

Progresa ziņojumā tiek atzīmēts, ka 2015. gadā Latvijas IKP pieaug par 2,7%, sasniedzot straujāku izaugsmi nekā gadu iepriekš, kad ekonomika auga par 2,4%. Izaugsmes tempi paātrinājās, neskatoties uz nelabvēlīgo ārējās vides situāciju, un līdzīgi kā iepriekšējā gadā galvenais izaugsmes dzinulis bija iekšzemes pieprasījums. Savukārt eksportu negatīvi ietekmēja saspīlētā ģeopolitiskā situācija, Krievijas noteiktās sankcijas ES ražotajiem pārtikas produktiem un NVS valstu kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās, kā arī joprojām lēnā ekonomikas izaugsme eirozonā.

Ekonomiskā izaugsme un īstenotie Latvijas NRP pasākumi 2011.-2015. gadā veicināja nodarbinātības rādītāju uzlabošanos un bezdarba līmeņa, t.sk. ilgstošo bezdarbnieku īpatsvara un jauniešu bezdarba, samazināšanos. Piemēram, nodarbinātības līmenis iedzīvotājiem 20-64 gadu vecumā Latvijā 2015. gadā bija 72,5% (mērķis 2020. gadam – 73%), kas nozīmē, ka Latvija jau gandrīz ir sasniegusi 2020. gada mērķi. Tāpat tiek prognozēts, ka Latvija sasniegs *„Eiropa 2020"* stratēģijas mērķus izglītības, enerģētikas un klimata pārmaiņu jomā 2020. gadā.

Viens no galvenajiem izaicinājumiem *„Eiropa 2020"* stratēģijas mērķu sasniegšanā Latvijā ir joprojām salīdzinoši zems ieguldījums pētniecībā un attīstībā (R&D), it īpaši privātā sektora ieguldījums R&D. Saskaņā ar pēdējiem datiem par 2014. gadu Latvijas ieguldījumi R&D sastādīja tikai 0,69% no IKP (mērķis 2020. gadam – 1,5% no IKP).

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās atjaunotās Nacionālās reformu programmas, Stabilitātes vai Konverģences programmas, kā arī progresu to īstenošanā, 2016. gada 18. maijā EK prezentēja priekšlikumu **ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm**, tostarp arī Latvijai. Šīs rekomendācijas pēc diskusijām dažādos ES Padomes formātos tiks apstiprinātas ES Padomē 2016. gada 12. jūlijā. Saskaņā ar EK priekšlikumu Latvijai tiek rekomendēts 2016.-2017. gadā:

- nodrošināt, ka novirze no vidēja termiņa budžeta mērķa 2016. un 2017. gadā ir vienīgi atkāpe, kas saistīta ar sistēmisko pensiju reformu un būtiskām strukturālajām reformām veselības aprūpes jomā. Samazināt nodokļu slogu zemu atalgotiem darba ņēmējiem, izmantojot izaugsmi veicinošu nodokļu ieviešanu attiecībā uz vides un īpašuma nodokļiem un uzlabojot nodokļu iekasēšanu;
- uzlabot sociālās palīdzības pabalstu adekvātumu un stiprināt atbalsta pasākumus, kas palīdz atrast un saglabāt darbu. Paātrināt profesionālās izglītības reformas, ar sociālo partneru iesaisti izveidot normatīvo regulējumu darba vidē balstītām mācībām un palielināt to piedāvājumu. Uzlabot veselības aprūpes sistēmas pieejamību, kvalitāti un izmaksu efektivitāti;
- turpināt pētniecības iestāžu konsolidāciju un stimulēt privātā sektora investīcijas inovācijā. Stiprināt interešu konflikta regulējumu un izstrādāt kopēju tiesisko regulējumu attiecībā uz visiem publiskā sektora darbiniekiem. Palielināt maksātnespējas administratoru atbildību un uzraudzību.

Valdības plānotie pasākumi ES Padomes rekomendāciju un *"Eiropa 2020"* stratēģijas mērķu izpildei ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements nacionālo prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* veiksmīgā īstenošanā. Ņemot vērā atsevišķu rekomendāciju (piemēram, attiecībā uz reformām izglītībā, pētniecībā, veselības aprūpē) mērogu, ietekmi, ieviešanas izmaksas un nepieciešamību apspriest tās ar sociālo partneru, nevalstisko organizāciju un sabiedrības pārstāvjiem, dažas no tām, visticamāk, nebūs iespējams ieviest viena gada laikā.

Jāatzīmē, ka *Latvijas nacionālās reformu programmas* un *Latvijas Stabilitātes programmas* īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Abu programmu īstenošanas progress tiek apspriests regulāri **divpusējās sarunās**. Piemēram, 2016. gada 13. aprīlī notika divpusējās sarunas starp Latvijas un EK pārstāvjiem Briselē. Divpusējo sarunu laikā tika apspriests progress nodokļu politikas, tieslietu un interešu konflikta regulējuma, kā arī veselības aprūpes reformu īstenošanā. Tāpat ar Eiropas Komisiju tika apspriesti turpmākie soļi 2016. gada Eiropas semestra ieviešanā.

Ekonomikas ministrija turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta 2017. gada *Progresa ziņojumā par Latvijas nacionālās reformu programmas „Eiropa 2020" stratēģijas kontekstā īstenošanu*.

6.2. Latvijas iekļaušanās ES ekonomiskajā un struktūrpolitikā

6.2.1. Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda izmantošana

Latvijai kā ES dalībvalstij ir pieejams ES struktūrfondu (SF) un Kohēzijas fonda (KF) finansiālais atbalsts, kuri ir ES reģionālās izlīdzināšanas politikas īstenošanas instrumenti.

2007.-2013. gada plānošanas periods

2007.-2013. gada plānošanas periodā SF atbalsts primāri paredzēts iedzīvotāju izglītībai, uzņēmumu tehnoloģiskajai izcilībai un elastībai, kā arī zinātnes un pētniecības attīstībai, lai veicinātu zināšanu ietilpīgas ekonomikas veidošanos valstī un stiprinātu citus nepieciešamos priekšnoteikumus ilgtspējīgai ekonomiskajai attīstībai un cilvēku dzīvei Latvijā kopumā.

SF un KF līdzekļu programmēšana tiek īstenota trīs līmeņos: ES līmeņa stratēģija jeb *Kopienas stratēģiskās vadlīnijas*, dalībvalstu stratēģija jeb *Nacionālais stratēģiskais ietvardokuments* (NSID) un dalībvalstu *Darbības programmas* (DP).

NSID, uz ko balstīta Latvijas valstij 2007.-2013. gada plānošanas periodā pieejamo 4,53 miljardu eiro vērtā SF un KF finansējuma sadale, MK apstiprināts 2007. gada 19. jūnijā. Savukārt tā paša gada 20. septembrī to apstiprināja arī EK.

6.3. attēls

Finansējuma sadalījums starp Darbības programmām 2007.-2013. gada plānošanas periodā
(procentos)

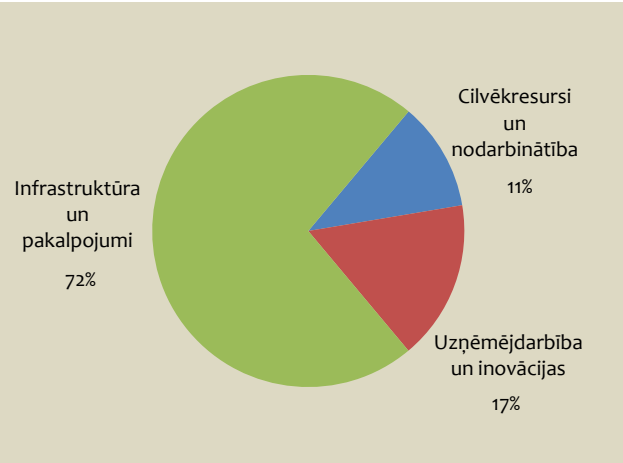

Saskaņā ar ES Ministru Padomes lēmumu par ES daudzgadu finanšu ietvaru 2007.-2013. gada plānošanas periodam Latvija ir saņēmusi 4,53 miljardus eiro kohēzijas politikas mērķu īstenošanai ar ES fondu (Eiropas Reģionālās attīstības fonds – ERAF; Eiropas Sociālais fonds – ESF) un KF starpniecību.

Finansējuma sadalījums starp DP no kopējā ES finansējuma 4,53 miljardu eiro apmērā 2007.-2013. gada plānošanas periodā:

- 1. DP *Cilvēkresursi un nodarbinātība* (ESF) – 583 milj. eiro. Kopā ar virssaistību apjomu 653 milj. eiro;
- 2. DP *Uzņēmējdarbība un inovācijas* (ERAF) – 696 milj. eiro. Kopā ar virssaistību apjomu 833 milj. eiro;
- 3. DP *Infrastruktūra un pakalpojumi* (ERAF+KF) – 3,2 miljardi eiro. Kopā ar virssaistību apjomu 3,4 miljardi eiro.

6.1. tabula

2007.-2013. gada plānošanas perioda ES fondu finanšu progress līdz 2016. gada 31. martam

	ES fonda finansējums	Noslēgtie līgumi		Izmaksāts finansējuma saņēmējiem		Saņemtās atmaksas no EK (ieskaitot avansus)	
	milj. eiro	milj. eiro	%	milj. eiro	%	milj. eiro	%
ESF	583,1	639,3	110	639,2	110	553,9	95
ERAF	2407,6	2509,5	104	2486,9	103	2287,2	95
KF	1539,8	1528,1	99	1538,3	100	1462,8	95
Kopā	**4530,5**	**4676,9**	**103**	**4664,4**	**103**	**4303,9**	**95**

Plānošanas perioda projektu ieviešanas un maksājumu posms ir noslēdzies 2016. gada 31. martā. Aktuālākie maksājumu dati liecina, ka kopā plānošanas periodā Latvijai būs izdevies sekmīgi izmantot ES fondu finansējumu 100% apmērā, attiecīgi atmaksās EK saņemot 4,53 miljardus eiro. Papildus iestādēm joprojām ir uzraugāmi atsevišķi projekti, kuriem mērķu sasniegšanas termiņš ir ticis pagarināts (kopā 22 projekti, kuru ES fondu līdzfinansējums pēc prioritātes likmju piemērošanas veido 0,28 miljardus eiro), kas negatīvu scenāriju iestāšanās gadījumā varētu radīt tiešu efektu uz ES fondu finansējuma pilnīgu izmantošanu. Tomēr pašlaik scenārijs ar visu minēto projektu neveiksmi ir uzskatāms kā maz ticams. Šobrīd notiek programmu noslēguma dokumentācijas, kas attiecīgi jāsaskaņo Uzraudzības komitejā un jāiesniedz EK līdz 2017. gada 31. martam, izstrāde, t.sk. izdevumus pamatojošās informācijas atbilstības pārbaudes.

6.4. ielikums

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošās aktivitātes 2007.-2013. gada plānošanas periodā

Kopā Ekonomikas ministrijas aktivitātēm 2007.-2013. gada plānošanas periodā ir pieejami 741,4 milj. eiro ES līdzekļu, kas sadalās šādi:
1. DP *Cilvēkresursi un nodarbinātība* – 50,9 milj. eiro;
2. DP *Uzņēmējdarbība un inovācijas* – 474,4 milj. eiro;
3. DP *Infrastruktūra un pakalpojumi* – 216,1 milj. eiro.

Līdz 2016. gada 31. martam Ekonomikas ministrijas pārziņā esošajās aktivitātēs pabeigti līgumi (projekti) (turpinās tikai finanšu instrumentu ieviešana):

- Aktivitātē *Atbalsts nodarbināto apmācībām komersantu konkurētspējas veicināšanai – atbalsts partnerībās organizētām apmācībām* ir pabeigti 30 līgumi par kopējo līgumsummu 30,5 milj. eiro.
- Aktivitātē *Atbalsts komersantu individuāli organizētām apmācībām* ir pabeigti 84 līgumi par kopējo līgumsummu 2,8 milj. eiro.
- Aktivitātē *Atbalsts darba vietu radīšanai* ir pabeigti 4 līgumi par kopējo līgumsummu 2,4 milj. eiro.
- Aktivitātē *Augstas kvalifikācijas darbinieku piesaiste* ir pabeigti 3 līgumi par kopējo līgumsummu 143,6 tūkst. eiro.
- Aktivitātē *Kompetences centri* ir pabeigti 6 līgumi par kopējo līgumsummu 50,3 milj. eiro.
- Aktivitātē *Tehnoloģiju pārneses kontaktpunkti* pabeigti 8 līgumi par kopējo līgumsummu 1,9 milj. eiro.
- Aktivitātē *Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde* pabeigti 77 līgumi par kopējo līgumsummu 7 milj. eiro.
- Aktivitātē *Jaunu produktu un tehnoloģiju ieviešana ražošanā* ir pabeigti 112 līgumi par kopējo līgumsummu 35 milj. eiro.
- Aktivitātē *Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde – atbalsts rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšanai* ir pabeigts 1 līgums par kopējo līgumsummu 0,013 milj. eiro.
- Aktivitātē *Mikro, mazo un vidējo komersantu jaunu produktu un tehnoloģiju attīstības programma* ir pabeigti 22 līgumi par kopējo līgumsummu 0,2 milj. eiro.
- Aktivitātē *Augstas pievienotās vērtības investīcijas* ir pabeigti 186 līgumi par kopējo līgumsummu 166,1 milj. eiro.
- Aktivitātē *Ārējo tirgu apgūšana – ārējais mārketings* ir pabeigti 3734 līgumi par kopējo līgumsummu 19,5 milj. eiro.
- Aktivitātē *Ārējo tirgu apgūšana – nozaru starptautiskās konkurētspējas stiprināšana* ir pabeigti 2 līgumi par kopējo līgumsummu 10,8 milj. eiro.

6.4. ielikuma turpinājums

- Aktivitātē *Atbalsts pašnodarbinātības un uzņēmējdarbības uzsākšanai* ir atbalstīti 1302 uzsācēju projekti par vairāk nekā 24,7 milj. eiro.
- Aktivitātes *Ieguldījumu fonds* ietvaros īstenotajos finanšu instrumentos sasniegti šādi rezultāti:
  1) riska kapitāls – 2010. gada janvārī ar SIA "BaltCap AIFP" tika noslēgts līgums par riska kapitāla fonda izveidi. Papildus Ieguldījumu fonda publiskajiem līdzekļiem 20 milj. eiro SIA "BaltCap AIFP" privātā līdzfinansējuma daļa fondā ir 10 milj. eiro. Līdz 2016. gada aprīlim fondā ir noslēgti 15 investīciju līgumi par kopējo finansējumu 18,9 milj. eiro apmērā (publiskā finansējuma daļa – 12,6 milj. eiro);
  2) sagatavošanas un sākuma kapitāls – 2010. gada jūnijā ar SIA "AIFP Imprimatur Capital Fund Management" tika noslēgts līgums par sagatavošanas un sākuma kapitāla fondu izveidi. Kopā pieejamais Ieguldījuma fonda finansējums investīcijām un nenodrošinātajiem aizdevumiem sagatavošanas kapitāla fondā ir 8,5 milj. eiro, savukārt sākuma kapitāla fondā Ieguldījuma fonda finansējums ir 5 milj. eiro (tam papildus ir piesaistīts privātais līdzfinansējums 2,4 milj. eiro apmērā). Līdz 2016. gada aprīlim fondos ir noslēgti 70 nenodrošināto aizdevumu un sagatavošanas kapitāla investīciju līgumi kopumā 6,5 milj. eiro apmērā un 9 sākuma kapitāla investīciju līgumi par 4,9 milj. eiro (Ieguldījumu fonda finansējuma daļa 3 milj. eiro);
  3) augsta riska aizdevumi – 2010. gada martā tika noslēgti līgumi ar AS „Swedbank" un AS „SEB Banka" par dalītā riska aizdevuma izsniegšanu. Programma tika īstenota līdz 2012. gadam. Programmas ietvaros ir noslēgti 18 aizdevuma līgumi par kopējo finansējumu 6,9 milj. eiro apmērā (Ieguldījumu fonda finansējuma daļa 3,2 milj. eiro);
  4) mikroaizdevumi – 2014. gada jūlijā tika noslēgti līgumi ar finanšu starpniekiem SIA "Capitalia" un SIA "Grand Credit" par netiešās mikroaizdevumu kreditēšanas programmas īstenošanu. Tās ietvaros līdz 2016. gada aprīlim ir noslēgti 99 līgumi 1,2 milj. eiro apmērā (Ieguldījumu fonda daļa 0,5 milj. eiro);
  5) izaugsmes kapitāla instrumenti – 2013. gadā augustā tika noslēgti komandītsabiedrību līgumi ar SIA "ZGI Capital", SIA "EXPANSION Capital AIFP", SIA "FLyCap AIFP" par izaugsmes kapitāla fondu ieviešanu. Fondu ietvaros ir noslēgts 61 līgums 24,1 milj. eiro apmērā (Ieguldījumu fonda finansējuma daļa 21,2 milj. eiro).
- Aktivitāte *Garantijas komersantu konkurētspējas uzlabošanai* ir slēgta 2013. gada 31. decembrī. Tās ietvaros ir noslēgti 347 kredīta garantiju un 131 eksporta kredītu garantiju līgumi par kopējo summu 124,9 milj. eiro. Aizdevumu garantiju rezultātā ir nodrošināta pieejamība komercbanku aizdevumiem vairāk nekā 250 milj. eiro apmērā.
- Aktivitātē *Mezanīna aizdevumi un nodrošinājuma garantijas saimnieciskās darbības veicēju konkurētspējas uzlabošanai* (uzsākta 2011. gadā) līdz 2016. gada aprīlim ir noslēgti 23 mezanīna aizdevumu līgumi par publisko finansējumu 12,1 milj. eiro. Kopš 2014. gada jūnija mezanīna aizdevumu fonda ietvaros tiek attiecinātas aizdevumu garantijas un īstermiņa eksporta kredīta garantijas. Līdz 2016. gada aprīlim izsniegtas 187 aizdevumu garantijas 37,4 milj. eiro apmērā un 54 eksporta kredītu garantijas 3,8 milj. eiro apmērā.
- Aktivitātē *Pasākumi motivācijas celšanai inovācijām un uzņēmējdarbības uzsākšanai* ir pabeigts 1 līgums par kopējo summu 2,4 milj. eiro. Aktivitātes ietvaros rīkotajos pasākumos, semināros un konkursos iesaistītas 41 767 personas.
- Aktivitātē *Biznesa inkubatori* ir pabeigti 15 līgumi par biznesa inkubācijas pakalpojumu sniegšanu Latvijas reģionos un 2 līgumi par biznesa inkubācijas pakalpojumu sniegšanu radošās industrijas komersantiem Rīgā. Aktivitātes ietvaros atbalstu biznesa inkubatoros saņēmis 1291 komersants.
- Aktivitātē *Atbalsts ieguldījumiem mikro, maziem un vidējiem komersantiem īpaši atbalstāmajās teritorijās* ir pabeigti 99 līgumi par kopējo summu 7 milj. eiro.
- Aktivitātē *Klasteru programma* ir pabeigti 11 līgumi par kopējo summu 4,9 milj. eiro.
- Apakšaktivitātē *Valsts nozīmes pilsētbūvniecības pieminekļu saglabāšana, atjaunošana un infrastruktūras pielāgošana tūrisma produkta attīstībai* ir pabeigts 21 līgums par kopējo summu 9,8 milj. eiro (ERAF).
- Apakšaktivitātē *Nacionālās nozīmes velotūrisma produkta attīstība* ir pabeigti 7 līgumi par kopējo summu 5 milj. eiro (ERAF).
- Aktivitātē *Daudzdzīvokļu māju siltumnoturības uzlabošanas pasākumi* pabeigts 741 līgums par kopējo summu 63,2 milj. eiro (ERAF).
- Aktivitātē *Sociālo dzīvojamo māju siltumnoturības uzlabošanas pasākumi* pabeigti 55 līgumi par kopējo summu 5,2 milj. eiro (ERAF).
- Aktivitātē *Pasākumi centralizētās siltumapgādes sistēmu efektivitātes paaugstināšanai* pabeigti 127 līgumi par kopējo līgumsummu 65,9 milj. eiro (KF).
- Aktivitātē *Atjaunojamo energoresursu izmantojošu koģenerācijas elektrostaciju attīstība* pabeigti 10 līgumi par kopējo summu 28,6 milj. eiro (KF).

Kopā no ES fondu projektu īstenošanai pieejamiem 4,5 miljardiem eiro ES fondu finansējuma ir noslēgti 7,9 tūkst. līgumu par projektu īstenošanu 4,7 miljardu eiro apmērā, t.i., 104,7%. Finansējuma saņēmējiem ir izmaksāti 4,7 miljardi eiro jeb 104,7 procenti.

Tas nozīmē, ka līgumi tiek slēgti un maksājumi tiek veikti jau par piešķirto virssaistību apjomu.

Vienlaikus līgumu slēgšana notiek vien dažās aktivitātēs.

Darbības programmas *Uzņēmējdarbība un inovācijas* 2.2. prioritātes *Finanšu resursu pieejamība* finanšu vadības instrumentos vēl līdz 2016. gada 31. oktobrim riska kapitāla un mezanīna aizdevumu programmās ir pieejams finansējums un iespējams sniegt atbalstu komersantiem kopā 15,9 milj. eiro apmērā. Lai gan finansējuma izmantošanas temps ir mērens, prognozēts, ka finansējums tiks izlietots pilnā apmērā. Kamēr ES fondu 2014.-2020. gadu plānošanas periodā vēl tiek izstrādāti šāda veida atbalsta instrumenti, šobrīd pieejamais ES fondu 2007.-2013. gadu plānošanas perioda finansējums mazina risku finanšu pieejamībai un finansējuma "pārrāvumam" starp periodiem.

6.4. attēls

ES fondu finanšu investīcijas līdz 2016. gada 31. martam, ES fondu finansējums
(milj. eiro)

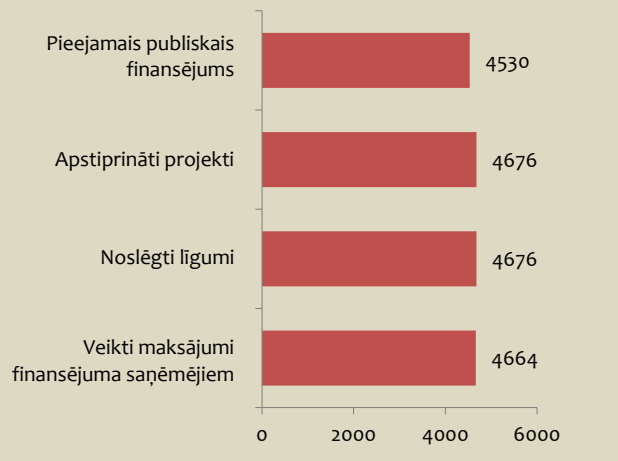

2014.-2020. gada plānošanas periods

ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda DP *Izaugsme un nodarbinātība* EK oficiāli apstiprināja 2014. gada 11. novembrī.

2014. gada 6. novembrī MK tika iesniegts rīkojuma projekts par ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda Uzraudzības komitejas (UK) sastāvu, kas stājās spēkā 2014. gada 21. novembrī, līdz ar to ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda UK ir oficiāli uzsākusi pildīt savus pienākumus, tai skaitā uzraudzīt ES fondu finansējuma izlietošanas efektivitāti, projektu ieviešanas gaitu un atbilstību apstiprinātajiem plānošanas dokumentiem, kā arī pieņemt lēmumus, kas saistīti ar ES fondu ieviešanu un uzraudzību.

DP tika sagatavotas, balstoties uz tādiem principiem kā sasaiste ar *"Eiropa 2020" stratēģiju* un citiem plānošanas dokumentiem, stratēģiskais redzējums, kas balstās uz trūkumu un vajadzību analīzi, uz efektīvu, ilgtspējīgu attīstību un uz rezultātiem vērstiem risinājumiem. Plānošanas dokumentos definētie prioritārie virzieni un specifiskie atbalsta mērķi koncentrēti uz konkrētu rezultātu sasniegšanu, kas dos vislielāko atdevi ekonomikas attīstībai, kā arī veicinās Kohēzijas politikas mērķu sasniegšanu.

Jaunais 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periods sniegs mūsu valstij iespēju nākamo septiņu gadu laikā saņemt un ieguldīt 4,4 miljardus eiro Latvijas un tās iedzīvotāju attīstībā un izaugsmē. Latvija būs ceturtā lielākā neto saņēmēja starp visām dalībvalstīm, un uz katru iedzīvotāju 2014.-2020. gada periodā no ES budžeta tiks saņemts aptuveni 3000 eiro. Latvijas mērķis nākamā plānošanas perioda ietvaros ir arvien tuvoties vidējam ES labklājības līmenim, gudri un atbildīgi izmantojot mums sniegtās ES fondu iespējas.

2015. gada 30. aprīlī ir pabeigta DP *Izaugsme un nodarbinātība* papildinājuma izstrāde.

Ir veikti vairāki nozīmīgi soļi ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda plānošanas dokumentu izstrādē. 2014. gada 11. jūlijā stājās spēkā *ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas perioda vadības likums*, kā arī turpinās ātrāk uzsākamo specifisko atbalsta mērķu nosacījumu izstrāde.

6.5. attēls

ES fondu investīciju uzsākšanas statuss līdz 2016. gada 15. aprīlim, ES fondu finansējums
(milj. eiro)

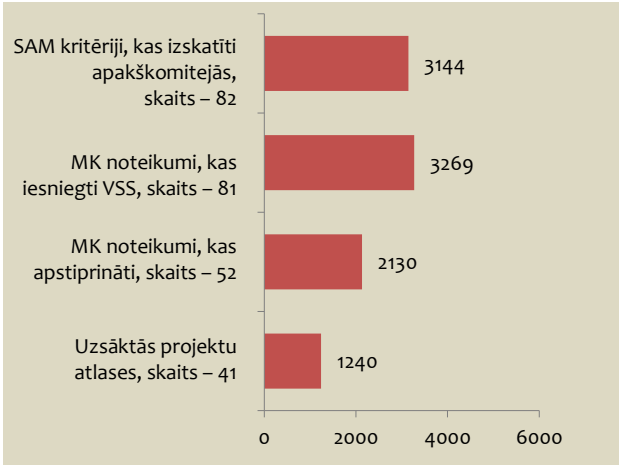

Līdz 2016. gada aprīlim ir izstrādāti un apstiprināti 52 MK noteikumi par specifisko atbalsta mērķu (SAM) un to pasākumu īstenošanu par kopējo summu 2129,8 milj. eiro jeb 48,2% no kopējā pieejamā ES fondu finansējuma.

Tāpat ir izsludināta 41 projektu iesnieguma atlase par kopējo ES fondu finansējumu 1240 milj. eiro jeb 28,1% no kopējā pieejamā ES fondu finansējuma.

6.6. attēls

ES fondu investīciju ieviešana līdz 2016. gada 1. aprīlim., milj. eiro, ES fondu finansējums
(milj. eiro)

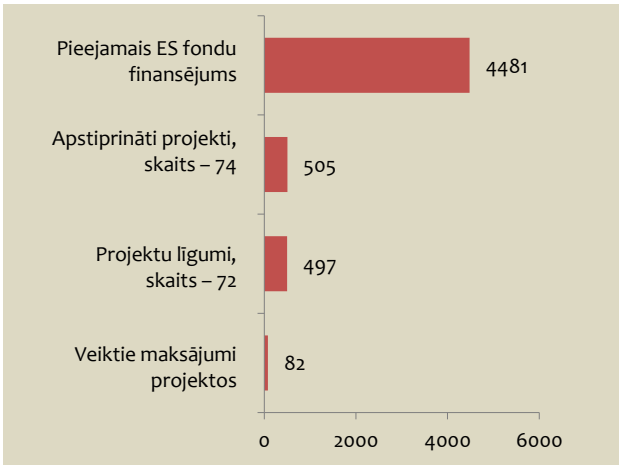

Notiek intensīvs darbs pie pārējo SAM un to pasākumu īstenošanas nosacījumu izstrādes un atlašu uzsākšanas, kā arī citu uzsākšanas priekšnosacījumu

izpildes, lai nodrošinātu savlaicīgu ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda investīciju uzsākšanu un finansēšanas nepārtrauktību nozarēs.

Investīciju gaitas un finanšu plūsmu prognozes liecina, ka Latvija var izpildīt Eiropas Komisijas noteiktos maksājumu mērķus, lai neiestātos ES finansējuma zaudēšana, ja atbilstoši un proaktīvi tiek vadīti konstatētie investīciju uzsākšanas kavējumu un citi riski.

6.5. ielikums

Darbs pie ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda vadības un kontroles sistēmas jautājumiem

Turpinās darbs pie pilnīgas ES fondu vadības un kontroles sistēmas izveides un akreditācijas procesā izteikto ieteikumu ieviešanas, virzot izskatīšanai MK noteikumu projektus un apstiprinot metodiskos materiālus:

- sadarbībā ar ES fondu administrēšanā iesaistītajām institūcijām ir apstiprināts aktualizētais vadošās iestādes un sertifikācijas iestādes funkciju un procedūru apraksts;
- izskatīts Informatīvais ziņojums *Par Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda un Kohēzijas fonda cilvēkresursiem un uzraudzības mehānismiem 2014.-2020. gada plānošanas periodā*;
- apstiprināts *Pasākumu plāns krāpšanas un korupcijas risku mazināšanai Eiropas Sociālā fonda, Eiropas Reģionālā attīstības fonda un Kohēzijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas periodā*, kur analizēti krāpšanai un korupcijai visvairāk pakļautajos ES fondu ieviešanas posmos apzinātie riski un paredzēti atsevišķi risku pārvaldības pasākumi saistībā ar konkrēto ES fondu vadības funkciju izpildi;
- vadošā iestāde pabeigusi 2014.-2020. gada plānošanas periodā iesaistītajām atbildīgajām iestādēm un sadarbības iestādei (CFLA) deleģēto funkciju nodrošināšanai izstrādāto iekšējo procedūru pārbaudi. Pārbaudes rezultātā tika izteikti ieteikumi, kas tiek novērsti, ievērojot vadošās iestādes noteiktos termiņus. Kopumā rezultāts pozitīvs, gūta pietiekoša pārliecība par iekšējās kontroles vides atbilstību prasībām;
- 2015. gada decembrī vadošā iestāde ir uzsākusi pašvaldību iekšējo procedūru aprakstu pārbaudi.

Pasākumi jaunā plānošanas perioda metodoloģiskā atbalsta sniegšanai

Izstrādātas vadlīnijas par finanšu korekciju piemērošanu, ziņošanu par ES fondu ieviešanā konstatētajām neatbilstībām, neatbilstoši veikto izdevumu atgūšanu 2014.-2020. gada plānošanas periodā.

Turpinās darbs pie Kohēzijas politikas vadības informācijas sistēmas 2014.-2020. gadam (KP VIS) izveides. KP VIS ir iestrādāti obligātie datu lauki un e-vide atbilstoši deleģētās regulas nosacījumiem, izņemot sadaļai saistībā Finanšu instrumentiem, par kuru norisinās prasību saskaņošana starp iesaistītajām pusēm.

Turpināsies darbs pie KP VIS pilnveidošanas un papildu funkcionalitātes izstrādes, lai sekmētu e-vides iekšēju un ārēju lietošanu, ērtāku pieejamību un efektīvas datu analīzes iespējas.

Ar republikas nozīmes pilsētu pašvaldībām ir noslēgti Deleģēšanas līgumi par integrētu teritoriālo investīciju projektu iesniegumu atlases nodrošināšanu.

Kopumā secināms, ka ES fondu 2014.-2020. gadu plānošanas perioda projektu administrēšanas sistēma ir gan izveidota, gan arī jau darbojas pietiekami efektīvi un bez ievērojamiem trūkumiem. Vadošā iestāde sadarbībā ar iesaistītām pusēm arvien izskatīs iespējas un nepieciešamību veikt uzlabojumus, pilnveidojumus kādos procesos vai normās, lai maksimāli mazinātu administratīvo slogu visos līmeņos, vienlaikus veicinot virzību uz labāko rezultātu un lielāko ieguvumu Latvijas tautsaimniecībai un iedzīvotājiem.

ES fondu 2014.-2020. gada plānošanas perioda nozīmīgākās ES investīcijas paredzēts novirzīt šādiem mērķiem:

- nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšana, sniedzot atbilstošas apmācības, uzlabojot veselības stāvokli un integrējot darba tirgū;
- nodarbinātības veicināšana, integrējot ilgtermiņa bezdarbniekus un jauniešus darba tirgū;
- primārās enerģijas patēriņa samazināšana, uzlabojot energoefektivitāti privātajā un publiskajā ēku fondā, uzlabojot energoefektivitāti industriālajā ražošanā un atbalstot energoefektivitātes palielināšanu sabiedriskajā transportā;
- investīciju palielināšana pētniecībā un attīstībā, veicinot privāto investīciju piesaisti, kā arī sadarbību starp pētniecības institūcijām un uzņēmējiem;
- IKT un transporta infrastruktūras uzlabošana, kas tieši ietekmē ekonomikas produktivitāti, kalpo par pamatu inovācijām un palielina iekšējo un ārējo mobilitāti cilvēkiem un precēm.

Līdz 2016. gada 19. maijam prioritātē *Inovācijas* ir apstiprināti projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriji sešiem specifisko atbalsta mērķu pasākumiem. Ir apstiprināti pieci MK noteikumi, kas regulē specifisko atbalsta mērķu pasākumu ieviešanu. Ir izsludinātas trīs projektu iesniegumu atlases kārtas, no kurām visās trijās kārtās projektu iesniegumu pieņemšana ir noslēgusies. Projektu vērtēšana ir pabeigta divās kārtās.

Uzsākta projektu īstenošana 1.2.2.1. *Atbalsts nodarbinātō apmācībām*, kur apstiprināti 10 projekti – pa vienam katrā no šādām nozarēm:

- kokapstrāde;
- mašīnbūve un metālapstrāde;
- elektrisko un optisko iekārtu ražošana;
- ķīmiskā rūpniecība;
- pārtikas un dzērienu ražošana;
- nemetālisko minerālu ražošana;
- informācijas un komunikācijas tehnoloģijas;
- vieglā rūpniecība;
- papīra ražošana un poligrāfija;
- izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi.

Katram projektam ir piešķirts 0,9 milj. eiro līdzfinansējums. Projektus īstenos 2016.-2018. gadā. Projektu mērķis ir nodrošināt atbalstu nodarbināto prasmju pilnveidošanai attiecīgajā nozarē, lai sekmētu tehnoloģisko inovāciju ieviešanu un darbaspēka produktivitātes paaugstināšanu.

6.2. tabula

Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas perioda finansējuma un kopējo investīciju sadalījums DP *Izaugsme un nodarbinātība*
(EK oficiāli apstiprināja 2014. gada 11. novembrī)

	ES finansējuma apjoms milj. eiro	ES finansējuma struktūra procentos	Kopējais finansējuma apjoms milj. eiro
Nostiprināt pētniecību, tehnoloģiju attīstību un inovāciju	467,5	10,8	550,0
Uzlabot informācijas un komunikācijas tehnoloģiju pieejamību, izmantošanu un kvalitāti	172,8	4,0	203,3
Uzlabot mazo un vidējo uzņēmumu konkurētspēju	314,3	7,3	369,7
Atbalstīt pāreju uz ekonomiku ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni visās nozarēs	480,6	11,1	565,4
Aizsargāt vidi un veicināt resursu efektivitāti	623,1	14,4	733,0
Veicināt ilgtspējīgu transportu un novērst trūkumus galvenajās tīkla infrastruktūrās	1159,8	26,9	1364,4
Veicināt nodarbinātību, atbalstīt darbaspēka mobilitāti un sociālo iekļaušanos	164,4	3,8	188,3
Ieguldīt izglītībā, prasmēs un mūžizglītībā	934,5	21,6	1099,4
Kopā	**4316,9**	**100**	**5073,6**

Līdz 2016. gada 19. maijam prioritātē *Mazo un vidējo komersantu konkurētspējas veicināšana* ir apstiprināti MK noteikumi šādiem specifisko atbalsta mērķu pasākumiem:

- 3.1.1.5. *Atbalsts ieguldījumiem ražošanas telpu un infrastruktūras izveidei vai rekonstrukcijai*;
- 3.1.1.6. *Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators*;
- 3.1.2.2. *Tehnoloģiju akselerators*;
- 3.2.1.1. *Klasteru programma*;
- 3.2.1.2. *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana*.

Atbalsts jau ir pieejams 3.2.1.2. pasākuma *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana* ietvaros, bet 3.2.1.1. pasākumā *Klasteru programma* ir izsludināta projektu iesniegumu atlase ar pieteikšanos līdz 2016. gada 18. jūlijam.

Lai nodrošinātu Latvijas pāreju uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs, Ekonomikas ministrija ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas periodā ir atbildīga par šādu specifisko atbalsta mērķu un specifisko atbalsta mērķu pasākumu īstenošanu par kopējo ES fondu finansējumu 333,55 milj. eiro apmērā.

4.1.1. specifiskais atbalsta mērķis *Veicināt efektīvu energoresursu izmantošanu, enerģijas patēriņa samazināšanu un pāreju uz AER apstrādes rūpniecības nozarē* (4.1.1.SAM) – kopējais pieejamais publiskais finansējums ir 38,3 milj. eiro (KF finansējums 32,55 milj. eiro, valsts budžets – 5,74 eiro). Atbalsts grantu veidā tiks sniegts sīkajiem (mikro), mazajiem, vidējiem un lielajiem komersantiem, kas veic saimniecisko darbību apstrādes rūpniecības nozarēs. 4.1.1.SAM ir izstrādes procesā. Ekonomikas ministrija plāno, ka 4.1.1.SAM īstenošanu regulējošie MK noteikumi tiks apstiprināti 2016. gada augustā un projektu pieteikumu atlase tiks uzsākta 2016. gada rudenī.

4.2.1.1. specifiskā atbalsta mērķa pasākums *Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu dzīvojamās ēkās* (4.2.1.1.SAM) – īstenošanai kopējais publiskais finansējums ir 166,47 milj. eiro (ERAF finansējums 141,49 milj. eiro un valsts budžeta līdzfinansējums 24,97 milj. eiro). 4.2.1.1.SAM pasākuma nosacījumi ir izstrādāti, un atbalsta sniegšana dzīvokļu īpašniekiem grantu, aizdevumu un garantiju veidā tiks uzsākta 2016. gada augustā.

4.2.1.2. specifiskā atbalsta mērķa pasākums *Veicināt energoefektivitātes paaugstināšanu valsts ēkās* (4.2.1.2. SAM) – īstenošanai atvēlēts publiskais finansējums 115,12 milj. eiro apmērā (ERAF finansējums 97,85 milj. eiro, valsts budžets – 17,26 milj. eiro). 4.2.1.2.SAM pasākuma nosacījumi ir saskaņošanas procesā. Ekonomikas ministrija plāno, ka tie tiks apstiprināti 2016. gada jūlijā un projektu iesniegumu atlase tiks uzsākta 2016. gada augustā. 4.2.1.2.SAM pasākuma ietvaros atbalsts grantu veidā tiks sniegts valsts ēku īpašniekiem.

4.3.1. specifiskais atbalsta mērķis *Veicināt energoefektivitāti un vietējo AER izmantošanu centralizētajā siltumapgādē* (4.3.1.SAM) – īstenošanai kopējais pieejamais KF finansējums ir 53,2 milj. eiro. Atbalsts energoapgādes komersantiem, kas nodarbojas ar centralizēto

siltumapgādi, tiks sniegts grantu veidā. 4.3.1.SAM atbalsta nosacījumi tiek izstrādāti. Ekonomikas ministrija plāno, ka 2016. gada rudenī 4.3.1.SAM atbalsta nosacījumi tiks iesniegti apstiprināšanai MK.

6.6. ielikums

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošās aktivitātes 2014.-2020. gada plānošanas periodā

Kopā Ekonomikas ministrijas aktivitātēm 2014.-2020. gada plānošanas periodā ir pieejami 764,15 milj. eiro ES līdzekļu, kas sadalās šādi:
1. inovācijas – 193,5 milj. eiro;
2. mazo un vidējo komersantu konkurētspējas veicināšana – 237,1 milj. eiro;
3. energoefektivitāte un enerģētika – 333,6 milj. eiro.

Inovācijas:
tehnoloģiju pārnese un inovāciju vaučeri – 31,5 milj. eiro;
jaunu produktu ieviešana ražošanā – 60 milj. eiro;
kompetences centri – 72,3 milj. eiro;
inovāciju motivācija – 4,8 milj. eiro;
nodarbināto apmācības – 24,9 milj. eiro.

Mazo un vidējo komersantu konkurētspējas veicināšana:
finanšu pieejamība (aizdevumi, garantijas) – 46,4 milj. eiro;
starptautiskās konkurētspējas veicināšana – 51,8 milj. eiro;
riska kapitāls – 65 milj. eiro;
biznesa inkubatori – 27,9 milj. eiro;
industriālo zonu attīstība – 24,8 milj. eiro;
klasteru programma – 6,2 milj. eiro;
tehnoloģiju akseleratori – 15 milj. eiro.

Energoefektivitāte un enerģētika:
energoefektivitāte dzīvojamajās ēkās (t.sk. ESCO)– 150 milj. eiro;
energoefektivitāte valsts ēkās – 97,8 milj. eiro;
energoefektivitāte industriālajos objektos – 32,55 milj. eiro;
centralizētās siltumapgādes sistēmas – 53,2 milj. eiro.

6.2.2. Ārējā ekonomiskā politika

Divpusējā ekonomiskā sadarbība

Latvijas divpusējā ekonomiskā sadarbība ar ES un Eiropas Ekonomiskās zonas (EEZ) valstīm tiek īstenota saskaņā ar ES iekšējā tirgus principiem. Tie paredz brīvu preču, personu, pakalpojumu un kapitāla kustību.

Ekonomiskā sadarbība ar valstīm ārpus ES tiek īstenota kā ES, tā arī divpusēji – nacionālā līmenī. Lai veicinātu un padziļinātu divpusējo ekonomisko sadarbību ar nozīmīgākajiem tirdzniecības partneriem, Latvijas valdība ir noslēgusi divpusējās ekonomiskās sadarbības līgumus ar Armēniju, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Krieviju, Ķīnu, Moldovu, Tadžikistānu, Turkmenistānu, Turciju, Ukrainu un Uzbekistānu, kā arī Apvienotājiem Arābu Emirātiem (parakstīts 2016. gada 8. maijā).

Šo ekonomiskās sadarbības līgumu ietvaros ir izveidotas Starpvaldību komisijas (SVK) vai Apvienotās komitejas (AK) ekonomiskās, zinātniskās un tehniskās sadarbības jautājumos. To mērķis ir aktivizēt valstu divpusējo sadarbību dažādās jomās un meklēt iespējas turpmākās sadarbības uzlabošanai.

2016. gadā plānota vairāku SVK sēžu norise, t.sk. Azerbaidžānas, Kazahstānas, Baltkrievijas un Ķīnas.

Lai veicinātu ekonomiskās sadarbības paplašināšanos, 2016. gada pirmajā pusē ir notikušas vairākas nozīmīgas Ekonomikas ministrijas augstāko amatpersonu un uzņēmēju vizītes Apvienotajos Arābu Emirātos, Lielbritānijā, Ķīnā, kā arī divpusējās tikšanās Latvijā (skatīt 6.7. ielikumu).

6.7. ielikums

Latvijas divpusējā ekonomiskā sadarbība 2016. gada pirmajā pusē

Latvija-Gruzija

2016. gada 30. martā Rīgā notika Ministru prezidenta biedra, ekonomikas ministra A.Ašeradena tikšanās ar Gruzijas ārlietu ministru M.Janelidzi un viņu pavadošo uzņēmēju delegāciju. Tikšanās laikā tika pārrunāti jautājumi par divpusējo ekonomisko sadarbību tādās jomās kā tirdzniecība, iesācējuzņēmumu *(start-ups)* veicināšana, ES fondu apguve u.tml.

M.Janelidzes vizītes ietvaros 31. martā notika arī Latvijas-Gruzijas biznesa forums. Tajā piedalījās pārstāvji no Gruzijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras un Nacionālās investīciju aģentūras, kā arī seši Gruzijas uzņēmēji no tādām jomām kā tūrisms, tekstilrūpniecība, finanses, farmācija un būvniecība. No Latvijas puses forumā piedalījās vairāk nekā 40 uzņēmumu pārstāvji no tādām jomām kā farmācija, tūrisms, lauksaimniecība, loģistika, finanses, IKT u.c. Biznesa forumā tika akcentēti tādi jautājumi kā biznesa un investīciju iespējas Latvijā un Gruzijā, kā arī padziļinātas un visaptverošas brīvās tirdzniecības zonas izveide ES-Gruzijas Asociācijas līguma ietvaros.

6.7. ielikuma turpinājums

Latvija-Apvienotie Arābu Emirāti

2016. gada 7.-10. maijā notika Ministru prezidenta biedra, ekonomikas ministra A.Ašeradena vizīte Apvienotajos Arābu Emirātos, lai veicinātu Latvijas atpazīstamību reģionā un pārrunātu divpusējās ekonomiskās sadarbības paplašināšanas un investīciju piesaistes jautājumus.

Vizītē ministru pavadīja uzņēmēju delegācija, kurā tika pārstāvētas tādas nozares kā transports un loģistika, IKT, izglītība, finanšu un juridiskie pakalpojumi, būvmateriālu ražošana un arhitektūra, vides pakalpojumi u.c.

Vizītes ietvaros tika parakstīts Latvijas Republikas valdības un Apvienoto Arābu Emirātu valdības ekonomiskās sadarbības līgums. Minētā līguma mērķis ir attīstīt un nostiprināt ekonomisko, tirdzniecības un tehnisko sadarbību starp abām valstīm, aptverot sadarbību tādās jomās kā tirdzniecība, rūpniecība, lauksaimniecība, transports, telekomunikācijas, tūrisms, investīcijas u.c. Līguma ietvaros tiks izveidota Apvienotā ekonomiskā komiteja, kuras pirmā tikšanās abu valstu ekonomikas ministru vadībā plānota 2017. gadā.

Tāpat vizītes ietvaros ministrs atklāja Latvijas un Apvienoto Arābu Emirātu biznesa forumu, kā arī tikās ar latviešu kopienas pārstāvjiem Dubaijā.

Latvija-Lielbritānija

2016. gada 31. maijā-1. jūnijā notika Ministru prezidenta biedra, ekonomikas ministra A.Ašeradena vizīte Lielbritānijā. Vizītes ietvaros ministrs piedalījās Latvijas biznesa forumā *Link up and grow with Northern hubs*, tikās ar Lielbritānijā strādājošiem Latvijas profesionāļiem un uzņēmējiem. Tāpat ekonomikas ministrs tikās ar britu amatpersonām, lai pārrunātu sadarbību inovāciju, biznesa atbalsta, patērētāju tiesību aizsardzības u.c. jautājumos.

Latvija-Ķīna

2016. gada 6.-10. jūnijā Ekonomikas ministrijas parlamentārais sekretārs V.Ķirsis piedalījās Centrālās un Austrumeiropas valstu – Ķīnas sadarbības formāta (16+1) ekonomikas un tirdzniecības ministru tikšanās, kas notika Ningbo pilsētā, Ķīnā. Tikšanās laikā tika pārrunāti tirdzniecības attīstības un sadarbības jomu paplašināšanas jautājumi.

Paralēli ministru sanāksmei Ningbo notika 16+1 valstu tirdzniecības un investīciju izstāde. Latvijas nacionālajā stendā Latviju pārstāvēja 13 uzņēmumi no kosmētikas, izglītības, pārtikas, kokapstrādes, kravu pārvadājumu un transporta nozarēm.

Tāpat Ningbo notika arī 16+1 sadarbības formāta investīciju un tūrisma sanāksmes, kurās Latvijas Ārējo ekonomisko pārstāvniecību vadītāji Pekinā un Šanhajā uzstājās ar prezentācijām par Latvijas uzņēmējdarbības vidi un sadarbības iespējām.

Vizītes ietvaros tika atklāts Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības birojs un Latvijas pastāvīgā ekspozīcija – Nacionālais paviljons Ningbo pilsētā, kas darbosies kā viens no atbalsta punktiem ražotājiem no Latvijas. Caur to būs iespējams iegūt Ķīnas patērētāju un profesionālo pircēju atsauksmes. Tāpat notika virkne tikšanos ar Ķīnas amatpersonām.

Latvija-Azerbaidžāna

2016. gada 15. jūnijā Rīgā notika Latvijas-Azerbaidžānas SVK 6. sēde, kuras līdzpriekšsēdētājs no Latvijas puses ir satiksmes ministrs U.Augulis, bet līdzpriekšsēdētāja vietnieks – Ekonomikas ministrijas valsts sekretārs J.Stinka. Savukārt no Azerbaidžānas puses līdzpriekšsēdētājs ir transporta ministrs Z.Mammadovs.

Sēdes ietvaros tika pārrunāta abu valstu tirdzniecības un ekonomiskā sadarbība un turpmākās divpusējās ekonomiskās sadarbības veicināšanas iespējas vairākās savstarpējo interešu jomās, t.sk. transportā, IKT, zinātnē un izglītībā, lauksaimniecībā, pārtikas rūpniecībā, vides aizsardzībā un reģionālajā attīstībā, tūrismā, veselības aprūpē, būvniecībā, banku jomā, kā arī Latvijas-Azerbaidžānas uzņēmēju Lietišķās sadarbības padomes jautājumi.

Latvijas virzība uz OECD

2016. gada 11. maijā Latvija saņēma oficiālu Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) uzaicinājumu kļūt par pilntiesīgu organizācijas dalībvalsti. Līguma par Latvijas pievienošanos OECD parakstīšana notika 2016. gada 2. jūnijā Parīzē, Francijā.

Latvijas dalība OECD ir starptautisks kvalitātes zīmogs, kas apliecina Latvijas atbilstību augstākajiem standartiem uzņēmējdarbībā, finanšu darījumos, korporatīvajā pārvaldībā, korupcijas apkarošanā starptautiskajos darījumos u.c.

OECD nozaru politiku un reformu izvērtējumi, kā arī uz pierādījumiem balstītas rekomendācijas Latvijas sabiedrībai svarīgos jautājumos (uzņēmējdarbības un investīciju vides uzlabošana, produktivitātes palielināšana, nevienlīdzības mazināšana, reformas izglītībā, cīņa ar izvairīšanos no nodokļu nomaksas, cīņa pret korupciju) sniegs iespēju uzlabot Latvijas valsts pārvaldes efektivitāti, valsts konkurētspēju un iedzīvotāju labklājības līmeni.

Kopš 2013. gada oktobra, kad tika apstiprināta Latvijas iestāšanās OECD sarunu „Ceļa karte", Latvijas institūcijas, tostarp Ekonomikas ministrija, uzsāka tehniskās sarunas par pievienošanos organizācijai un tās instrumentiem (230). 2016. gada 18. aprīlī tika saņemts pēdējais OECD komitejas atzinums par Latvijas gatavību pievienoties organizācijai. Līdz ar to Latvija ir saņēmusi pozitīvus formālos atzinumus 21 komitejā, kurā tika vērtēta Latvijas atbilstība OECD standartiem un labajai praksei, un saskaņā ar iestāšanās sarunu „Ceļa karti" noslēdzās Latvijas pievienošanās OECD tehniskās sarunas.

Jomas, par kurām OECD iestāšanās procesa ietvaros bija atbildīga Ekonomikas ministrija, ir ekonomikas politika, patērētāju politika, eksporta kredīti, konkurences politika, valsts kapitāla daļu pārvaldība, statistika, tūrisms, inovācijas, ražošana un uzņēmējdarbība, labas laboratorijas prakse.

Pēc Latvijas iestāšanās OECD Ekonomikas ministrija turpinās piedalīties OECD darbā un strādāt tās kompetences jomu politikas veidošanā atbilstoši OECD vadlīnijām un rekomendācijām.

6.2.3. Eiropas Savienības vienotais tirgus

ES vienotais tirgus aptver 31 valsti (28 ES dalībvalstis un 3 EEZ valstis – Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar vairāk nekā 500 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus nozīmē teritoriju bez iekšējām robežām, kurā nodrošināta preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprite, kā arī personu brīva kustība. Pēc ilgstoša un koordinēta darba ES ietvaros ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, izveidota konkurētspējīgāka komercdarbības vide, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, radītas jaunas darba vietas, iedzīvotājiem nodrošināta iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, kā arī nodrošināti daudzi citi ieguvumi.

Tomēr ES vienotā tirgus potenciāls joprojām nav izmantots pilnībā, un tā pilnveidošana turpinās, lai veicinātu ES ekonomikas ilgtspējīgu, stabilu attīstību un iedzīvotāju labklājību.

Līguma par Eiropas Savienības darbību 34.-36. un 49.-62. pantā noteikto preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību Latvijā uzrauga un koordinē Ekonomikas ministrija, pastāvīgi identificējot tiesību normas, kas potenciāli vai faktiski var kavēt ES vienotā tirgus brīvību īstenošanu, tajā skaitā izvērtējot vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

Pamatojoties uz EK 2012. gada 8. jūnija paziņojumā *Par Vienotā tirgus labāku pārvaldību* minēto, ir izveidots elektronisks ***ES Vienotā tirgus centrs***. Tas meklējams Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē (*https://www.em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/es_vienota_tirgus_centrs*), un tajā vienkopus ir pieejama informācija par ES informācijas un palīdzības dienestiem. ES Vienotā tirgus centra galvenais mērķis ir palīdzēt uzņēmējiem izmantot visas ar ES vienoto tirgu saistītās priekšrocības, kā arī sniegt praktisku palīdzību saistībā ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem. Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē ir pieejama arī tiešsaistes anketa, ar kuras palīdzību iespējams ziņot 24 h diennaktī par šķēršļiem uzņēmējdarbības veikšanā *https://www.em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/zino_par_skersliem*.

Tehnisko noteikumu paziņošanas procedūra kalpo kā preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kuras varētu radīt šķēršļus brīvai preču, kā arī informācijas sabiedrības pakalpojumu apritei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ne tikai ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, tajā var iesaistīties ikviens komersants, lai sniegtu savus komentārus un iebildumus par citu ES dalībvalstu sagatavotajiem projektiem, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pakalpojumu pārrobežu sniegšanu. Informācija par dalībvalstu paziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem ir brīvi pieejama Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas (TRIS) datu bāzē *http://ec.europa.eu/enterprise/tris/lv*, kurā tehnisko noteikumu projektu var aplūkot latviešu valodā. Ja komersantam ir radušies iebildumi par citu valstu tehniskajiem noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietu attiecīgās ES valsts tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgas politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Savstarpējās atzīšanas princips ir tiesisks mehānisms brīvas preču aprites nodrošināšanai ES. Šis princips būtībā paredz, ka galamērķa dalībvalstis nedrīkst liegt tirgot to teritorijā preces, kuras jau likumīgi tirgo citā dalībvalstī, pat tad, ja tās ir ražotas saskaņā ar tādām prasībām, kas atšķiras no galamērķa dalībvalsts prasībām. Šo principu piemēro precēm, uz kurām neattiecas saskaņoti ES tiesību akti (brīva preču aprite neharmonizētā sfērā).

Lai uzlabotu savstarpējās atzīšanas principa piemērošanu, 2008. gada 2. septembrī stājās spēkā *Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 764/2008, ar ko nosaka procedūras, lai dažus valstu tehniskos noteikumus piemērotu citā dalībvalstī likumīgi tirgotiem produktiem* Tā nosaka kārtību, kādā piemērojams savstarpējās atzīšanas princips. Regula arī nosaka pienākumu valstīm izveidot *Produktu informācijas punktus* (PCP), kas uzņēmumiem un dalībvalstu atbildīgajām iestādēm sniedz informāciju par noteikumiem, kurus piemēro konkrētam produkta veidam, un informāciju par to, vai kādam produkta veidam ir nepieciešams saņemt atļaujas pirms tā laišanas tirgū. Latvijā PCP funkcijas veic Ekonomikas ministrija (e-pasts: *pcp@em.gov.lv*). Latvijas PCP ietver arī Būvniecības kontaktpunktu, kas izveidots ar *Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 9. marta regulu (ES) Nr. 305/2011 ar ko nosaka saskaņotus būvizstrādājumu tirdzniecības nosacījumus*. No 2016. gada janvāra līdz maijam Latvijas PCP ir atbildējis uz 6 komersantu informācijas pieprasījumiem, savukārt Būvniecības kontaktpunkts šajā pašā laika periodā ir sniedzis atbildes uz 10 komersantu informācijas pieprasījumiem.

Lai nodrošinātu EEZ valsts pārvaldes iestāžu administratīvo sadarbību, EK ir izveidojusi ***Iekšējā tirgus informācijas sistēmu*** (IMI). Dalībvalstu iestādes, izmantojot IMI sistēmu, var pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus saskaņā ar attiecīgajos ES tiesību aktos noteikto. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārrobežu jautājumu risināšanā ES vienotajā tirgū. Šobrīd IMI sistēma darbojas *Pakalpojumu direktīvas (2006/123/EK), Profesionālās kvalifikācijas direktīvas (2005/36/EK), Darbinieku norīkošanas direktīvas (96/71/EK), Pacientu tiesību direktīvas (2011/24/ES), Komisijas īstenošanas lēmuma par vilcienu vadītāju apliecībām (2014/89/ES)* un *Regulas par euro skaidras naudas pārrobežu autopārvadājumiem (1214/2011)* jomās, pilotprojekta veidā – *Direktīvas par nelikumīgi izvestu kultūras priekšmetu atgriešanu (2014/60/ES), E-komercijas direktīvas (2000/31/EK)* un *Publisko iepirkumu direktīvu (2014/24/ES un 2014/25/ES)* jomās. Nacionālais IMI

sistēmas koordinators Latvijā ir Ekonomikas ministrija. IMI sistēmā ir reģistrētas 87 Latvijas atbildīgās iestādes.

No 2016. gada 18. janvāra IMI sistēmā ir izveidota arī *Eiropas profesionālā karte*, kurai var pieteikties, lai to saņemtu elektroniskā formā, tie reglamentētās profesijas pārstāvji, kuri vēlas strādāt tajā pašā profesijā citā ES vai EEZ dalībvalstī. Tāpat arī paredzēts jauns instruments – *brīdināšanas mehānisms* ātrai visu dalībvalstu informēšanai par personām ar profesionālo kvalifikāciju, kurām pilnībā vai daļēji ierobežotas vai aizliegtas tiesības veikt profesionālo darbību tajās profesijās, kurās profesionālā darbība ir saistīta ar veselības aprūpi, bērnu aprūpi vai izglītību.

No 2016. gada janvāra līdz maijam Latvija citām dalībvalstīm IMI sistēmā ir nosūtījusi 20 informācijas pieprasījumus (profesionālās kvalifikācijas jomā – 18, par publisko iepirkumu – 2) un saņēmusi 20 informācijas pieprasījumus (profesionālās kvalifikācijas jomā – 19, darbinieku norīkošanas jomā – 1).

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs ES vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu ES vienotā tirgus problēmām, kuras ir izraisījusi valsts iestāžu darbība, nepareizi piemērojot ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai uzņēmējs cieš no citu dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtiem lēmumiem, *SOLVIT centrs* darbojas kā bezmaksas problēmu risināšanas instruments. *SOLVIT centri* darbojas katrā ES dalībvalstī (arī Islandē, Norvēģijā, Lihtenšteinā). No 2016. gada janvāra līdz maijam *Latvijas SOLVIT centrā* ir saņemtas 13 sūdzības. Lai iesniegtu sūdzību *SOLVIT centrā*, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārrobežu elements); 3) ir pārkāptas ES tiesību normas (regulas, direktīvas u.tml.). Visbiežāk *Latvijas SOLVIT centrā* risinātās iedzīvotāju lietas ir saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, uzņēmējiem – ar preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

Lai sekmētu komercdarbību un mazinātu administratīvo slogu, sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām un valsts pārvaldes iestādēm **labāka regulējuma** ietvaros Ekonomikas ministrija regulāri veic normatīvo aktu prasību analīzi un gatavo priekšlikumus nepieciešamajām izmaiņām ES un Latvijas tiesību aktos. Iedzīvotājiem un uzņēmējiem ir iespēja iesniegt viedokli un ierosinājumus nepieciešamajām izmaiņām tiesību aktos Ekonomikas ministrijā[1], ES sabiedrisko apspriešanu[2] ietvaros, kā arī kopš 2016. gada sākuma *Normatīvās atbilstības un izpildes programmas* (REFIT) ietvaros izveidotajā vietnē ***Kā atvieglot slogu – izsakieties!***[3] **(**ES likumdošanas uzlabošanai). REFIT platformas mērķis ir vienkāršot ES tiesību aktus un mazināt administratīvo slogu. REFIT platformā iesniegtos priekšlikumus izvērtē kā augsta līmeņa dalībvalstu pārstāvji, tā arī atzīti nozaru eksperti no uzņēmēju pilsoniskās sabiedrības un sociālo partneru aprindām.

Vienlaikus nacionālā līmenī tiek pārskatītas administratīvās barjeras un procedūras pakalpojumu sniegšanai, likvidējot vai vienkāršojot prasības atļauju (licenču, sertifikātu, apliecinājumu u.c. dokumentu) izsniegšanai, kā arī radot iespēju nepieciešamās procedūras veikt elektroniski. Turpinās arī ***vienas pieturas aģentūras principa*** ieviešana, uzlabojot publiskās pārvaldes sniegto pakalpojumu pieejamību Vienotajā kontaktpunktā – vienotajā valsts un pašvaldību pakalpojumu portālā *www.latvija.lv*.

Tāpat turpinās **„klusēšanas-piekrišanas" principa** piemērošana un paplašināšana. Šis princips paredz, ka gadījumā, ja noteiktā termiņā nav saņemta atbildīgās iestādes atbilde uz atļaujas pieteikumu, ir uzskatāms, ka atļauja ir piešķirta un pakalpojumu sniedzējs ir tiesīgs uzsākt pakalpojumu sniegšanu. Princips ir viens no publiskās pārvaldes modernizāciju veicinošiem instrumentiem, lai samazinātu iestāžu kavēšanos lēmumu pieņemšanā, kā arī izmaksas un nelabvēlīgas sekas, kas rodas maziem un vidējiem komersantiem. Saskaņā ar 2012. gada 12. jūnijā MK apstiprināto *Pasākumu plānu „klusēšanas-piekrišanas" principa ieviešanai un piemērošanai atbildīgo institūciju administratīvajā praksē*, „klusēšanas-piekrišanas" princips ir ieviests 15 publiskajos pakalpojumos. Paredzēts, ka līdz 2016. gada beigām princips tiks ieviests vēl 17 pakalpojumos.

[1] https://em.gov.lv/lv/eiropas_savieniba/labaks_es_regulejums
[2] http://ec.europa.eu/yourvoice/consultations/index_lv.htm
[3] http://ec.europa.eu/priorities/democratic-change/better-regulation/feedback/index_en.htm

6.3. Industriālā politika

Zinātniskajā literatūrā par vienu no modernākajām ekonomikas koncepcijām tiek atzīta jaunas industriālās politikas koncepcija. Jaunā industriālā politika pretstatus iepriekšējās desmitgadēs veidotajai industriālajai politikai, ņem vērā globalizācijas radītās problēmas un uzsvars tajā ir vērsts uz jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošanu visos ar ražošanas paplašināšanu un modernizāciju saistītos procesos. Viens no definētajiem pamatprincipiem ir nevis „uzvarētāju atklāšana", bet process, kas ietver publiskā un privātā sektora dialogu ar mērķi atklāt kavējošos ierobežojumus jaunām ekonomiskām aktivitātēm un piedāvāt risinājumus to novēršanai vai pārvarēšanai.

Industriālās politikas ietvaros būtiski ir ne tikai izprast nozares attīstības globālos izaicinājumus, bet svarīgi ir skaidri apzināt valsts ekonomiskās priekšrocības un produktu, finanšu un darba tirgus funkcionālos šķēršļus, kas traucē rūpniecības ilgtspējīgai attīstībai.

Latvijas industriālās politikas (NIP) plānošanas dokumentu ietvaru veido vairāku dokumentu kopums, no kuriem nozīmīgākie ir: *Nacionālais attīstības plāns, Viedās specializācijas stratēģija, kura ir ietverta Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnēs, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes, Izglītības attīstības pamatnostādnes* u.c. nozaru politikas plānošanas dokumenti.

***Nacionālās industriālās politikas* pamatnostādnes**

Latvijas Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes tika apstiprinātas MK 2013. gada 28. maijā, un to mērķis ir veicināt ekonomikas strukturālās izmaiņas par labu preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanai, t.sk. rūpniecības lomas palielināšanai, rūpniecības un pakalpojumu modernizācijai un eksporta komplicētībai.

Lai sasniegtu pamatnostādnēs definēto mērķi, ir noteikti šādi sasniedzamie rezultatīvie rādītāji:

- apstrādes rūpniecības īpatsvars iekšzemes kopproduktā 2020. gadā – 20%;
- apstrādes rūpniecības produktivitātes pieaugums 2020. gadā pret 2011. gadu – 40%;
- apstrādes rūpniecības pieaugums 2020. gadā, salīdzinot ar 2011. gadu, – 60%;
- ieguldījumi pētniecībā un attīstībā – 1,5% no IKP.

Lai identificētu tirgus nepilnības, tika veikta eksportspējīgāko nišu un produktu un pakalpojumu ar augstāku pievienotās vērtības potenciāla noteikšana un padziļināta ražotāju analīze, kuras rezultātā tika secināts, ka svarīgākie NIP izaicinājumi, uz kuriem vēršama valsts aktīva rīcība, ir:

- finansējuma ierobežojumi;
- darbaspēka izmaksas un cenu konkurētspēja;
- zema produktivitāte un vājš inovācijas sniegums;
- starptautiskā biznesa transformācija;
- demogrāfiskā situācija (darbaspēka novecošanās).

Ņemot vērā Latvijas uzņēmumu priekšrocības un galvenos izaicinājumus, NIP noteiktie rīcības virzieni ir vērsti uz:

- **darbaspēka pieejamības un prasmes** jautājumiem, tādiem kā profesionālās izglītības sistēmas un augstākās izglītības sistēmas tālāku reformu īstenošana, koncentrējot un piemērojot darba tirgus prasībām atbilstošas profesionālās izglītības programmas, kā arī palielinot praktiskās programmas daļas īpatsvaru; valsts atbalsta instrumentu turpināšana, kuri ir vērsti uz uzņēmumā nodarbināto speciālistu kvalifikācijas un prasmju paaugstināšanu, pārkvalificēšanās iespējām uz tirgū pieprasītām specialitātēm; vispārējo vidējo izglītību apgūstošo izglītojamo skaita mazināšana par labu profesionālās izglītības sistēmai;
- **industriālo zonu attīstības** jautājumiem, tādiem kā esošu industriālo zonu pielāgošana, ceļu un inženierkomunikāciju (elektrība, ūdensvads, kanalizācija, gāze, apgaismojums u.c.) sakārtošana līdz ražošanas objektiem, jaunu industriālo zonu izveide starptautiskas, nacionālās un reģionālās nozīmes centros;
- **finanšu pieejamības** jautājumiem, tādiem kā jaundibināto, mikro un mazo uzņēmumu nodrošināšana ar nepieciešamo finansējumu, atbalsta sniegšana apgrozāmo līdzekļu nodrošināšanai vai sākotnējo investīciju veikšanai, aizdevumu garantiju izsniegšanas turpināšana, UIN atvieglojuma ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas iekārtas, turpināšana, riska kapitāla veida instrumentu radīšana, kas stimulētu investīcijas uzņēmumu attīstībā un darbības paplašināšanā;
- **inovācijas veicināšanas** jautājumiem, tādiem kā komersantu pētniecības un inovācijas kapacitātes paaugstināšana, UIN nodokļa atlaides pētniecības un attīstības izmaksām aizstāšana ar jaunu atvieglojumu, nosakot noteiktu pētniecības un attīstības izmaksu norakstīšanu trīskāršā apmērā, pētniecības bāzes un izcilības attīstība;
- **eksporta veicināšanas** jautājumiem, tādiem kā klasteru iniciatīvas atbalstīšana, eksporta darījuma risku minimizēšana, ārējo tirgu apgūšana un sertifikācijas izmaksu kompensācija;
- **energoresursu izmaksas** jautājumiem, tādiem kā atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanas un emisiju samazināšanas risinājumu rūpniecības sektorā izstrāde.

Dialogs ar uzņēmējiem

Viens no modernas industriālās politikas pamatprincipiem un pamata elementiem ir regulārs dialogs ar nozari un uzņēmumiem, kura ietvaros tiek atjaunots gan makro līmeņa analīze, gan mikro līmeņa

analīze. Tādējādi nodrošinot, ka industriālā politika tiek veidota kā *top-down* un *bottom-up* pieeju apvienojums.

Dialoga jeb regulāra viedokļa apmaiņas starp valsts pārvaldi un uzņēmējiem un to pārstāvošām organizācijām nepieciešamība ir iekļauta *Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnēs*.

Lai nodrošinātu dialoga norisi svarīgi ir definēt pieeju nozaru stratēģijām. Ekonomikas ministrija ir secinājusi, ka nozaru stratēģijām ir svarīgi trīs pamatelementi. Vispirms nozaru stratēģiju ietvaros ir svarīgi definēt uzņēmējdarbības vides šaurās vietas, piemēram, ēnu ekonomika, maksātnespējas jautājumi, elektroenerģijas cenas un tamlīdzīgi. Papildus uzņēmējdarbības vides ierobežojumiem ir svarīgi veikt makro un mikro līmeņa nozares analīzi, tādējādi mēģinot identificēt tirgus un institucionālo ietvaru nepilnības un ražošanas faktoru disproporcijas. Un nobeidzot ir svarīgi analizēt un vērtēt valsts sektora efektivitāti un tās ietekmi uz nozaru izaugsmes stratēģiju.

6.4. Enerģētikas politika

Latvijas efektīvas, sabalansētas, uz tirgus principiem balstītas enerģētikas politikas galvenie virzieni, kas noteikti MK 2013. gada 28. maija sēdē apstiprinātajā informatīvajā ziņojumā *Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai (Enerģētikas stratēģija 2030),* ir vērsti uz valsts ekonomikas konkurētspējas attīstību, sekmējot sabiedrības labklājību.

Enerģētikas stratēģijas 2030 galvenais uzdevums ir nodrošināt enerģētikas sektora pozitīvu ietekmi uzLatvijas tautsaimniecību, vienlaikus tiecoties uz energoapgādes drošumu, konkurētspēju un ilgtspēju:

- energoapgādes drošums – enerģijas lietotājiem pieejamas stabilas enerģijas piegādes un attīstīta infrastruktūra;
- konkurētspēja – uz tirgus principiem balstīta enerģētika, kas nodrošina tautsaimniecības tālāko attīstību, tās konkurētspēju reģionā un pasaulē;
- ilgtspējīga enerģija – mazināta atkarība no energoresursu importa, veicinātas jaunas efektīvas atjaunojamo energoresursu izmantošanas tehnoloģijas, veikti energoefektivitātes uzlabošanas pasākumi.

6.3. tabula

Elektroenerģijas piegāde Latvijā
(GWh)

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Kopējā elektroenerģijas piegāde	**5922**	**7053**	**7500**	**7340**	**7859**	**7564**	**7457**
Elektroenerģijas bruto izstrāde tai skaitā:	**4136**	**4905**	**6627**	**6094**	**6167**	**6209**	**5140**
no atjaunojamiem energoresursiem:	2824	3414	3635	3078	4109	3534	2803
lielās HES*	2794	3263	3445	2823	3627	2852	1925
mazās HES	25	62	75	64	80	60	68
biomasas elektrostacijas	–	6	9	13	65	215	319
biogāzes elektrostacijas	–	36	57	107	223	287	350
vēja elektrostacijas	5	47	49	71	114	120	141
no fosiliem energoresursiem:	1312	1492	2992	3017	2059	2675	2337
lielās TEC**	1163	1278	2402	2425	1409	1957	1648
citas TEC	149	214	590	592	650	718	689
Elektroenerģijas neto imports	**1786**	**2148**	**873**	**1245**	**1691**	**1355**	**2317**

* Daugavas kaskāde – Rīgas HES, Ķeguma HES un Pļaviņu HES
** Rīgas TEC-1 un Rīgas TEC-2, avots: AS „Latvenergo"

Balstoties uz *Enerģētikas stratēģijā 2030* noteiktajiem enerģētikas politikas attīstības virzieniem, Ekonomikas ministrija izstrādāja *Enerģētikas politikas pamatnostādnes 2016.-2020. gadam*, kuras apstiprinātas MK 2016. gada 9. februārī. Pamatnostādnes ietver pasākumus, kas īstenojami līdz 2020. gadam, Latvijas enerģētikas nozares attīstības mērķu sasniegšanai.

6.8. ielikums

Enerģētika Latvijā

Latvijā izmanto importētos (dabasgāze, elektroenerģija, naftas produkti, ogles, kokss u.c.) un vietējos (hidroenerģija, vēja enerģija, kurināmā koksne, kokogles, salmi, cita biomasa, biogāze, bioetanols, biodīzeļdegviela, kūdra, nolietotās riepas, sadzīves atkritumi kurināšanai) energoresursus tautsaimniecības nozaru, komerciālo lietotāju un iedzīvotāju nodrošināšanai ar kurināmo, elektroenerģiju un siltumenerģiju.

2014. gadā Latvijā saražotie energoresursi un otrreizēji pārstrādātie produkti sasniedza 99,7 PJ apjomu, bet energoresursu imports bija 148,8 PJ, no tā dabasgāzes imports – 32,7 PJ.

Daļu elektroenerģijas saražo Latvijas hidroelektrostacijas (HES), termoelektrocentrāles (TEC), biomasas, biogāzes un vēja elektrostacijas. Elektroenerģijas izstrādes daudzums Latvijā ir atkarīgs no Daugavas un citu upju caurteces.

2014. gadā kopējā elektroenerģijas piegāde bija 7457 GWh, kas ir par 1,4% mazāk nekā 2013. gadā. AS „Latvenergo" savās stacijās saražoja 48,6% no kopējās elektroenerģijas piegādes, 20,3% – iepirka no mazajiem elektroenerģijas ražotājiem, 31,1% veidoja elektroenerģijas neto imports. No 2014. gada kopējā elektroenerģijas galapatēriņa pakalpojumiem realizēti 43,8%, rūpniecībai un būvniecībai – 25,5%, mājsaimniecībām – 26,5%, lauksaimniecībai – 2,4%, transportam – 1,8 procenti.

Siltumenerģijas ražošanā galvenokārt izmanto vietējo kurināmo – kurināmo koksni un importēto kurināmo – dabasgāzi. 2014. gadā centralizēto siltumenerģiju pārdošanai ražoja 631 katlumājā un 175 koģenerācijas stacijās, kuras pārdošanai kopā saražoja 7,2 TWh centralizētās siltumenerģijas. Centralizētās siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanā pārsvarā tika izmantota dabasgāze. Saražotās centralizētās siltumenerģijas īpatsvars, par kurināmo izmantojot dabasgāzi, bija 60,3%, kurināmo šķeldu – 32,4%, malku – 2,2%, biogāzi – 3,3%, pārējos kurināmā veidus – 1,8 procenti.

Centralizētās siltumapgādes lietotāju struktūra pēdējo gadu laikā nav mainījusies, un centrālā apkure tajā ir 65-70%, karstā ūdens apgāde – 30-35%. No 2014. gada kopējā centralizētās siltumenerģijas galapatēriņa mājsaimniecībām realizēti 69,5%, pakalpojumiem – 25%, rūpniecībai un būvniecībai – 4,2%, lauksaimniecībai – 1,3%. Savukārt centralizētās siltumenerģijas galapatēriņa sadalījums pa reģioniem ir šāds: Rīgas reģions – 54,9%, Pierīgas reģions – 11,7%, Vidzeme – 6,5%, Kurzeme – 9,8%, Zemgale – 7,6% un Latgale – 9,5 procenti.

2014. gadā Latvijas kopējais primāro energoresursu patēriņš sasniedza 186,2 PJ, kas ir par 0,5% mazāk nekā 2013. gadā (skatīt 6.4. tabulu).

6.4. tabula

Primāro energoresursu patēriņš Latvijā
(PJ)

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Kopējais patēriņš* tai skaitā:	**163,9**	**192,1**	**194,8**	**184,2**	**190,5**	**187,1**	**186,2**
ogles un kokss	3,1	3,3	4,5	4,6	3,8	3,0	2,5
kūdra	2,5	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
naftas produkti	56,4	61,9	64,6	59,5	58,4	59,3	59,7
dabasgāze	45,6	56,9	61,3	54,0	50,8	50,3	45,4
kurināmā koksne	39,7	49,4	45,6	46,9	52,5	53,1	55,9
elektroenerģija**	16,6	19,9	16,0	15,1	19,8	15,8	16,0
citi energoresursi***	-	0,6	2,7	4,1	5,2	5,6	6,7

* Visi energoresursi rēķināti pēc zemākās siltumspējas
** Hidroenerģija, vēja enerģija un elektroenerģijas neto imports
*** Nolietotās riepas, sadzīves atkritumi kurināšanai, kokogles, salmi, cita biomasa, biogāze, bioetanols, biodīzeļdegviela

Elektroenerģijas tirgus

Latvijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā liberalizēts no 2015. gada 1. janvāra. Saskaņā ar 2014. gada 18. septembra grozījumiem *Elektroenerģijas tirgus likumā* mājsaimniecības, tāpat kā juridiskie lietotāji brīvi izvēlas tirgotāju, vienojoties par elektroenerģijas cenu.

Īstenojot 2014. gada 18. septembra grozījumos *Elektroenerģijas tirgus likumā* noteikto, līdz ar elektroenerģijas tirgus pilnīgu atvēršanu 2015. gada 1. janvārī tika ieviests atbalsta instruments aizsargātajiem lietotājiem (skatīt 6.7. ielikumu).

Saskaņā ar ES trešajā enerģijas tirgus tiesību aktu paketē noteikto, viens no faktoriem, kas nodrošina elektroenerģijas tirgus optimālu funkcionēšanu, ir tīklu pakalpojumu nodalīšana no ražošanas un tirdzniecības darbībām.

AS „Latvenergo" – vertikāli integrēta energoapgādes komersanta, kura akciju turētāja ir Ekonomikas ministrija, restrukturizācijas gaitā tika juridiski nodalīti elektroenerģijas pārvades un sadales sistēmas operatori.

Saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (turpmāk – Regulators) elektroenerģijas tirdzniecības reģistru 2016. gada 17. martā elektroenerģijas tirdzniecībai ir reģistrēti 75 tirgotāji, bet 34 no tiem ir noslēguši sistēmas lietošanas līgumu ar AS „Sadales tīkls". 2012. gada 1. janvārī darbību ārpus AS „Latvenergo" koncerna uzsāka AS „Augstsprieguma tīkls" – neatkarīgs pārvades sistēmas operators.

AS „Augstsprieguma tīkls" ir atbildīgs par pārvades tīkla attīstību, elektroenerģijas pārvades drošumu, energosistēmas stabilitāti un elektroenerģijas kvalitāti un nodrošina to atbilstoši tehniski ekonomiskajām prasībām un mūsdienu tehnoloģijām. AS „Augstsprieguma tīkls" akciju turētāja ir Finanšu ministrija. Savukārt pārvades sistēmas aktīvu īpašniece ir AS „Latvenergo" meitassabiedrība AS „Latvijas elektriskie tīkli", kas darbu sāka 2011. gada 1. aprīlī. Sākot ar 2015. gada 1. janvāri, visi augstspriegumu tīklu apkalpojošie darbinieki strādā AS „Augstsprieguma tīkls".

Kopš 2007. gada 1. jūlija elektroenerģijas sadales sistēmas operatora funkcijas veic AS „Latvenergo" neatkarīga meitassabiedrība AS „Sadales tīkls". AS „Sadales tīkls" nodrošina elektroenerģijas piegādi vairāk nekā vienam miljonam elektroenerģijas lietotāju objektu, aptverot ar savu pakalpojumu 99% no valsts teritorijas. Kopumā Latvijā darbojas 11 sadales sistēmas operatori. Galvenās prasības attiecībā uz sadales pakalpojuma kvalitāti ir noteiktas MK 2011. gada 4. oktobra *Noteikumos par publisko elektroapgādes tīklu sprieguma prasībām*, kas nosaka par obligāti piemērojamu Latvijā pārņemto ES standartu *LVS EN 50160: 2010 Publisko elektroapgādes tīklu sprieguma raksturlielumi*.

6.9. ielikums

Sociālā atbalsta instruments

Aizsargātais lietotājs ir trūcīga vai maznodrošināta ģimene (persona), daudzbērnu ģimene vai ģimene (persona), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, kā arī persona ar I invaliditātes grupu, kura izlieto elektroenerģiju savā mājsaimniecībā pašas vajadzībām (galapatēriņam).

2015. gadā, kas bija pārejas posms, atbalstu aizsargātajiem lietotājiem sniedza AS „Latvenergo".

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija 2016. gada 5. maijā apstiprināja AS "Sadales tīkls" elektroenerģijas sadales sistēmas pakalpojumu tarifu projektu, kurš paredz ieviest fiksētu maksu par pieslēguma nodrošinājumu neatkarīgi no elektroenerģijas patēriņa apjoma. Tarifi stājas spēkā 2016. gada 1. augustā.

Ņemot vērā ka ievērojamai daļai aizsargāto lietotāju ir mazs elektroenerģijas patēriņš, jaunais sadales tarifa plāns šai grupai radītu elektroenerģijas gala izmaksu pieaugumu. Lai nepieļautu elektroenerģijas izmaksu pieaugumu aizsargātajiem lietotājiem pēc sadales tarifu apstiprināšanas Saeima 19.05.2016 trešajā lasījumā ir apstiprinājusi grozījumus *Elektroenerģijas tirgus likuma* 33.[1] panta otro daļā, papildus deleģējot MK noteikt sadales sistēmas pakalpojuma maksas kompensēšanas kārtību aizsargāta lietotāja tirdzniecības pakalpojuma sniegšanas ietvaros.

Saistībā ar iepriekš minēto Valsts sekretāru 28. aprīļa sanāksmē ir izsludināti grozījumi MK 2015. gada 1. decembra noteikumos "Kārtība, kādā tiek nodrošināta aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma sniegšana un atbildīgās institūcijas sniedz informāciju par aizsargātā lietotāja statusu".

Pilnveidojot sadales pakalpojuma tarifu struktūru 2016. gada 5. maijā Regulatora padome apstiprināja AS „Sadales tīkls" sadales sistēmas pakalpojumu tarifu projektu, kas paredz, ka, sākot no 1. augusta, visiem lietotājiem tiks piemērots divdaļīgs tarifs – viena daļa būs fiksēta atkarībā no pieslēguma parametriem, un otra daļa būs mainīgā – atkarībā no patērētās elektroenerģijas apjoma. Tādējādi tiek paredzēts, ka elektrotīkla uzturēšanas izmaksu segšanā piedalās visi sadales sistēmas lietotāji. Salīdzinot ar spēkā esošo AS „Sadales tīkls" tarifu, mājsaimniecībām, kurām ir vidējs elektroenerģijas patēriņš un atbilstošas pieslēguma jaudas, maksājumi par sadales pakalpojumiem pie jaunās tarifu struktūras nepieaugs. Regulators ir veicis virkni pasākumu, lai samazinātu sadales operatora izmaksas un tarifu izmaiņu ietekmi uz lietotājiem.

Papildus tam, lai veicinātu uzņēmējdarbības attīstību, optimizējot pieslēgumu nosacījumus, 2014. gada 12. marta Regulatora padomes lēmums Nr. 1/6 *Noteikumi par efektīvas atļautās slodzes izmantošanas nosacījumiem* paredz, ka uz jauniem sistēmas pieslēgumiem vai atļautās slodzes palielināšanas pieteikumiem esošos sistēmas pieslēgumos tiek noteiktas elektroenerģijas lietotāju tiesības atgūt sākotnējo samaksāto pieslēguma maksu, izpildot efektīvas slodzes izmantošanas nosacījumos noteiktos kritērijus. Savukārt, lai atbalstītu jaunu pieslēgumu attīstīšanu, maksimāli samazinot pieslēgumu ierīkošanas sākotnējās investīcijas, ar 2016. gada 17. marta Regulatora padomes lēmumu 1/6 apstiprinātie *Sistēmas pieslēguma noteikumi elektroenerģijas sistēmas dalībniekiem* paredz, ka AS „Sadales tīkls" un sistēmas lietotājs var vienoties par pieslēguma maksas samaksu ar atlikto maksājumu, ievērojot attiecīgos nosacījumus.

Latvijas, kā arī Lietuvas un Igaunijas **elektroenerģijas tirgu pilnīga integrācija ES kopējā tirgū**, gan pievienojoties Ziemeļvalstu elektroenerģijas tirgum, gan nodrošinot pietiekamus starpsavienojumus, ir svarīgs mērķis ne tikai Baltijas valstīm, bet arī ES līmenī.

Vēsturiski Igaunijas, Lietuvas un Latvijas elektroenerģijas pārvades tīkli ir cieši integrēti Baltkrievijas un Krievijas pārvades tīklos un darbojas paralēlā, sinhronā režīmā ar tiem. Energosistēmu operatīvo darbību nosaka starp Baltkrievijas, Krievijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārvades sistēmām noslēgtais BRELL līgums. Krievijas un Baltkrievijas, kā arī citu Neatkarīgo Valstu Sadraudzības valstu elektroenerģijas iekšējā tirdzniecība, to energosistēmu režīmu svārstības un avārijas tehniski ietekmē un noslogo Baltijas valstu elektrotīklu, ierobežojot Baltijas valstu iespējas pilnībā ieviest ES tiesisko regulējumu elektroenerģijas tirgū, īpaši attiecībā uz jaudu rēķināšanu un plānošanu, pārslodzes vadību, tīklu balansēšanu.

Elektroenerģijas biržas Nord Pool (NP) Latvijas tirdzniecības apgabals darbu uzsāka 2013. gadā 3. jūnijā. Šobrīd NP tirdzniecības apgabali ir atvērti visās trīs

Baltijas valstīs – Igaunijā, Lietuvā un Latvijā, un elektroenerģijas tirdzniecība notiek vienoti un saskaņoti visā Baltijas jūras reģionā.

Atvērtais NP Latvijas elektroenerģijas tirdzniecības apgabals un ieviestais nākošās dienas elektroenerģijas tirgus ELSPOT dod iespēju tirgus dalībniekiem iesniegt savus cenu piedāvājumus darījumiem, kuri notiks nākošajā dienā. Nākamais solis elektroenerģijas tirgus attīstībai Latvijā bija tās pašas dienas tirgus – ELBAS izveidošana. ELBAS tirgus Latvijā tika veiksmīgi atvērts 2013. gada 10. decembrī. Atšķirība tās pašas dienas elektroenerģijas tirgum no nākamās dienas tirgus ir tāda, ka cenu piedāvājumi tiek iesniegti darījumiem, kuri notiks esošajā dienā pēc tam, kad būs publicēti ELSPOT tirdzniecības sesijas rezultāti. Abu tirgu esamība nodrošina ne tikai lielāku Latvijas elektroenerģijas tirgus likviditāti, bet arī efektīvāku caurlaides spēju izmantošanu, tirgus dalībniekiem uzticamu un caurspīdīgu elektroenerģijas cenu.

Pietiekami elektroenerģijas pārvades starpsavienojumi ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem optimālai elektroenerģijas tirgus funkcionēšanai. Latvijas elektroenerģijas tirgus, tāpat kā visas Baltijas enerģētikas tirgus, pašlaik ir savienots ar kopējo Eiropas enerģētikas tirgu ar diviem Igaunijas un Somijas energosistēmas savienojošiem jūras kabeļiem *Estlink I*, kura pārvades jauda – 350 MW, un *Estlink II*, kura pārvades jauda ir 650 MW. Abu starpsavienojuma saišu pārvades jauda ir pietiekama, lai tiktu izlīdzinātas elektroenerģijas cenas NP Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalos. Lai gan šāda projekta realizēšana potenciāli uzlabo situāciju Igaunijas un Somijas energosistēmu integrācijas un Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalu likviditātes nodrošinājumā, tā nemazina pārslodzes rašanās risku Latvijas-Igaunijas šķērsgriezumā, kam, lai arī ir izteikti sezonāls raksturs, tomēr raksturīga negatīva ietekme uz elektroenerģijas cenu dinamiku NP Latvijas un Lietuvas tirdzniecības apgabalos. Turklāt *Estlink II* noslodze virzienā no Somijas uz Igauniju varētu radīt papildu noslodzi Latvijas-Igaunijas šķērsgriezumā, tādējādi vairojot pārslodzes vai līniju atslēguma risku.

Lai uzlabotu starpsavienojumu kapacitāti, 2015. gada nogalē darbību uzsāka Lietuvas-Polijas starpsavienojums "LitPol Link" 1. posms ar 500 MW pārvades jaudu. To papildina arī Lietuvas-Zviedrijas starpsavienojuma „NordBalt" darbības uzsākšana ar 700 MW pārvades jaudu.

Līdz 2016. gadam bija vērojamas izteiktas cenu atšķirības Latvijas-Lietuvas tirdzniecības apgabalos, salīdzinot ar Igaunijas – Somijas tirdzniecības apgabaliem. Pēc NordBalt kabeļa darbības uzsākšanas 2016. gada sākumā, ir notikusi virzība uz cenu izlīdzināšanos Baltijas un Skandināvijas reģiona tirdzniecības apgabalos. Tā rezultātā elektroenerģijas cena samazinājās Latvijas - Lietuvas tirdzniecības apgabalā.

2015. gada 18. novembrī Eiropas Komisija ir pieņēmusi otro sarakstu ar 195 galvenajiem ES enerģētikas infrastruktūras projektiem – kopīgo interešu projektiem, kuri palīdzēs sasniegt Eiropas enerģētikas politikas mērķus. Līdz ar to KIP palīdzēs attīstīt energoresursu infrastruktūru, izbeigt dažu dalībvalstu enerģētisko izolētību un paaugstināt atjaunojamo energoresursu īpatsvaru tīklā, samazinot oglekļa dioksīda emisijas.

„NordBalt" projekta ietvaros tiek īstenots arī projekts *Kurzemes loks*, kas paredz izbūvēt 330 kV gaisvadu augstsprieguma elektrolīniju Latvijas rietumu daļā, lai novērstu līdz šim iztrūkstošo palielinātas jaudas pieslēgumu iespējamību, nodrošinātu vēja parku attīstību un palielinātu elektroapgādes drošumu Kurzemē. *Kurzemes loka* pirmais posms ietver 330 kV augstsprieguma līnijas izbūvi, savienojot Rīgas pilsētas 330 kV apakšstaciju „Rīgas TEC-1" ar apakšstaciju „Imanta"; līnijas izbūves darbi, t.sk. pārbaudes, pabeigti 2013. gada 25. septembrī. *Kurzemes loka* otrais posms ietver 330 kV augstsprieguma līnijas Grobiņa-Ventspils izbūvi, projektēšanas fāze uzsākta 2010. gadā, un darbi pabeigti 2014. gadā. *Kurzemes loka* jauno 330 kV elektrolīniju kopējais garums plānots aptuveni 330 km, jauda – 800 MW, izmaksas – ap 220 milj. eiro, no kā pusi segs EK līdzfinansējuma programmu ietvaros. *Kurzemes loka* trešo, noslēdzošo posmu plānots pabeigt 2019. gada beigās.

Stratēģiski svarīga ir trešā Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma būvniecība, kas ļaus novērst esošās pārvades tīkla pārslodzes un palielināt pieejamo Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma pārvades kapacitāti. Trešais Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma projekts būtiski uzlabos energoapgādes drošumu šķērsgriezumā starp Igauniju un Latviju, kā arī abu valstu energosistēmās, nodrošinot efektīvu jaudas pārvades koridoru starp Baltijas un Ziemeļvalstu elektroenerģijas sistēmām. Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma kopējās izmaksas ir aptuveni 172,7 milj. eiro. Kopējās projekta izmaksas Latvijas teritorijā (no 330 kV apakšstacijas Rīgas TEC2 līdz Igaunijas-Latvijas robežai) plānotas aptuveni 102 milj. eiro. 2014. gada novembrī Igaunijas-Latvijas trešā starpsavienojuma izbūvei piešķirts Eiropas līdzfinansējums 65% apmērā no Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta līdzekļiem. Pašlaik tiek īstenots projekta ietekmes uz vidi novērtējums un norit plānotās trases izpēte. Starpsavienojuma pieslēgumu plānots nodot ekspluatācijā līdz 2020. gadam.

2013. gadā abi projekti – Kurzemes loka trešais posms un Latvijas-Igaunijas trešais starpsavienojums tika iekļauti *Eiropas Kopīgo interešu projektu* (KIP) 1. sarakstā. KIP sarakstu atjauno reizi divos gados. Attiecīgi minētie divi projekti iekļauti arī EK 2015. gada 18. novembrī publicētajā KIP 2. sarakstā. Eiropas Parlamenta un Padomes *Regula Nr. 347/2013* paredz, ka projekti, kas iekļauti Kopīgu interešu projektu sarakstā, var ne tikai pretendēt uz ES finanšu instrumentu atbalstu, bet arī gūt labumu no ātru un efektīvu atļauju saņemšanas procedūrām, vienlaikus ievērojot vides novērtēšanas un aizsardzības standartus.

Papildus KIP 2. sarakstā iekļauti vēl šādi Latvijas elektroapgādes infrastruktūrai svarīgi projekti:

- *BalticCorridor* – Tartu (EE)-Valmiera (LV);
- *BalticCorridor* – Tsirgulina (EE)-Valmiera (LV);
- *BalticCorridor* – Rīgas TEC2 (LV)-Salaspils (LV).

Šo trīs projektu īstenošana paredzēta laika posmā līdz 2023. gadam, un tie uzskatāmi par priekšnoteikumu veiksmīgai Baltijas valstu elektroapgādes sistēmas sinhronizācijai ar kontinentālās Eiropas elektroenerģijas sistēmām.

6.7. attēls

Elektroenerģijas cenas *Nord Pool* biržā 2015. gadā
(eiro par MWh)

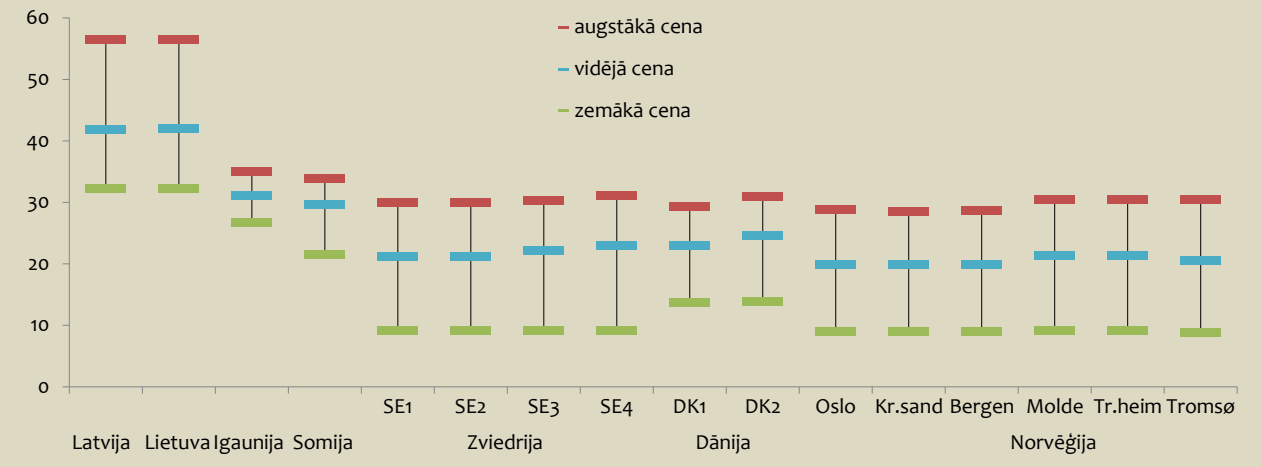

Avots: Nord Pool

Latvijas un Baltijas valstu elektroenerģētikas sektora attīstībai un tirgus integrācijai ilgtermiņā nozīmīgs ir jautājums par Baltijas elektroenerģijas pārvades sistēmas desinhronizāciju no IPS/UPS sistēmas un sinhronizāciju - ar Eiropas tīkliem. 2016. gadā tiek veikts pētījums par labāko sinhronizācijas risinājumu – sinhronizācija ar Eiropas kontinentālajiem tīkliem, sinhronizācija ar Skandināviju vai arī autonoma darbība "salas režīmā" Baltijas reģionā.

2009. gada 17. jūlijā starp EK un 8 Baltijas valstīm, tostarp Latviju, tika noslēgts Saprašanās memorands par *Baltijas enerģijas tirgus starpsavienojumu plānu* (BEMIP). Ņemot vērā, ka virkne sākotnējo BEMIP mērķu kopš 2009. gada ir sasniegti, 2015. gada 8. jūnijā EK, Vācijas, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Somija, Zviedrija, klātesot Norvēģijai novērotāja statusā, parakstīja jauno *Saprašanās memorandu*. Dānija parakstīja dokumentu vēlāk saistībā ar notikušajām vēlēšanām un jaunās valdības formēšanos. Vienlaikus tika optimizēti reģionālās sadarbības formāti, BEMIP apvienojot ar ES stratēģijas Baltijas jūras reģionam Politikas jomu "Enerģētika" (ESSBJR PA Enerģētika), 2015. gada jūlijā apstiprinot kopīgu BEMIP un ESSBJR PA Enerģētika rīcības plānu.

Rīcības plāns definē sešas galvenās darbības jomas, tādas kā elektrības un gāzes tirgus, piegāžu drošība, enerģētikas infrastruktūra, atomenerģija, atjaunojamā enerģija un energoefektivitāte, kurās turpmāk nepieciešams izstrādāt konkrētus projektus, lai sasniegtu Rīcības plānā noteiktos mērķus un rādītājus.

Baltijas reģionā starp nozīmīgākajiem jautājumiem ir šādi:

- ES iekšējā enerģijas tirgus likumdošanas pilnīga ieviešana Baltijas jūras valstīs;
- uz tirgus principiem balstīta pārslodzes vadība, elektroenerģijas biržas NP organizētas netiešās jaudas izsoles starp Baltijas valstīm (noderīgas pārslodzes vadībai Latvijas-Igaunijas šķērsgriezumā);
- kopēja rezervju un balansēšanas tirgus izveide;
- Baltijas valstu infrastruktūras projektu, kas iekļauti KIP sarakstā, īstenošana;
- Eiropas elektroenerģētikas tirgus modeļu reģionālās dimensijas izstrādē esošo elementu pilnveide;
- ilgtermiņā Baltijas valstu energosistēmu sinhronizācija ar Eiropas energosistēmām.

Dabasgāzes tirgus

Latvijas dabasgāzes apgādes sistēma nav savienota ar ES kopējo dabasgāzes apgādes sistēmu. Latvija dabasgāzi saņem tikai no Krievijas, taču līdz ar Klaipēdas sašķidrinātās dabasgāzes termināla darbības uzsākšanu 2015. gada sākumā Latvijai ir iespējamas ierobežota apjoma gāzes piegādes no Lietuvas. Latvijā atrodas vienīgā dabasgāzes krātuve Baltijas reģionā – Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK), kuras kopējais apjoms ir 4,3 miljardi m^3, tajā skaitā aktīvās dabasgāzes apjoms 2,3 miljardi m^3. Dabasgāzes kopējais patēriņš 2015. gadā bija 1318 milj. m^3. Lielākie dabasgāzes lietotāji bija AS „Latvenergo" TEC un siltumapgādes uzņēmumi. Rīgas reģionā tiek patērēti aptuveni 65% no Latvijā izmantotās dabasgāzes.

Vairumtirdzniecības cenas dabasgāzei Baltijas valstīs ir augstākas nekā vidēji ES. Vienlaikus jāatzīmē, ka mazumtirdzniecības cenas mājsaimniecībām un rūpnieciskajiem patērētājiem Baltijas valstīs ir tuvas ES vidējam līmenim. To nosaka vairāki faktori, piemēram, infrastruktūras izmaksas, t.sk. uzglabāšanas iespējas un pārvades tarifi, kā arī nodokļu politika.

6.8. attēls

Gāzes vairumtirdzniecības cenu salīdzinājums ES*
(eiro par MWh, 2015. gada 3. ceturksnī)

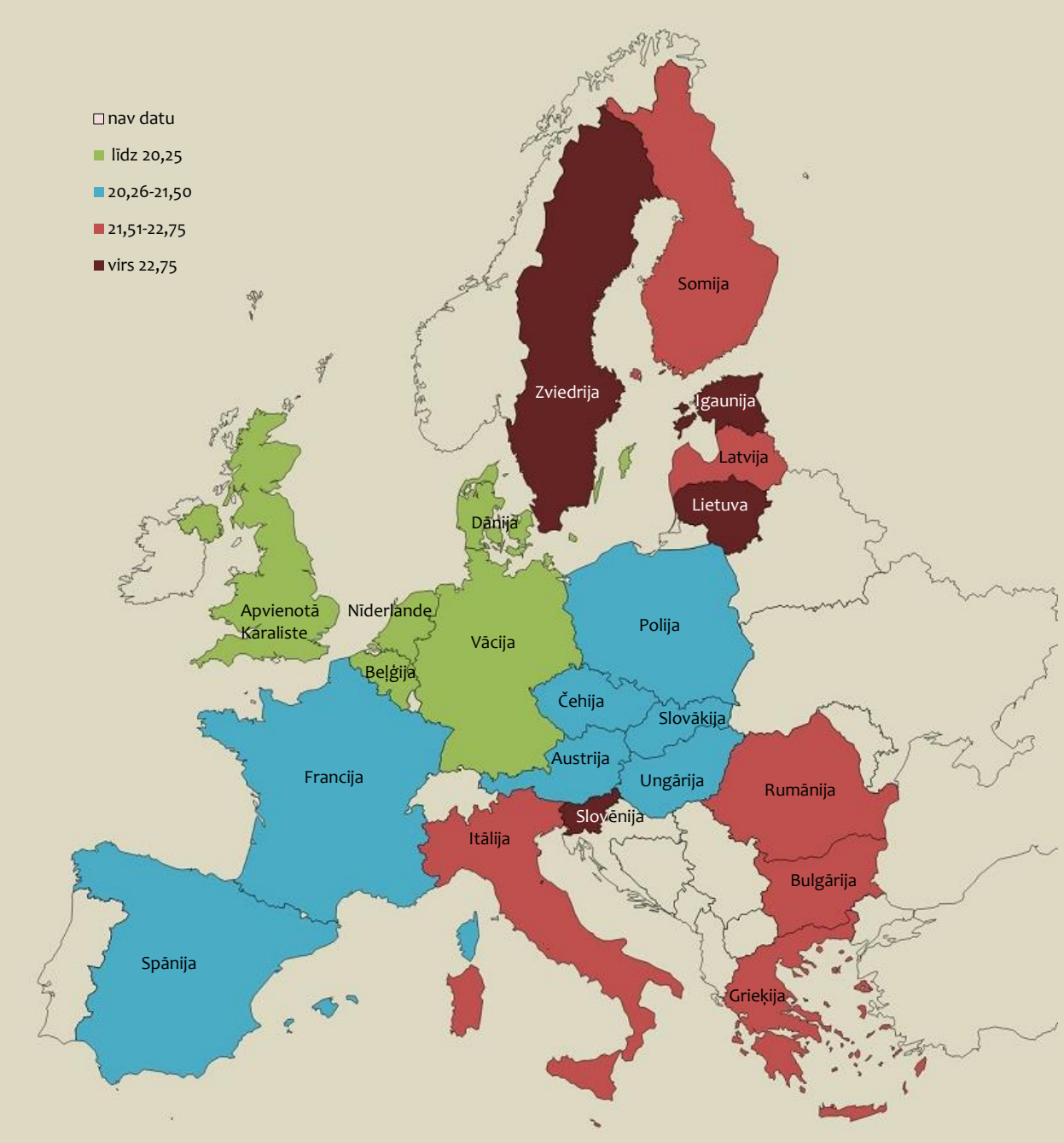

* krāsu kods katrai valstij ir noteikts saskaņā ar visu pieejamo veidu (dabasgāzes tirdzniecības platforma, ilgtermiņa līgums, sašķidrinātā dabasgāze) vidējām aritmētiskām cenām attiecīgajā valstī
Avots: *Quarterly Report on European Gas Markets. Market Observatory for Energy, DG Energy. Volume 8 (issue 3; 3rd quarter, 2015)*

Līdz Latvijas gāzes tirgus atvēršanai 2017. gada 3. aprīlī Latvijas dabasgāzes tirgū darbojas viens vertikāli integrēts komersants – AS „Latvijas Gāze".

ES dabasgāzes tirgus darbības principus nosaka Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 13. jūlija *Direktīva 2009/73/EK* par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz dabasgāzes iekšējo tirgu un par *Direktīvas 2003/55/EK* atcelšanu (*Direktīva 2009/73/EK*).

6.9. attēls

Dabasgāzes pusgada cena rūpniecībā
(eiro par MWh, 2015. gada 2.pusgadā, ieskaitot nodokļus un nodevas)

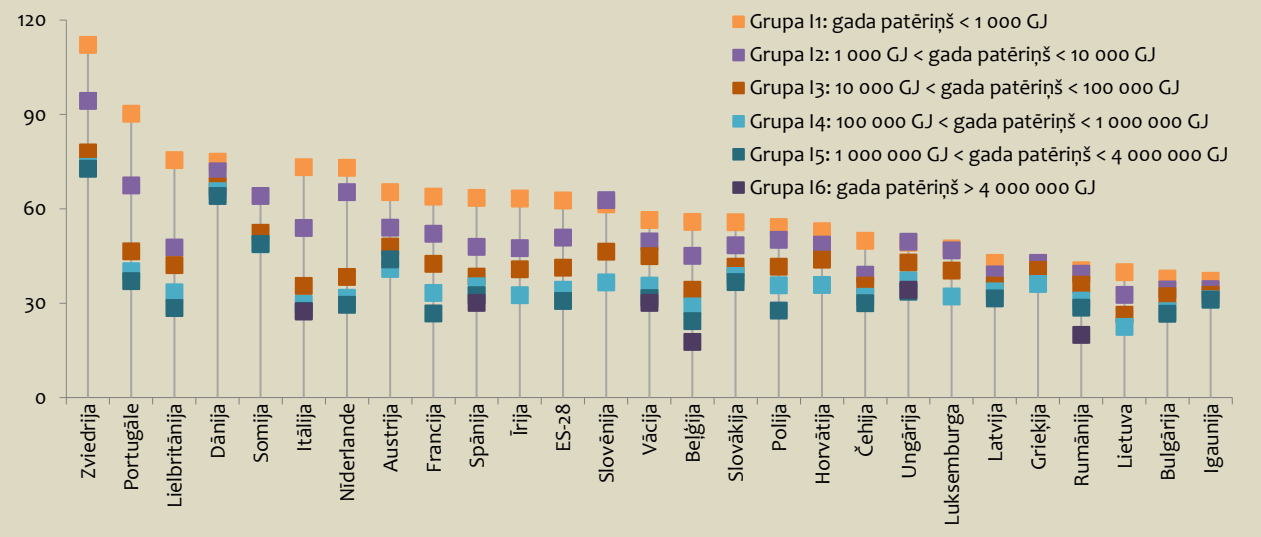

Avots: *Eurostat*

Regulatora padome 2015. gada 10. septembrī apstiprināja dabasgāzes infrastruktūras lietošanas noteikumus – *Akciju sabiedrības „Latvijas Gāze" dabasgāzes pārvades sistēmas lietošanas noteikumus* un *Akciju sabiedrības „Latvijas Gāze" Inčukalna pazemes gāzes krātuves lietošanas noteikumus*. Turpmāk dabasgāzes pārvades sistēmas un pazemes gāzes krātuves izmantošana un brīvo jaudu piešķiršana būs pārskatāma, atklāta un darbosies uz vienlīdzīgiem nosacījumiem. Līdz šim trešo pušu piekļuve balstījās uz divpusējo vienošanos ar AS "Latvijas Gāze".

6.10. attēls

Dabasgāzes pusgada cena mājsaimniecībās
(eiro par MWh, 2015 . gada 2. pusgadā, ieskaitot nodokļus un nodevas)

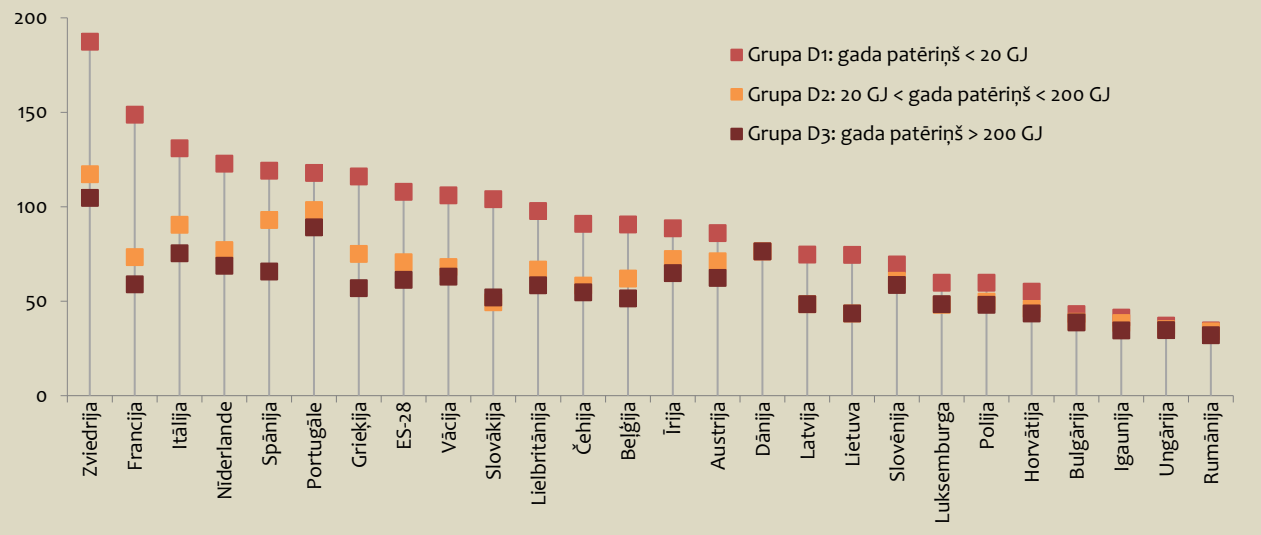

Avots: *Eurostat*

Noteikumi nosaka dabasgāzes infrastruktūras lietošanas noteikumus, pārvades sistēmas un Inčukalna pazemes gāzes krātuves brīvo jaudu lietošanas tiesību piešķiršanas kārtību, gadījumus, kādos infrastruktūras operators drīkst pārtraukt vai ierobežot pārvades sistēmas un krātuves lietošanu, pārvades sistēmas operatora un lietotāju tiesības un pienākumus, norēķinu kārtību un sistēmā ievadītās un izvadītās dabasgāzes līdzsvarošanas jeb balansēšanas kārtību.

Saskaņā ar noteikumiem informācija par tirgū pieejamajām pārvades sistēmas un Inčukalna pazemes gāzes krātuves brīvajām jaudām ir atklāta, publiski pieejama AS "Latvijas Gāze" tīmekļa vietnē un tā tiek regulāri aktualizēta.

Lai nodrošinātu nepārtrauktu dabasgāzes pārvades sistēmas un krātuves darbību un atbilstošu tehnisko stāvokli, AS "Latvijas Gāze" ir pienākums kontrolēt sistēmā ievadītās un izvadītās dabasgāzes kvalitāti, veikt tās uzskaiti un līdzsvarot dabasgāzes pārvades sistēmu, savukārt tirgus dalībnieku pienākums, kuri vēlas transportēt dabasgāzi, ir nodrošināt pārvades sistēmā ievadāmās dabasgāzes, biogāzes un no biomasas ražotās gāzes, kā arī gāzveida stāvoklī pārvērstās sašķidrinātās dabasgāzes atbilstību MK noteiktajiem dabasgāzes kvalitātes raksturlielumiem, ievērot noteiktos darba režīmus un dabasgāzes transportēšanas grafiku.

Turpinot darbu pie dabasgāzes tirgus liberalizācijas, Saeima 2016. gada 11. februārī apstiprināja likumu *Grozījumi Enerģētikas likumā*. Likumā tiek paredzēti divi galvenie termiņi pilnai dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatora īpašumtiesību nodalīšanai:

1. 2017. gada 3. aprīlis, kad jāizveido juridiski neatkarīga sabiedrība, kas nodrošina dabasgāzes pārvades sistēmas operatora un uzglabāšanas sistēmas operatora pakalpojumus un kuras īpašumā ir pārvades sistēmas aktīvi un kuras rīcībā ir Inčukalna pazemes gāzes krātuve (pieder vai tiek lietotas tās daļas), licences dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas pakalpojumu nodrošināšanai un kas ir apstiprināta kā pārvades sistēmas operators;
2. 2017. gada 31. decembris, kad ir pilnībā jāpabeidz dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatora īpašumtiesību nodalīšana, tas ir, jāpanāk situācija, kad pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators ir no AS „Latvijas Gāze" neatkarīga kapitālsabiedrība, kuras īpašnieki ne tieši, ne netieši nav saistīti ar AS „Latvijas Gāze" vai tās akcionāriem. Likumā ir paredzētas valstij pirmpirkuma tiesības uz izveidoto komercsabiedrību, kura nodrošina dabasgāzes pārvades sistēmas operatora un uzglabāšanas sistēmas operatora pakalpojumus.

Likums nosaka, ka, sākot ar 2017. gada 3. aprīli, dabasgāzes cenu nosaka dabasgāzes tirgus dalībnieki, savstarpēji vienojoties, un no 2017. gada 3. aprīļa visiem dabasgāzes lietotājiem tiesības brīvi izvēlēties dabasgāzes tirgotāju. Mājsaimniecības lietotājiem, lai mazinātu sociālo spriedzi, ir paredzēta pakāpeniska tirgus atvēršana, tas ir, viņiem saglabātas tiesības neizmantot iespēju kļūt par tirgus dalībnieku, lai brīvi izvēlētos dabasgāzes tirgotāju. Izmantojot tiesības nekļūt par tirgus dalībniekiem, mājsaimniecības lietotājiem tiks saglabāts saistītā lietotāja statuss un nodrošināta iespēja saņemt dabasgāzi par regulatora noteiktajiem tarifiem, nevis tirgus cenu.

Dabasgāzes piegāžu diversifikācijai Latvijā un visā Baltijas reģionā ir nepieciešams iesaistīt alternatīvus dabasgāzes piegādātājus tirgū. Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīvā tirgus izveidei nepieciešams īstenot šādus projektus (skatīt 6.10. ielikumu):

- izbūvējot Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojumu GIPL;
- realizējot reģionālā SDG termināla projektu;
- izbūvējot Igaunijas-Somijas starpsavienojumu *Balticconnector*;
- modernizējot Inčukalna pazemes PGK;
- nodrošinot trešo pušu dabasgāzes piegādes reģionam ar esošās dabasgāzes apgādes infrastruktūras starpniecību (t.i., diversificējot dabasgāzes piegādes avotus, nevis ceļus).

6.10. ielikums

Dabasgāzes piegāžu diversifikācijas projekti

GIPL savienos Rembelčiznas (*Rembelszczyzna*) gāzes kompresoru staciju Polijā un Jauniunai (*Jauniunai*) gāzes kompresoru staciju Lietuvā. Projekta mērķis ir ne tikai integrēt Baltijas valstu izolēto dabasgāzes tirgu ES, bet arī nodrošināt pieeju ES gāzes tirdzniecības platformām (piemēram, Centrāleiropas gāzes tirdzniecības platformai CEGH) un pasaules sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) tirgum. 2011. gadā tika veikta priekšizpēte, savukārt 2013. gadā tika sagatavots projekta tehniski ekonomiskais pamatojums. GIPL būvniecība paredzēta 2016.-2019. gadā, bet, ņemot vērā projekta mērogu un raksturu, tā realizācijas termiņi var būt mainīti. Projekta investori ir Lietuvas kompānija „Amber Grid" un Polijas dabasgāzes pārvades operators *GazSystem S.A.* Projekta tehniski ekonomiskā pamatojuma veikšanai tika sniegts ES finansiālais atbalsts 50% apmērā. GIPL ir iekļauts ES prioritāro projektu sarakstā, un 2014. gada novembrī projektam CEF ietvaros tika piešķirts 306 milj. eiro liels finansējums. GIPL izbūve izmaksās apmēram 558 milj. eiro. GIPL būvniecība nodrošinās Latvijai pieeju citiem dabasgāzes piegādes avotiem, ne tikai Krievijai, un integrēs Baltijas valstu izolēto dabasgāzes tirgu ES dabasgāzes tirgū.

2015. gada 15. oktobrī parakstīts granta līgums par GIPL starp projekta īstenotājiem *GAZ-SYSTEM S.A.* (Polija) un *AB Amber Grid* (Lietuva) ar INEA (Inovācijas un tīklu izpildaģentūra).

EK izpētē, piesaistot neatkarīgu ekspertu, secina, ka optimālākā vieta reģionālam SDG terminālim būtu Somu līcī. Saskaņā ar 2014. gada 17. novembra vienošanos starp Igaunijas un Somijas premjerministriem, reģionālo SDG terminālim būtu jābūt Somijā. 2015. gada oktobrī Somija gan ir atteikusies no ieceres būvēt reģionālo SDG termināli, tādējādi saskaņā ar iepriekš minēto vienošanos starp premjerministriem reģionālo Baltijas SDG termināli paredzēts būvēt Igaunijā. Jāpiezīmē, ka nozīmīga loma Baltijas reģiona dabasgāzes tirgus funkcionēšanā ir Inčukalna PGK.

Baltijas reģionam būtisks ir Igaunijas un Somijas dabasgāzes starpsavienojuma projekts Balticconnector. Tas paredzēts, lai savienotu Baltijas un Somijas gāzes tirgus, nodrošinātu Somijai piekļuvi Inčukalna pazemes gāzes krātuvei un tālākā perspektīvā pēc GIPL projekta īstenošanas nodrošinātu savienojumu ar Eiropas gāzes tirgiem. Šo projektu ir paredzēts pabeigt līdz 2020. gadam, un tā aptuvenās izmaksas ir 250 miljoni eiro.

EK 2015. gada 18. novembrī publicētajā KIP 2. sarakstā iekļauti šādi Latvijas dabasgāzes infrastruktūras attīstībai nozīmīgi projekti:

- Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuves modernizācijas un paplašināšanas projekts;
- Latvijas-Lietuvas gāzes starpsavienojuma kapacitātes paplašināšana;
- Igaunijas-Latvijas gāzes starpsavienojuma kapacitātes paplašināšana;
- Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojumu GIPL projekts;
- Igaunijas-Somijas gāzes starpsavienojuma projekts Balticconnector;
- reģionālas nozīmes sašķidrinātās dabasgāzes termināls.

Naftas produktu drošības rezerves

Latvijā tāpat kā citās ES dalībvalstīs tiek veidotas naftas produktu drošības rezerves saskaņā ar Padomes 2009. gada 14. septembra *Direktīvas 2009/119/EK*, ar ko dalībvalstīm uzliek pienākumu uzturēt jēlnaftas un/vai naftas produktu obligātas rezerves, 3. panta nosacījumiem, tas ir, dalībvalstis Kopienas teritorijā pastāvīgi uztur naftas krājumu apjomu, kas atbilst vismaz dienas vidējā tīrā importa daudzumiem 90 dienām vai arī dienas vidējam iekšzemes patēriņam 61 dienai atkarībā no tā, kurš no abiem daudzumiem ir lielāks. Tā kā Latvija ir naftas produktu importētāja valsts, naftas produktu drošības rezerves tiek veidotas 90 dienām tīrā importa dienas vidējam daudzumam.

6.11. attēls

Naftas produktu drošības rezervju apjoms un līgumos samaksātās summas*

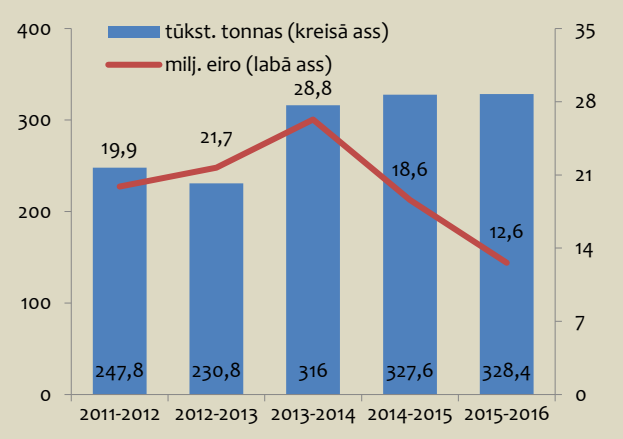

* 2011.-2012. gadā līgumi par I kategorijas naftas produktiem tika noslēgti, sākot ar 2012. gada janvāri.

6.11. ielikums

Elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponente

Arī 2016. gadā tāpat kā 2015. gadā elektroenerģijas lietotāju atbalstam paredzēti papildu līdzekļi no valsts budžeta, kas ļaus saglabāt obligātā iepirkuma komponenti (OIK) pašreizējā – 26,79 EUR/MWh apmērā. MK 2015. gada 17. septembrī apstiprināts ziņojums *Kompleksi pasākumi elektroenerģijas tirgus attīstībai*. Apstiprinot šo konceptuālo ziņojumu, MK ir nolēmis saglabāt OIK 26,79 EUR/MWh apmērā līdz 2019. gadam. Lai to izdarītu, ir paredzēts finansējums valsts budžeta programmai "Elektroenerģijas lietotāju atbalsts" (2016. gadā – 68,6 milj. eiro, 2017. gadā – 96,7 milj. eiro, 2018. gadā – 109 milj. eiro), kur ieņēmumus veidos gan ieņēmumi no subsidētā elektroenerģijas nodokļa, gan daļa no AS "Latvenergo" dividendēm, gan pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi.

MK 2015. gada 14. jūlijā atbalstīja MK noteikumus *Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam*. Atbilstoši šim atbalsta mehānismam energoietilpīgiem uzņēmumiem pēc atbalsta mehānisma saskaņošanas ar EK par tā atbilstību Eiropas Savienības iekšējam tirgum būs iespējams pretendēt uz samazinātu obligātā iepirkuma komponentes līdzdalības maksājumu, kas ir 85% no obligātā iepirkuma komponentes, kas ir aprēķināta obligātajam iepirkumam no ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem resursiem.

Ekonomikas ministrijai liels izaicinājums saistīts ar tālāku atjaunojamās enerģijas attīstību un jauna atbalsta mehānisma izveidošanas iespējām.

6.12. ielikums

Centralizētā siltumapgāde Latvijā

2014. gadā centralizēti siltumenerģiju pārdošanai ražoja 631 katlumājā un 175 koģenerācijas stacijās, kuras pārdeva kopā saražoja 7,15 TWh centralizētās siltumenerģijas. Centralizētās siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanā pārsvarā tika izmantota dabasgāze. Saražotās centralizētās siltumenerģijas īpatsvars, par kurināmo izmantojot dabasgāzi, bija 60,3%, cieto biomasu – 35,5%, biogāzi – 3,3%, pārējos kurināmā veidus – 0,9 procenti.

Centralizētās siltumapgādes lietotāju struktūra pēdējo gadu laikā nav mainījusies, un centrālā apkure tajā ir 65-70%, karstā ūdens apgāde – 30-35%. No 2014. gada kopējā centralizētās siltumenerģijas galapatēriņa mājsaimniecībām realizēti 69,5%, pakalpojumiem – 25%, rūpniecībai un būvniecībai – 4,2%, lauksaimniecībai – 1,3%. Savukārt centralizētās siltumenerģijas galapatēriņa sadalījums pa reģioniem ir šāds: Rīgas reģions – 54,9%, Pierīgas reģions – 11,7%, Vidzeme – 6,5%, Kurzeme – 9,8%, Zemgale – 7,6% un Latgale – 9,5 procenti.

Atjaunojamie energoresursi

Latvijas nacionālajā reformu programmā „ES 2020" stratēģijas īstenošanai (skatīt 6.1. nodaļu) ir noteikti Latvijas kvantitatīvie mērķi – panākt 2020. gadā atjaunojamās enerģijas 40% īpatsvaru enerģijas bruto galapatēriņā, kā arī 10% atjaunojamās enerģijas īpatsvaru enerģijas bruto galapatēriņā transporta sektorā. Ekonomiski pamatota vietējo energoresursu izmantošana un droša energoapgāde ir viens no galvenajiem valsts ekonomiskās neatkarības un energoapgādes drošības nosacījumiem. Līdz ar to aizvien ir būtiska esošo siltumapgādes sistēmu efektivitātes uzlabošana, energoresursu efektīvāka izmantošana, kas sniedz arī būtisku ieguldījumu siltumnīcefektu izraisošo gāzu emisiju samazināšanā.

Lai mazinātu elektroenerģijas izmaksu pieauguma negatīvo efektu uz energoietilpīgo uzņēmumu konkurētspēju, palielinot to konkurētspēju eksporta tirgos, MK 2015. gada 14. jūlijā atbalstīja Ekonomikas ministrijas izstrādātos MK noteikumus *Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam*. Atbalsta mehānisms būs spēkā, kad tiks saņemts EK lēmums par attiecīgā valsts atbalsta mehānisma atbilstību Eiropas Savienības iekšējam tirgum. Atbilstoši šim atbalsta mehānismam energoietilpīgiem uzņēmumiem pēc atbalsta mehānisma saskaņošanas ar EK būs iespējams pretendēt uz samazinātu obligātā iepirkuma komponentes līdzdalības maksājumu, kura ir 85% no obligātā iepirkuma komponentes, kas ir aprēķināta obligātajam iepirkumam no ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem resursiem. Lai energoietilpīgie apstrādes rūpniecības komersanti varētu kvalificēties samazinātajam obligātā iepirkuma komponentes maksājumam, komersantam ir jāizpilda vienlaicīgi šādi kritēriji: (1) elektroenerģijas patēriņš iepriekšējā kalendārajā gadā ir 0,5 GWh un vairāk; (2) elektroenerģijas izmaksu intensitāte iepriekšējā kalendāra gadā vai vidējā elektroenerģijas izmaksu intensitāte iepriekšējos trijos kalendāra gados ir 20 % vai augstāka; (3) komersants ir ieviesis sertificētu energopārvaldības sistēmu; (4) komersants darbojās kādā no MK noteikumu *Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam* 1. pielikumā minētajām nozarēm, piemēram, stikla šķiedras ražošana, cementa ražošana; (5) komersanta apgrozījums no saimnieciskās darbības, kas atbilst MK noteikumu *Kārtība, kādā energoietilpīgi apstrādes rūpniecības uzņēmumi iegūst tiesības uz samazinātu līdzdalību obligātā iepirkuma komponentes maksājumam* 1. pielikumā minētajām nozarēm, ir vismaz 30 % no komersanta kopējā apgrozījuma iepriekšējā kalendāra gadā.

6.5. tabula

No atjaunojamiem energoresursiem ražotas enerģijas īpatsvars
(procentos, saskaņā ar *Direktīvas 2009/28/EK* metodoloģiju)

	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Enerģijas bruto galapatēriņā	33,0	32,3	34,3	30,4	33,5	35,8	37,1	38,7
Elektroenerģijas sektorā	50,5	43,0	41,9	42,1	44,7	44,9	48,8	51,1
Apsildē un dzesēšanā	39,7	42,7	47,9	40,7	44,8	47,4	49,7	52,2
Transporta sektorā	1,5	1,4	1,1	3,3	3,2	3,1	3,1	3,2

Periodā līdz 2020. gadam ne tikai esošo instrumentu devums, bet arī tuvākajos gados izvēlētie atbalsta pasākumi no atjaunojamiem energoresursiem ražotai enerģijai būs izšķiroši, lai Latvija sniegtu savu devumu klimata pārmaiņu novēršanā un samazinātu fosilo energoresursu importu, īpašu uzsvaru liekot uz siltumapgādes sektoru. Vispirms izvērtējot esošo atbalsta instrumentu, tai skaitā, elektroenerģijas neto uzskaiti, statistisko pārnesi, kopprojektus, ir jādiskutē par jaunu atbalsta pasākumu elektroenerģijai, kas saražota, izmantojot atjaunojamos energoresursus, izstrādi un ieviešanu, ierobežojot ekonomiski neizdevīgu projektu attīstību.

6.13. ielikums

Atjaunojamā enerģija Latvijā

Ņemot vērā Latvijas no *Direktīvas 2009/28/EK* un *Latvijas nacionālās reformu programmas „ES 2020" stratēģijas īstenošanai* izrietošo mērķi sasniegt 40% atjaunojamās enerģijas īpatsvaru 2020. gadā, 2014. gadā sasniegts īpatsvara rādītājs – 38,7 procenti.

2014. gadā bruto elektroenerģijas ražošanas apjoms sasniedza 5140 GWh, kas ir par 17,2% mazāk nekā 2013. gadā. No kopējā saražotā bruto elektroenerģijas daudzuma 54,5% (2803 GWh) tika saražoti no AER (HES, vēja, biogāzes, biomasas u.c.).

2014. gadā kopējā uzstādītā jauda elektroenerģijas ražošanai no AER, salīdzinot ar 2013. gadu, pieauga par 16 MW, kopā veidojot 1780 MW. 2014. gadā vēja elektrostaciju uzstādītā jauda bija 69 MW (67 MW 2013. gadā), savukārt biomasas un biogāzes staciju uzstādītā elektriskā jauda – 121 MW (108 MW 2013. gadā), palielinot arī šajās elektrostacijās saražotās elektroenerģijas apjomu.

Latvijā 2014. gadā transportā patērētas kopumā 27,5 tūkst. tonnu biodegvielas (tīrā veidā vai fosilās degvielas un biodegvielas sajaukumos). 2014. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, biodegvielu patēriņš enerģijas galapatēriņā transportā palielinājies, sasniedzot bioetanola patēriņu 257 TJ (2013. gadā – 264 TJ) un biodīzeļdegvielas patēriņu 666TJ (2013. gadā – 521 TJ).

Jāņem arī vērā Eiropadomes 2014. gada 23.-24. oktobra sēdē pieņemtais lēmums attiecībā uz ES klimata un enerģētikas politiku satvaru laika posmam līdz 2030. gadam un no tā izrietošie politiku mērķi, kā arī Enerģētikas savienības ieviešanas nosacījumi attiecībā uz ekonomikas dekarbonizāciju un enerģijas taupīšanu.

Lai būtiski palielinātu elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem, dažādotu primāro enerģijas resursu piegādes un paaugstinātu elektroenerģijas pašnodrošinājumu, tiek īstenota darbības programmas *Infrastruktūra un pakalpojumi* papildinājuma 3.5.2.2. aktivitāte ***Atjaunojamo energoresursu izmantojošu koģenerācijas elektrostaciju attīstība***. Projektu iesniegumu atlases ietvaros ir noslēgti līgumi par 10 projektu īstenošanu ar Kohēzijas fonda (KF) finansējumu 28,8 milj. eiro.

Lai sasniegtu noteikto mērķi attiecībā uz enerģijas, kas ražota no atjaunojamiem energoresursiem, īpatsvaru enerģijas bruto galapatēriņā transporta sektorā, būtu jāveicina enerģijas, kas ražota no atjaunojamiem energoresursiem, izmantošana transporta sektorā, piemēram, videi draudzīgāka gan privātā, gan sabiedriskā transporta izmantošana, publiskā un privātā elektrotransporta infrastruktūras attīstīšana.

6.6. tabula

Enerģijas galapatēriņš transporta sektorā								
	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TJ								
Enerģijas galapatēriņš	**32239**	**45746**	**48401**	**50855**	**45984**	**44713**	**45315**	**46295**
Fosilā degviela	31692	45106	47792	49265	44603	43444	44084	44951
Biodegviela, tai skaitā:	–	107	173	1137	935	805	785	923
Bioetanols	–	–	108	350	318	279	264	257
Biodīzeļdegviela	–	107	65	787	617	526	521	666
Elektroenerģija	547	533	436	453	446	464	446	421
procentos								
Fosilā degviela	98,3	98,6	98,7	96,8	96,9	97,1	97,2	97,1
Biodegviela	–	0,2	0,4	2,3	2,1	1,8	1,8	2,0
Elektroenerģija	1,7	1,2	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9

Ņemot vērā EK *Pamatnostādnes par valsts atbalstu vides aizsardzībai un enerģētikai 2014.-2020. gadam*, kas ietver nosacījumus, kas ES dalībvalstīm jāievēro, cita starpā izstrādājot atbalsta mehānismus atjaunojamās enerģijas veicināšanai, paredzot no 2016. gada 1. janvāra būtiski atšķirīgus nosacījumus jaunam atbalstam enerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem, Ekonomikas ministrija ir secinājusi, ka esošā valsts atbalsta mehānisma elektroenerģijas ražošanai darbību nebūs iespējams turpināt. Pamatojoties uz iepriekš minēto, MK 2015. gada 15. decembrī atbalstīja grozījumus MK 2009. gada 10. marta *Noteikumos par elektroenerģijas ražošanu un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā* un MK 2010. gada 16. marta *Noteikumos par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību*, pagarinot noteikto moratorija jaunu elektroenerģijas obligātā iepirkuma vai garantētās maksas par elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu tiesību saņemšanai līdz 2020. gada 1. janvārim. Vienlaikus Saeima ir atbalstījusi grozījumus *Elektroenerģijas tirgus likumā*, kuri stājas spēkā 2016. gada 22. jūnijā un cita starpā paredz no šī likuma izslēgt attiecīgos pantus par jauna atbalsta piešķiršanu, vienlaikus paredzot MK pienākumu līdz 2018. gada 1. janvārim izdot noteikumus atbalsta mehānismam, lai veicinātu enerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus.

Energoefektivitāte

Īstenojot energoefektivitātes pasākumus enerģijas galapatēriņa un enerģijas pārveidošanas sektorā, Latvija virzās uz noteikto mērķi 2020. gadā panākt enerģijas ietaupījumu 0,67 Mtoe apmērā. Līdzās šim mērķim Latvijai līdz 2020. gadam jāsasniedz arī valsts obligātais uzkrātais gala enerģijas ietaupījums 0,85 Mtoe, kā arī katru gadu jārenovē 3% no centrālās valdības īpašumā un izmantošanā esošo ēku platības.

Turpinās Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra *Direktīvas 2012/27/ES* par energoefektivitāti, ar ko groza *Direktīvas 2009/125/EK* un *2010/30/ES* un atceļ *Direktīvas 2004/8/EK* un *2006/32/EK*, prasību pārņemšana normatīvajos aktos. *Energoefektivitātes likums* stājies spēkā 2016. gada 29. martā. Likuma mērķis ir energoresursu racionāla izmantošana un pārvaldība, lai sekmētu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un ierobežotu klimata pārmaiņas. Likuma prasību ieviešana nodrošinās izmaksu efektivitāti enerģijas ražošanā, sadalē un gala patēriņā, nosakot pienākumus valsts sektoram, pašvaldībām un privātajam sektoram.

MK 2016. gada 19. aprīļa *Noteikumi par energoefektivitātes prasībām licencēta vai reģistrēta energoapgādes komersanta valdījumā esošām centralizētām siltumapgādes sistēmām un to atbilstības pārbaudes kārtību* nosaka dažādu veidu siltumenerģijas ražošanas iekārtu minimālos lietderības koeficientus.

MK 2016. gada 17. maija noteikumi *Koģenerācijas staciju saražotās primārās enerģijas ietaupījuma aprēķināšanas kārtība* nosaka kārtību, kādā aprēķina ietaupījumu koģenerācijas staciju saražotai primārai enerģijai, tostarp noteikumos iekļautas prasības attiecībai starp koģenerācijas režīmā saražoto elektroenerģiju un lietderīgo siltumenerģiju dažādām koģenerācijas tehnoloģijām, saskaņotās efektivitātes atsauces vērtības ar klimata korekciju atsevišķai elektroenerģijas ražošanai un lietderības koeficienti atsevišķai siltumenerģijas ražošanai.

MK iesniegts noteikumu projekts *Uzņēmumu energoaudita noteikumi*. Minēto noteikumu apstiprināšana veicinās kvalitatīvu energoauditu pieejamību, tostarp lielajiem uzņēmumiem, kuriem *Energoefektivitātes likumā* ir noteikts pienākums veikt regulāru energoauditu.

Valsts sekretāru sanāksmē izsludināti divi MK noteikumu projekti, kas veicinās energoefektīvu preču un pakalpojumu iegādi: noteikumu projekts *Grozījumi Ministru kabineta 2010. gada 8. jūnija noteikumos Nr. 519 "Noteikumi par publisko iepirkumu līgumcenu robežām", kas nosaka prasības attiecībā uz valsts veiktajiem ēku iepirkumiem* un *Noteikumi par tiešās pārvaldes iestāžu rīkotajos iepirkumos izvirzāmajām preču un pakalpojumu energoefektivitātes prasībām*, kas nosaka valsts tiešās pārvaldes iestāžu rīkotajos iepirkumos izvirzāmās prasības attiecībā uz preču un pakalpojumu energoefektivitāti.

Izsludināšanai Valsts sekretāru sanāksmē ir iesniegts MK noteikumu projekts *Noteikumi par energoefektivitātes monitoringu un piemērojamo energopārvaldības sistēmas standartu*. Minētie noteikumi noteiks kārtību, kādā apkopo informāciju par energoefektivitātes uzlabošanas pasākumiem un uzskaita enerģijas ietaupījumu valsts energoefektivitātes mērķu sasniegšanai, kā arī energopārvaldības sistēmas sertifikācijai piemērojamo standartu. Izstrādes stadijā ir MK noteikumu projekts *Noteikumi par kārtību un apmēru, kādā tiek veiktas iemaksas energoefektivitātes fondos obligātā enerģijas ietaupījuma mērķa sasniegšanai un kārtību, kādā tiek izmantoti energoefektivitātes fonda līdzekļi* un noteikumu projekts *Noteikumi par valsts nodevu par energoefektivitātes veicināšanu un energopārvaldības sistēmas ieviešanas kontroles nodrošināšanu*. Uzsākta vēl vairāku MK noteikumu projektu izstrāde. Atbilstoši *Energoefektivitātes likuma* prasībām ir uzsākts darbs pie Latvijas energoefektivitātes politikas pasākumu plāna enerģijas galapatēriņa ietaupījuma mērķa sasniegšanai 2014.-2020. gadam.

Lai standartizētu veikto enerģijas ietaupījumu uzskaiti, Ekonomikas ministrija kopā ar nozari pārstāvošajām asociācijām un uzņēmumiem ir izstrādājusi *Enerģijas ietaupījumu katalogu*, kas ir pieejams ministrijas mājas lapā.

Lielākie izaicinājumi Ekonomikas ministrijai tuvākajā laikā būs saistīti ne tikai ar atbalsta programmu izstrādi un ieviešanu energoefektivitātes celšanai daudzdzīvokļu ēkās, valsts sektorā un siltumapgādē, bet arī saistībā ar papildu alternatīvo pasākumu identificēšanu, lai samazinātu valsts energoefektivitātes pienākumu shēmas apjomu.

Enerģiju patērējošo preču energoefektivitāte

EK turpinās darbs enerģiju patērējošu preču energoefektivitātes (ekodizaina) uzlabošanai, lai mazinātu šo preču negatīvo ietekmi uz vidi un panāktu lielākus energoietaupījumus to ekspluatācijas laikā, kā arī energomarķējuma izstrādāšanai dažādu preču grupām, lai paplašinātu patērētāju informētību par energoefektivitāti.

Kopš 2008. gada ir pieņemtas vairāk nekā 30 EK ekodizaina un energomarķējuma regulas, kuras nosaka noteiktas energoefektivitātes un marķēšanas prasības enerģiju patērējošajām precēm un ir saistošas Latvijas ražotājiem, importētājiem un izplatītājiem. Ekodizaina un energomarķējuma regulas attiecas uz tādām preču grupām kā mājsaimniecības un biroja iekārtas, apgaismojums, sadzīves tehnika (t.sk. televizori, veļas mazgājamās mašīnas, kondicionieri, putekļsūcēji), sildierīces un dzesēšanas iekārtas u.c. (pilns pieņemto ekodizaina regulu saraksts ir pieejams EK Uzņēmējdarbības un Rūpniecības un Enerģētikas ģenerāldirektorātu tīmekļa vietnēs (ekodizains – *http://ec.europa.eu/energy/efficiency/ecodesign/doc/overview_legislation_eco-design.pdf*; energomarķējums – *http://ec.europa.eu/energy/efficiency/labelling/doc/overview_legislation_energy_labelling_household_appliances.pdf*). Tuvāko divu gadu laikā plānots izstrādāt regulējumu vēl vismaz 15 preču grupām, ieskaitot tādas preces kā kompresori, logi, notekūdeņu sūkņi un dušu uzgaļi.

6.5. Būvniecības un mājokļu politika

Viens no **būvniecības politikas** galvenajiem mērķiem ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana, valsts administratīvās sistēmas pilnveidošana, kā arī administratīvā sloga samazināšana. Instruments šo mērķu sasniegšanā ir būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu sistēmas pilnveidošana un nozares institucionālās sistēmas uzlabošana un optimizēšana.

Saeima pieņēmusi jaunu *Būvniecības likumu*, kurš stājies spēkā 2014. gada 1. oktobrī. Atbilstoši likumam līdz 2015. gada 1. jūlijam ir izstrādāti un izdoti jaunā redakcijā būvniecību regulējošie normatīvie akti un būvnormatīvi. Saskaņā ar *Eirokodeksa standartu nacionālo ieviešanas plānu* no 2015. gada 1. jūnija būvkonstrukciju projektēšanā tika nodrošināta pāreja uz Eirokodeksa standartiem, tika iztulkoti un reģistrēti LVS sistēmā 58 Eirokodeksa pamatstandarti, standartu labojumi un papildinājumi, kā arī tika apstiprināti astoņi Latvijas būvnormatīvi būvkonstrukciju projektēšanai. MK 2015. gada 1. decembrī apstiprināja Ekonomikas ministrijas izstrādāto plānu par *Eirokodeksa standartu uzlabošanas pasākumiem 2016.-2018. gadam*. Plāna mērķis ir

nodrošināt esošo Eirokodeksa standartu uzturēšanu un jaunu Eirokodeksa standartu pārņemšanu nacionālajā standartizācijas sistēmā, kā arī nodrošināt nacionālās standartizācijas institūcijas dalību otrās paaudzes Eirokodeksa standartu izstrādāšanas procesā.

Daļa Latvijas būvnormatīvu ir novecojuši, tie nav aktualizēti pēc būtības. Tie neatspoguļo šodienas tehnoloģisko progresu būvniecības nozarē un neatbilst pastāvošajām tendencēm ES, kur tiek noteiktas galvenās funkcionālās prasības būvēm (ēkām, inženierbūvēm) kopumā, savukārt jau tehnisko izpildījumu nosakot attiecīgajos Eiropas un nacionālajos standartos. Tāpat ir svarīgi aktualizēt administratīvo prasību atbilstību šodienas būvniecībā pastāvošajai praksei, unificējot dažādu būvju administratīvo ietvaru, nodrošinot tā atbilstību aktuālo starptautisko un Eiropas būvniecības standartu prasībām.

Plānots pēc būtības pārstrādāt būvnormatīvus, kas saistīti ar ēku drošību (tiek izstrādāti priekšlikumi un notiek darbs pie būvnormatīva *Būvju ugunsdrošība*, paredzēts apvienot vairākus un veidot kompleksu būvnormatīvu *Ēku lietošanas drošība un vides pieejamība*, kā arī pārstrādāt būvnormatīvu *Būvju tehniskā apsekošana*) un sevišķi novecojušus būvnormatīvus (kas saistīti ar ēku ūdensapgādi un kanalizāciju).

Publisko būvdarbu iepirkumu regulējums nav pietiekams, lai novērstu visus šī brīža regulējuma trūkumus, samazinātu nepamatoti garu termiņu riskus un nodrošinātu augstu būvdarbu kvalitāti. Finanšu ministrijas kompetencē ir jauna *Publiskā iepirkuma likuma* izstrādāšana. Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi *Būvkomersantu klasifikācijas noteikumus*. Klasifikācijas mērķis ir būvniecības nozares profesionālās vides sakārtošana publiskos iepirkumos, izveidojot kritērijus būvdarbu veicēju profesionālo prasmju, pieredzes un kompetenču novērtēšanai, vienkāršot un padarīt objektīvāku un efektīvāku pretendentu vērtēšanas procesu publiskajos būvdarbu iepirkumos, samazinot līguma slēgšanas tiesību nepamatotas piešķiršanas risku. Aktuālākais ir nodrošināt būvkomersantu klasifikācijas sasaisti ar publisko iepirkumu regulējumu.

Būvniecības nozarē nav spēkā esoša vidēja termiņa attīstības stratēģija, kurā būtu analizēta situācija būvniecības nozarē, identificēti nozares attīstību traucējoši apstākļi un tiktu ietverti priekšlikumi un uzdevumi nozares pilnveidošanai un turpmākai attīstībai. MK uzdevis Ekonomikas ministrijai līdz 2017. gada 1. janvārim izstrādāt *Būvniecības attīstības plānu 2017.-2020. gadam*.

Būvniecības nozarē vēl joprojām ir augsts ēnu ekonomikas īpatsvars. Ēnu ekonomikas izpausmes atstāj iespaidu gan uz drošību darbā, gan uz cilvēku sociālo garantiju (ne)esamību, un tai var būt arī tieša, neplānota ietekme uz vairāku, ar būvniecību tieši nesaistītu cilvēku dzīvi. Lai ierobežotu ēnu ekonomiku būvniecības nozarē, *Valsts iestāžu pasākumu plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2015.-2020. gadam* būvniecības sadaļā plānots veikt vairākus pasākumus:

- būvkomersantu klasifikācijas un sasaistes ar *Publisko iepirkumu likumu* nodrošināšana;
- ID karšu sistēmas ieviešana būvniecības nozarē strādājošajiem – tiks gatavots informatīvais ziņojums par būvniecībā nodarbināto personu elektroniskas identifikācijas sistēmas mērķiem, iespējamiem IT risinājuma administrēšanas un ar elektronisko karšu apriti saistīto procesu apkalpošanas veidiem, pilnveidots normatīvais regulējums, kas paredz ID karšu sistēmas ieviešanu;
- ģenerāluzņēmēja pienākumu pārskatīšana būvniecības procesā;
- izstrādāt un ieviest publisko būvdarbu pasūtījumos standarta līgumus. Šim nolūkam 2016. gada 24. maijā tika nodibināta Standartizācijas tehniskā komiteja. Izstrādāti standartizēti būvniecības līgumi;
- normatīvajā regulējumā noteikt subkonta izveidošanu katram būvdarbu līgumam, kas pilnībā vai daļēji tiek finansēts no ES fondu līdzekļiem.

Būvniecības valsts kontroles birojs, kas likumā un MK noteikumos paredzētajos gadījumos veic būvdarbu valsts kontroli un būvju ekspluatācijas uzraudzību, organizē ekspertīzes un piešķir patstāvīgās prakses tiesības speciālistiem būvekspertīzes jomā, kā arī veic patstāvīgās prakses uzraudzību.

Būvniecības valsts kontroles birojs no 2015. gada 1. janvāra veic publisku ēku ekspluatācijas uzraudzību. Birojs no 2015. gada 1. jūlija nodrošina būvdarbu valsts kontroli, veicot būvju būvdarbu kontroli un pieņemšanu ekspluatācijā: jaunbūvētām publiskām ēkām, pārbūvētām ēkām, kurās paredzēts vienlaikus uzturēties vairāk nekā 100 cilvēkiem vai ja publisku būvdarbu līguma līgumcena ir 1,5 milj. eiro vai lielāka. Birojs no 2016. gada 1. janvāra ir uzsācis patstāvīgās prakses tiesību piešķiršanu būvprojektu un būvju ekspertīzē.

Viens no priekšnosacījumiem būvniecības procesa optimizācijai, samazinot būvniecības dokumentu sagatavošanas, saskaņošanas un apstiprināšanas termiņus un uzlabojot dokumentu apriti, tā nodrošinot administratīvā sloga mazināšanos, ir ieviest digitālu dokumentu un datu digitālu apriti, kas ietvertu dokumentu digitālo sagatavošanu, saskaņošanu, apstiprināšanu un glabāšanu.

2015. gada 31. decembrī noslēdzies Eiropas Reģionālā attīstības fonda projekts *Būvniecības informācijas sistēmas izstrāde* Nr. 3DP/3.2.2.1.1/08/IPIA/IUMEPLS/004. Projekta ietvaros izstrādāts ***Būvniecības informācijas sistēmas*** publiskais portāls *www.bis.gov.lv*, kā arī darba vieta pašvaldību būvvaldēm, institūcijām, kuras pilda būvvaldes funkcijas, Ekonomikas ministrijai kā reģistru iestādei un būvspeciālistu sertificēšanas institūcijām.

Publiskajā portālā pieejami 25 elektroniskie pakalpojumi būvniecības un mājokļu jomā, nodrošinot:

- būvkomersantu reģistrāciju, ziņu aktualizāciju un ikgadējās informācijas iesniegšanu *Būvkomersantu reģistrā*, kā arī iespēju veikt valsts nodevas par būvniecības pakalpojumiem apmaksu;
- personas, kas vēlas pretendēt uz būvinspektora tiesībām, iesnieguma iesniegšanu *Būvinspektoru reģistrā*;
- reģistrāciju un ziņu aktualizāciju *Dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistrā*;
- elektronisku dokumentu iesniegšanu, sākot no būvniecības ieceres līdz būves pieņemšanai ekspluatācijā;
- sabiedrības informēšanu par būvniecības procesiem un citu ar būvniecību, ēku energoefektivitāti un dzīvojamo māju pārvaldīšanas jomu saistītu un noderīgu informāciju.

Projekta ietvaros apmācīti visu pašvaldību būvvalžu darbinieki un noslēgti sadarbības līgumi ar pašvaldībām, kuras ir uzsākušas *Būvniecības informācijas sistēmas* lietošanu. Tāpat *Būvniecības informācijas sistēma* kļuvusi par ikdienu Ekonomikas ministrijas kā reģistru iestādes darbiniekiem, būvspeciālistu kompetences pārbaudes iestādēm un pašiem būvspeciālistiem, kuri sistēmā operatīvi var aktualizēt informāciju par izglītības, patstāvīgās prakses un profesionālās pilnveides datiem, kā arī neatkarīgiem ekspertiem ēku energoefektivitātes jomā.

Līdz ar *Būvniecības informācijas sistēmas* pilnveidi sistēmā ir pieejami vairāki e-pakalpojumi: būvinspektoru reģistrs, būvkomersantu reģistrs, dzīvojamo pārvaldnieku reģistrs. E-pakalpojumi ir pieejami arī būvniecības sadaļā, tādi kā iepriekšējs paziņojums par būvdarbu veikšanu, būvniecības iecere, projektēšanas nosacījumu izpilde, būvdarbu uzsākšanas nosacījumu izpilde, būvdarbu pabeigšana un citi.

Ekonomikas ministrijas uzturētajā **būvkomersantu reģistrā**, kas izveidots 2005. gada 1. jūlijā un no 2014. gada pieejams *Būvniecības informācijas sistēmā* (*https://bis.gov.lv/bisp/lv/construction_merchants*), līdz 2016. gada 24. maijam reģistrēti 5183 komersanti (aktīvo būvkomersantu skaits), t.sk. 2016. gadā – 335 būvkomersanti.

Reģistrācija būvkomersantu reģistrā dod tiesības komersantiem veikt komercdarbību vienā vai vairākās būvniecības jomās, kā arī arhitektūras vai elektroenerģētikas jomā. Būvkomersantu reģistrā iekļauj ziņas par komersantu un viņa nodarbinātajiem būvspeciālistiem (arhitektu, inženierizpētes veicēju, projektētāju, būvekspertu, būvdarbu vadītāju vai būvuzraugu), ziņas par būvkomersanta pašu spēkiem un ar apakšuzņēmējiem sniegto būvniecības pakalpojumu apjomu, ziņas par vidējo būvniecībā nodarbināto skaitu un būvkomersanta būvniecībā konstatētajiem pārkāpumiem, kas ir fiksēti normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un paziņoti reģistra iestādei, kā arī atzīmi par izslēgšanu no Valsts ieņēmumu dienesta PVN maksātāju reģistra par konstatētajiem normatīvo aktu pārkāpumiem.

Šogad līdz ar *Būvniecības informācijas sistēmas* pilnveidi, izmantojot sistēmā pieejamos e-pakalpojumus, būvkomersanti reģistram var iesniegt:

- iesniegumu komersanta reģistrācijai, t.sk. atkārtotai reģistrācijai būvkomersantu reģistrā, ja būvkomersants izslēgts no reģistra;
- iesniegumu par izslēgšanu no būvkomersantu reģistra;
- iesniegumu par būvkomersanta darbību un vidējo būvniecībā nodarbināto skaitu iepriekšējā kalendāra gadā;
- iesniegumu par ziņu izmaiņām būvkomersantu reģistrā, kuras saistītas ar būvspeciālistu pieņemšanu darbā vai atbrīvošanu, t.sk. par reģistrācijas apturēšanu vai atjaunošanu būvkomersantu reģistrā.

Būvspeciālistu reģistrā (*https://bis.gov.lv/bisp/lv/certificates*) līdz 2016. gada 24. maijam reģistrēti 8102 būvspeciālisti (aktīvo būvspeciālistu skaits), kuriem izsniegti 10942 sertifikāti, t.sk. 2016. gadā – 1369 sertifikāti (ieskaitot pārreģistrētos sertifikātus).

Būvspeciālistu reģistrā reģistrē personas, kuras ieguvušas patstāvīgās prakses tiesības inženierizpētē, projektēšanā, būvdarbu vadīšanā un būvuzraudzībā un būvekspertīzē jeb būvspeciālista sertifikātu. Būvspeciālistu reģistrā iekļauj informāciju par būvspeciālista iegūto izglītību, patstāvīgo praksi (darbu sarakstu, kuru izpildē būvspecālists piedalījies), informāciju par personai piešķirto būvspeciālista sertifikātu (jomu, specialitāti un darbības sfēru), informāciju par kompetences pārbaudes iestādes pieņemtajiem lēmumiem un ar tiem saistītajiem dokumentiem attiecībā uz būvspeciālistu, būvspeciālista profesionālās pilnveides informāciju.

Būvspeciālistu kompetences novērtēšanu un patstāvīgās prakses uzraudzību būvekspertīzē, sākot no 2016. gada 8. janvāra, uzsācis Būvniecības valsts kontroles birojs. Līdz ar 2016. gada 30. jūniju noslēdzas *Būvniecības likumā* noteiktais pārejas periods, kad tiesības veikt būvekspertīzes ir personām ar sertifikātiem attiecīgajiem projektēšanas vai būvdarbu veidiem. No 2016. gada 1. jūlija tiesības veikt ekspertīzes būs tikai Būvniecības valsts kontroles birojā būvekspertīzes specialitātē sertificētiem būvspeciālistiem.

2016. gada 12. janvārī pieņemti MK *Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 7. oktobra noteikumos "Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi"*, kas paredz:

- iekļaut būvinspektora amata pienākumu pildīšanu personas praktiskā darba pieredzē, kas nepieciešama būvspeciālista sertifikāta saņemšanai būvuzraudzības specialitātē, kā arī būvspeciālista patstāvīgajā praksē būvdarbu vadīšanas specialitātē vai būvuzraudzības specialitātē;

- būvspeciālista patstāvīgās prakses uzraudzības gada maksu nepiemērot par laika periodu, kurā tiek pildīti būvinspektora pienākumi;
- pieredzi, kas iegūta pēc profesionālās vidējās izglītības iegūšanas un pirms augstākās izglītības iegūšanas, ieskaitīt sertifikāta iegūšanai nepieciešamajā pieredzē 50% apmērā, tas ir, ne vairāk kā 1,5 vai 2,5 gadu apmērā no nepieciešamajiem 3 vai 5 gadiem;
- sadalīt Latvijas Melioratoru biedrības Hidromelioratīvās būvniecības speciālistu sertificēšanas centra, Latvijas Jūrniecības savienības Sertificēšanas centra un Latvijas Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru Būvniecības speciālistu sertifikācijas centra kompetencē esošās sertificēšanas darbības sfēras.

Ekonomikas ministrijas uzturētajā **būvinspektoru reģistrā**, kas izveidots 2010. gada 4. novembrī un no 2014. gada pieejams *Būvniecības informācijas sistēmā* (*https://bis.gov.lv/bisp/lv/building_inspectors*), līdz 2016. gada 24. maijam reģistrētas 247 personas (aktīvo būvinspektoru skaits), kurām piešķirtas būvniecības kontroles tiesības, t.sk. 2016. gadā – 5 būvinspektori.

Būvinspektoru reģistrā:

- būvdarbu valsts kontroles un publisku ēku (kurās paredzēts vienlaikus uzturēties vairāk nekā 100 cilvēkiem) ekspluatācijas uzraudzības tiesību iegūšanai tiek reģistrētas personas, kuras ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību arhitektūras jomā arhitekta studiju programmā vai būvniecības jomā būvinženiera studiju programmā, būvspeciālista sertifikātu un vismaz divus gadus ilgu (pēdējo piecu gadu laikā) patstāvīgo praksi arhitektūras vai būvniecības jomā;
- būvdarbu pašvaldības kontroles un būvju (izņemot publiskas ēkas, dzelzceļa inženierbūves, valsts autoceļus un tiltus) ekspluatācijas uzraudzības tiesību iegūšanai tiek reģistrētas personas, kuras ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību arhitektūras jomā arhitekta studiju programmā vai vismaz pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību būvniecības jomā būvinženiera studiju programmā, būvspeciālista sertifikātu un vismaz divus gadus ilgu (pēdējo piecu gadu laikā) patstāvīgo praksi arhitektūras vai būvniecības jomā;
- dzelzceļa inženierbūvju būvdarbu kontroles un ekspluatācijas uzraudzības tiesību iegūšanai tiek reģistrētas personas, kuras ieguvušas otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību dzelzceļa jomā inženiera studiju programmā un vismaz piecus gadus ilgu praktiskā darba pieredzi dzelzceļa inženierbūvju būvniecībā;
- valsts autoceļu un/vai tiltu būvdarbu kontroles tiesību iegūšanai (no 13.05.2016.) tiek reģistrētas personas, kuras ieguvušas vismaz pirmā līmeņa profesionālo augstāko izglītību transportbūvju jomā, būvspeciālista sertifikātu ceļu un/vai tiltu projektēšanas, būvdarbu vadīšanas vai būvuzraudzības darbības sfērā un vismaz divus gadus ilgu (pēdējo piecu gadu laikā) patstāvīgo praksi ceļu un/vai tiltu projektēšanas, būvdarbu vadīšanas vai būvuzraudzības darbības sfērā.

Lai būvniecību kontrolējošās institūcijas varētu efektīvi nodrošināt būvniecības procesa kontroli, pieņemti MK 2016. gada 10. maija noteikumi *Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 19. augusta noteikumos Nr. 499 "Noteikumi par būvinspektoriem"* (stājās spēkā 2016. gada 13. maijā), kuri paredz:

- būvinspektora amata pretendentiem iepriekš noteikto nepieciešamo 5 gadu patstāvīgo praksi (pēdējo 10 gadu laikā) aizstāt ar 2 gadu patstāvīgo praksi (pēdējo piecu gadu laikā);
- regulējumu par būvinspektoru reģistrāciju ceļu un/vai tiltu būvdarbu kontrolei, ņemot vērā, ka par valsts autoceļu un tiltu būvniecības procesa kontroli un tiesiskumu atbildīgā institūcija ir VAS "Latvijas Valsts ceļi"';
- termiņu būvinspektora ikgadējai profesionālās darbības pārskata iesniegšanai Ekonomikas ministrijā rakstiski – 1. martu.

Kopumā personām, kuras vēlas kļūt par būvinspektoriem, reģistrācijas prasības saglabātas augstākas nekā iepriekšējā būvniecības regulējumā, kas bija spēkā līdz 2014. gada 30. septembrim un kura ietvaros bija pieļaujama profesionālā vidējā izglītība, kā arī nebija obligāts būvspeciālista sertifikāts. Savukārt darba pieredzes ilgums būvinspektora amata pretendentiem turpmāk būs 5 gadi iepriekš noteikto 8 gadu vietā, ņemot vērā, ka 3 gadus ilgu darba pieredzi personai jāiegūst jau pirms būvspeciālista sertifikāta saņemšanas.

Vienlaikus arī *Būvniecības informācijas sistēmas* būvinspektoru reģistrā ir pieejami e-pakalpojumi. Reģistram, izmantojot e-pakalpojumu, iespējams iesniegt iesniegumu par reģistrāciju būvinspektoru reģistrā, kā arī iesniegumu par izslēgšanu no būvinspektoru reģistra.

Mājokļu politikas jomā 2014. gada 9. augustā stājās spēkā MK *Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai*. Tie paredz, ka akciju sabiedrība „Latvijas attīstības finanšu institūcija Altum" izsniedz galvojumu personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns.

Programmas kopējais finansējums ir sasniedzis 3,5 milj. eiro. Programmas multiplikators 4 dod iespēju piešķirt mājokļu galvojumus par kopējo summu 14,1 milj. eiro. Minētais apjoms galvojumu piešķiršanā ir jau pilnībā sasniegts. Uz šo brīdi kopumā ir atbalstītas 2226 ģimenes, kurās kopā ir 3251 nepilngadīgs bērns. Programmai ir būtiska ietekme uz hipotekārās kreditēšanas tirgu kopumā – 2015. gada 4. ceturksnī mājokļu galvojumi ir piesaistīti trešajai daļai jeb 33% no jauna izsniegto kredītu apjoma mājokļa iegādei, remontam un rekonstrukcijai,

savukārt 2016. gada 1. ceturksnī – 50% no kopējo aizdevumu skaita.

Saskaņā ar likuma *Par valsts budžetu 2016. gadam* 49. panta pirmo daļu Ekonomikas ministrijas budžeta programmā 33.00.00 *Ekonomikas attīstības programma* ieskaitītie līdzekļi ir izmantojami atbalsta pasākumiem triju Ekonomikas ministrijas programmu, proti, Latvijas uzņēmējiem jaunu eksporta tirgu apguvē un eksporta palielināšanā uz prioritāriem mērķa tirgiem un investīciju veicināšanai, reemigrācijas atbalsta pasākumu plāna un mājokļa atbalsta programmas, finansēšanai. Ekonomikas ministrijas budžeta programmā *Ekonomikas attīstības programma* ieskaitīto līdzekļu apjoms šajā gadā ievērojami samazinājies, tāpat strauji ir samazinājies izsniegto termiņuzturēšanās atļauju skaits, kas rada problēmas finansēt mājokļu galvojumu programmu. Dinamika liecina, ka nākotnē nav sagaidāmi ievērojami ienākumi no termiņuzturēšanās atļaujām.

Ņemot vērā iepriekš minēto, šobrīd pieejamais finansējums nespēj nodrošināt galvojumu izsniegšanu visām personām, kuras vēlas izmantot valsts sniegto atbalstu. Ievērojot ierobežotos valsts budžeta līdzekļus, atbalsta programmas turpināšanai nepieciešams piesaistīt Altum finansējumu galvojumu nodrošināšanai, ieviešot daļēju vai pilnu komercgalvojumu.

Plānots, ka izmaiņas galvojumu piešķiršanas mehānismā varētu tikt ieviestas 2016. gada vidū.

Lai uzlabotu **īres tiesisko regulējumu**, 2016. gada sākumā tika izveidota darba grupa, kuras ietvaros notiek likumprojekta *Dzīvojamo telpu īres likums* izstrāde. Mērķis ir mājokļa pieejamības veicināšana, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp izīrētāja un īrnieka interesēm. Darba grupa ir veidota no valsts institūciju pārstāvjiem, lai vienotos par kopīgu viedokli saistībā ar tiesisko regulējumu. Pēc diskusijām starp valsts institūcijām par izstrādāto likumprojektu tas tiks saskaņots ar ieinteresēto sabiedrību – īrnieku, kā arī izīrētāju pārstāvošo organizāciju pārstāvjiem. Plānots, ka likumprojekts varētu tikt nodots sabiedrības apspriešanai šī gada vasaras beigās. Galvenie jautājumu bloki:

- īres līgumu reģistrācija zemesgrāmatā, panākot lielāku izīrētāja aizsardzību, beidzoties īres līguma termiņa beigām, kā arī gadījumos, kad dzīvojamai telpai mainās īpašnieks;
- īrnieka, viņa ģimenes locekļu tiesības un pienākumi;
- gadījumi, kad var izbeigt īres līgumu;
- pārejas regulējums praksē pastāvošo situāciju risināšanai.

Šobrīd iecerēts turpmāk nedalīt pakalpojumus pamatpakalpojumos un papildpakalpojumos, tāpat nav paredzēts īres tiesiskajā regulējumā ietvert procesuālus jautājumus, kas ir saistīti ar īrnieku izlikšanu.

MK 2015. gada 15. septembrī pieņēma *Kārtību, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem*. Tajos ir apkopotas praksē izplatītākās metodikas, kuras jau izmanto pārvaldnieki un pakalpojumu sniedzēji katra dzīvokļu īpašnieka maksājamās daļas aprēķināšanai. Minētā kārtība neietekmē šobrīd pastāvošās tiesiskās attiecības, t.i., praksē pastāvošās pielīgtās vai ar normatīvo aktu noteiktās norēķinu kārtības, kuras šobrīd tiek izmantotas katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamās daļas par saņemto pakalpojumu noteikšanai. Tādēļ dzīvojamās mājas īpašnieki varēs izvēlēties kārtībā paredzētās metodikas vai kritērijus tikai gadījumos, ja dzīvokļu īpašnieki vēlēsies noslēgt jaunu līgumu ar attiecīgā pakalpojuma sniedzēju.

Lai padarītu skaidrāku, caurskatāmāku un iedzīvotājiem izsekojamāku dzīvojamo māju pārvaldīšanas procesu dzīvokļu īpašnieku pārvaldīšanā nepārņemtajās dzīvojamās mājās, Ekonomikas ministrija strādā pie tiesiskā regulējuma precizēšanas, pilnveidojot MK 2008. gada 9. septembra noteikumos *Kārtība, kādā aprēķināma maksa par dzīvojamās mājas pārvaldīšanu un apsaimniekošanu* ietverto regulējumu.

Lai pakāpeniski izbeigtu dzīvojamo māju privatizācijas procesu, notiek darbs pie likumprojekta *Valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizācijas pabeigšanas likums*, kas paredz dzīvojamo māju privatizācijas procesa pabeigšanu.

Ekonomikas ministrijas uzturētajā **dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistrā**, kas izveidots 2012. gada 1. janvārī un no 2014. gada ir pieejams *Būvniecības informācijas sistēmā* (*https://bis.gov.lv/bisp/lv/house_managers*), līdz 2016. gada 24. maijam reģistrēti 634 pārvaldnieki (aktīvo pārvaldnieku skaits), t.sk. 2016. gadā – 11 pārvaldnieki.

Dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistra galvenais uzdevums ir nodrošināt aktuālu informāciju par personām, kas nodarbojas vai vēlas nodarboties ar dzīvojamo māju pārvaldīšanu un atbilst likuma prasībām. Šajā reģistrā iekļauj informāciju par pārvaldnieka pakalpojumiem atbilstoši NACE klasifikatoram, pakalpojumu sniegšanas teritoriju, pārvaldnieka vai tā darbinieku kvalifikāciju, kā arī reģistrs satur atzīmi par pārvaldnieka tiesībām piedāvāt pārvaldīšanas pakalpojumus tirgū atkarībā no iegūtās profesionālās kvalifikācijas. Reģistra ziņas par pārvaldnieka pārvaldīšanā esošajām dzīvojamām mājām ir pieejamas autorizētiem sistēmas lietotājiem. Vienlaikus, autorizējoties Būvniecības informācijas sistēmā un izmantojot pieejamos e-pakalpojumus, reģistram iespējams iesniegt iesniegumu par reģistrāciju vai izslēgšanu no dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistra, kā arī iesniegumu par ziņu aktualizāciju dzīvojamo pārvaldnieku reģistrā.

6.6. Tūrisma politika

Latvijā tūrisma politika tiek veidota tā, lai sekmētu vietējā un starptautiskā tūrisma attīstību, panākot tūrisma nozares konkurētspējas palielināšanos un tūrisma pakalpojumu eksporta pieaugumu.

2010. gadā tika izstrādāta un apstiprināta *Latvijas tūrisma mārketinga stratēģija 2010.-2015. gadam*, kurā definēta Latvijas tūrisma attīstības vīzija un mērķi tās sasniegšanai, kā arī noteikti prioritārie Latvijas tūrisma produkti, to attīstības pamatprincipi un mērķa tirgi. Saskaņā ar stratēģijā izvirzītajām prioritātēm un iesaistot tūrisma nozares pārstāvjus, tika izstrādāts jauns Latvijas tūrisma tēls, kas tagad ir vienojoša ideja un kopīgs elements publiskā un privātā sektora produktu un mārketinga veidošanas aktivitātēm. Pašlaik Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA) izstrādā jauno *Latvijas tūrisma mārketinga stratēģiju 2016.-2020. gadam*.

2014. gada 1. jūlijā tika pieņemtas *Latvijas Tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam*, kur kā stratēģiskie tūrisma veidi noteikti MICE (darījumu un pasākumu) tūrisms, labsajūtas tūrisms, dabas tūrisms, kultūras tūrisms un radošās industrijas. Par tūrisma attīstības politikas mērķi ir noteikta ilgtspējīga Latvijas tūrisma attīstība, veicinot tūrisma pakalpojumu konkurētspējas palielināšanos ārvalstu tirgos. Sasniedzamie politikas rezultāti un rezultatīvie rādītāji:

- ārvalstu vairākdienu ceļotāju skaita pieaugums;
- vidējās noslodzes (gultas vietu noslogojums) palielināšanās izmitināšanas mītnēs ārpus noslogotākās vasaras sezonas (izņemot jūniju-augustu);
- viena ārvalstu vairākdienu ceļotāja vidējo izdevumu diennaktī pieaugums;
- ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējo izdevumu gadā pieaugums.

Galvenie rīcības virzieni:

- nodrošināt Latvijas tūrisma piedāvājuma atpazīstamību mērķa tirgos, īpaši izmantojot mūsdienīgus saziņas līdzekļus;
- veicināt tūrisma produktu kvalitātes uzlabošanos, t.sk. nodrošinot labāku nozares tiesisko regulējumu un atbalstu gan tūrisma komersantiem, gan produktu patērētājiem;
- veicināt konkurētspējīgu tūrisma produktu attīstību, atbalstot jaunu, inovatīvu tūrisma produktu izstrādi ar augstāku pievienoto vērtību, t.sk. attīstot infrastruktūru tūrisma izaugsmei, veicinot reģionālo tūrisma puduru veidošanos un Latvijas tūrisma produkta iekļaušanu kopējā Baltijas jūras reģiona valstu tūrisma piedāvājumā.

6.14. ielikums

Tūrisma attīstības rādītāji

Saskaņā ar ANO Pasaules Tūrisma organizācijas sniegtajiem datiem starptautisko tūristu skaits 2015. gadā sasniedzis 1,184 miljardus, kas salīdzinājumā ar 2014. gadu ir par 4,4% jeb 50 milj. ceļotāju vairāk. Pasaules kontinentu vērtējumā starptautisko tūristu skaita pieaugumus 5% apmērā panākusi Eiropa, Amerikas un Āzija un Okeānija, savukārt Tuvie Austrumi un Āfrika – 3% apmērā. Visapmeklētākā bijusi Eiropa, kas 2015. gadā uzņēmusi 51% jeb 609 milj. tūristu, Āzija un Okeānija – 23% jeb 278 milj. tūristu, savukārt Amerikas – 16% jeb 191 milj. tūristu. Starptautiskais tūrisms sastāda 7% no kopējā pasaules eksporta un 30% no pakalpojumu eksporta.

CSP robežšķērsotāju apsekojuma dati liecina, ka 2015. gadā Latviju apmeklēja 6,8 milj. ārvalstu ceļotāju, kas ir par 9,5% vairāk nekā 2014. gadā. Savukārt ārvalstu ceļotāju izdevumi Latvijā, neieskaitot transporta izdevumus, bija 742,2 milj. eiro – par 73,7 milj. eiro jeb 11% vairāk nekā 2014. gadā. 30,3% no ārvalstu ceļotājiem apmeklēja Latviju atpūtas nolūkos, 16,2% – viesojās pie draugiem vai radiniekiem, bet 11,7% – ieradās darījumu braucienā. Visvairāk ceļotāju (67,5%) ieceļoja Latvijā ar sauszemes transportu, 26,2% – ar gaisa transportu, 5,1% – ar jūras transportu un tikai 1,3% – pa dzelzceļu. Būtiski, ka 2015. gadā 2 milj. ārvalstu ceļotāju uzturējās Latvijā ilgāk par vienu dienu, turklāt trešdaļa (33,5%) no tiem apmeklēja Latviju pirmo reizi.

Naktsmītņu pakalpojumus Latvijā 2015. gadā izmantoja 2,1 milj. viesu, no kuriem 1,5 milj. bijuši ārvalstu vairākdienu ceļotāji, kas ir par 3,1% vairāk nekā iepriekšējā gadā. Savukārt ārvalstu viesu pavadīto nakšu skaits ir saglabājies iepriekšējā gada līmenī (kritums par 0,1%). Vidējais ārvalstu viesu uzturēšanās ilgums tūristu mītnēs bija 2 naktis.

Tomēr, aplūkojot gultas vietu noslogojuma datus, kas raksturo viesnīcu pieprasījumu, redzama viesnīcu noslogojuma samazināšanās. Joprojām vērojamas augstas sezonalitātes svārstības. Visaugstākais viesnīcu numuru noslogojums 2015. gadā bija augustā gan Latvijas viesnīcās kopumā – 61,5%, gan Rīgā – 74,8 procenti.

2015. gadā Latviju par vairākdienu ceļojuma galamērķi visvairāk izvēlējās tūristi no Krievijas (203,7 tūkst.), Vācijas (178,6 tūkst.), Lietuvas (145 tūkst.) un Igaunijas (139,4 tūkst.), kā arī Somijas, Norvēģijas, Zviedrijas, Apvienotās karalistes, Polijas un Itālijas. Kaut arī apkalpoto viesu skaits no Krievijas samazinājās par 31,5%, krītumu kompensēja kopējais ārvalstu viesu skaita pieaugums no Eiropas Savienības valstīm – Lietuvas (par 19,8%), Apvienotās Karalistes (par 17,9%), Igaunijas (par 15%), Zviedrijas (par 12,4%) un Somijas (par 10,6%).

Latvijas tūrisma operatori 2015. gadā apkalpoja 518,7 tūkst. ceļotāju, no kuriem 133,7 tūkst. ir ieceļojuši Latvijā, 348,1 tūkst. ir devušies ārpus Latvijas, savukārt 36,8 tūkst. ir izmantojuši tūrisma operatoru pakalpojumus Latvijas robežās.

Tūrisma pakalpojumu eksports Latvijā 2015. gadā pieauga par 9,3%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, un sasniedza 1023,4 milj. eiro. Par 12,2% palielinājās ārvalstu ceļotāju izdevumi Latvijā gan atpūtas un citiem personiskajiem braucieniem, gan darījumu braucieniem. 2015. gadā izmitināšanas pakalpojumu nozarē bija vērojams 3,1% neto apgrozījuma pieaugums pret iepriekšējo gadu, savukārt tūrisma komersantu (operatoru) nozarē apgrozījums samazinājās par 9,8% gadā. 2015. gadā ceļotāju bilance saglabājās pozitīva, un tās saldo bija 253,1 milj. eiro. Ceļotāju bilance Latvijā ir pozitīva kopš 2011. gada, kad bilances saldo bija tikai 3,6 milj. eiro.

Turpmāk tūrisma produktu attīstībai ir jābalstās uz tādām pamatvērtībām kā kvalitāte, ilgtspēja (t.sk. videi draudzīgo tehnoloģiju un pieeju ieviešana), individualizācija, augsta pievienotā vērtība, sadarbība, tūristu iesaiste/pieredzes gūšana un sadarbība konkurētspējas nodrošināšanai.

Lai uzlabotu tūrisma politikas īstenošanas efektivitāti, no 2016. gada 1. februāra Tūrisma attīstības valsts aģentūra (TAVA) ir pievienota LIAA kā Tūrisma departaments, līdz ar to LIAA pārņem visas TAVA funkcijas un uzdevumus. Savukārt, lai nodrošinātu konsekventu nozares partneru iesaisti tūrisma politikas īstenošanā, aktīvi darbojas LIAA tūrisma konsultatīvā padome, kas apvieno pilnvarotos pārstāvjus no profesionālajām un reģionālajām tūrisma asociācijām, reklāmas nozares, kā arī Ārlietu ministrijas un Rīgas Tūrisma attīstības biroja. Papildus darbojas arī Ekonomikas ministrijas Tautsaimniecības padomes Tūrisma komiteja, kura apvieno tūrisma nozares reģionālās un profesionālās asociācijas.

Atbalsta pasākumi

2016. gadā LIAA turpina TAVA izvirzīto galveno prioritāšu īstenošanu, kuras saistītas ar vienotas tūrisma informācijas sistēmas sekmēšanu, Latvijas tūrisma tēla atpazīstamības veicināšanu un Latvijas kā tūrisma galamērķa popularizēšanu, mārketinga pētījumu veikšanu vietējā un starptautiskajā tūrisma tirgū, tūrisma pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu, kā arī vietējā tūrisma attīstību un starptautiskās sadarbības īstenošanu.

Tūrisma attīstības veicināšanai paredzēts ikgadējais valsts budžeta līdzfinansējums ERAF darbības programmas *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana* īstenošanai. Apakšaktivitātes ietvaros tūrisma jomā tiek atbalstītas šādas darbības:

- nacionālo stendu organizēšana starptautiskās izstādēs ārvalstīs;
- mārketinga aktivitāšu organizēšana Latvijā un ārvalstīs;
- atbalsts individuālajiem stendiem un dalībai konferencēs ārvalstīs.

2015. gadā tika nodrošināta Latvijas stenda dalība 11 starptautiskajās tūrisma izstādēs, izstrādāti un izgatavoti reklāmas materiāli un suvenīri stenda apmeklētāju piesaistei, nodrukāti informatīvie materiāli dažādās valodās. Tāpat izdots tūrisma ziņu apkārtraksts, nodrošināta vides reklāmas izvietošana un reklāmas kampaņa internetā mērķa tirgiem Vācijā, Krievijā, Somijā, Zviedrijā, Lietuvā, Igaunijā, Norvēģijā un Lielbritānijā. Organizētas 45 žurnālistu un tūroperatoru vizītes un 25 publicitātes pasākumi, nodrošināta TAVA pārstāvju dalība 47 ārvalstu specializēto tūrisma veicināšanas pasākumos, izvietota tūrisma informācija un reklāmas materiāli sociālajos tīklos, veikta portāla informatīvā satura svešvalodās papildināšana un pilnveidošana, veikts pētījums par ārzemju tūristu paradumiem interneta meklētājos.

Tāpat tika uzsākti vairāki mārketinga pētījumi, kuru dati tiks izmantoti Latvijas tūrisma mārketinga stratēģijas 2015.-2020. gadam izstrādei, kas noteiks darbības prioritātes mārketinga jomā nākamajam darbības periodam.

2015. gadā kopējais finansējuma apjoms (valsts budžeta finanšu līdzekļi un ERAF līdzfinansējums, kā arī finansējums projekta EDEN īstenošanai) tūrisma mārketingam veidoja 3,6 milj. eiro.

6.15.ielikums

Normatīvās bāzes pilnveidošana

Lai ieviestu efektīvāku tūrisma nozares pārvaldību, 2016. gada 1. februārī stājās spēkā grozījumi *Tūrisma likumā*, kas paredz TAVA pievienošanu LIAA. Tādējādi tiek radīti labvēlīgāki apstākļi Latvijas tūrisma un pakalpojumu attīstībai, vienlaikus sekmējot Latvijas kā tūristu galamērķa nostiprināšanos un konkurētspējas pieaugumu, kā arī efektīvāku cilvēkresursu izmantošanu, stiprinot administratīvās funkcijas.

2013. gada 19. novembrī MK sēdē tika atbalstīts Ekonomikas ministrijas sagatavotais rīkojuma projekts, ar kuru visai Jūrmalas pilsētas administratīvajai teritorijai, izņemot Vārnukroga, Priedaines un Bražciema teritorijas, tiek piešķirts kūrorta statuss. MK noteikumi *Kūrorta statusa piešķiršanas un anulēšanas kārtība*, kas regulē kūrorta statusa piešķiršanu, tika pieņemti 2012. gada 18. decembrī, bet Jūrmalas pilsēta šim statusam tika pieteikta 2013. gada februārī.

2015. gada 27. oktobrī MK atbalstīja Ekonomikas ministrijas sagatavoto rīkojuma projektu, ar kuru tiek piešķirts kūrorta statuss Liepājas teritorijai no Tirdzniecības kanāla līdz Pērkones kanālam, ietverot tajā Jūrmalas parku, vēsturisko apbūvi, sporta kompleksu, bērnu rotaļu laukumu, Piejūras slimnīcas teritoriju un veloceliņus.

Lai nodrošinātu „klusēšanas-piekrišanas" principa (atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra *direktīvai 2006/123/EK* par pakalpojumiem iekšējā tirgū) ietveršanu tūrisma aģentu un operatoru darbības reģistrācijā *Tūrisma aģentu un tūrisma operatoru* (TATO) *datubāzē*, 2013. gada 8. februārī spēkā stājās grozījumi 2010. gada 13. aprīļa *Noteikumos par tūrisma operatora, tūrisma aģenta un klienta tiesībām un pienākumiem, kompleksa tūrisma pakalpojuma sagatavošanas un īstenošanas kārtību, klientam sniedzamo informāciju un naudas drošības garantijas iemaksas kārtību*.

Lai nodrošinātu efektīvu Eiropas Padomes *13.06.1990. direktīvas* par kompleksiem ceļojumiem, kompleksām brīvdienām un kompleksām ekskursijām izpildi, informējot gan patērētājus, gan arī citus interesentus par nozarē strādājošo komersantu darbību, kā arī veicinot krāpniecības gadījumu novēršanu nozarē, Ekonomikas ministrija 2010. gadā ir izveidojusi TATO datubāzi (*http://tato.em.gov.lv*). Līdz 2016. gada 20. maijam datubāzē reģistrēti kopumā 709 komersanti, no kuriem 59 ir reģistrējuši savu darbību kā tūrisma operatori, 196 – kā tūrisma aģenti un operatori, bet 454 – kā tūrisma aģenti. Datubāzē iekļautā informācija ir publiski pieejama ikvienam interesentam, un Ekonomikas ministrija aicina Latvijas ceļotājus pārliecināties par pakalpojumu sniedzēju darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām, īpaši – par tūristu iemaksātās naudas drošības garantijas nodrošinājumu.

Starptautiskā sadarbība tūrisma jomā

2016. gadā Latvija turpina attīstīt ciešāku sadarbību tūrisma jomā ar citām valstīm, īpaši ar augsti prioritārajiem tūrisma mērķa tirgiem: Lietuvu, Igauniju, Somiju, Zviedriju, Krieviju un Vāciju. Jautājumi, kas attiecas uz sadarbības veicināšanu tūrisma jomā, regulāri tiek iekļauti starpvaldību komisiju un valsts augstāko amatpersonu ārvalstu vizīšu darba kārtībā.

LIAA piešķirtais finansējums prioritāri tiek izlietots reklāmas kampaņu un mārketinga aktivitātēm minētajos mērķa tirgos.

XII Eiropas Tūrisma foruma laikā 2013. gada 17. oktobrī Viļņā, Lietuvā, parakstīts protokols par grozījumiem *Latvijas Republikas valdības, Igaunijas Republikas valdības un Lietuvas Republikas valdības nolīgumā* par sadarbību tūrisma jomā, kas uzskatāms par starptautisku apliecinājumu Baltijas valstu sasniegumiem, veidojot reģiona sadarbību tūrisma jomā.

Nolīguma grozījumu mērķis ir veicināt Baltijas valstu integrāciju starptautiskajās tūrisma aktivitātēs. Viens no svarīgākajiem grozījumiem paredz iespēju dibināt kopīgus tūrisma informācijas birojus vai iecelt kopīgus tūrisma pārstāvjus attiecīgajās un trešajās valstīs. Tāpat Nolīguma grozījumi precizē un papildina Līgumslēdzēju pušu sadarbības virzienus, piemēram, paredzot sadarbību Baltijas tūrisma zīmola attīstībā, administratīvā sloga mazināšanā, moderno tehnoloģiju tūrisma attīstībai pielietošanā, dažādu starptautisko palīdzības programmu (piemēram, ES fondu) projektu attīstībā.

Nozīmīgs solis starptautiskās sadarbības veicināšanā ir tas, ka 2013. gada oktobrī Latvija ir saņēmusi uzaicinājumu pievienoties OECD Tūrisma komitejai. Atbildīgās Latvijas tūrisma institūcijas nākotnē sagaida kopīgs darbs ar pārējām OECD dalībvalstīm, attīstot vietējā un starptautiskā tūrisma perspektīvas, kā arī popularizējot ilgtspējīgu tūrisma izaugsmi.

Baltijas valstu nacionālās tūrisma organizācijas sadarbojas kopīgu mārketinga aktivitāšu īstenošanā tālajos tirgos (Japānā, ASV, Ķīnā), kā arī īsteno citus sadarbības pasākumus – organizē starptautisko darbsemināru tūrisma profesionāļiem „Baltic Connecting", žurnālistu un tūroperatoru vizītes, izdod Baltijas tūrisma informācijas materiālus, rīko Baltijas valstu tūrisma prezentācijas un preses konferences.

Starptautiskā līmenī Latvijas interešu pārstāvniecība tūrisma jomā pamatā tiek nodrošināta, piedaloties Eiropas tūrisma institūciju darbā. Latvija regulāri piedalās Eiropas Komisijas Tūrisma konsultatīvās komitejas darbā, kā arī Latvija ir aktīvs biedrs Eiropas Ceļojumu komisijā, kas nodarbojas ar Eiropas, tostarp Latvijas kā tūrisma galamērķa atpazīstamības veicināšanu. 2015. gada aprīlī Rīgā tika organizēta Eiropas Ceļojumu komisijas kopsapulce, kurā piedalījās Eiropas nacionālo tūrisma organizāciju un ANO Pasaules tūrisma organizācijas pārstāvji.

LIAA turpina īstenot divus Eiropas Komisijas finansētus projektus: projektu *Eiropas izcilākie tūrisma galamērķi – EDEN* sadarbībā ar Lietuvas Valsts tūrisma departamentu, kā arī projektu *Dzelzs priekškara maršruts – Eiro Velo 13* (*The Iron Curtain Trail – Euro Velo 13*), kura mērķis ir veicināt Eiro Velo 13 maršruta attīstību valstīs, kurās tas vēl nav pilnībā izveidots, izstrādāt tūrisma produktus velotūristiem, lai veicinātu tūristu plūsmu pa šo maršrutu. Lai sasniegtu projekta mērķus, projekta vadošais partneris un Eiro Velo maršrutu koordinators Eiropā – Eiropas Riteņbraucēju federācija, izvērtējot esošo situāciju un maršruta attīstību katrā no valstīm, kā partnerus piesaistījis nacionālā un reģionālā līmeņa tūrisma organizācijas, tūroperatorus un izglītības iestāžu pārstāvjus, pavisam 13 organizācijas no 8 valstīm.

6.7. Uzņēmējdarbības vides uzlabošana

Būtisks instruments uzņēmējdarbības vides novērtēšanā ir Pasaules Bankas starptautiskais pētījums *Doing Business*, kā arī *Administratīvo procedūru ietekmes uz uzņēmējdarbības vidi pētījums*, ar kuru palīdzību tiek izzināts uzņēmēju viedoklis par to darbību kavējošiem faktoriem un sagatavots veicamo uzdevumu saraksts ikgadējā *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāna* ietvaros.

Pasaules Bankas *Doing Business 2016* pētījumā, kura atskaites periods ir no 2014. gada 2. jūnija līdz 2015. gada 1. jūnijam, 189 valstu konkurencē Latvija ierindota augstajā 22. vietā. Uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējumā Latvija atrodas 10. vietā ES dalībvalstu vidū, novērtējumā piekāpjoties Dānijai, Apvienotajai Karalistei, Zviedrijai, Somijai, Vācijai, Igaunijai, Austrijai un arī Lietuvai.

Jāatzīmē, ka *Doing Business 2016* rādītājos notikušas metodikas izmaiņas. Novērtējumā iekļauti rādītāji, kuri līdz šim mērīti savādāk, līdz ar to veikta arī *Doing Business 2015* datu pārrēķināšana pēc jaunās metodikas un attiecīgi mainīts Latvijas novērtējums.

Latvijā pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai tiek īstenoti kopš 1999. gada, Ekonomikas ministrija, iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmējus pārstāvošo organizāciju lokam, sagatavo *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānu,* kas katru gadu tiek atjaunots un apstiprināts valdībā.

6.12. attēls

Latvijas un ES dalībvalstu vietas Pasaules Bankas pētījumā Doing Business 2016
(uzņēmējdarbības vide kopumā)

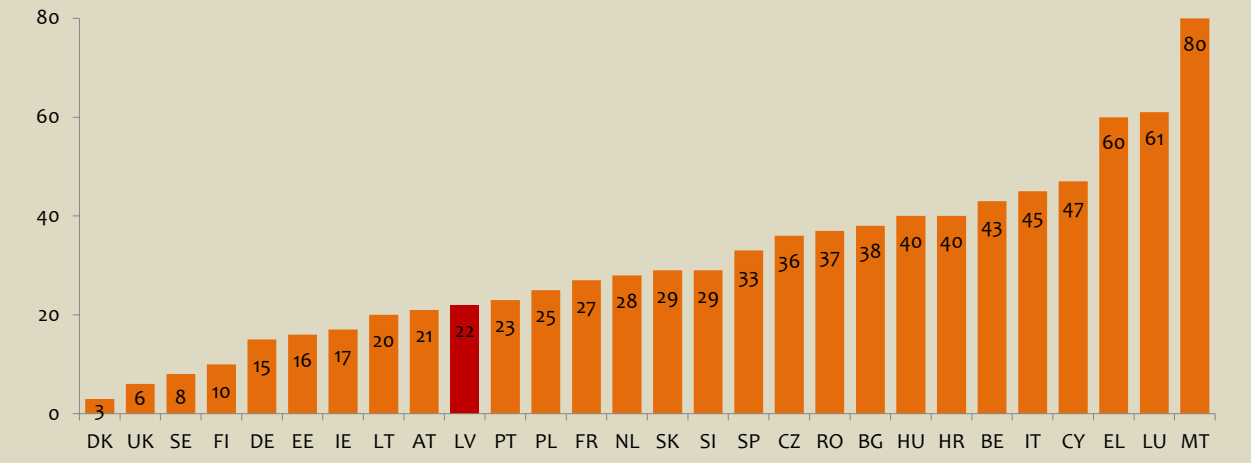

6.7. tabula

Latvijas salīdzinošie rādītāji Pasaules Bankas pētījumā *Doing Business 2015-2016*

	2015	2016	Izmaiņas
Uzņēmējdarbības uzsākšana	36	27	+9
Būvniecības atļaujas	24	30	-6
Elektroenerģijas pieslēgumi	62	65	-3
Nekustamā īpašuma reģistrācija	30	23	+7
Kredītu reģistrs	17	19	-2
Investoru (mazākuma) tiesību aizsardzība	46	49	-3
Nodokļu maksāšana	24	27	-3
Pārrobežu tirdzniecība	22	22	0
Līgumsaistību izpilde	35	25	+10
Uzņēmējdarbības izbeigšana	39	43	-4

Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns 2014.-2015. gadam paredz 87 uzdevumus. Uz 2016. gada 1. maiju izpildīti 56 uzdevumi – no tiem galvenie:

- **uzņēmējdarbības uzsākšanā:**
  - 2015. gada ietvaros sakārtots uzņēmumu reģistrēšanas pakalpojums portālā *www.latvija.lv* – izmantojot e-pakalpojumu *Reģistrācija Uzņēmumu reģistra vestajos reģistros*, var elektroniski iesniegt pieteikumu Uzņēmumu reģistrā par jauna subjekta vai juridiskā fakta reģistrāciju, kā arī pieteikt reģistrācijai izmaiņas, reorganizāciju, maksātnespēju, likvidāciju un līguma izbeigšanu;
  - nodrošināta ātrāka un ērtāka nodokļu maksātāju un nodokļu maksātāju struktūrvienību reģistrācija VID. Ar 2016. gada 1. janvāri VID vairs neizsniedz nodokļu maksātāju reģistrācijas un nodokļu maksātāju struktūrvienību reģistrācijas apliecības papīra formā, bet vienlaikus nosaka informācijas publicēšanu *Publiskojamās informācijas datu bāzes sistēmā* divu darba dienu laikā no lēmuma par reģistrēšanu pieņemšanas datuma;
- **būvatļauju saņemšana un nekustamā īpašuma reģistrēšana:**
  - darbu sācis Būvniecības valsts kontroles birojs. Birojs no 2015. gada nodrošina publisku ēku ekspluatācijas uzraudzību un būvdarbu valsts kontroli, bet no 2016. gada 1. janvāra organizē būvprojektu un būvju ekspertīzi un uzsācis patstāvīgās prakses tiesības piešķiršanu speciālistiem būvekspertīzes jomā;
  - ieviesta *Būvniecības informācijas sistēma* (BIS). 2015. gada 29. septembrī pabeigti BIS pamatizstrādes un papildinājumu izstrādes darbi. BIS (*www.bis.gov.lv*) un tās iekšējās sadaļās attiecībā uz pašvaldību būvvaldēm, t.sk., institūcijām, kas pilda būvvaldes funkciju, un iesaistītajām būvniecības reģistru institūcijām pieejami papildus tādi e-pakalpojumi kā būvniecības ieceres izskatīšana, projektu nosacījumu izpilde būvatļaujā, būvdarbu pabeigšana. Vienlaikus 2015. gada 18. jūnijā ir noslēgta starpresoru vienošanās starp Ekonomikas ministriju un Valsts zemes dienestu, kas paredz BIS un Valsts zemes dienesta pārziņā esošo informācijas sistēmu datu apmaiņu;
  - ieviesta elektroniskā nekustamā īpašuma reģistrēšana. 2014. gada 29. novembrī stājās spēkā grozījumi *Zemesgrāmatu likumā*, kas nosaka personu loku, kurām ir jāparaksta nostiprinājuma lūgumi elektroniski un attiecīgi tos var iesniegt zemesgrāmatā, izmantojot tam

speciāli izstrādātu formu vietnē *www.zemesgramata.lv*;
  - nodrošināta vienas pieturas aģentūras principa ieviešana nekustamā īpašuma reģistrēšanas procesā. Ar 2015. gada 1. janvāri uzsākta datu apmaiņa starp *Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmu* un *Valsts vienoto datorizēto zemesgrāmatu* par nekustamo īpašumu un tā sastāvā esošajiem nekustamā īpašuma objektiem. No tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās brīža Valsts zemes dienests zemesgrāmatu nodaļai nosūtījis kopumā 17457 paziņojumus;
  - papildus no 2017. gada 1. janvāra paredzēts ieviest apbūves tiesības institūtu (Saeimā 2015. gada 5. martā trešajā lasījumā pieņemts likums *Grozījumi Civillikumā*), kas nodrošinās tiesisko mehānismu situācijām, kad persona vēlas būvēt nedzīvojamas ēkas vai inženierbūves uz citai personai piederošas zemes;
- **nodokļu un grāmatvedības jomā:**
  - ieviestas atvieglotas prasības mikro un mazajiem uzņēmumiem gada pārskatu sastādīšanā. 2016. gada 1. janvārī stājās spēkā jauns *Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums*, atbrīvojot mikro un mazos uzņēmējus no vadības ziņojuma sagatavošanas, naudas plūsmas pārskata un pašu kapitāla izmaiņu pārskata gatavošanas, samazinot finanšu pārskata pielikumos sniedzamo informāciju, kā arī paaugstinot obligāto revīziju sliekšņus;
  - turpinās darbs pie nodokļu maksājumu ieviešanas pēc FIFO metodes un viena konta ieviešanas visiem nodokļu maksājumiem. 2016. gada 5. janvārī MK pieņemta ERAF projekta *Nodokļu informācijas pakalpojumu modernizācija* koncepcija (uzdevuma pilnīga izpilde paredzēta līdz 2021. gadam; (paredz VID sistēmas izmaiņas, kā arī būs nepieciešami grozījumi normatīvajos aktos);
  - 2015./2016. gada ietvaros veikti *Elektroniskās deklarēšanās sistēmas* uzlabojumi, piemēram, ieviesta funkcionalitāte, kura nodrošina kontroli PVN deklarācijām, brīdinot nodokļu maksātāju, ka deklarācijā norādītajam nodokļu maksātāja darījuma partnerim darījuma veikšanas brīdī ir apturēta saimnieciskā darbība, ieviests nodokļu maksājumu (parādu) kalkulators; paredzēta iespēja iesniegt nodokļu un informatīvās deklarācijas pirms taksācijas perioda beigām;
- **pārrobežu tirdzniecībā** – ieviesti jauni e-pakalpojumi *Elektroniskās muitas datu apstrādes sistēmā*, piemēram, iespēja komersantiem elektroniski pieteikt importa muitas deklarācijas labojumus vai anulēšanu pēc preču izlaišanas, iesniegt un noformēt atpakaļ izvešanas paziņojumu, informēt muitas iestādi par eksporta kravas novietošanu noliktavā, ja tiek paredzēta eksporta kravas izvešana pa daļām, ja tiek veikta kravu daļu pārkomplektēšana un nodošana tālāk izvešanai citam pārvadātājam;
- **līgumsaistību izpildē:**
  - sakārtots šķīrējtiesas regulējums, ar 2015. gada 1. janvāri stājies spēkā *Šķīrējtiesu likums*, kas nosaka šķīrējtiesu izveidošanas kārtību un darbības pamatprincipus, lai nodrošinātu civiltiesisku strīdu efektīvu un taisnīgu izšķiršanu šķīrējtiesā;
  - ieviesta lietu nodošana citai tiesai ātrākas lietas nodrošināšanai. 2015. gada 23. aprīlī Saeima pieņēma grozījumus *Civilprocesa likumā*, kas lietas ātrākas izskatīšanas nodrošināšanai turpmāk ļauj citai tiesai nodot arī tādas civillietas, kurām saskaņā ar likumu piekritība prasības iesniegšanai tiesā tiek noteikta pēc prasītāja izvēles, kā arī lietas, kurām likumā ir noteikta izņēmuma piekritība;
  - turpināts ieviest atsevišķu tiesu specializāciju, lai papildus celtu lietu izskatīšanas kvalitāti (paredzēta lietu piekritība vienai konkrētai tiesai): lietās par rūpnieciskā īpašuma tiesībām (patenti, dizainparaugi, pusvadītāju izstrādājumi, preču zīmes, u.c.) – Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa, lietās par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem – Jelgavas tiesa;
  - ar 2016. gada 1. janvāri ieviests vienotu elektronisko izsoļu modelis spriedumu izpildes un maksātnespējas procesā;
- **klusēšanas-piekrišanas pakalpojumi** – līdz 2017. gadam paredzēts ieviest "klusēšanas-piekrišanas" principu papildus 17 valsts pārvaldes iestāžu pakalpojumiem, piemēram, tiesu ekspertu sertifikācijā un resertifikācijā, sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperta sertifikāta izsniegšanā, veterinārmedicīniskā pakalpojuma sniedzēja reģistrācijā, dzīvnieku kapsētu darbībā.

Šobrīd Ekonomikas ministrija turpina jaunā *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākuma plāna 2016.-2017. gadam* izstrādi un virzīšanu apstiprināšanai valdībā. Plāna izstrādē tiek iesaistīti gan nozaru ministriju un to padotībā esošo iestāžu pārstāvji, gan sadarbības partneri no Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, kā arī tiek ņemtas vērā Ārvalstu investoru padomes Latvijā sniegtās rekomendācijas. Galvenie prioritārie virzieni 2016.-2018. gada aktivitātēm, lai virzītos uz izcilu uzņēmējdarbību, būs:
- konsultēt-nesodīt principa stiprināšana, īpaši uzņēmējdarbības uzsākšanas posmā;
- e-risinājumi biznesa vides uzlabošanai;
- vienkārši un kvalitatīvi publiskie pakalpojumi;
- vienas pieturas aģentūras princips;

- biznesa videi draudzīgi infrastruktūras attīstības pakalpojumi;
- vienkāršota nodokļu nomaksa un mazināts birokrātiskais slogs;
- stiprināta tiesiskā paļāvība investoru aizsardzības un maksātnespējas jautājumos.

Informācija par *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāna* īstenošanas gaitu pieejama Ekonomikas ministrijas tīmekļa vietnē *https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionala_industriala_politika/uznemejdarbibas_vide_/uznemejdarbibas_vides_uzlabosana/*.

6.8. Mazie un vidējie uzņēmumi

Latvijā mazie un vidējie uzņēmumi (MVU) tāpat kā citur Eiropā veido lielu tautsaimniecības daļu, un tiem ir nozīmīga loma iekšzemes kopprodukta radīšanā un nodarbinātībā.

6.16. ielikums

Mazo un vidējo uzņēmumu skaits Latvijā

Saskaņā ar CSP 2014. gada provizoriskiem datiem Latvijā bija 109626 ekonomiski aktīvie individuālie komersanti un komercsabiedrības (neskaitot zemnieku, zvejnieku saimniecības un pašnodarbinātās personas, kuras veic saimniecisko darbību), no kuriem 99,6% atbilda MVU kategorijai. Latvijā ekonomiski aktīvo MVU sadalījums: mikro uzņēmumi – 89,6%, mazie uzņēmumi – 8,9%, vidējie uzņēmumi – 1,5%. Būtisks ekonomisko aktivitāti raksturojošs rādītājs ir ekonomiski aktīvo komersantu un komercsabiedrību (tai skaitā zemnieku, zvejnieku saimniecību un pašnodarbināto personu, kuras veic saimniecisko darbību) skaits uz 1000 iedzīvotājiem. Latvijas rādītājs ir konstanti audzis pēdējo 10 gadu laikā no 17 – 2001. gadā līdz 83 – 2014. gadā.

Tikpat nozīmīgi ir akcentēt individuālo darba veicēju (pašnodarbināto) skaitu – 2014. gadā 55502 (28 uz 1000 iedzīvotājiem) un zemnieku, zvejnieku saimniecību skaitu – 2014. gadā 10367 (5 uz 1000 iedzīvotājiem). Ņemot vērā to, ka ES dalībvalstu vidū nepastāv vienota metodoloģiskā prakse tāda ekonomisko aktivitāti raksturojošā rādītāja aprēķināšanā kā uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem (*enterprises per 1000 inhabitants*), ir grūti veikt objektīvu šī raksturlieluma salīdzinošo analīzi. Pašreizējā ES atbildīgo institūciju prakse liecina, ka uzņēmumu skaita uz 1000 iedzīvotājiem aprēķinā tiek iekļauti kā individuālie komersanti un komercsabiedrības, tā arī individuālā darba veicēji, zemnieku, zvejnieku saimniecības u.c. Tādējādi, piemērojot analogu praksi, Latvijā 2013. gadā bija 78 saimnieciskās darbības veicēji uz 1000 iedzīvotājiem.

Saskaņā ar UR statistiku 2016. gada piecos mēnešos tika reģistrēti 5872 subjekti, bet izslēgti 4522 subjekti. Salīdzinoši 2015. gadā UR vestajos reģistros reģistrēti 15095 subjekti un izslēgti 10296 subjekti.

MVU definīcija

Eiropas Komisijas (EK) *Regulas Nr.800/2008* 1. pielikumā noteiktā MVU definīcija:

vidējie uzņēmumi:
- darbinieku skaits: 50 – 249;
- gada apgrozījums nepārsniedz 50 milj. eiro;
- gada bilances kopsumma nepārsniedz 43 milj. eiro;

mazie uzņēmumi:
- darbinieku skaits: 10 – 49;
- gada apgrozījums nepārsniedz 10 milj. eiro;
- gada bilances kopsumma nepārsniedz 10 milj. eiro;

mikro uzņēmumi:
- darbinieku skaits: 1 – 9;
- gada apgrozījums nepārsniedz 2 milj. eiro;
- gada bilances kopsumma nepārsniedz 2 milj. eiro.

Mikrouzņēmumu veidošanas veicināšanas un attīstības atbalsta pasākumi

MK 2009. gada 30. oktobrī apstiprināja *Koncepciju par mikrouzņēmumu atbalsta pasākumiem*, kuras mērķis ir radīt nepieciešamos priekšnoteikumus, lai bez darba palikušos iedzīvotājus mudinātu uzsākt komercdarbību, izveidot mikrouzņēmumu darbību veicinošu komercdarbības vidi, samazinot bezdarba līmeni, kā arī attīstīt uzņēmēja spējas, tādējādi palielinot uzņēmēju īpatsvaru kopējo nodarbināto skaitā. Koncepcija veiksmīgi tiek īstenota.

2010. gada maija grozījumi *Komerclikumā* būtiski samazināja uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksas, nosakot, ka sabiedrību ar ierobežotu atbildību (SIA) var dibināt ar samazinātu pamatkapitālu (sākot no 1 eiro). Tāpat tika samazinātas valsts nodevas, reģistrējot šādu SIA. Saskaņā ar UR datiem uz 2016. gada 1. maiju reģistrētas 2412 SIA ar samazinātu pamatkapitālu, kas ir 62% no kopējā reģistrēto SIA skaita.

Vienlaikus jāatzīmē, ka ik gadu strauji krīt uzņēmējdarbības uzsākšanas aktivitāte. UR dati liecina, ka kopš 2012. gada ik gadu tiek dibināti par 1000 uzņēmumiem mazāk (2012. gadā – 18 574, bet 2015. gadā – vien 15 095), turklāt strauji palielinās to uzņēmumu skaits, kas izbeidz savu darbību (2012. gadā 4442 uzņēmumi, bet 2015. gadā – jau 10296 uzņēmumi, 2016. gada piecos mēnešos – 4522).

No 2010. gada 1. janvāra fiziska persona, kas veic saimniecisko darbību noteiktās profesijās vai darbībās, var izvēlēties maksāt patentmaksu, kas ir galīgs nodokļa maksājums par fiziskās personas saimniecisko darbību noteiktā profesijā (pārsvarā amatniecības pakalpojumiem). Patentmaksas maksātāji ir nodrošināti ar atbilstošām

sociālajām garantijām. No 2010. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 1. maijam VID ir reģistrēti 24 448 patentmaksas maksātāji. Attiecīgajā laika periodā vidējais patentmaksas maksātāju skaits mēnesī bija 566. Aktuālo patentmaksas maksātāju skaits 2016. gada 1. maijā bija 1733. Galvenokārt kā patentmaksas maksātāji izvēlas reģistrēties tādu profesiju pārstāvji kā fotogrāfi, frizieri, aukles un nagu kopšanas speciālisti.

2010. gada 1. septembrī stājās spēkā *Mikrouzņēmumu nodokļa likums,* kas paredz iespēju juridiskām un fiziskām personām iegūt mikrouzņēmuma nodokļa maksātāja statusu, ja atbilst noteiktiem kritērijiem (dalībnieki ir fiziskās personas, apgrozījums nepārsniedz 100 tūkst. eiro kalendārā gadā un darbinieku skaits ir ne lielāks par pieciem) un veikt mikrouzņēmumu nodokļa maksājumus 9% apmērā (ietver visus valsts noteiktos nodokļu maksājumus, izņemot patēriņa nodokļus) no apgrozījuma jeb saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Laika periodā no 2010. gada 1. septembra līdz 2016. gada 1. maijam kopumā tika apstiprināts 74 891 reģistrācijas pieteikums mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statusa iegūšanai. Uz 2016. gada 1. maiju aktuālais mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju skaits 49503, kuri 2016. gada 1. ceturksnī vidēji nodarbināja 88,3 tūkst. darbinieku. Šiem mikrouzņēmumiem ir atvieglota formalitāšu kārtošana VID (deklarācijas 4 reizes gadā).

Jāatzīmē, ka pēdējos 2 gados ir veiktas būtiskas izmaiņas *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā*, kas cita starpā paredzēja likmes kāpumu ar galveno mērķi paaugstināt mikrouzņēmumos strādājošo darbinieku sociālās garantijas.

2015. gadā tika 2 reizes pieņemti grozījumi *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā*, kas paredz mainīt mikrouzņēmumu nodokļa režīma darbības koncepciju.

2015. gada 13. maijā stājās spēkā grozījumi *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā*, kas paredzēja 2015. gadā un turpmāk saglabāt mikrouzņēmumu nodokļa likmi 9% apmērā mikrouzņēmumiem tā pirmajos trīs darbības gados mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statusā, bet ar ceturto darbības gadu mikrouzņēmumu nodokļa likme mikrouzņēmumu nodokļa maksātājiem ar apgrozījumu virs 7000 eiro palielināt līdz 12%, tādējādi risinot jautājumu par darbinieku sociālo garantiju līmeni.

2015. gada 13. maijā papildus pieņemtās izmaiņas *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā* uzdeva MK noteikt nozares, kurās mikrouzņēmumi nevarēs iegūt mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statusu. MK 2015. gada 22. septembrī pieņēma noteikumus *Nozares, kurās nepiemēro mikrouzņēmumu nodokļa režīmu*, kurā noteiktas 37 nozares, kurās, veicot saimniecisko darbību, mikrouzņēmums nav tiesīgs kļūt par mikrouzņēmumu nodokļa maksātāju. Tika paredzēts, ka plānotie noteikumi stāsies spēkā ar 2016. gada 1. janvāri, bet, ņemot vērā plašo iebildumu tvērumu no privātā sektora, lēmums par nozaru ierobežojumu ir atlikts līdz 2017. gada 1. janvārim.

6.17. ielikums

ES aktivitātes uzņēmējdarbības atbalstam

Mazās Uzņēmējdarbības Akts Eiropai

EK 2008. gada 25. jūnijā apstiprināja ziņojumu *Mazās Uzņēmējdarbības Akts Eiropai*, kura galvenais mērķis ir, integrējot *domā par mazajiem vispirms* principa pielietojumu politikas dokumentu sagatavošanas procesā, uzlabot vispārējo politisko pieeju attiecībā uz uzņēmējdarbību, jo īpaši veicinot MVU attīstību un palīdzot novērst tās attīstību kavējošos šķēršļus. Akts ietver 10 politiski saistošu vadlīniju un vairākus konkrētus normatīvo aktu regulējuma priekšlikumus. Līdz šim ES un dalībvalstu līmenī īstenotas dažādas aktivitātes, kas ievēro *Mazās uzņēmējdarbības aktā* noteiktās vadlīnijas.

2014. gada 8. septembrī EK uzsāka publisko konsultāciju, lai apkopotu dalībvalstu un uzņēmējus pārstāvošo organizāciju viedokļus un idejas, kā *Eiropas Mazās uzņēmējdarbības akts* būtu jāpārskata, turpinot Eiropas atbalsta politiku MVU 2015.–2020. gadā. Mazās uzņēmējdarbības akta četras galvenās ievirzes – atvieglot MVU pieeju finansējumam un tirgiem, mazināt administratīvo slogu un veicināt uzņēmējdarbību – ir prioritātes arī nākamajos gados. Papildus pēc MVU sūtņu ierosinājuma ir rosināta vēl piektā prioritāte: novērst kvalificēta darbaspēka trūkumu.

2015. gada. 2. martā ES Konkurētspējas padomē Eiropas Komisija sniedza ieskatu par *Mazās uzņēmējdarbības akta* publiskās konsultācijas rezultātiem, uzsverot, ka konsultācija ir bijusi ar augstu atsaucības līmeni, saņemtas apmēram 1800 respondentu atbildes, no kurām vairāk kā 60% ir bijuši uzņēmumi. Respondenti kā svarīgus MVU atbalsta pīlārus ir atzinuši: administratīvā sloga samazināšanu, piekļuvi tirgiem, pieeju finansējumam, prasmes un iemaņas, kā arī atbalstu inovācijai.

Ņemot vērā konsultāciju rezultātus, Eiropas MVU sūtņi, tiekoties – *Eiropas MVU nedēļa 2015 galvenajā pasākumā* – MVU Asamblejas 2015 laikā Luksemburgā, vienojās, ka ir nepieciešams izstrādāt darbības plānu, kas paredz noteikt konkrētus uzņēmējdarbības pilnveidošanas pasākumus ES institūcijām un dalībvalstīm ar mērķi stiprināt *Eiropas Mazās uzņēmējdarbības aktā* noteiktās vadlīnijas un prioritātes.

Tāpat MVU Asamblejas ietvaros notika Eiropas Uzņēmējdarbības veicināšanas balvu konkursa 2015 noslēguma ceremonija, apliecinot augstāko atzinību par to radīto pievienoto vērtību Eiropas tautsaimniecībai, bet arī izceļot labākos piemērus, kā stiprināt uzņēmējdarbības garu un uz uzņēmējdarbību vērstu domāšanu, kas ir pamats Eiropas labklājībai un konkurētspējai. Šogad konkursā kopumā tika iesniegti 52 projekti no ES valstīm, Īslandes, Norvēģijas, Serbijas un Turcijas. Eiropas Žūrijas atzinību balvu kategorijā *Atbalsts uzņēmējdarbības internacionalizēšanai* ir guvis Latvijas pieteiktais TechHub Riga projekts. Atšķirībā no citiem gadiem šogad MVU Asamblejā īpaša uzmanība tika pievērsta uzņēmēju stāstiem, kas vērsti uz Eiropas nākotni – *Ideas from Europe.* Starp 28 Eiropas dalībvalstu runātājiem piedalījās arī *AirDog* pārstāvis Jānis Spoģis no Latvijas.

MVU nedēļas 2015 Latvijā ietvaros no oktobra līdz decembrim tika organizēti forumi "Atbalsts uzņēmējiem", lai sniegtu informāciju par atbalsta iespējām uzņēmējdarbības uzsācējiem un uzņēmējiem ar pieredzi, par piedāvāto pakalpojumu iespējām uzņēmējiem, t.sk. pasākumiem, kas vērsti uz investīciju un eksporta veicināšanu. Forumi "Atbalsts uzņēmējiem" tika organizēti Valmierā, Balvos, Bauskā, Liepājā, Jēkabpilī, Madonā, Talsos un Rīgā. Savukārt, lai sniegtu praktisku informāciju par uzņēmējdarbības tendencēm, iespējām paplašināt klientu loku, kā uzrunāt potenciālos partnerus un kā saredzēt jaunas biznesa iespējas, tika organizēta *Mazā biznesa diena.*

Vienlaikus, ņemot vērā noteikumu plašo nozaru tvērumu, MK 2015. gada 22. septembrī uzdeva Ekonomikas ministrijai sadarbībā ar Finanšu ministriju un uzņēmējus pārstāvošām organizācijām izstrādāt un ekonomikas ministram līdz 2016. gada 1. septembrim iesniegt izskatīšanai MK likumprojektu *Par speciāla vienkāršota nodokļu režīma ieviešanu uzņēmējdarbības uzsācējiem to sākotnējās darbības posmā* un grozījumus normatīvajos aktos par specializēta vienkāršota nodokļu režīma ieviešanu maziem un mikro uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu, paredzot vienkāršotu grāmatvedības uzskaiti, deklarāciju iesniegšanu un nodokļu nomaksu. Paredzēts, ka minētais regulējums aizstās mikrouzņēmumu nodokļa regulējumu un būs piemērojams ar 2017. gada 1. janvāri.

Ņemot vērā joprojām aktuālo jautājumu, kas saistīts ar tautsaimniecībā strādājošo darbinieku zemo sociālo garantiju līmeni, īpaši mazos uzņēmumos, līdz ar 2016. gada budžeta likumprojektu paketi ir veikti grozījumi likumā *Par valsts sociālo apdrošināšanu*, kas nosaka minimālā VSAOI modeļa ieviešanu ar 2016. gada 1. janvāri. Minimālā VSAOI modeļa ieviešanas mērķis ir noteikt, ka visi mikrouzņēmuma darbinieki ir sociāli apdrošināmi, un triju gadu laikā sasniegt sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu apmēru, kas atbilst darba devēja un darba ņēmēja iemaksu summai, kura aprēķināta no MK noteiktās minimālās mēneša darba algas, t.i., 122 eiro mēnesī (2015. gadā).

Praksē tas nozīmē, ka uzņēmēji par saviem darbiniekiem veiks VSAOI:

- 2016. gadā – nemainīgas iemaksas, (sagatavošanās periods minimālā VSAOI modeļa ieviešanai);
- 2017. gadā – 75% no minimālās algas (92 eiro mēnesī);
- 2018. gadā – 100% no minimālās algas (122 eiro mēnesī).

Jāņem vērā, ka minētais modelis attiecas ne tikai uz mikrouzņēmumu nodokļa maksātājiem, bet arī uz visiem uzņēmējiem, kas veic saimniecisko darbību un maksā nodokļus vispārīgajā režīmā.

Līdz ar pieņemto lēmumu par minimālā VSAOI modeļa ieviešanu veikti grozījumi *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā*, kas turpmāk paredz noteikt mikrouzņēmumu nodokļa likmi 5% (pirmos trīs gadus) un 8% apmērā, izņemot VSAOI daļu (tā veidoja 65% no kopējā mikrouzņēmumu nodokļa).

Uzņēmējdarbības uzsākšanas veicināšanas pasākumi

Lai veicinātu jaunu, dzīvotspējīgu un konkurētspējīgu komersantu veidošanos un attīstību Latvijas reģionos, nodrošinot tos ar komercdarbībai nepieciešamo vidi, konsultatīvajiem pakalpojumiem, apmācībām un pasākumiem par vispārīgiem uzņēmējdarbības jautājumiem, mentoru atbalstu, grantu līdzfinansējumu darbības izmaksām, 2016. gada otrajā pusgadā LIAA uzsāks īstenot 2014.-2020. gada plānošanas perioda ERAF līdzfinansētu projektu 3.1.1.6. pasākuma *Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators* ietvaros. LIAA izveidos reģionālos biznesa inkubatorus visos nacionālas nozīmes attīstības centros (Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Valmiera, Ventspils), kā arī trīs reģionālas nozīmes attīstības centros (Kuldīgā, Ogre, Madona). Rīgā LIAA izveidos radošo industriju inkubatoru. Pašvaldībās, kurās nebūs izveidoti inkubatori, komersanti varēs saņemt "virtuālās inkubācijas" pakalpojumu, t.sk. arī līdzfinansējumu telpu nomai jebkurā pašvaldībā un visus pārējos inkubācijas pakalpojumus. Līdz ar to inkubācija būs pieejama pilnīgi visos reģionos, vienīgi atšķirsies, vai no pasākuma tiks finansētas telpas un inkubatora darbinieks konkrētā pašvaldībā. Pasākuma ietvaros atbalsts komersantiem būs pieejams 2016. gada rudenī.

Finanšu pieejamības nodrošināšana uzņēmējdarbības veicējiem

Finansējuma pieejamību uzņēmējdarbības veicējiem 2014.-2020. gada plānošanas periodā nodrošinās AS „Attīstības finanšu institūcija Altum". Altum nodrošina finansējuma pieejamību komersantiem šādās jomās:

- **Aizdevumu garantijas** – 31. maijā MK apstiprināti garantiju izsniegšanas nosacījumi;
- **Mikrokreditēšana un aizdevumi biznesa uzsācējiem** – 31. maijā MK apstiprināti šo aizdevumu izsniegšanas nosacījumi;
- **Riska kapitāls** (Sēklas un sākuma kapitāla fondi; Izaugsmes kapitāla fondi) – jūnijā plānots apstiprināt MK noteikumus, Altum jūlijā uzsāks riska kapitāla fondu publisko iepirkumu, finansējums komersantiem būs pieejams 2017. gada vidū;
- **Mezanīna aizdevumi** – jūnijā plānots apstiprināt MK noteikumus, finansējums komersantiem būs pieejams jūlijā;
- **Tehnoloģiju akseleratori** – 12. aprīlī apstiprināti MK noteikumi, jūlijā Altum izsludinās akseleratoru publisko iepirkumu, atbalsts pieejams 2017. gada pavasarī.

2016. gadā Altum turpina izsniegt arī citus finanšu instrumentus:

- **Īstermiņa eksporta kredītu garantijas**: līgumu slēgšanas termiņš līdz 30.06.2016.;
- **Sēklas kapitāla investīcijas (Imprimatur Capital)**: investīciju periods līdz 30.06.2016.;
- **Izaugsmes kapitāla investīcijas (ZGI Capital)**: investīciju periods līdz 30.10.2016;
- **Izaugsmes kapitāla investīcijas (FlyCap)**: investīciju periods līdz 30.10.2016.;
- **Izaugsmes kapitāla investīcijas (Expansion Capital)**: investīciju periods līdz 30.10.2016.;
- **Šveices mikrokredīti**: aizdevumu līgumu slēgšana līdz 30.06.2019.;
- **MVU izaugsmes aizdevumi**: aizdevumu līgumu slēgšana līdz 30.12.2020.

Detalizēta informācija par Altum izsniegtajiem finanšu instrumentiem pieejama Altum mājas lapā: *http://www.altum.lv*.

6.9. Inovācija un jaunās tehnoloģijas

Latvijā kopējais finansējums pētniecībai un attīstībai (P&A) 2014. gadā pieauga un veidoja 0,68% no IKP jeb 162,8 milj. eiro (2013. gadā 0,6% jeb 139,5 milj. eiro). Salīdzinot ar 2013. gadu, par 46,9% ir pieaudzis privātā sektora (uzņēmumu) ieguldījumu apjoms P&A, kas 2014. gadā veidoja 27,8% no kopējiem ieguldījumiem P&A (faktiskajos skaitļos 45,3 milj. eiro) jeb 0,19% no IKP (2013. gadā 0,13% no IKP jeb 30,4 milj. eiro). 2014. gadā pieaudzis arī valsts un augstskolu finansējums P&A darbībām, faktiskajos skaitļos veidojot 45,5 milj. eiro (2013. gadā – 37,1 milj. eiro) jeb 0,19% no IKP iepretim 0,16% no IKP 2013. gadā. Ārvalstu, t.sk. ES struktūrfondu finansējuma apjoms P&A 2014. gadā salīdzinājumā ar 2013. gadu palicis nemainīgs – attiecīgi 72 milj. eiro, veidojot 0,3% no IKP (2013. gadā 0,31%).

Neskatoties uz to, ka 2014. gadā kopējie izdevumi P&A iepretim 2013. gadam pieauga par 0,8 procentpunktiem, būtiski norādīt, ka *Latvijas nacionālajā reformu programmā „ES 2020" stratēģijas īstenošanai* izvirzītā P&A ieguldījumu mērķa, kas paredz, ka 2015. gadā Latvijas kopējo P&A investīciju apjomam jāsasniedz 1% no IKP, bet 2020. gadā – 1,5% no IKP, sasniegšana ir milzīgs izaicinājums.

No CSP veiktā *Inovācijas apsekojuma* datiem par 2010.-2012. gadu ļauts secināt, ka Latvijā ir virkne apstrādes rūpniecības nozaru (mašīnu un iekārtu ražošana, elektrisko un optisko iekārtu ražošana un ķīmiskā rūpniecība un tās saistītas nozares), kur inovatīvo uzņēmumu īpatsvars pārsniedz vai ir tuvu ES vidējam rādītājam.

6.13. attēls

Finansējums pētniecībai un attīstībai 2003.-2014. gadu periodā
(% no IKP)

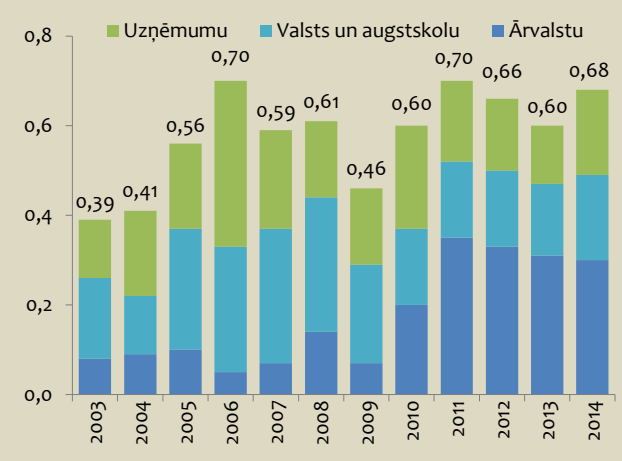

6.14. attēls

Inovācijas jomā aktīvo uzņēmumu īpatsvars apstrādes rūpniecības nozarēs 2010.-2012. gadu periodā
(procentos)

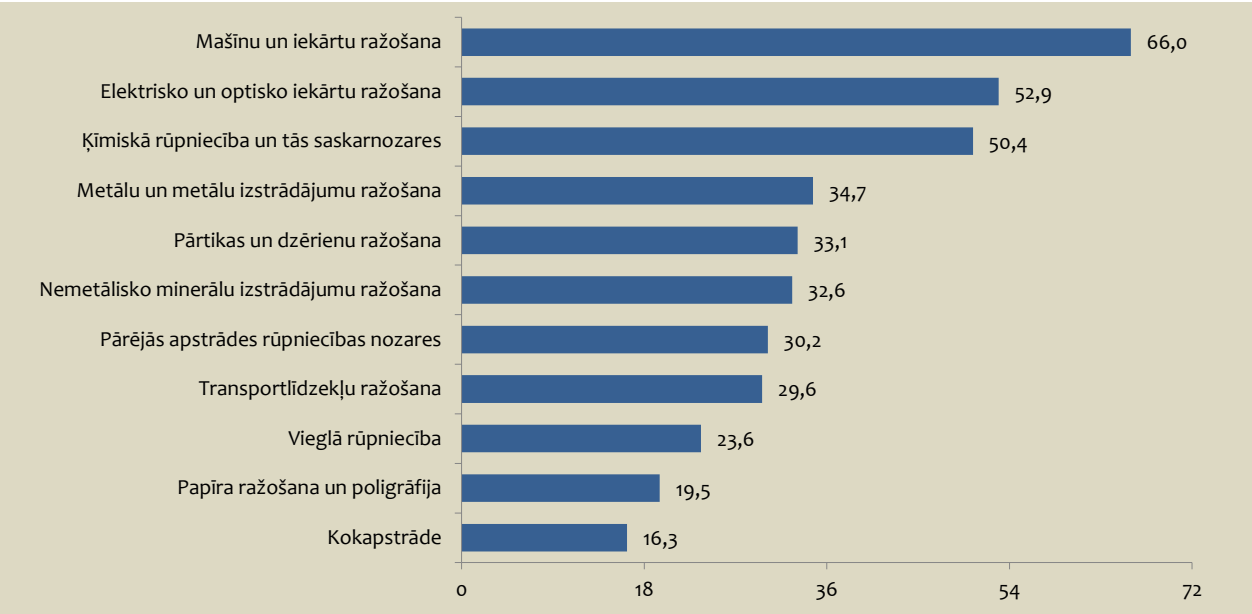

Analizējot inovatīvo uzņēmumu struktūru pēc to lieluma, redzams, ka inovācijas jomā aktīvāki ir lielie uzņēmumi – 64,6% no visiem lielajiem uzņēmumiem ir novērtēti kā inovatīvi. Vidējo uzņēmumu grupā 43,2% no visiem uzņēmumiem bijuši inovatīvi, bet mazo uzņēmumu kategorijā inovatīvie uzņēmumi veidoja vien 26,5% no visu mazo uzņēmumu kopskaita. Jānorāda, ka periodā no 2010.-2012. gadam, kad tika apsekoti 30,4%

inovācijas jomā aktīvo uzņēmumu, 64% no tiem bija ieviesuši produktu un procesu inovāciju (tehnoloģiskās inovācijas), savukārt 36% no visiem inovatīvajiem uzņēmumiem bija ieviesuši mārketinga vai organizatorisko inovāciju (netehnoloģiskās inovācijas). Inovācijas jomā aktīvo uzņēmu izdevumi tehnoloģiskām inovācijām 2012. gadā bija 366 milj. eiro, no kuriem 94% veidoja izdevumus jaunu iekārtu, mašīnu, datortehnikas un programmatūras iegādei un tikai 3,3% tika novirzīti iekšējām pētniecības darbībām un 1% ārējo pētniecības pakalpojumu iegādei.

Atbilstoši spēkā esošajiem politikas plānošanas dokumentiem galvenie virzieni Latvijas inovācijas sistēmas pilnveidošanai ir:

- zinātniskās darbības potenciāla attīstība;
- uzņēmumu un zinātnieku ilgtermiņa sadarbības sekmēšana;
- atbalsts inovatīvu uzņēmumu attīstībai.

Zinātniskās darbības potenciāla attīstība

2015. gada 9. jūnijā MK tika apstiprināts konceptuālais ziņojums ***Jauna augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešana Latvijā***.

Saskaņā ar konceptuālo ziņojumu tiek realizēts trīs pīlāru finansēšanas modelis, kura galvenie elementi ir:

1. pamata finansējums (institucionālais finansējums studiju procesa un pētniecības nodrošināšanai);
2. snieguma finansējums (finansējums, kas tiek piešķirts par studiju un pētniecības rezultātu sasniegšanu);
3. inovāciju finansējums (uz nākotnes attīstību vērsts finansējums, kas veicina iestāžu specializāciju un profilu attīstību).

Izstrādātais jaunais finansēšanas modelis ir vērsts uz pētniecībā balstītas augstākās izglītības attīstību, augstākās izglītības piedāvājuma salāgošanu ar Latvijas tautsaimniecības attīstības un darba tirgus vajadzībām, kā arī rezultātu pārvaldības ieviešanu augstākās izglītības institūcijās. Šobrīd norit otrā pīlāra ieviešana – sniegumā balstītas augstākās izglītības finansēšana. 2014. gadā MK ir atbalstījis jaunas budžeta apakšprogrammas izveidi, paredzot papildu līdzekļus augstskolu un koledžu zinātniskās darbības attīstībai (2015. gadā – 5,5 milj. eiro, 2016. gadā – 6,5 milj. eiro, 2017. gadā – 6,5 milj. eiro). Ir sagatavota kritēriju bāze uz zinātniskās darbības rezultatīvajiem rādītājiem balstītai augstskolu un koledžu finansēšanai. Finansējumu plānots novirzīt, lai veicinātu cilvēkresursu ataudzi pētniecībā un tehnoloģiju attīstībā, kā arī pētniecības starptautisko konkurētspēju. 2015. gadā uzsākta trešā pīlāra finansējuma programmēšana no ES struktūrfondu līdzekļiem darbības programmas *Izaugsme un nodarbinātība* specifiskā atbalsta mērķa aktivitāšu ietvaros.

2014. gadā MK atbalstīja koncepciju ***Latvijas augstākās izglītības ārējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmas pilnveide***, kas ir ar sociālajiem partneriem saskaņots redzējums augstākās izglītības ilgtspējīgas kvalitātes nodrošināšanas institucionālas sistēmas izveidei, paredzot izveidot nacionālo augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas institūciju kā aktuālo augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas principu ieviešanas un akreditācijas un licencēšanas organizēšanas centru. Koncepcijas mērķis bija izveidot Latvijas nacionālās kvalitātes nodrošināšanas institūciju, lai pilnveidotu Latvijas augstākās izglītības ārējās kvalitātes nodrošināšanas sistēmu, kas darbotos atbilstoši Eiropas kvalitātes standartiem un vadlīnijām un veicinātu Latvijas augstākās izglītības kvalitāti, atpazīstamību un starptautisku atzīšanu.

Saskaņā ar koncepciju no 2015. gada 1. jūlija augstskolu, koledžu un studiju virzienu akreditāciju, kā arī studiju programmu licencēšanu organizē Akadēmiskās informācijas centrs. Plānots, ka 2018. gadā nacionālās kvalitātes nodrošināšanas institūcija varētu iekļūt Eiropas augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšanas reģistrā (EQAR) un pievienoties Eiropas asociācijai kvalitātes nodrošināšanai augstākajā izglītībā. Savukārt nākamais visaptverošais akreditācijas posms ir paredzēts 2019. gadā.

Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnēs 2014.-2020. gadam ir izvirzīti pētniecības un inovācijas politikas mērķi un definētas prioritātes, lai veicinātu gudru izaugsmi, ražošanas un tautsaimniecības transformāciju, kā arī noteikti konkrēti rīcības virzieni. Pamatnostādnēs noteiktas arī **viedās specializācijas** jomas:

- zināšanu ietilpīga bioekonomika;
- biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas;
- viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas;
- viedā enerģētika;
- informācijas un komunikāciju tehnoloģijas.

Tiek turpināta *Viedās specializācijas stratēģijas īstenošana*. Lai fokusētu pētniecību un attīstītu zinātnes cilvēkresursus šajās zināšanu jomās, tika uzsākta arī 14 Valsts pētījumu programmu īstenošana. Atbilstoši prioritāriem virzieniem zinātnē, fundamentālo un lietišķo pētījumu finansēšanai (periodā 2014.-2017. gadam) 2014. gadā finansēti projekti 4,4 milj. eiro apmērā, kā arī *Valsts pētījumu programmu* projekti 6,2 milj. eiro apmērā. *Valsts pētījumu programmu* mērķi un uzdevumi tika saskaņoti ar *Viedās specializācijas stratēģijas* un *Apvārsnis 2020 nostādnēm*.

Pēc Ziemeļvalstu Ministru padomes sekretariāta Latvijā veiktā Latvijas zinātnes starptautiskā izvērtējuma tika veikta **Latvijas zinātnes situācijas analīze** ES Kopīgās pētniecības telpas kontekstā un sniegti priekšlikumi zinātnes resursu efektīvai izmantošanai un

veiktspējas paaugstināšanai. MK 2014. gada augustā apstiprināja informatīvo ziņojumu *Par Latvijas zinātnes strukturālo reformu īstenošanu līdz 2015. gada 1. jūlijam*. Latvijas zinātnes strukturālās reformas līdz 2015. gada 1. jūlijam ietver četrus galvenos virzienus:

- zinātnisko institūciju iniciētās reformas;
- normatīvā regulējuma un pārvaldības uzlabošana zinātnes nozarē;
- atbalsta pasākumi zinātnisko institūciju iniciētajām reformām;
- zinātniskās darbības monitoringa sistēmas izveidošana.

Tiek turpināta zinātnisko institūciju konsolidācija ar nolūku, ka konsolidācijas rezultātā 2020. gadā darbosies 20 konkurētspējīgas zinātniskās institūcijas. Atbilstoši zinātnes starptautiskā izvērtējuma ieteikumiem konsolidācija tiek veikta, resursus koncentrējot labākajos valsts zinātniskajos institūtos un universitātēs. Konsolidācijas atbalstam tika izstrādāti MK noteikumi darbības programmas *Uzņēmējdarbība un inovācijas* papildinājuma apakšaktivitātes *Zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes attīstība* īstenošanai, paredzot ERAF finansējumu 11,9 milj. eiro, tai skaitā zinātniskās izcilības attīstībai 4,5 milj. eiro un zinātnisko institūciju konsolidācijas atbalstam 7,4 tūkst. eiro.

Paredzamais rezultāts: sākot ar 2016. gadu, valsts budžeta finansējums tiek piešķirts tikai tām zinātniskajām institūcijām, kas starptautiskajā izvērtējumā ir ieguvušas novērtējumu „3", „4" un „5", un netiek finansētas institūcijas, kas saņēma zemāku izvērtējumu. 2015. gadā veikta zinātnisko institūciju konsolidācija, un ikgadējais valsts finansējums turpmāk tiek piešķirts mazāka skaita spēcīgākajām zinātniskajām institūcijām. Pakāpeniski samazinās zinātnisko institūciju skaits no 42 institūcijām 2013. gadā uz 30 institūcijām 2017. gadā un 20 institūcijām 2020. gadā.

6.18. ielikums

Augstākās izglītības institūciju attīstības, izcilības un inovācijas veicināšanai izstrādātie projekti

Noslēgusies 2007.-2013. gada ES struktūrfondu darbības programmas *Uzņēmējdarbība un inovācijas* papildinājuma 2.1.1.3.3. apakšaktivitāte *Zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes attīstība*. Noslēgti līgumi par projektiem, kas paredz:

1) zinātniskās institūcijas attīstības stratēģijas izstrādi (ietverot pētniecības programmu 2015.–2020. gadam, cilvēkresursu un institucionālās attīstības plānu);
2) resursu vadības un rezultātu pārvaldības sistēmas izstrādi;
3) materiālo un nemateriālo aktīvu iegādi mērķsadarbības ar citām zinātniskajām institūcijām, augstskolām vai darba devējiem pasākumu īstenošanai;
4) attīstības projektu tehnisko priekšizpēti;
5) zinātniskās institūcijas funkciju un uzdevumu ārējā audita veikšanu;
6) zinātnisko institūciju reorganizāciju vai likvidāciju, nodrošinot zinātniskās institūcijas izslēgšanu no reģistra. 2.1.1.3.3. apakšaktivitātes ietvaros Izglītības un zinātnes ministrijā tika iesniegti 13 projektu iesniegumi, bet vienošanās par projektu īstenošanu tika noslēgtas ar 12 projektu iesniedzējiem, t.i., tika īstenoti 12 projekti.

Attīstības, izcilības un inovācijas veicināšanai 2014.-2020. gada ES struktūrfondu Darbības programmas *Izaugsme un nodarbinātība* specifiskā atbalsta mērķa 1.1.1. *Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā* ietvaros tiks sniegts atbalsts pētījumu projektu īstenošanai zinātniskajās grupās, kuras zinātniskajam un pētnieciskajam darbam piesaista zinātniekus, doktorantus un maģistrantus inovatīvu risinājumu izstrādei praktisku tautsaimniecības problēmu risināšanai, tajā skaitā veicinot sadarbību starp uzņēmumiem, zinātniskajām institūcijām un augstākās izglītības iestādēm.

Nodrošinot zināšanu pārnesi Viedās specializācijas jomās un ņemot vērā Viedās specializācijas monitoringa rezultātus, ir paredzēts koncentrēties uz projektiem ar augstu komercializācijas potenciālu:

1. Specifiskā atbalsta mērķa pasākums 1.1.1.4. *P&A infrastruktūras attīstīšana Viedās specializācijas jomās un zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes stiprināšana*.
2. Specifiskā atbalsta mērķa pasākums 1.1.1.5. *Atbalsts starptautiskās sadarbības projektiem pētniecībā un inovācijās*.

ES struktūrfondu Darbības programmas *Izaugsme un nodarbinātība* specifiskā atbalsta mērķa 8.1. *Investīcijas izglītībā un apmācībā, tostarp profesionālajā apmācībā, lai nodrošinātu prasmju apgūšanu un mūžizglītību, attīstot izglītības un apmācības infrastruktūru* ietvaros plānotas šādas aktivitātes:

1. Specifiskais atbalsta mērķis 8.1.1. *Palielināt modernizēto STEM, tajā skaitā medicīnas un radošās industrijas, studiju programmu skaitu*.
2. Specifiskais atbalsta mērķis 8.1.4. *Uzlabot pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības STEM, t.sk. medicīnas un radošās industrijas, studiju mācību vidi koledžās*.

ES struktūrfondu Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" specifiskā atbalsta mērķa 8.2. *Augstākās izglītības vai pielīdzināma līmeņa izglītības kvalitātes, efektivitātes un pieejamības uzlabošana nolūkā palielināt līdzdalības un sasniegumu līmeni, jo īpaši nelabvēlīgā situācijā esošām grupām* ietvaros plānotas šādas aktivitātes:

1. Specifiskais atbalsta mērķis 8.2.1. *Samazināt studiju programmu fragmentāciju un stiprināt resursu koplietošanu*.
2. Specifiskais atbalsta mērķis 8.2.2. *Stiprināt augstākās izglītības institūciju akadēmisko personālu stratēģiskās specializācijas jomās*.
3. Specifiskais atbalsta mērķis 8.2.3. *Nodrošināt labāku pārvaldību augstākās izglītības institūcijās*.

Uzņēmumu un zinātnieku ilgtermiņa sadarbības sekmēšana

Uzņēmumu un zinātnieku ilgtermiņa sadarbības sekmēšanai jaunajā ES fondu plānošanas periodā plānots īstenot šādus pasākumus:

- 1.2.1.1. pasākuma *Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 52,3 milj. eiro;
- 1.2.1.2. pasākums *Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 31,5 milj. eiro;
- 1.2.1.4. pasākums *Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 60 milj. eiro;
- 1.2.2.1. pasākuma *Atbalsts nodarbināto apmācībām* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 18 milj. eiro;
- 1.2.2.2. pasākums *Inovāciju motivācijas programma* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 5,6 milj. eiro;
- 1.2.2.3. pasākums *Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti* – kopējais Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums – 6,9 milj. eiro.

Līdz 2016. gada 19. maijam prioritātē *Inovācijas* ir apstiprināti projektu iesniegumu vērtēšanas kritēriji sešiem specifisko atbalsta mērķu pasākumiem. Ir apstiprināti pieci MK noteikumi, kas regulē specifisko atbalsta mērķu pasākumu ieviešanu. Ir izsludinātas trīs projektu iesniegumu atlases kārtas, no kurām visās trijās kārtās projektu iesniegumu pieņemšana ir noslēgusies. Projektu vērtēšana ir pabeigta divās kārtās.

2016. gadā pirmās projektu iesniegumu atlases kārtas tika uzsāktas 1.2.1.1. pasākuma *Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros* un 1.2.2.1. pasākuma *Atbalsts nodarbināto apmācībām* ietvaros.

1.2.1.1. pasākuma *Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros* ietvaros kopā tika iesniegti 9 projektu iesniegumi par kopējo finansējuma apjomu projektos 46,7 milj. eiro.

ES fondu 2007.-2013. gada plānošanas perioda *Kompetences centri* ietvaros LIAA sniedza atbalstu zinātnieku un uzņēmumu sadarbībai kopīgu rūpniecisko pētījumu veikšanai un jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei. Kompetences centri tika izveidoti sešās Latvijas tautsaimniecībai nozīmīgās nozarēs – farmācijā un ķīmiskajā rūpniecībā, informācijas un komunikācijas tehnoloģijās, meža nozarē, elektrisko un optisko iekārtu ražošanā, vides, bioenerģētikas un biotehnoloģiju nozarē, transporta un mašīnbūves nozarē. Programma ***Kompetences centri*** tika īstenota līdz 2015. gada 31. decembrim, un tās kopējais publiskais finansējums bija 53,17 milj. eiro. Izveidoto sešu kompetences centru darbības rezultātā papildus tiks piesaistīts privātais līdzfinansējums P&A darbībām vismaz 26 milj. eiro apmērā. Visos sešos kompetences centros kopumā tiek īstenots 231 rūpniecisko pētījumu un jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādes projekts, no kuriem līdz 2015. gada 1. decembrim tika pabeigti 84 projekti. Kompetences centros kopumā ir iesaistīti 165 uzņēmumi un 24 zinātniskās institūcijas, kā arī projektu īstenošanā radītas 455 P&A darba vietas.

1.2.2.1. pasākuma ***Atbalsts nodarbināto apmācībām*** projekta iesniegumu pirmās atlases kārtas ietvaros ir apstiprināti 10 projektu iesniegumi – pa vienam katrā no šādām nozarēm:

- kokapstrāde;
- mašīnbūve un metālapstrāde;
- elektrisko un optisko iekārtu ražošana;
- ķīmiskā rūpniecība;
- pārtikas un dzērienu ražošana;
- nemetālisko minerālu ražošana;
- informācijas un komunikācijas tehnoloģijas;
- vieglā rūpniecība;
- papīra ražošana un poligrāfija;
- izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi.

1.2.2.1. pasākuma *Atbalsts nodarbināto apmācībām* ietvaros katram projektam ir piešķirts 0,9 milj. eiro līdzfinansējums. Projektus īstenos 2016.-2018. gadā. Projektu mērķis ir nodrošināt atbalstu nodarbināto prasmju pilnveidošanai attiecīgajā nozarē, lai sekmētu tehnoloģisko inovāciju ieviešanu un darbaspēka produktivitātes paaugstināšanu.

2016. gadā tika turpināta atbalsta programmas jaunu produktu ieviešanai ražošanā izstrādes. Apstiprinātās programmas ***Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā*** mērķis ir veicināt komersantu produktivitātes un konkurētspējas paaugstināšanu, izstrādājot un ieviešot jaunus produktus un tehnoloģijas ražošanā, kā arī palielinot privātā sektora ieguldījumus pētniecībā, attīstībā un inovācijās. Programmas ietvaros sniegtais atbalsts eksperimentālām ražotnēm būs nozīmīgs ieguldījums Latvijas ekonomikā, dodot uzņēmumiem iespēju paaugstināt konkurētspēju gan vietējā, gan eksporta tirgū. Atbalsts tiks piešķirts eksperimentālu tehnoloģiju izgatavošanai vai iegādei, kā arī uzstādīšanai un testēšanai reālā ražošanas vidē, nodrošinot, ka vismaz 20% no eksperimentālās tehnoloģijas ir unikālas komponentes, ne vairāk kā 80% no eksperimentālās tehnoloģijas komponentēm vai iekārtām ir izvēlētas no tirgū jau nopērkamām.

2016. gadā tika turpināta 1.2.1.2. pasākuma ***Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai*** izstrāde, lai piesaistītu ES struktūrfondu plānošanas perioda 2014.-2020. gadam finansējumu. Tehnoloģiju pārneses sistēma tiek veidota, lai paaugstinātu zinātnisko institūciju ienākumus no valsts finansētu pētījumu komercializēšanas, tostarp panāktu, ka zinātnisko institūciju pētījumu rezultāti ir tirgus orientēti un tiktu transformēti praktiskā uzņēmējdarbībā. Paredzēts, ka tehnoloģiju pārneses sistēmas ietvaros tiktu izveidota divu līmeņu pārneses sistēma, stiprinot valsts aģentūras kapacitāti gan tehnoloģiju pārneses, gan pakalpojumu sniegšanas zinātniskajām institūcijām jomā, kā arī sniedzot tehnoloģiju pārneses pakalpojumus un atbalstot

tehnoloģiju pārneses speciālistu darbu zinātnisko institūciju līmenī. Vienlaikus, apzinoties nepieciešamību paaugstināt komercializācijas piedāvājumu gatavības pakāpi, kā arī lai sekmētu licenciātu/ investoru piesaisti, paredzēts veidot īpaši šim nolūkam paredzētu fondu.

1.2.2.3. pasākuma ***Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām, lai sekmētu investoru piesaisti*** mērķis ir veicināt sīko (mikro) un mazo komersantu produktivitāti un darba efektivitāti, paaugstinot to darbinieku kvalifikāciju un prasmes informācijas un komunikācijas tehnoloģiju jomā, nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu netehnoloģisko inovāciju ieviešanu komersantos, kā arī nodrošināt atbalstu apmācībām, kas veicinātu investoru piesaisti valstij.

2016. gadā tika turpināta 1.2.2.2. pasākuma ***Inovāciju motivācijas programmas*** izstrāde. Pasākuma mērķis ir informēt un iedrošināt (tai skaitā piešķirot godalgas) sabiedrību uzsākt inovatīvu uzņēmējdarbību, informēt sabiedrību par norisēm saistībā ar inovācijām un to potenciālu, tādējādi veicinot sabiedrību un uzņēmējus pievērsties inovatīvu risinājumu izstrādei un lietošanai, kā arī paaugstināt inovatīvo komersantu īpatsvaru ekonomikā un motivēt komercdarbības uzsākšanu Latvijas *Viedās specializācijas stratēģijā* noteiktajās specializācijas prioritātēs vai jomās. 2016. gada 10. maijā tika apstiprināti MK noteikumi, saskaņā ar kuriem 2016. gada 3. ceturksnī tiks uzsākta projektu iesniegumu atlases kārtas uzsākšana.

1.2.2.2. pasākums *Inovāciju motivācijas programmas* ir turpinājums ES fondu 2007.-2013. gada plānošanas periodā īstenotajai 2.3.1.2. aktivitātei *Pasākumi motivācijas celšanai inovācijām un uzņēmējdarbības uzsākšanai* (Motivācijas programma). Motivācijas programmas mērķis bija veidot sabiedrības izpratni, kā arī izglītot par inovāciju un uzņēmējdarbību, tostarp praktiski iesaistīt dažādas sabiedrības grupas uzņēmējdarbības aktivitātēs, kā arī inovatīvu ideju un risinājumu izstrādē un tālākā attīstīšanā. Motivācijas programmas mērķauditorija bija vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu audzēkņi un pasniedzēji, augstskolu studenti, topošie un esošie uzņēmēji, inovatīvo ideju attīstītāji, individuālie izgudrotāji u.c. Motivācijas programmas ietvaros tiek īstenoti dažādi pasākumi inovatīvo ideju attīstītājiem, piemēram, studentu un uzņēmumu sadarbības platformas *DEMOLA* atbalstīšana, organizēti tīklošanās semināri uzņēmējdarbības uzsācējiem un attīstītājiem, TV sacensības "Firmas noslēpums", ideju sacensības "Ideju kauss", kā arī atbalstītas mentoringa aktivitātes. Vienlaikus Motivācijas programmā tika sniegts atbalsts jaundibinātu uzņēmumu *(start-up)* attīstītājiem, nodrošinot tiem nepieciešamās konsultācijas un zināšanas projektu sagatavošanai un īstenošanai, t.sk. ārējā finansējuma piesaistei.

Norvēģijas finanšu instrumenta programmā ***Inovācijas "zaļās" ražošanas jomā*** 2015. gadā Atklātā konkursa ietvaros sekmīgi projektu īstenošanu pabeidza 3 no 15 atbalstītajiem projektu īstenotājiem par kopējo attiecināmo izmaksu summu 1,21 milj. eiro. Plānots, ka pārējie atbalstītie 12 projektu īstenotāji ar kopējo attiecināmo izmaksu summu 4,79 milj. eiro apmērā projektu īstenošanu noslēgs ne vēlāk kā līdz 2017. gada 30. aprīlim. Projektu īstenošanas rezultātā paredzēts ieviest ražošanā jaunus produktus un tehnoloģijas ar samazinātu ietekmi uz vidi.

Zaļo tehnoloģiju inkubators 2015. gadā turpināja sniegt inkubācijas pakalpojumus 24 neliela apjoma grantu shēmas ietvaros atbalstītajiem projekta īstenotājiem, kuriem kopējā projektu attiecināmo izmaksu summa veidoja 2,48 milj. eiro zaļo tehnoloģiju inkubatora nodrošinātie inkubācijas pakalpojumi sekmēja jaunu inovatīvu uzņēmumu attīstību, palīdzot komercializēt uzņēmumu radītos videi draudzīgus inovatīvus produktus un tehnoloģijas. Papildus Zaļo tehnoloģiju inkubators 2015. gadā pabeidza sniegt pirmsinkubācijas pakalpojumus visām 5 atlases kārtās uzņemtajām biznesa idejām, skaitā 81. Plānots, ka 2016. gadā 5 atlases kārtās tiks uzņemtas līdz 72 biznesa idejām. Pirmsinkubācijas pakalpojumi tiks sniegti topošajiem uzņēmumiem, pārbaudot biznesa idejas dzīvotspēju sākotnējā attīstības stadijā.

Atbalsts inovatīvo uzņēmumu attīstībai

Kopš 2014. gada 1. jūlija uzņēmumi Latvijā var izmantot uzņēmumu ienākuma nodokļa stimulu uzņēmumu P&A izmaksām, kas var tikt norakstītas tajā gadā, kad tās radušās, piemērojot vērtību palielinošu koeficientu „3". Nodokļa stimuls var tikt piemērots šādām attiecināmajām P&A izmaksām:

- uzņēmuma zinātniskā un zinātnes tehniskā personāla izmaksas, kas saistītas ar uzņēmuma veikto pētniecības un attīstības darbu;
- pētniecības pakalpojumu, kas saņemti no zinātniskajām institūcijām, izmaksas;
- sertifikācijas, testēšanas un kalibrēšanas pakalpojumu izmaksas, saņemot pakalpojumus no akreditētām sertifikācijas, testēšanas un kalibrēšanas institūcijām.

P&A nodokļa stimuls tika ieviests, balstoties uz Saeimas 2013. gada 6. novembrī pieņemtajiem grozījumiem likumā *Par uzņēmumu ienākuma nodokli*. Savukārt MK 2014. gada 1. jūlija *Noteikumi par pētniecības un attīstības darbību uzņēmumu ienākuma nodokļa piemērošanai* uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanai nosaka P&A darbības atbilstības un novērtēšanas prasības, projekta dokumentācijas prasības, P&A izdevumu uzskaites kārtību, kā arī to atbilstības un novērtēšanas prasības. 95 uzņēmumi Uzņēmumu ienākuma nodokļa deklarācijā par 2014. gadu ir norādījuši izdevumus P&A par kopējo summu 11,21 milj. eiro.

Lai sniegtu konsultatīvu palīdzību uzņēmējiem un VID, Ekonomikas ministrija ir izveidojusi *Pētniecības un attīstības darbību novērtēšanas komisiju*, kuras uzdevums ir nodrošināt P&A projekta dokumentācijā iekļauto darbību novērtēšanu un attiecīga rekomendējoša rakstura atzinuma sagatavošanu par projektā iekļauto darbību atbilstību P&A darbībām. 2015. gada laikā iesniegti 10 projektu pieteikumi, no tiem komisija pilnībā

atbalstījusi 7 projektus, savukārt trīs projekti tika atbalstīti daļēji, komisijai norādot, kuras projektā plānotās darbības neatbilst pētniecības un attīstības darbību kritērijiem.

6.10. Informācijas sabiedrība

Informācijas sabiedrība ir sabiedrības attīstības fāze, kas balstās uz brīvu savstarpēju informācijas apmaiņu un attīsta uz zināšanām balstītu ekonomiku. Informācijas sabiedrību veido tehnoloģiskā bāze (infrastruktūra, programmatūra), sabiedrībai pieejamo informācijas pakalpojumu klāsts, kā arī indivīdu prasmju un zināšanu līmenis.

Informācijas un telekomunikāciju tehnoloģiju (IKT) attīstības rezultātā informācija un zināšanas arvien plašāk tiek izmantotas darbā un darba attiecībās, mācībās, kā arī sadzīvē (skatīt 6.19. ielikumu).

Gatavojoties jaunajam daudzgadu budžeta periodam (2014.-2020. gadam), ir izstrādātas pamatnostādnes, koncepcijas, konceptuālie un informatīvie ziņojumi, piemēram, *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, pamatnostādnes „Latvijas kiberdrošības stratēģija 2014.-2018. gadam", Intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības un nodrošināšanas pamatnostādnes 2015.-2018. gadam, Valsts izglītības informācijas sistēmas (VIIS) attīstības koncepcija, Oficiālās elektroniskās adreses koncepcija, koncepcija par Nekustamā īpašuma valsts kadastra un Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas vienotas informācijas sistēmas izveidi* u.c.

6.19. ielikums

IKT sektora loma

Pēc CSP datiem, 2014. gadā IKT sektora īpatsvars IKP sastādīja 3,8%. 2014. gadā IKT sektorā Latvijā darbojās 5534 uzņēmumi, kas nodarbināja vairāk nekā 26,6 tūkst. strādājošo, uzņēmumu apgrozījums pārsniedza 3,1 miljardu eiro, personāla izmaksas – 421 milj. eiro. IKT ražošanas pievienotā vērtība sasniedza 61 milj. eiro, IKT pakalpojumu sniegšanā – 660 milj. eiro. IKT ārējās tirdzniecības bilance bija negatīva – -118,6 milj. eiro, jo imports pārsniedza eksportu, kas bija attiecīgi 1 119,3 milj. eiro un 1 000,7 milj. eiro. Jāatzīmē, ka 2014. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, IKT produktu imports pieauga par 28,2%, eksports – par 30,4 procentiem.

Atbilstoši CSP apsekojuma *Datoru un interneta lietošana mājsaimniecībās* datiem 2015. gadā no visām mājsaimniecībām interneta pieslēgums bija 76% mājsaimniecību (mājsaimniecības, kurās dzīvo vismaz 1 persona vecumā no 16-74 gadiem). 2014. gadā visbiežāk interneta pieejamībai no mājsaimniecībām ar interneta pieslēgumu tika izmantotas šādas ierīces: portatīvais dators – 68%, galddators – 58%, mobilais tālrunis un citas mobilās ierīces – 37%, citas ierīces – 3-7%. 2015. gadā interneta pieejamības ziņā mājsaimniecībām vislabākā situācija bija Rīgas reģionā – 81% un Pierīgas reģionā – 80%, bet pārējos reģionos – Zemgales reģionā – 73%, Kurzemes reģionā – 72%, Vidzemes reģionā – 71% un Latgales reģionā – 69% situācija bija sliktāka. 2015. gadā regulāri (vismaz reizi nedēļā) datoru lietoja 71%, bet internetu 75% iedzīvotāju vecumā no 16 līdz 74 gadiem.

2015. gadā datori bija 98% uzņēmumu ar 10 un vairāk darbiniekiem, interneta pieslēgums – 97% šādu uzņēmumu, sava tīmekļa vietne internetā – 59% šādu uzņēmumu. 2015. gadā no visiem uzņēmumu darbiniekiem internetam pieslēgtu datoru lietoja 49% darbinieku.

2014./2015. mācību gada sākumā vispārizglītojošās skolās mācību procesam tika izmantoti 25,9 tūkst. datoru, kas ir aptuveni 1 dators uz 8 skolēniem. 2013./2014. mācību gadā no 827 skolām ar interneta pieslēgumu sava mājas lapa internetā bija 615 skolām jeb 74,4% skolu.

MK 2013. gada 1. oktobrī apstiprinātajās *Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnēs 2014.-2020. gadam* ir analizēti gan iepriekšējos 7 gados sasniegtie rezultāti, gan ir noteiktas prioritātes līdz 2020. gadam.

No sasniegtajiem politikas rezultātiem būtiskākie ir augstais regulāro interneta lietotāju skaits, salīdzinoši lielais mājsaimniecību īpatsvars ar platjoslas interneta pieslēgumu, augstais darbinieku skaits, kuri lieto datoru un internetu ikdienā, kā arī salīdzinoši augstais iedzīvotāju īpatsvars, kuri izmanto tālmācības pakalpojumus. Savukārt no nesasniegtajiem politikas rezultātiem jāatzīmē nesasniegtais noteiktais IKT nozares īpatsvars IKP, nelielais iedzīvotāju skaits, kuri iepērkas internetā, un nelielais uzņēmumu apgrozījums no pārdošanas internetā.

Pamatnostādnēs jaunajam plānošanas periodam ir izvirzīti šādi mērķi:

- palielināt publiskās pārvaldes darbības efektivitāti (optimizējot procesus);
- uzlabot uzņēmējdarbības vidi (uzlabojot e-komercijas rādītājus);
- palielināt iedzīvotāju e-prasmju līmeni (uzlabojot vidējo prasmju līmeni un samazinot interneta nelietotāju īpatsvaru);
- palielināt interneta pieejamību (palielinot mājsaimniecību interneta pieejamību);
- nodrošināt pakalpojumu ērtu pieejamību elektroniskā vidē (palielinot gan iedzīvotāju, gan uzņēmumu īpatsvaru, kuri izmanto internetu sadarbībai ar valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī ārstniecības iestādēm);
- palielināt ieguldījumu pētniecībā un inovācijā (palielinot ieguldījumu apjomu un inovatīvo uzņēmumu īpatsvaru).

Elektroniskās pārvaldes un informācijas sabiedrības attīstībai līdz 2014. gadam tika apgūts ES struktūrfondu finansējums, kā arī valsts un pašvaldību budžeta līdzekļi 149 milj. eiro apmērā. Kopumā tika realizēti vairāk nekā 120 projekti dažādās tautsaimniecības jomās.

No visiem projektiem plānotos rezultātus nav izdevies sasniegt tikai projektā *Skolas.lv*, kura kopējās izmaksas sastādīja 3,5 milj. eiro, jo ir pietrūkusi administratīvā

kapacitāte kvalitatīvai projekta uzraudzībai, bet analoģiskus pakalpojumus daudz veiksmīgāk ir spējuši piedāvāt vairāki privātie uzņēmumi.

Savukārt projekta *E-veselība Latvijā* uzsākšanas termiņš ir pārcelts uz 2016. gada 1. decembri. 2016. gadā turpinās sistēmas testēšana un lietotāju apmācība. Līdz 2016. gada maija vidum bija noslēgti 30 līgumi par datu apmaiņas testēšanu un 66 līgumi par „e-veselības" portāla testēšanu, kā arī apmācīti vairāk nekā 2000 lietotāju. Pēc projekta pabeigšanas ārstniecības iestādes un aptiekas varēs ievadīt datus e-veselības portālā, bet pacienti piekļūt visiem veselības informācijas sistēmā uzkrātajiem datiem, reģistrēties pie ģimenes ārsta, iesniegt pieteikumu Eiropas veselības apdrošināšanas kartes saņemšanai, kā arī izmantot e-receptes un darba nespējas lapas pieteikšanas e-pakalpojumus.

Kopumā daudzgadu budžeta periodā (2014.-2020. gadam) tiek plānots izmantot ES struktūrfondu finansējumu 192,8 milj. eiro apmērā.

6.20. ielikums

***Digitālās programmas Eiropai* rīcības plāns**

Digitālajā programmā Eiropai ir noteikti septiņi prioritārie pasākumi (rīcības jomas): digitāla vienotā tirgus izveide, IKT rīku un pakalpojumu sadarbspējas pamatnosacījumu uzlabošana, interneta drošības un lietotāju uzticēšanās palielināšana, ātrāka piekļuve internetam, vairāk ieguldījumu pētniecībā un izstrādē, digitālo prasmju, iemaņu un iekļautības uzlabošana, kā arī IKT piemērošana, lai risinātu sabiedrībā aktuālas problēmas, piemēram, klimata pārmaiņas, veselības aprūpi un sabiedrības novecošanos. Programmā minētajās jomās kopumā ir paredzēti 132 pasākumi.

Rīcības plānā kā īpaši atbalstāmas ir atzīmētas šādas jomas:

- *ātra un īpaši ātra interneta pieejamība*. Lai nodrošinātu elektronisko sakaru pakalpojumu vienlīdzīgu pieejamību visā Latvijas teritorijā: jāizstrādā un jārealizē valsts platjoslas tīkla ieviešanas plāns, jāpieņem atbilstoši tiesību akti, kas atvieglotu ieguldījumus platjoslas tīklos, pilnībā jāizmanto ES struktūrfondu (skatīt nodaļu par platjoslas internetu) un Lauku attīstības fonda līdzekļi un jāīsteno Eiropas radiofrekvenču spektra politikas programma;
- *digitālo prasmju, iemaņu un iekļautības uzlabošana*. Lai veicinātu informācijas sabiedrības attīstību, sniedzot iespēju Latvijas iedzīvotājiem apgūt e-prasmes atbilstoši viņu izglītības un profesionālās aktivitātes līmenim: jāievieš ilgtermiņa e-prasmju un digitālo līdzekļu lietošanas prasmju politika un jāveicina attiecīga MVU un nelabvēlīgā situācijā esošu grupu motivācija; jāievieš telesakaru regulējuma un *Audiovizuālo plašsaziņas līdzekļu pakalpojumu direktīvas* noteikumi par invaliditāti; valsts izglītības un apmācības modernizēšanas politikā jāintegrē e-mācības;
- *uzticamība un drošība***.** Lai vairotu cilvēku uzticēšanos interneta izmantošanai: jāpievienojas un jāizmanto Eiropas mēroga *Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas tīkls* (CERT tīkls); jāveic plaša mēroga uzbrukuma imitācija un jātestē apkarošanas stratēģija; jāievieš karstās līnijas ziņošanai par aizvainojošu vai kaitīgu tiešsaistes saturu, jāorganizē izpratnes veidošanas kampaņas par interneta drošību bērniem.

Rīcības plāns paredz pasākumus arī pārējās rīcības jomās. Rīcības jomā *Digitālais vienotais tirgus*: jāīsteno galvenās direktīvas, kas atbalsta digitālo vienoto tirgu, ieskaitot *Pakalpojumu direktīvu*, *Negodīgas komercprakses direktīvu* un telesakaru regulējumu, kā arī jāpielāgo likumdošana par rēķinu piesūtīšanas noteikumiem. Rīcības jomā *Sadarbspēja un standarti*: jāpiemēro *Eiropas sadarbspējas regulējums* (t.sk. ģeotelpiskās informācijas jomā) un jāīsteno *Malmes un Granādas Deklarācijās* noteiktās saistības sadarbspējas un standartu jomā. Rīcības jomā *Pētniecība un inovācijas*: līdz 2020. gadam jādubulto publiskā sektora kopējie izdevumi IKT, attiecīgi piesaistot līdzvērtīgus privātos izdevumus, un jāiesaistās plaša mēroga izmēģinājuma projektos, lai testētu un izstrādātu novatoriskus un sadarbspējīgus risinājumus sabiedrības interešu jomās. Rīcības jomā *ES sabiedrības ieguvumi no IKT*: jāievieš viedie skaitītāji un jāvienojas par to papildu funkcijām, apgaismes iekārtu iepirkumu specifikācijās jāiekļauj nosacījumi par iekārtu kopējām darbmūža izmaksām; jāuzlabo e-pārvaldes pakalpojumu sadarbspēja; jānodrošina vienoto kontaktpunktu atbilstība *Pakalpojumu direktīvai*; jāvienojas par galveno pārrobežu sabiedrisko pakalpojumu kopīgu sarakstu; jāizpilda *Eiropas dzelzceļa satiksmes vadības sistēmas* prasības.

Lai izvērtētu *Digitālās programmas Eiropai* sasniegto progresu, kopš 2014. gada Eiropas Komisija publicē ikgadējo *Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (DESI)*, kas ietver 5 dažādus digitālās jomas aspektus par visām ES valstīm:

1) savienojamība, kas raksturo platjoslas interneta infrastruktūras attīstību;
2) cilvēkkapitāls, kas raksturo interneta lietotāju dažāda līmeņa e-prasmes;
3) interneta lietošana, kas raksturo pilsoņu darbības tiešsaistē;
4) digitālo tehnoloģiju integrācija, kas raksturo uzņēmumu digitalizāciju un darbības tiešsaistē;
5) digitālie publiskie pakalpojumi, kas raksturo sabiedrisko pakalpojumu digitalizāciju (pamatā e-pārvaldi un e-veselību).

Atbilstoši *DESI 2016* indeksa novērtējumam par 2015. gadu Latvija ir ierindota pie iedzinējām valstīm (19. vieta ES), jo kopumā rezultāti ir zem ES vidējā līmeņa, lai gan izaugsme salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir bijusi straujāka nekā vidēji ES. Pēc interneta lietošanas (9. vieta), savienojamības (10. vieta) un digitālo publisko pakalpojumu (14. vieta) aspekta Latvijas rādītāji pārsniedz ES vidējos rādītājus, bet pēc cilvēkkapitāla (23. vieta) un digitālo tehnoloģiju integrācijas (27. vieta) aspekta atpaliek.

Salīdzinot *DESI 2016* indeksa novērtējumu ar *DESI 2015* indeksa novērtējumu, Latvijā 2015. gadā ir pieaudzis dažādu tiešsaistes pakalpojumu (internetbanku, sociālo mēdiju, ziņu un videozvanu) lietotāju īpatsvars un lietošanas biežums. Mazliet ir palielinājusies mājsaimniecību piekļuve fiksētajai platjoslai, kas joprojām ir zem ES vidējā līmeņa, un nākamās paaudzes piekļuves (NGA) tīkla pārklājums, kas ļauj nodrošināt ātrdarbīgāku pieslēgumu nekā vidēji ES. Gada laikā būtiski ir palielinājies e-pārvaldes pakalpojumu lietotāju skaits. Arī e-pārvaldes pakalpojumu pieejamības ziņā Latvija ir virs vidējā līmeņa ES, tomēr ir atzīmētas problēmas ar e-veselības pakalpojuma pieejamību un aptvērumu. Cilvēkkapitāla aspektā Latvija ievērojami atpaliek no ES vidējiem rādītājiem, un progress novērtēts kā vājš. Interneta lietotāju skaits vairs nepalielinās tik strauji kā iepriekšējos gados, bet IKT speciālistu īpatsvars ir zem vidējā rādītāja ES ar tendenci samazināties. Latvijas uzņēmumi atpaliek no ES visos e-komercijas aspektos, un gada laikā situācija nav uzlabojusies. Tomēr atzinīgi ir novērtēta 2015. gadā izveidotā Latvijas jaunuzņēmumu platforma "Labs of Latvia" u.c. pasākumi digitālās uzņēmējdarbības veicināšanai.

Realizējot Kohēzijas politikas prioritārā virziena *IKT pieejamība, e-pārvalde un pakalpojumi* pasākumus, ir plānots sniegt atbalstu visas Latvijas teritorijas līdzsvarotas attīstības veicināšanai, izveidojot vai uzlabojot elektronisko sakaru infrastruktūru, vienlaikus attīstot saimniecisko darbību veicinošu vidi, kas balstās uz pieejamu informāciju, publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu, publiskā un privātā sektora integrētiem IKT risinājumiem un Latvijas iekļaušanos Eiropas vienotajā digitālā tirgū, kā arī uzlabojot iedzīvotāju kopējo dzīves kvalitāti, sniedzot ieguldījumu pakalpojumu pieejamībā, sabiedrības produktivitātes paaugstināšanā, administratīvā sloga samazināšanā un mobilitātes paaugstināšanā.

Arī nozares NVO aktīvi piedalās informācijas sabiedrības veidošanā. Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju asociācija (LIKTA) 2012. gadā izstrādāja *IKT nozares prioritāšu hartu*, kurā noteica 6 mērķa virzienus turpmākajiem 5 gadiem. Savukārt 2014. gada 9. aprīlī LIKTA, VARAM, SIA „Lattelecom", LPS, LLPA un LTRK parakstīja sadarbības memorandu par nacionāla mēroga valsts iestāžu un pašvaldību e-pārvaldes efektivitātes mērījumu *„Latvijas e-indekss"*. 2015. gadā „Latvijas e-indekss" ir saņēmis Eiropas Publiskā sektora balvu kategorijā „Eiropas, nacionālā vai reģionālā līmeņa labākais projekts".

2013. gadā *E-prasmju nedēļā* tika parakstīts sadarbības memorands par *„E-prasmju partnerības"* izveidi Latvijā. To parakstīja valsts sektora, IKT nozares un NVO pārstāvji, atbildot uz ES iniciatīvu *„Lielā digitālo darbvietu koalīcija"* (*The Grand Coalition for digital jobs creation*).

2016. gada *E-prasmju nedēļa* norisinājās 103 novados un pilsētās Latvijā. Pasākumu nodrošināšanā piedalījās vairāk nekā 150 valsts un nevalstiskās organizācijas, iesaistot apmācībās vairāk nekā 22 tūkst. iedzīvotāju.

Līdz ar iestāšanos ES Latvijai ir kļuvušas saistošas ES iniciatīvas, kas attiecas uz informācijas sabiedrības veidošanu.

EK 2010. gada 26. augustā pieņemtajā paziņojumā *Digitālā programma Eiropai* (skatīt 6.23. ielikumu) tika nosprausts mērķis – atbilstoši *ES 2020* stratēģijai gūt tautsaimniecisku un sabiedrisku labumu no digitālā vienotā tirgus, kas balstīts uz ātru un īpaši ātru internetu.

2015. gada pirmajā pusē Latvija bija prezidējošā valsts Eiropas Savienības Padomē. Kā viena no trim Latvijas prezidentūras prioritātēm bija patiesi digitālas Eiropas izveide, veltot īpašu uzmanību uzticības viešanai Digitālajam vienotajam tirgum, valsts sektora digitalizācijai, kā arī drošības veicināšanai digitālajā vidē.

Latvijas prezidentūras laikā Rīgā notika tādi nozīmīgi pasākumi kā konference *„Atvērtā Eiropa: Atvērtie dati atvērtai sabiedrībai"*, konference *„E-prasmes nodarbinātībai"*, *Vienotā tirgus* forums, *Rīgas Samits 2015* par daudzvalodu digitālo vienoto tirgu, *SEMIC 2015* konference, *CONTACT RĪGA 2015* konference, konference *„IKT loma informācijas pieejamībai mācību procesā"*, *Digitālā Asambleja 2015* u.c.

2015. gada 6. maijā EK *Eiropas digitālā vienotā tirgus stratēģijā* noteica 16 pamatdarbības trīs pīlāru ietvaros, kuras jāīsteno līdz 2016. gada beigām (skatīt 6.21. ielikumu).

6.21. ielikums

EK paziņojums *Eiropas digitālā vienotā tirgus stratēģija*

I pīlārs – patērētājiem un uzņēmumiem labāka pieejamība digitālajām precēm un pakalpojumiem visā Eiropā

Pīlārs ietver pamatdarbības, kurām jāatvieglo pārrobežu e-komercija (saskaņojot noteikumus par līgumiem un patērētāju aizsardzību), jānodrošina labāka patērētāju aizsardzība (pārskatot Regulu par sadarbību patērētāju tiesību aizsardzības jomā), jāpanāk efektīvāka un cenu ziņā pieejamāka paku piegāde, jānovērš nepamatota patērētāju bloķēšana pēc to ģeogrāfiskās atrašanās vietas, jānosaka e-komercijas tirgus konkurences problēmas (uzsākot pretmonopola konkurences izmeklēšanu e-komercijas nozarē ES), jāsagatavo tiesību aktu projekti autortiesību režīmu saskaņošanai starp valstīm, jāpalielina pārrobežu piekļuvi raidorganizāciju pakalpojumiem Eiropā (pārskatot Satelīta apraides un kabeļu retranslācijas direktīvu), jāsamazina administratīvais slogs (ar ko uzņēmumi saskaras atšķirīgo PVN režīmu dēļ).

II pīlārs – piemērotu apstākļu un līdzvērtīgu konkurences apstākļu radīšana digitālo tīklu un inovatīvu pakalpojumu attīstībai

Pīlārs ietver pamatdarbības, kurām telesakaru jomā jāuzlabo radiofrekvenču spektra koordināciju ES mērogā, jāveicina investīcijas ātrdarbīgā platjoslā un jānodrošina vienlīdzīga konkurence visiem tirgus dalībniekiem (veicot vērienīgu ES telesakaru noteikumu reformu), tāpat arī jāpārskata audiovizuālo plašsaziņas līdzekļu satvaru (pielāgojot Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvu), jāanalizē tiešsaistes platformu lomu tirgū un iespējas cīnīties pret nelegālu saturu, jāpastiprina uzticība digitālajiem pakalpojumiem (pārskatot e-privātuma direktīvu), jāsadarbojas ar nozari kiberdrošības jautājumos.

III pīlārs – digitālās ekonomikas izaugsmes potenciāla maksimāla izmantošana

Pīlārs ietver pamatdarbības, kurām jāsekmē brīva datu aprite ES (ierosinot *Eiropas iniciatīvu par datu brīvu plūsmu* un *Eiropas mākoņdatošanas iniciatīvu*), jāuzlabo standarti un sadarbspēja e-veselības, transporta plānošanas, enerģētikas (viedās mērīšanas) u.c. jomās, jāatbalsta iekļaujoša digitālā sabiedrība (uzlabojot prasmes, izstrādājot e-pārvaldes rīcības plānu uzņēmumu reģistru savienošanai ES, jāpaātrina e-iepirkumu un savstarpēji izmantojamu e-parakstu ieviešana).

Elektroniskie pakalpojumi

Latvijā kā vienotais kontaktpunkts piekļuvei valsts un pašvaldību pakalpojumiem, kas ir arī daļa no Eiropas "EUGO" e-pārvaldes interneta portālu tīkla, ir interneta portāls *www.latvija.lv*. 2016. gada jūnija beigās portālā bija apkopoti 2323 publisko pakalpojumu apraksti un 473 e-pakalpojumi. Unikālo lietotāju skaits portāla darbības laikā ir pārsniedzis 620 tūkstošus.

Arvien izplatītāka kļūst elektroniski parakstīto dokumentu lietošana. 2015. gada novembrī ar e-parakstu apstiprināto dokumentu skaits Latvijā pārsniedza 10 miljonus, tomēr vidēji tikai katrs desmitais e-paraksts tika veikts, izmantojot elektroniskās identifikācijas karti

(eID). Parakstīšanai daudz biežāk tiek izmantota VAS "Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs" izsniegtā viedkarte, kas ir pieejama juridiskajām personām, un virtuālais e-paraksts.

Atbilstoši „Open Knowledge International" sastādītajam Pasaules atvērto datu indeksam 2015. gadā (*Global Open Data Index 2015*) Latvija ierindojās 31. vietā starp 122 pasaules valstīm un teritorijām (2014. gadā – 34. vietā). Indekss raksturo sabiedrības iespējas brīvi piekļūt dažāda veida publiskiem datiem (valsts budžeta izdevumi, uzņēmumu reģistra dati, dati par īpašumiem, valsts un pašvaldību iepirkumi, oficiālā statistika, vēlēšanu rezultāti, pieņemtie likumdošanas akti u.c.).

Būtisku cilvēkresursu, laika un naudas ietaupījumu (aptuveni 10-20%) dod *Elektronisko iepirkumu sistēmas* izmantošana, kas valsts iestādēm ir obligāta. Pēc Valsts reģionālās attīstības aģentūras datiem, 2015. gadā valsts un pašvaldību iestādes ir iegādājušās preces *Elektronisko iepirkumu sistēmā* par 64,9 milj. eiro (2014. gadā – 45,9 milj. eiro). Lielāko daļu sastādīja datortehnikas un programmatūras, ārstniecības līdzekļu, drukas iekārtu piederumu un kancelejas preču iepirkumi.

Platjoslas internets

Atbilstoši Eiropas Komisijas pētījuma datiem par platjoslas interneta piekļuves izmaksām 2015. gada sākumā (*Broadband Internet Access Cost 2015*) Latvijā tās bija aptuveni 2 reizes zemākas nekā vidēji ES (vislielāko starpību uzrādot ātruma diapazonos no 4 līdz 8 Mbit/s un virs 100 Mbit/s) gandrīz visos kombinētajos pieslēgumu veidos (fiksētais platjoslas internets, fiksētais platjoslas internets kopā ar kabeļtelevīziju, fiksētais platjoslas internets kopā ar fiksēto telefona līniju un kabeļtelevīziju). Aptuveni puse no platjoslas interneta pieslēgumiem Latvijā ir ar lejupielādes ātrumu no 10 līdz 30 Mbit/s. Turklāt ātrgaitas interneta pieslēgumu īpatsvars (virs 30 Mbit/s) ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju (Latvijā – 46,7%, ES vidēji – 25,8%).

Atbilstoši interneta risinājumu kompānijas „Akamai" Interneta stāvokļa ziņojumam (*State of the Internet Report*) par 2016. gada 1. ceturksni starp 146 pasaules valstīm un teritorijām Latvija ieņem 6. vietu pēc vidējā interneta pieslēguma ātruma, 7. vietu pēc platjoslas interneta pieslēgumu īpatsvara ar ātrumu virs 15 Mbit/s un 5. vietu pēc platjoslas interneta pieslēgumu īpatsvara ar ātrumu virs 25 Mbit/s.

Tomēr atbilstoši Eiropas Komisijas pētījumam par platjoslas interneta pārklājumu Eiropā 2014. gadā (*Broadband Coverage in Europe 2014*) Latvijā pieeja fiksētajam platjoslas internetam bija tikai 92% mājsaimniecību (ES vidēji – 96,9%). Vissliktākā situācija ar pieeju fiksētajam platjoslas internetam bija lauku rajonos (Latvijā – 51,2%, ES vidēji – 89,6%). Savukārt nākamās paaudzes piekļuves (NGA) tīkla pārklājums (ieskaitot 4G mobilos sakarus) Latvijā ievērojami pārsniedza ES vidējo rādītāju (Latvijā – 89,6%, ES vidēji – 68,1%). NGA tīkla pārklājums lauku rajonos arī pārsniedza ES vidējo rādītāju (Latvijā – 43,7%, ES vidēji – 25,1%).

Atbilstoši EK apstiprinātajai atbalsta shēmai platjoslas interneta izvēršanai Latvijā par kopējo summu 101,7 milj. eiro no 2012. gada oktobra līdz 2015. gada augusta beigām, izmantojot ERAF finansējumu 23 milj. eiro un privāto finansējumu 3,4 milj. eiro apmērā, ir realizēta projekta *Nākamās paaudzes elektronisko sakaru tīklu attīstība lauku reģionos* pirmā kārta. Projektu īstenoja VAS „Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs", izveidojot 177 interneta piekļuves punktus un ierīkojot optisko kabeļu trases 1813 km garumā. Otro kārtu plānots īstenot līdz 2020. gada beigām.

Izmantojot jaunajā ES plānošanas periodā pieejamos ES struktūrfondu līdzekļus, īstenojot 2 projektu atlases kārtas, plānots ierīkot vēl vismaz 500 piekļuves punktus "baltajās" teritorijās (teritorijās ārpus pilsētām, kurās pakalpojumus nenodrošina neviens komersants). Pirmajā kārtā līdz 2018. gada beigām par kopējo summu 46,7 milj. eiro (ERAF līdzekļi – 39,7 milj. eiro, privātais finansējums – 7 milj. eiro) ir plānots noslēgt līgumus "vidējās jūdzes" infrastruktūras posmu izbūvei, kas ļaus nodrošināt pieeju platjoslas internetam ar ātrumu vismaz 30 Mbit/s vismaz 78,7 tūkst. mājsaimniecībām.

2014. gada 15. maijā Eiropas Parlaments un Padome pieņēma direktīvu 2014/61/ES par pasākumiem ātrdarbīgu elektronisko sakaru tīklu izvēršanas izmaksu samazināšanai, lai efektīvi izmantotu esošo infrastruktūru un novērstu šķēršļus jaunu inženiertehnisko darbu veikšanā. Lai ieviestu direktīvu, 2015. gada 22. decembrī MK apstiprināja konceptuālo ziņojumu *"Par pasākumiem ātrdarbīgu elektronisko sakaru tīklu izvēršanas izmaksu samazināšanai"*, atbalstot risinājumus, kas nodrošinātu direktīvas savlaicīgu ieviešanu un būtiski nepalielinātu administratīvo slogu: kā vienotais informatīvais punkts tiktu izmantota interneta vietne "*Latvija.lv*", kas nodrošinātu norādes uz Būvniecības informācijas sistēmu (BIS) un Apgrūtināto teritoriju informācijas sistēmu (ATIS); tiks paplašināta Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas kompetence strīdu izšķiršanā; optisko tīklu infrastruktūras kartēšanai nākošo pētījumu plānots pasūtīt 2018. gadā.

Cīņa ar datorpirātismu un kiberdrošība

Datorpirātisma līmenis atbilstoši starptautiskās datorprogrammu autortiesību aizsardzības organizācijas „Business Software Alliance" (BSA) datiem Latvijā 2015. gadā samazinājās līdz 49% (vidēji Centrāl- un Austrumeiropas valstīs – 58%). Datorpirātisma nodarītie zaudējumi Latvijas ekonomikai sastādīja 20,7 milj. eiro.

BSA jaunākajā pētījumā *"ES kiberdrošības informācijas kopskats" (EU Cybersecurity Dashboard)* ir salīdzināti ES valstu pasākumi kiberdrošības jomā. Latvija pētījumā nav atzīmēta starp problemātiskajām valstīm, jo ir pielāgota atbilstošā likumdošana un 2014. gadā ir apstiprināta *"Latvijas kiberdrošības stratēģija 2014.-2018. gadam"*.

Savukārt tehnoloģiju izpētes uzņēmuma „ABI Research" un Starptautiskās telekomunikāciju savienības izveidotajā 2014. gada *Globālās kiberdrošības indeksā* Latvija starp 195 pasaules valstīm un teritorijām ir ierindojusies dalītā 20.-22. vietā (starp 40 Eiropas valstīm – dalītā 9.-11. vietā).

E-komercija

Pēc *Eurostat* datiem 2015. gadā preces vai pakalpojumus tiešsaistē pasūtījuši 38% Latvijas iedzīvotāju (ES vidēji – 53%), savukārt preces vai pakalpojumus tiešsaistē no citām ES valstīm pasūtīja 19% Latvijas iedzīvotāju (ES vidēji – 16%).

2015. gadā 35% uzņēmumu (izņemot finanšu sektoru) ar darbinieku skaitu 10 un vairāk pirkuši preces vai pakalpojumus, izmantojot internetu vai citus datortīklus (ES vidēji – 40%). Savukārt 10% uzņēmumu (izņemot finanšu sektoru) ar darbinieku skaitu 10 un vairāk 2015. gadā ir pārdevuši preces vai pakalpojumus, izmantojot internetu vai citus datortīklus (ES vidēji – 19%). E-komercijas apgrozījums 2014. gadā sastādīja 7% no šo uzņēmumu kopējā apgrozījuma (ES vidēji – 15%).

6.11. Konkurences politika

Konkurences politikas mērķis ir nodrošināt iespēju katram uzņēmumam strādāt brīvas un godīgas konkurences apstākļos, kā arī veicināt konkurences attīstību visās tautsaimniecības nozarēs sabiedrības interesēs. Konkurence veicina katra individuāla uzņēmuma un tautsaimniecības attīstību, kā arī nodrošina zemākas cenas, plašāku izvēli, labāku kvalitāti, inovatīvus risinājumus patērētājiem.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī ir atbildīga Konkurences padome (KP) – tā izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, rūpējas, lai valsts un pašvaldību normatīvie akti neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto uzņēmumu un valsts un pašvaldību pārstāvjus, tā veicinot izpratni par konkurences tiesībām un neiecietību pret to pārkāpumiem.

Iestādes galvenie darbības virzieni ir konkurences aizsardzība un kontrole, novēršot pārkāpumus, un konkurences kultūras attīstība, palīdzot radīt godīgai uzņēmumu sāncensībai labvēlīgu vidi.

6.22. ielikums

Saeima atbalsta grozījumus *Konkurences likumā*

Konkurences likuma grozījumi paredz KP tiesības efektivizēt savu darbību, prioritāri izvērtējot gadījumus, turklāt pēc pašu iniciatīvas, kad nepieciešams rosināt oficiālas pārkāpuma lietas un kad konkurences ierobežojumi novēršami ar alternatīviem līdzekļiem. Līdz ar to KP savus resursus turpmāk varēs koncentrēt pirmām kārtām tieši uz smagāko, sabiedrībai nozīmīgāko konkurences pārkāpumu atklāšanu.

Līdz ar *Konkurences likuma* grozījumiem KP precizētas iespējas operatīvi veikt nepieteiktus apmeklējumus jeb inspekcijas. Turpmāk, ja inspekcijas laikā konkurences iestādes pārstāvji iegūs informāciju, ka pierādījumi par iespējamo pārkāpumu meklējami pie citām personām, iestāde neatliekamības kārtībā vērsīsies tiesā, kas divu stundu laikā izsniegs atļauju inspekcijas īstenošanai.

Tāpat KP pārkāpumu izmeklēšanas laikā pēc tiesneša lēmuma vai ar datu subjekta piekrišanu turpmāk drīkstēs pieprasīt elektronisko sakaru komersantam atklāt un izsniegt saglabājamos datus. Pamatojoties uz tiesneša lēmumu, konkurences iestāde varēs pieprasīt kredītiestādei sniegt arī tās rīcībā esošās neizpaužamās ziņas. Minētās izmeklēšanas darbības veicinās pierādījumu iegūšanu.

Grozījumi likumā paredz arī prezumpciju, ka karteļi radījuši kaitējumu un to rezultātā cena paaugstināta par 10%, ja vien netiks pierādīts pretējais. Šāda norma motivēs karteļu pārkāpumos cietušos vērsties tiesā pēc pārmaksas atgūšanas un tādējādi preventīvi mazinās karteļu izplatību.

Līdz ar izmaiņām paplašināts gadījumu skaits, kad likuma pārkāpējs var saņemt naudas soda samazinājumu un atbrīvojumu no lieguma gadu piedalīties publiskajos iepirkumos. To varēs darīt, piemēram, ja tirgus dalībnieks pirmais iesniedz pierādījumus par citu aizliegtu vienošanos īstenošanu.

Tāpat paredzētas izmaiņas attiecībā uz uzņēmumu apvienošanās kontroli. Lai atvieglotu prasību sagatavot apvienošanās ziņojumu un tuvinātos starptautiskajai labajai praksei, grozījumi paredz izmaiņas apvienošanās paziņošanas sliekšņa kritērijos, atsakoties no 40% tirgus daļas sliekšņa. Šādu izmaiņu nepieciešamību KP vairākkārt apliecinājuši arī tie uzņēmēji, kas pēdējos gados īstenojuši apvienošanos.

Savukārt tādu konkurentu apvienošanos gadījumos, kas nepārsniedz paziņošanas slieksni, bet var radīt negatīvas sekas tirgum un kaitējumu patērētājiem, KP, izpildoties likumā noteiktiem kritērijiem, gada laikā pēc apvienošanās īstenošanas būs tiesīga pieprasīt iesaistītajām pusēm iesniegt ziņojumu.

Uzņēmējiem apvienošanās gadījumā turpmāk būs jāmaksā valsts nodeva par apvienošanās ziņojuma izvērtēšanu. Nodevas apmērs tiks noteikts MK noteikumos, un tās apmērs tiks diferencēts pēc apvienošanās dalībnieku kopējā apgrozījuma.

Par tirgus dalībnieku nelikumīgu apvienošanos KP varēs piemērot naudas sodu jaunajam uzņēmumam vai izšķirošās ietekmes ieguvējam līdz 3% no tā pēdējā finanšu gada neto apgrozījuma. Līdz šim par šādiem pārkāpumiem varēja sodīt līdz 1400 eiro par katru dienu līdz pārkāpuma novēršanai.

Konkurences likumā arī būs noteikts naudas sods par informācijas nesniegšanu lietas izskatīšanas laikā, nepilnīgas informācijas nekoriģēšanu noteiktajā termiņā, kā arī par nepatiesas vai maldinošas informācijas sniegšanu. Sods par šādiem pārkāpumiem būs līdz 1% no tirgus dalībnieku vai apvienības pēdējā finanšu gada neto apgrozījuma, bet ne mazāk kā 50 eiro katram. Personām, kuras nav tirgus dalībnieki vai apvienības, naudas sods būs no 50 līdz 1400 eiro apmērā.

KP pirmo reizi iestādes darbības laikā ir aprēķinājusi novērstā un nepieļautā kaitējuma finansiālo ietekmi. Aprēķins rāda, ka, vērtējot trīs gadu periodā, KP darbs ik gadu sabiedrībai devis ieguvumu vidēji 51 milj. eiro apmērā. Tādējādi katrs KP darbības finansēšanai atvēlētais viens eiro no valsts budžeta rada sabiedrības ieguvumu aptuveni 52 eiro apmērā[1].

Konkurences aizsardzība un kontrole

KP aizsargā konkurenci, vēršoties pret *Konkurences likuma* pārkāpumiem – aizliegtām vienošanām un dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu – un kontrolējot lielo uzņēmumu apvienošanās.

KP darbības prioritāte ir atklāt un novērst smagākos *Konkurences likuma* pārkāpumus – tādas aizliegtas vienošanās un dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus, kas rada lielāko kaitējumu tirgiem, konkurencei un patērētājiem.

2016. gada 12. maijā Saeima galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus *Konkurences likumā*, kas būtiski modernizē konkurences tiesību aizsardzību Latvijā (skatīt 6.21. ielikumu). Grozījumi *Konkurences likumā* stājas spēkā 2016. gada 15. jūnijā.

Saskaņā ar *Konkurences likumu* ir aizliegtas jebkuras uzņēmumu vienošanās, kuru mērķis vai sekas ir brīvas un godīgas konkurences ierobežošana. Taču konkurences tiesības atļauj tādas konkurentu vienošanās, kuras veicina preču ražošanas vai realizācijas uzlabošanu vai ekonomisko attīstību, radot labumu patērētājiem. Būtiski, ka šīs vienošanās nedrīkst uzlikt iesaistītajiem uzņēmumiem ierobežojumus, kuri nav nepieciešami minēto mērķu sasniegšanai, kā arī nedrīkst dot iespēju likvidēt konkurenci ievērojamā konkrētā tirgus daļā. Tieši šāda vienošanās par abpusēju klientu apkalpošanu tika atļauta starp SIA "Latvijas propāna gāze" un SIA "Eko gāze" (skatīt 6.23. ielikumu).

6.23. ielikums

KP atļauj SIA "Latvijas propāna gāze" vienoties ar SIA "Eko gāze"

KP pieņēma lēmumu atļaut SIA "Latvijas propāna gāze" un SIA "Eko gāze" vienoties par abpusēju klientu apkalpošanu. KP lēmumā secina, ka vienošanās rezultātā netiks ierobežota konkurence autogāzes tirgū, kā arī vienlaikus tiks stiprināta uzņēmumu konkurētspēja un paplašinātas patērētāju izvēles iespējas.

Paziņotā vienošanās paredz sadarbību par abpusēju klientu apkalpošanu SIA "Latvijas propāna gāze" kopumā 41 autogāzes uzpildes stacijā un 11 SIA "Eko gāze" autogāzes uzpildes stacijās visā Latvijā.

Tā kā vienošanās nosacījumi paredz regulāru informācijas apmaiņu starp konkurentiem, KP izvērtēja šādas sadarbības ietekmi uz konkurenci. Saskaņā ar SIA "Latvijas propāna gāze" un SIA "Eko gāze" sniegto informāciju uzņēmumi nodrošinās tikai tādu savstarpēju informācijas apmaiņu, kas ir būtiska konkrētās vienošanās izpildei un kas nesniedz aktuālus vai nesamērīgi detalizētus vēsturiskus datus par to individuālo komercdarbību.

Izvērtējot vienošanos, KP secina, ka tā ir ieguvums patērētājiem, iespēja uzņēmējiem stiprināt konkurētspēju plašākā Latvijas teritorijā un nav drauds konkurencei, tāpēc konkrētā sadarbība ir atļaujama.

Viens no būtiskākajiem konkurences kontroles un veicināšanas rīkiem ir KP veiktās tirgus uzraudzības jeb padziļināta konkurences situācijas analīze kādā konkrētā tirgū. Tirgus uzraudzības ļauj iestādei ne vien atklāt un novērst *Konkurences likuma* pārkāpumus, bet arī konstatēt pastāvošās administratīvās barjeras, izstrādāt un iesniegt atbildīgajām institūcijām priekšlikumus konkurences situācijas uzlabošanai, kā arī informēt sabiedrību par konkurences situāciju konkrētos tirgos. Starp būtiskākajām 2016. gada pirmajā pusē pabeigtajām tirgus uzraudzībām minamas vieglo taksometru pakalpojumu sniegšanas Rīgas pilsētā, maksājumu karšu, svaigpiena (skatīt 6.24. ielikumu), veļas mazgāšanas līdzekļu, valsts iestāžu informācijas sistēmu izstrādes un uzturēšanas ietekmes saistītajos tirgos uzraudzība.

[1] Sabiedrības ieguvumu aprēķināšanai KP īpaši Latvijas apstākļiem pielāgoja starptautiski atzītu metodoloģiju, kuru izstrādājusi OECD, kā arī izmanto Lielbritānijas, ASV un citas pasaulē profesionāli augsti vērtētas konkurences uzraudzības iestādes. Aprēķina pamatā ir pieņēmums, ka jebkuri iespējamie zaudējumi, kas patērētājiem netiek nodarīti, jo konkurences iestāde nepieļauj vai novērš konkrētus pārkāpumus, ir sabiedrības ieguvums. Zaudējumi patērētājiem rodas, jo pārkāpuma rezultātā tiek ierobežota konkurence un nepamatoti pieaug cenas.

6.24. ielikums

KP: svaigpiena iepirkuma cena atkarīga no tirgus apstākļu kopuma

KP pēc svaigpiena tirgus uzraudzības secina, ka zemo Latvijas svaigpiena iepirkuma cenu veicinājuši nacionāli un globāli tirgus apstākļi. Lai zemnieki – svaigpiena ražotāji – varētu saņemt augstākas svaigpiena iepirkuma cenas, KP norāda uz nepieciešamību konsolidēt saimniecības, kā arī pārstrādātājiem veicināt pieprasījumu, ražojot augstas pievienotās vērtības produktus.

KP svaigpiena tirgus uzraudzību uzsāka pēc vairākiem iesniegumiem, kuros lūgts izvērtēt 2014. un 2015. gada svaigpiena iepirkuma cenu samazinājumu. Analizējot datus, kas iegūti līdz 2015. gada 1. ceturksnim, KP konstatēja, ka cenu izmaiņas piena pārstrādātājiem nav notikušas vienlaicīgi, tomēr kopējās tendences ir līdzīgas. Izvērtējot norises Latvijas un eksporta tirgos, KP secina, ka tas lielā mērā ir skaidrojams ar inteliģento pielāgošanos – uzņēmumi vērtē tirgū pieejamo informāciju par konkurentu rīcību un attiecīgi seko tirgus situācijai, lai gūtu maksimālu peļņu. Uzraudzības laikā KP neguva pierādījumus, kas varētu liecināt par svaigpiena iepircēju aizliegtām vienošanām.

KP uzraudzībā secināja, ka krasais svaigpiena iepirkuma cenas samazinājums analizētajā periodā skaidrojams gan ar nozares cikliskumu, gan kā sekas negatīvajiem ekonomiskajiem procesiem tirgū pēc Krievijas noteiktā importa aizlieguma 2014. gada augustā.

Kopumā Latvijā ir raksturīgas zemas svaigpiena iepirkuma cenas, ko ilgtermiņā nosaka vairāki faktori, no kuriem būtiskākie ir svaigpiena pārprodukcija Latvijā un ārpus tās, zemnieku saimniecību sadrumstalotība, kā arī mazefektīva svaigpiena pārstrāde un eksporta tirgu trūkums.

Tirgus uzraudzībā KP secina, ka Latvijā 78% no visām piena saimniecībām ir nelielas, ar vienu līdz piecām govīm. Šīs mazās saimniecības saražo tikai 7% no kopējā pārdotā piena apjoma. Tikmēr 2,4%, kas ir saimniecības ar 50 un vairāk govīm, pārdod lielāko daļu – 57% piena. Mazajām zemnieku saimniecībām piena iepirkuma cena ir zemāka nekā lielajām, tāpēc KP aicina zemniekus kooperēties, lai stiprinātu konkurētspēju un panāktu izdevīgākus iepirkuma nosacījumus.

Svaigpiena cenas negatīvi ietekmē arī pārstrādes uzņēmumu nespēja rentabli realizēt saražoto produkciju un attiecīgi par svaigpienu maksāt vairāk. Tā, piemēram, Latvijas piena nozarē būtiska nozīme ir eksportam – 2014. gadā 24% no saražotā svaigpiena tika izvests. Tā kā piena produktu eksporta struktūrā dominē mazapstrādāti piena produkti, KP norāda uz nepieciešamību piena pārstrādātājiem vairāk specializēties nišas un augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanā, kā arī intensīvāk apgūt jaunus eksporta tirgus.

Konkurences kultūras attīstīšana

Lai veicinātu konkurenci visās tautsaimniecības nozarēs, KP palīdz izskaust un nepieļaut administratīvas barjeras brīvai konkurencei un izglīto uzņēmējus un plašāku sabiedrību par konkurences tiesībām un konkurences lomu sabiedrības labklājības nodrošināšanā. Tāpat KP sadarbojas ar citu valstu konkurences uzraugiem un starptautiskām organizācijām, tā līdzdarbojoties starptautiskās konkurences politikas veidošanā un izmantojot citu valstu informāciju un pieredzi efektīvai konkurences aizsardzībai Latvijā.

Lai samazinātu administratīvos šķēršļus, ko brīvai uzņēmumu konkurencei var radīt normatīvie akti, KP izskata normatīvo aktu projektus un sniedz savus atzinumus, ja secina, ka normatīvais akts var radīt nepamatotu kaitējumu konkurencei un attiecīgi tas ir labojams. Piemēram, KP vērsa Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas uzmanību uz MK noteikumiem par atbrīvojumu no dabas resursu nodokļa nomaksas, kas var radīt šķēršļus vienlīdzīgai konkurencei izlietotā iepakojuma un vienreiz lietojamo trauku un piederumu apsaimniekošanā, jo bez objektīva pamatojuma ļauj diskriminēt daļu no šo pakalpojumu sniedzējiem. Tāpat KP atkārtoti aicināja Rīgas domi nodrošināt pašvaldības saistošo noteikumu atbilstību vienlīdzīgas konkurences principiem un neierobežot iespēju visiem taksometru pakalpojumu sniedzējiem konkurēt Vecrīgas teritorijā.

Būtisku uzmanību KP ir pievērsusi sabiedrības informēšanai un izglītošanai, lai veicinātu neiecietību pret konkurences tiesību pārkāpumiem, kā arī pēc iespējas izskaustu gadījumus, kad uzņēmumi pārkāpj likumu nezināšanas dēļ. Lai dažādām mērķauditorijām skaidrotu tām būtiskos konkurences tiesību piemērošanas aspektus, KP ir organizējusi seminārus, konferences un citus pasākumus, kas ļauj tikties ar klausītājiem, stāstīt par aktualitātēm un atbildēt uz jautājumiem. Starp lielākajiem minami semināri Jelgavas pilsētas domē, Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskajam institūtam BIOR un Ieslodzījumu vietu pārvaldes iepirkumu daļai par iespējām atpazīt karteļu pazīmes publiskajos iepirkumos, kā arī dalība konferencēs, kas veltītas Iecietības programmas piemērošanai un konkurencei medicīnas nozarē.

2016. gada 1. janvārī stājās spēkā *Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likums*. Lai palīdzētu mazumtirgotājiem un piegādātājiem labāk izprast savas tiesības un pienākumus, kas izriet no jaunā likuma, KP ir apkopojusi un savā mājas lapā publiskojusi atbildes uz iestādei biežāk uzdotajiem jautājumiem. Savukārt, lai skaidrotu likuma piemērošanas principus un atbildētu uz tirgus dalībnieku jautājumiem, KP speciālisti ir novadījuši trīs plaši apmeklētus seminārus – Latvijas Tirgotāju asociācijas biedriem, kā arī uzņēmumu LaTS un ELVI darbiniekiem no visas Latvijas. Tāpat notikušas atsevišķas tikšanās ar Latvijas Zāļu lieltirgotāju asociāciju, Latvijas Degvielas tirgotāju asociāciju un Latvijas Tirgotāju asociāciju, lai pārrunātu jaunā likuma piemērošanu.

6.12. Eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes politika

Lai sasniegtu *Nacionālajā attīstības plānā* ietverto Latvijas „ekonomikas izrāvienu" un sekmīgi īstenotu Nacionālajās industriālās politikas pamatnostādnēs ietvertos mērķus (skatīt 6.3. nodaļu), MK sēdē 2013. gada 28. maijā tika atbalstītas *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnes 2013.-2019. gadam*.

Latvijas uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšana, mērķtiecīgi pasākumi ārvalstu tiešo investīciju piesaistei un atbalsts komersantiem ārējo tirgu apgūšanai ir galvenie pamatnostādnēs ietvertie rīcības virzieni, kas nodrošinās Latvijas kā investīcijām labvēlīgas vides veidošanu un veicinās tās atpazīstamību starptautiskajā līmenī, sekmēs Latvijas uzņēmumu iziešanu ārējos tirgos.

Pamatnostādnēs definēti eksporta un ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) piesaistes veicināšanas politikas galvenie mērķi, principi un rīcības virzieni turpmākajiem septiņiem gadiem. Pamatnostādņu sekmīgai īstenošanai nozīmīgi ir izveidot vienotu un dinamisku visu pušu sadarbības modeli, kas sevī ietvertu gan valsts un pašvaldību institūcijas, gan privāto sektoru un zinātniskās institūcijas.

Konkrēti pasākumi šajos rīcības virzienos tiek īstenoti saskaņā ar *Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādnēs paredzēto uzdevumu un pasākumu plānu 2013.-2019. gadam,* kas ir pievienots pamatnostādņu dokumentam.

Ārvalstu tiešo investīciju piesaiste

ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoriem svarīgākos aspektus: valstu makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabilu nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus. Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām[1] nozarēm, īpaši nozarēs, kas tiek definētas kā vidēji augstas un augstas tehnoloģijas nozares[2].

ĀTI Latvijas ekonomikas tālākās izaugsmes sekmēšanā ir nozīmīgas gan ar dažādu ražošanas un menedžmenta prasmju apgūšanu, gan jaunu darba vietu izveidi, kas rada iespēju izmantot jaunas tehnoloģijas un priekšnosacījumus tehnoloģiju pārnesei, veicina valsts integrēšanos starptautiskajā tirdzniecībā un uzņēmumu iesaistīšanos ražošanas noietu ķēdēs.

Ārvalstu investīciju piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama un nav jāiegulda papildu resursi informatīviem pasākumiem; ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām; valstīm, no kurām globāli ir lielākās izejošo investīciju plūsmas (ASV, Francija, Vācija, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste, Japāna, Ķīna, Krievija, Indija).

Lai veiksmīgi konkurētu investīciju piesaistes tirgū un pilnveidotu valstij nozīmīgu vietējo un ārvalstu investīciju projektu virzību, LIAA, sākot ar 2010. gadu, ir uzsākusi investīciju piesaistes metodoloģijas *Polaris* īstenošanu, kas paredz vienotu un saskaņotu ministriju, pašvaldību, infrastruktūras uzņēmumu un valsts iestāžu rīcību stratēģiski nozīmīgu vietējo un ārvalstu investīciju projektu īstenošanā, kā arī privātā sektora, universitāšu un zinātnisko institūciju iesaisti.

Lai mērķtiecīgi koncentrētu pieejamos resursus un palielinātu atdevi no tiem ĀTI piesaistē, tajos ir noteikti turpmākās rīcības pamatprincipi:

- paplašināta un aktīva ĀTI piesaistes metodika – *POLARIS process*, saskaņā ar kuru tiek īstenotas turpmākās ar investīciju piesaisti saistītās aktivitātes;
- investīciju piesaistes mārketinga aktivitātes.

Ņemot vērā ierobežotos resursus, ĀTI piesaistei 2016.-2019. gadā paredzēta aktivitāšu koncentrēšana uz nelielu skaitu mērķa valstu (Ziemeļvalstis, Vācija, Apvienotā Karaliste) un atsevišķām mērķa nozarēm (kokrūpniecība un informācijas tehnoloģijas, t.sk. ārpakalpojumu centru (*shared service center)* izveide, kā arī metālapstrāde un mašīnbūve,).

Investīciju piesaistes veicināšanai 2013. gada 6. novembrī Saeima pieņēma grozījumus likumā *Par uzņēmumu ienākuma nodokli*, kas paredz pagarināt valsts atbalsta programmu *Nodokļa atlaide par atbalstāmo investīciju projekta ietvaros veiktajiem sākotnējiem ilgtermiņa ieguldījumiem* līdz 2020. gada 31. decembrim, vienlaikus paaugstinot minimāli nepieciešamo investīciju summu līdz 10 milj. eiro. Lai uzņēmēji 2015. gadā varētu iesniegt investīciju projektu pieteikumus atbalsta saņemšanai, 2015. gada 19. maijā MK tika apstiprināti grozījumi MK 2012. gada 24. janvāra noteikumos *Atbalstāmo investīciju projekta apstiprināšanas un īstenošanas kārtība*, izsakot tos jaunā redakcijā un paredzot saskaņot tajos ietverto regulējumu ar jauno ES līmeņa valsts atbalsta regulējumu, kas stājās spēkā 2014. gada 1. jūlijā. Līdz 2016. gada 1. maijam MK ir atbalstīti 26 lielo investīciju projekti par kopējo ieguldījumu summu 300,4 milj. eiro. Lielākā daļa jeb 24 no 26 atbalstītajiem investīciju projektiem tiks īstenoti apstrādes rūpniecības nozarē, savukārt 2 investīciju projekti – informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozarē.

[1] Uz ārējo pieprasījumu orientētās nozares – lauksaimniecība, ieguves rūpniecība, apstrādes rūpniecība, transports un glabāšana, informācijas un komunikācijas pakalpojumi.

[2] Vidēji augstas un augstas tehnoloģijas nozares – farmācijas produktu, datoru, elektronisko, optisko iekārtu, lidaparātu un to iekārtu un medicīnas instrumentu ražošana un ķīmisko vielu, ieroču, elektrisko iekārtu, mehānismu un darba mašīnu, automobīļu, kuģu, dzelzceļa u.c. transporta (bez lidaparātiem) ražošana un iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana (NACE 2.red. 20, 25.4, 27, 28, 29, 30 (bez 30.3), 33)

Plašāka informācija par piesaistītajām ārvalstu tiešajām investīcijām ir sniegta ziņojuma 4.3.3. nodaļā.

Eksporta atbalsta instrumenti

Latvijas eksportētājiem ir pieejams plašs tiešo eksporta atbalsta pakalpojumu klāsts, kas ietver konsultācijas ar eksportu saistītos jautājumos, tostarp par ārvalstu tirgiem, specifiskām tirdzniecības prasībām un biznesa partneru meklēšanu. Tāpat tiek organizēti eksporta prasmju un informatīvie semināri par ārējiem tirgiem un notiek eksporta un investīciju projektu identificēšana un virzīšana.

LIAA 2015. gadā organizēja 53 tirdzniecības misijas, piedaloties 509 uzņēmējiem, un 7 uzņēmēju delegācijas augstāko amatpersonu vizīšu un starpvaldību komisiju ārvalstīs ietvaros, piedaloties 198 uzņēmējiem. 2015. gadā organizēti 29 nozaru nacionālie stendi starptautiskajās izstādēs ārvalstīs un sniegts atbalsts 32 Latvijas uzņēmumu dalībai 22 starptautiskajās izstādēs ārvalstīs. Tāpat Latvijas uzņēmējiem tika noorganizētas 89 individuālās biznesa vizītes ārvalstīs un sniegtas vairāk nekā 2550 konsultācijas par ārējiem tirgiem un palīdzība biznesa partneru meklēšanā. Minēto darbību īstenošana turpinās arī 2016. gadā.

Latvijas Ārējās ekonomiskās pārstāvniecības un LIAA pakalpojumus komersantiem nodrošina pēc vienas pieturas aģentūras principa.

2016. gada vidū darbojās 21 Latvijas Ārējo ekonomiskā pārstāvniecība 20 valstīs – Baltkrievijā, Dānijā, Francijā, Japānā, Krievijā, Ķīnā, Lielbritānijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Ukrainā, Vācijā un Zviedrijā, Apvienotajos Arābu Emirātos, Azerbaidžānā, Itālijā, Kazahstānā, Ķīnā (otra pārstāvniecība Šanhajā papildus Pekinā esošajai), Singapūrā un Somijā šobrīd tiek izvērtēts Latvijas Ārējās ekonomiskās pārstāvniecības ASV atvēršanas lietderīgums.

Pārstāvniecības nodrošina atbalstu Latvijas komercsabiedrībām biznesa kontaktu veidošanā un uzturēšanā, kā arī ārējā mārketinga pasākumu īstenošanā un sniedz konsultācijas par attiecīgo ārvalstu tirgus prasībām. 2015. gadā LIAA apstrādāja 851 pieprasījumu/eksporta projektu. Lielākais pieprasījumu skaits saņemts LIAA pārstāvniecībās Francijā – 119, Lielbritānijā – 89, Zviedrijā – 74, Vācijā – 82, Somijā – 69, Nīderlandē – 40.

Lai stiprinātu Latvijas starptautisko konkurētspēju un veicinātu ārējo tirgu apgūšanu jaunā 2014.-2020. gada ES fondu plānošanas perioda ietvaros, tiek īstenots 3.2.1.2. pasākums *Starptautiskās konkurētspējas veicināšana*, kas ir turpinājums 2007.-2013. gada ES fondu plānošanas perioda ārējo tirgu apgūšanas – ārējā mārketinga un nozaru starptautiskās konkurētspējas programmām. Kopš 2008. gada ārējo tirgu apgūšanas programmā ir atbalstīti 3786 iesniegtie projekti, savukārt nozaru starptautiskās konkurētspējas programmā LIAA ir atbalstījusi 4596 projektus, tai skaitā nacionālajos stendos ir atbalstīti 739 projekti, 889 tirdzniecības misijas un uzņēmējiem ir sniegtas 1462 LIAA konsultācijas. Iesniegumu pieņemšana līguma par atbalsta saņemšanu slēgšanai ar LIAA uzsākta 2016. gada 15. martā.

Kopš 2014. gada jūlija, kad Ķīnas Galvenā kvalitātes uzraudzības, inspekcijas un karantīnas administrācija pieņēma Latvijas iesniegto piena sertifikātu, Latvijas piena pārstrādātājiem ir dota iespēja eksportēt savu produkciju uz Ķīnas tirgu. Turpmāk tirdzniecības uzsākšanai nepieciešama tikai sertifikātu apmaiņa un nekādas papildu vienošanās nav jāparaksta, vienīgi jāsaņem atzīšana no Ķīnas puses, kura notiek pēc uzņēmumu pārbaudes. 2015. gada aprīlī Ķīnas Tautas Republikas Sertifikācijas un akreditācijas administrācija savā mājas lapā publicēja desmit Latvijas pārtikas ražotāju sarakstu, kam ir atļauts eksportēt uz Ķīnu vairāku veidu piena produktus, piemēram, sierus, piena pulveri, krējumu un saldējumu – "AS "Preiļu siers", AS "Rīgas piena kombināts", AS "Valmieras piens", SIA "Latvijas piens", AS "Cesvaines piens", AS "Rankas piens", AS "Smiltenes piens", AS "Smiltenes piens Blomes pienotava", AS "Jaunpils pienotava" un SIA "Rīgas piensaimnieks".

Lai sekmētu uzņēmumu kopējo eksporta apjomu (sevišķi uz valstīm ar augstu riska pakāpi) palielināšanu un eksporta tirgu paplašināšanu (NVS reģions, strauji augošās ekonomikas u.c.), kā arī nostiprināšanos esošajos eksporta tirgos, ir pieejamas īstermiņa eksporta kredītu garantijas, kas plašāk aprakstītas 6.8. nodaļā.

Lai papildinātu finanšu tirgū pieejamo apdrošināšanas instrumentu klāstu un sekmētu uz eksportu orientētu uzņēmumu attīstību, 2016. gadā Ekonomikas ministrija ir paredzējusi izstrādāt vidēja un ilgtermiņa eksporta kredīta garantiju programmu. Programma un tās ieviešanas modelis tiks izstrādāts atbilstoši tirgus izpētes rezultātiem, kā arī ņemot vērā citu valstu pieredzi apdrošināšanas instrumentu ieviešanā un sasniegtos rezultātus – ietekmi uz eksporta darījumu plūsmu un attiecīgi uz eksporta orientētu uzņēmumu attīstību.

6.13. Patērētāju tiesību aizsardzība un tirgus uzraudzība

Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā pastāvīgi tiek stiprināta un attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. Ekonomikas ministrija strādā, lai pilnveidotu un attīstītu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni.

Normatīvās bāzes pilnveidošana

2014. gada 4. februārī stājās spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes *direktīva 2014/17/ES* par patērētāju kredītlīgumiem saistībā ar mājokļa nekustamo īpašumu. Direktīvas ieviešanai Ekonomikas ministrija 2014. gada 11. jūlijā ir izveidojusi darba grupu normatīvo aktu izstrādei, kas nodrošinās direktīvas ieviešanu. Darba

grupā iekļauti gan nozares, gan patērētāju interešu nevalstisko organizāciju, gan iesaistīto valsts institūciju deleģētie pārstāvji.

Lai nodrošinātu direktīvas ieviešanu, tiek veikti grozījumi šādos normatīvajos aktos:

- *Patērētāju tiesību aizsardzības likums* (26.05.2016. pieņemts Saeimā 2. lasījumā);
- *Komerclikuma spēkā stāšanās kārtības likums* (26.05.2016. pieņemts Saeimā 2. lasījumā);
- MK 2010. gada 28. decembra *Noteikumi par patērētāja kreditēšanu* (projekts tiek izstrādāts, apspriests darba grupā).
- MK *Noteikumi par starpnieku reģistrēšanu* (projekts tiek izstrādāts, apspriests darba grupā).

6.25. ielikums

Pilnveidotas prasības patērētāju kredīta devējiem

2015. gada 28. maijā Saeimā tika pieņemts likumprojekts *Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā*, kas paredz kredīta līgumu noslēgšanas aizliegumu no plkst. 23:00 līdz 8:00 rītā, kredīta kopējo izmaksu patērētājam ierobežojumu (0,55% – no 1-7 dienām, 0,25% – no 8-14 dienām, 0,2% – no 15-30 dienām, 0,25 % – virs 30 dienām), ierobežojumu kredītu atmaksāt vienā maksājumā, ja tas ir garāks par 30 dienām, nokavējuma procentu pieauguma tempa ierobežojumu (36% gadā virs aizņēmuma likmes), visu ar kredītu saistīto izmaksu ierobežojumu 100% apmērā no izsniegtā kredīta summas un aizliegumu noteikt vekseli kā norēķinu līdzekli. Grozījumu būtība ir tāda, ka procenti, t.sk. nokavējuma procenti, kredīta termiņa pagarinājuma maksas un citas ar kredītu saistītās izmaksas kopā nevarēs pārsniegt 100% no sākotnēji izsniegtā kredīta summas. Šāds ierobežojums nodrošinās to, ka patērētāji nenokļūs pārmērīgos parādos, nemitīgi tiem pieaugot. Kredīta kopējo izmaksu ierobežojums nodrošinās, ka patērētāji, kuri godīgi atmaksā kredītu termiņā, nepārmaksā par aizdoto summu, sedzot to patērētāju kredītus, kas tos neatmaksā, savukārt ierobežotas peļņas apstākļos kredīta devēji būs spiesti stingrāk izvērtēt patērētāju maksātspēju un neizsniegt kredītu tiem, kuru maksātspēja ir nepietiekama. Ierobežojums kredītu atmaksāt vienā maksājumā nodrošinās to, ka patērētājiem tiks piedāvāti kredīta atmaksas grafiki, kas savukārt palielinās iespējamību, ka kredīti tiks atmaksāti termiņā. Turpretim nokavējuma procentu ierobežojums nodrošinās to, ka nokavējuma procenti nepieaugs tik strauji, lai situācijā, kad patērētājs ir nokavējis maksājumu, viņš spētu to tomēr samaksāt un nosegt savas saistības pret kredīta devēju. Likums stājās spēkā 2016. gada 1. janvārī.

Būtiskākās izmaiņas plānots ieviest reģistrēšanas sistēmu hipotekāro kredītu starpniekiem, kā arī kompetences prasības hipotekāro kredītu devējiem un to darbiniekiem, kā arī kredītspējas vērtēšanas pastiprināšana un finanšu pratības veicināšana.

Lai veicinātu patērētāju tiesību aizsardzību, nodrošinot patērētājiem iespēju īstenot un aizsargāt savas likumīgās tiesības, izmantojot neatkarīgus, ātrus, efektīvus un taisnīgus ārpustiesas strīdu risināšanas veidus, no 2016. gada 1. janvāra stājusies spēkā jauna *Patērētāju individuālo strīdu risināšanas kārtība*. Patērētāju un pārdevēju vai pakalpojumu sniedzēju savstarpējos strīdus izskata ārpustiesas strīdu risinātāji, kas atbilst *Patērētāju ārpustiesas strīdu risinātāju likumā* noteiktajām prasībām un ir iekļauti PTAC uzturētā sarakstā. Saraksts pieejams PTAC mājas lapā.

Likums nosaka šādas prasības patērētāju ārpustiesas strīdu risinātājiem:

- pieejamība;
- kompetence, neatkarība un objektivitāte;
- darbības pārredzamība;
- procesa efektivitāte;
- taisnīgums un likumīgums.

Kā viens no ārpustiesas strīdu risinātājiem izveidota Patērētāju strīdu risināšanas komisija. Komisija kā neatkarīga lēmējinstitūcija darbojas pie PTAC un nodrošina strīdu izskatīšanu, kas izriet no patērētāja un pārdevēja vai pakalpojuma sniedzēja līgumsaistībām (patērētāju individuālie strīdi) jomās, kurās nav izveidoti citi ārpustiesas strīdu risinātāji. Komisijas sastāvā ir viens neatkarīgs priekšsēdētājs, kā arī vienādā skaitā patērētāju un komersantu nevalstisko organizāciju pārstāvēti eksperti ar zināšanām un pieredzi konkrētā jomā, kurā skata strīdu.

Jaunā kārtība nodrošinās ātrāku, efektīvāku un taisnīgāku strīda atrisināšanu.

6.26. ielikums

Konference Alternatīvo patērētāju strīdu risināšana Latvijā

2015. gada 10. decembrī norisinājās PTAC rīkotā bezmaksas konference *Alternatīvo patērētāju strīdu risināšanas mehānismu ieviešana Latvijā*, kuras ietvaros konferences dalībnieki tika iepazīstināti ar grozījumiem *Patērētāju tiesību aizsardzības likumā* par preču un pakalpojumu atbilstību līguma noteikumiem (stājās spēkā 2016. gada 1. janvārī), *Patērētāju ārpustiesas strīdu risinātāju likumu*, alternatīvajiem strīdu risināšanas mehānismiem, apskatīti to ieviešanas potenciālie ieguvumi un riski, kā arī apspriesta Patērētāju strīdu izskatīšanas komisijas izveidošana un darbība PTAC ietvaros. Konferences galvenās atziņas bija šādas: visas puses vienojās, ka līdzšinējā individuālo patērētāju strīdu risināšanas sistēma nav efektīva, līdz ar to ir nepieciešamas izmaiņas. Tai pašā laikā, lai jaunā sistēma veiksmīgi funkcionētu, ir nepieciešama visu pušu uz kompromisu un konstruktīvu dialogu vērsta komunikācija – gan patērētājiem un komersantiem, gan arī ārpustiesas strīdu risinātājiem. Tāpat viens no lielākajiem izaicinājumiem ir visu pušu informētības paaugstināšana saistībā ar būtiskajām izmaiņām patērētāju aizsardzības sistēmā.

Kopumā komisijas priekšrocības būs, ka:

- strīdi tiks risināti ātrāk (90 dienās) pretēji pašreizējai situācijai, kad strīdi tiek risināti administratīvā procesa ietvaros, kas var ievilkties līdz pat 3 gadiem;
- strīdu skatīšanā paredzēts iesaistīt nozares ekspertus (patērētāju un komersantu nevalstisko organizāciju pārstāvji);
- strīdu izskatīšanas process būs mazāk formāls un vērsts uz pušu vienošanās panākšanu par strīdu;
- process būs bezmaksas (šobrīd atkarībā no situācijas preces ekspertīze ir jāveic patērētājam vai komersantam).

Patērētāja tiesības vērsties PTAC nemainīsies, un tāpat kā iepriekš tie varēs saņemt konsultācijas un palīdzību strīda risināšanā. Jaunā patērētāju ārpustiesas strīdu risināšanas kārtība piemērojama no 2016. gada 1. janvāra.

Latvijas Prezidentūras laikā tika panākta politiskā vienošanās starp Padomi, EK un Eiropas Parlamentu *Par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par kompleksiem ceļojumu pakalpojumiem un atbalstītiem ceļojumu pakalpojumiem*, kura mērķis ir uzlabot iekšējā tirgus darbību un sasniegt augstu patērētāju aizsardzības līmeni. Direktīva pilnveidos noteikumus attiecībā uz komplekso ceļojumu un saistīto ceļojumu pakalpojumu iegādi, izpildi un saistībām, kas izriet no līgumiem, kas slēgti starp ceļotājiem un pakalpojumu sniedzējiem (organizatoriem, vairumtirgotājiem, tirgotājiem). Atjaunotā direktīva paplašinās šī brīža aizsardzību tradicionālajām ceļojumu pakotnēm (attiecībā uz dažādu veidu ceļojumu pakalpojumu kombinācijām), kā arī aptvers tos ceļojumus un pakotnes, kas tiek kombinētas un iegādātas interneta vidē (dinamiskās pakotnes, saistītie ceļojumu pakalpojumi). Pašlaik norisinās darbs pie Direktīvas prasību pārņemšanas nacionālajā regulējumā. Jaunajām prasībām jāstājas spēkā līdz 2018. gada 1. janvārim.

Šogad maija nogalē EK nāca klajā ar pasākumu kopumu, kas sekmēs pārrobežu e-komercijas darījumus gan komersantiem, gan patērētājiem. Pasākumu kopumā ietilpst:

- tiesību akta priekšlikums par vēršanos pret nepamatotu ģeogrāfisko bloķēšanu un citādu diskriminēšanu vienotajā tirgū valstspiederības, dzīvesvietas vai uzņēmējdarbības vietas dēļ;
- tiesību akta priekšlikums par regulas par sadarbību patērētāju tiesību aizsardzības jomā pārskatīšanu;
- tiesību akta priekšlikums (regula) par pasākumiem paku piegādes jomā;
- norādes par negodīgas komercprakses direktīvas īstenošanu/piemērošanu.

Nepamatotas ģeogrāfiskās bloķēšanas tiesību akta projekts paredz noteikt, ka patērētāji, kuri vēlas pirkt ražojumus un pakalpojumus citā ES valstī – gan tiešsaistē, gan personīgi – netiek diskriminēti cenu, tirdzniecības vai maksājumu nosacījumu pieejamības ziņā, ja vien tam nav objektīva pamata, piemēram, PVN vai konkrētas tiesību normas, kas skar sabiedrības interešu aizsardzību. Regulas projekts par sadarbību patērētāju tiesību aizsardzības jomā valstu iestādēm dos plašākas pilnvaras patērētāju tiesību sekmīgākai īstenošanai. Iestādēm būs iespējams pārbaudīt, vai tīmekļa vietnes veic patērētāju ģeogrāfisko bloķēšanu vai piedāvā pēcpārdošanas nosacījumus, kas neatbilst ES noteikumiem (piemēram, par atteikuma tiesībām), likt nekavējoties slēgt tīmekļa vietnes, kurās izmitinātas krāpnieciskas shēmas, kā arī pieprasīt no domēnu nosaukumu reģistrētājiem un bankām informāciju, kas ļauj noteikt atbildīgā tirgotāja identitāti.

Ja patērētāju tiesību pārkāpumi notiks ES mērogā, EK būs iespējams koordinēt ar valstu izpildiestādēm kopīgu rīcību, lai izbeigtu šādu praksi. Regula nodrošinās patērētājiem ātrāk pieejamu aizsardzību, vienlaikus taupot dalībvalstu un uzņēmumu laiku un resursus.

Patērētāju tiesību uzraudzība

Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (PTAC) ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu uzraudzības jomā, kuras darbības mērķis ir efektīvas patērētāju tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana. Lai nodrošinātu iestādes funkciju izpildi, PTAC realizē patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzības aktivitātes (gan patērētāju ekonomisko interešu aizsardzības jomā, gan patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzību līgumu projektos un līgumos, ko patērētāji slēdz ar ražotājiem, pārdevējiem vai pakalpojumu sniedzējiem), izskata patērētāju sūdzības, nodrošina patērētāju un uzņēmēju informēšanu un sniedz konsultācijas, realizē negodīgas komercprakses, e-komercijas un reklāmas uzraudzības pasākumus, veic nebanku kredīta devēju un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzēju licencēšanu, preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, veic valsts metroloģisko uzraudzību, bīstamo iekārtu uzraudzību un bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanu.

2016. gada 1. ceturksnī PTAC sniedzis patērētājiem un juridiskām personām 10139 konsultācijas. Salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, sniegto konsultāciju skaits palielinājies par 3%. Patērētāji, pieprasot konsultācijas, visbiežāk interesējušies par jautājumiem, kas saistīti ar viņu tiesībām, ja iegādāta nekvalitatīva prece vai saņemts nekvalitatīvs pakalpojums. Visvairāk jautājumu ir par rīcību gadījumos, kad iegādāti līguma noteikumiem neatbilstoši apavi, elektropreces, mobilie telefoni, kā arī citas preces, par problēmām ar avio pakalpojumiem, distances līgumu pakalpojumiem un elektronisko sakaru pakalpojumiem. Tāpat patērētāji jautā par jomām, kas nav PTAC kompetencē vai par kuriem PTAC nav tiesīgs pieņemt saistošu lēmumu, bet tikai sniegt konsultāciju, īpaši par īres un komunālajiem pakalpojumiem.

PTAC saņēmis 598 patērētāju sūdzības, kur būtiskas izmaiņas, salīdzinot ar 2015. gada 1. ceturksni, nav novērojamas (saņemto sūdzību skaits palielinājies par 0,8%). Visbiežāk sūdzībās patērētāji izteikuši pretenzijas par iegādātām līguma noteikumiem neatbilstošām precēm un pakalpojumiem. Liels skaits sūdzību ir saņemts arī par komercpraksi, reklāmu un e-komerciju, kā arī par

līgumslēdzēju tiesiskās vienlīdzības principa neievērošanu līgumos.

No saņemtajām sūdzībām par precēm visvairāk sūdzību ir par apavu kvalitāti, elektroprecēm, kam seko sūdzības par mobilajiem telefoniem. Pakalpojumu jomā lielākā daļa sūdzību ir par avio pakalpojumiem. Vēl joprojām aktuālas ir problēmas īres un komunālo pakalpojumu un avio pakalpojumu jomā.

PTAC **patērētāju tiesību uzraudzībā** 2016. gadā noteiktas tādas prioritārās jomas kā komercprakse apbedīšanas pakalpojumu jomā, namu apsaimniekošanas pakalpojumu jomā, līguma noteikumi kreditēšanas pakalpojumu jomā, kā arī elektronisko sakaru pakalpojumu jomā, e-komercijas jomā, komercprakse, piedāvājot uztura bagātinātājus.

2016. gada trīs mēnešos uzsāktas 145 lietas par patērētāju kolektīvo interešu pārkāpumiem, t.sk., komercprakses, reklāmas, e-komercijas un līgumu noteikumu jomās.

Galvenokārt lietas uzsāktas par īstenoto komercpraksi un līguma noteikumiem kreditēšanas, konkrēti patēriņa kredītu izsniegšanas jomā, piedāvājot uztura bagātinātājus, elekronisko sakaru jomā, komercpraksi kolektīvās iepirkšanās jomā, komercpraksi un līguma noteikumiem apsaimniekošanas/namu pārvaldīšanas jomā.

Tiek turpināta arī kredītu devēju, kas neatbilst kredītiestādes statusam, un parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšana un licenču pārreģistrācija, kā arī veikta regulāra uzņēmēju uzraudzība.

Atbalstu un informāciju patērētājiem neveiksmīgu **ES pārrobežu pirkumu gadījumos** turpina nodrošināt Eiropas Patērētāju informēšanas centrs (ECC Latvia). ECC Latvia ir Eiropas Patērētāju centru tīkla (ECC-NET) dalībnieks, kas darbojas Patērētāju tiesību aizsardzības centra ietvaros ar Eiropas Komisijas atbalstu. 2016. gada 1. ceturksnī patērētājiem sniegtas 328 konsultācijas par pārrobežu problēmām ES ietvaros un izskatītas 86 sūdzības par pārrobežu problēmām ES ietvaros. Lielākoties iedzīvotāji – 57% no visu saņemto sūdzību skaita – vērsušies ECC Latvia par pārrobežu pirkumiem interneta vidē, par avio pakalpojumiem – 22%, par tūrisma pakalpojumiem – 5,8 procenti.

2016. gadā **tirgus uzraudzībā** PTAC noteikti šādi prioritārie virzieni: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizstrādājumi, elektropreces, mašīniekārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotaļlietas, izklaides pakalpojumi, ķīmiskie riski patēriņa precēs, kā arī cenu norādīšanas kārtības un svara, mēra un pirkuma samaksas pareiza noteikšana. Ieplānots arī bīstamo iekārtu pārbaužu projekts – celšanas iekārtu lietošanas uzraudzība.

Valsts metroloģiskajā uzraudzībā un bīstamo iekārtu tehniskajā uzraudzībā 2016. gadā noteiktas tādas prioritārās jomas kā mērīšanas līdzekļu uzraudzība, fasēto preču kontrole uzņēmumos, bīstamo iekārtu uzraudzības joma.

2016. gada 1. ceturksnī PTAC veicis 15 metroloģiskās uzraudzības pārbaudes gan uzņēmumos-mērīšanas līdzekļu lietošanas vietās, gan mērīšanas līdzekļu izplatīšanas uzņēmumos. Fasēto preču metroloģiskā uzraudzība veikta ražošanas uzņēmumos, kuri ražo fasētās preces ar atbilstības "e" zīmi, un fasēto preču kontrole veikta 13 ražošanas uzņēmumos. Uzsākot projekta *Katliekārtu un spiedieniekārtu kompleksu uzraudzība* realizāciju, kā arī veicot pārbaudes sadarbībā ar Valsts vides dienestu, veiktas 9 pārbaudes.

6.14. Kvalitātes nodrošināšana

6.14.1.Kvalitātes struktūrpolitika

Produktu un pakalpojumu atbilstības nodrošināšanas jomā valsts institūciju galvenais uzdevums ir veicināt normatīvo aktu prasību pareizu piemērošanu un ievērošanu reglamentētajā un nereglamentētajā sfērā, kā arī pilnveidot normatīvo aktu bāzi atbilstoši ES prasībām, ņemot vērā nacionālā tirgus un tautsaimniecības vajadzības, nodrošinot produktu un pakalpojumu atbilstību, sekmējot uzņēmēju konkurētspējas pieaugumu un starpvalstu tirdzniecības šķēršļu mazināšanu.

Latvijā kvalitātes nodrošināšanas sistēmu galvenokārt reglamentē likums *Par atbilstības novērtēšanu*, *Standartizācijas likums*, kā arī likums *Par mērījumu vienotību,* kā arī citi saistītie normatīvie akti.

Galvenie politikas virzieni:

- atbilstības novērtēšanas (t.sk. testēšanas un kalibrēšanas laboratoriju, inspicēšanas un sertificēšanas institūciju, vides verificētāju) nodrošināšana un pilnveidošana atbilstoši Latvijas tautsaimniecības vajadzībām, lai aizsargātu personas un apkārtējo vidi no neatbilstošiem produktiem un pakalpojumiem, veicinātu komersantu konkurētspēju un uzticamību Latvijas ražotājiem un pakalpojumu sniedzējiem;
- attiecīgās informatīvās un konsultatīvās bāzes pilnveidošana;
- nacionālo akreditācijas, standartizācijas un metroloģijas institūciju dalības starptautiskajās organizācijās nodrošināšana, uzturot to starptautisko atzīšanu, kā arī kvalitātes nodrošināšana atbilstoši starptautiskajām prasībām;
- nacionālās metroloģijas etalonu bāzes uzturēšana un starptautiskā salīdzināšana, lai nodrošinātu nepieciešamo mērījumu izsekojamību, kā arī aizsargātu iedzīvotājus no neprecīzi veiktiem mērījumiem;
- kvalitātes pārvaldības, vides un citu brīvprātīgo pārvaldības sistēmu ieviešanas veicināšana uzņēmumos, lai nodrošinātu augstvērtīgas produkcijas

ražošanu, pakalpojumu sniegšanu un veicinātu Latvijas komersantu konkurētspēju starptautiskajos tirgos;
– efektīvas tirgus uzraudzības veicināšana, lai nodrošinātu vienlīdzīgus nosacījumus visiem tirgus dalībniekiem un aizsargātu patērētājus no iespējamās komersantu negodīgas konkurences.

6.14.2. Akreditācija, standartizācija, metroloģija

Nacionālo standartizācijas, akreditācijas un metroloģijas institūciju funkcijas un uzdevumus veic Ekonomikas ministrijas pārraudzībā esošās kapitālsabiedrības ar ierobežotu atbildību „Standartizācijas, akreditācijas un metroloģijas centrs" attiecīgie biroji: Standartizācijas birojs (LVS), Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs (LATAK) un kapitālsabiedrības ar ierobežotu atbildību „Latvijas Nacionālais metroloģijas centrs" Metroloģijas birojs (LATMB).

Standartizācija

Standartizācijas birojs (LVS) atbilstoši *Standartizācijas likumam* kā nacionālā standartizācijas institūcija pārzina un koordinē Latvijas komersantu un organizāciju darbību standartizācijā.

LVS galvenās funkcijas ir, sadarbojoties ar starptautiskajām un Eiropas standartizācijas organizācijām, veidot Latvijas standartu fondu un izdot Latvijas standartus.

Kopš 2004. gada LVS ir Eiropas Standartizācijas komitejas (CEN) un Eiropas Elektrotehnikas standartizācijas komitejas (CENELEC) pilntiesīgs biedrs. Kopš 2015. gada LVS arī Starptautiskās Standartizācijas organizācijas (ISO) pilntiesīgs biedrs. LVS ir Starptautiskās Elektrotehniskās komisijas (IEC) asociētais biedrs.

Atbilstoši apstiprinātajiem plāniem prioritārie LVS darbības virzieni ir standartizācijas informācijas izplatīšana, Latvijas standartu fonda papildināšana un uzturēšana, standartu elektroniskās pārdošanas sistēmas pilnveidošana, sadarbība ar starptautiskajām, Eiropas un valstu nacionālajām standartizācijas organizācijām.

Līdz 2016. gada 1. maijam LVS reģistrēti 42708 standartizācijas dokumenti, t.sk. 36 797 Latvijas standarta statusā adaptētie Eiropas standarti. LVS 2016. gada 4 mēnešos adaptēti 711 Eiropas standarti, latviešu valodā iztulkoti 6 standarti. Sabiedriskai aptaujai nodoti 11 pārskatīšanā esoši nacionālie standarti un 1 izstrādē esošais standarta projekts par LVS 1047 *Prasības darba aizsardzības pakalpojumu sniedzējiem*.

LVS mājas lapā *www.lvs.lv* tiek regulāri publicēta informācija par standartizācijas aktualitātēm Latvijā un pasaulē, tostarp arī 2015. gada darbības pārskats. Interneta vietnē sadaļā "Standartizācija" izveidotas divas jaunas apakšsadaļas „Apmācības" un "Horizon 2020", kuru saturs paredzēts tehnisko komiteju ekspertiem, studentiem, uzņēmējiem u.c. mērķgrupām.

LVS pārraudzībā darbību turpina standartu projektu komentēšanas vietne *http://viedoklis.lvs.lv*, kurā uzņēmējiem, nozaru ekspertiem un ikvienam interesentam ir iespēja paust savu viedokli par Latvijas un Eiropas standartu projektiem.

Ar LVS informācijas sistēmas starpniecību dažādi standartizācijas pakalpojumi sniegti 1725 juridiskām un fiziskām personām.

Lai nodrošinātu likumdošanas sasaisti ar standartiem un atvieglotu informācijas meklēšanu, noslēgts līgums ar Latvijas Vēstnesi par informācijas apmaiņu un savstarpējo saišu izveidošanu portālā *www.likumi.lv* un LVS mājas lapu *www.lvs.lv*, kā arī atjaunota informācija par piemērojamajiem standartiem saistībā ar Latvijas likumdošanu.

LVS biroja telpās tiek nodrošināts standartu lasītavas pakalpojums, kas ļauj ikvienam interesentam bez maksas iepazīties ar Latvijas, starptautiskajiem un Eiropas standartiem. Latvijas standartu tiešsaistes pieejamība tiek nodrošināta arī Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.

Lai atvieglotu studentiem pieeju mācību procesā nepieciešamajiem tehniskajiem dokumentiem, Latvijas standartu tiešsaistes lasīšana tiek nodrošināta Rīgas Tehniskās universitātes un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas bibliotēkās. Tiešsaistes standartu lasītavas pakalpojums pieejams arī Patērētāju tiesību aizsardzības centra un Būvniecības Valsts kontroles biroja darbiniekiem, Ugunsdrošības un civilās aizsardzības koledžas studentiem.

2016. gada 29. februārī LVS organizēja *Nacionālās standartizācijas konceptuālā ziņojuma* prezentācijas un diskusiju pasākumu, kurā standartizācijas tehnisko komiteju (STK) vadītāji un dalībnieki diskutēja par standartu lomu tiesību sistēmā, nacionālās standartizācijas institūcijas statusu, standartu tulkošanu, mandātu sistēmas ieviešanu, jaunās pieejas ieviešanu nacionālajā līmenī u.c. jautājumiem.

Ņemot vērā izmaiņas būvniecības regulējumā un standartu pieaugošo lomu būvniecībā, LVS sadarbībā ar Ekonomikas ministriju piedāvāja Būvkomersantu reģistrā reģistrētajiem uzņēmumiem pakalpojumu "Standartu lasītava" – attālinātu piekļuvi vairāk nekā 3000 būvniecības standartu (ICS 91 standartu grupa, t.sk. Eirokodeksi). Pakalpojums būvkomersantiem bija pieejams bez maksas no 2015. gada 1. novembra līdz 2016. gada 15. februārim.

Akcijas noslēgumā tika veikta aptauja, uzrunājot 93 būvkomersantus. Tika saņemtas atbildes no 57 respondentiem. Saskaņā ar rezultātiem gandrīz visi aptaujātie atzina LVS un Ekonomikas ministrijas rīkoto iniciatīvu par ļoti vērtīgu un pauda viennozīmīgu interesi par iespēju arī turpmāk pastāvīgi piekļūt standartu lasīšanai.

Papildu informācija par standartizāciju ir pieejama LVS mājas lapā *www.lvs.lv*.

Akreditācija

LATAK nodrošina nacionālās akreditācijas institūcijas darbību atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes regulai Nr. 765/2008.

LATAK uztur akreditācijas sistēmas atbilstību Eiropas Akreditācijas (EA) daudzpusējās atzīšanas līgumam (MLA) septiņās jomās:

- testēšanas laboratoriju akreditācija (ISO/IEC 17025), ieskaitot medicīnas laboratoriju akreditāciju (ISO 15185);
- kalibrēšanas laboratoriju akreditācija (ISO/IEC 17025);
- produktu sertifikācijas institūciju akreditācija (ISO 45011/ISO/IEC 17065);
- personu sertifikācijas institūciju akreditācija (ISO 17024);
- inspicēšanas institūciju akreditācija (ISO/IEC 17020);
- pārvaldības sistēmu sertifikācijas institūciju akreditācija (ISO/IEC 17021);
- siltumnīcefekta gāzu (GHG/SEG) ziņojumu un tonnkilometru ziņojumu verificētāju akreditācija (ISO 14065).

Akreditācija kā kompetences un uzticības apliecināšanas instruments ir noteikta vairāk nekā 120 nacionālajos normatīvajos aktos. Papildus LATAK nodrošina vides vadības un audita sistēmas (EMAS) verificētāju akreditāciju atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 25. novembra *Regulai (EK) Nr. 1221/2009 par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides vadības un audita sistēmā* (EMAS).

Lai pastāvīgi nodrošinātu atbilstību izvirzītajām prasībām un harmonizētu akreditācijas procedūras EA biedru starpā, LATAK darbinieki piedalās EA tehniskajās komitejās un darba grupās, Daudzpusējās atzīšanas līguma Padomes sanāksmēs un EA Ģenerālajās asamblejās, kā arī citu valstu nacionālo akreditācijas institūciju EA salīdzinošajās vērtēšanās.

LATAK darbinieki piedalās arī Akreditēto un licencēto institūciju foruma (FALB) rīkotajās sanāksmēs un citu valstu FALB salīdzinošajās vērtēšanās EMAS jomā, kā arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas un Eiropas Komisijas rīkotajās sanāksmēs un apmācībās Labas laboratorijas prakses jomā.

LATAK ir veicinājis nacionālo laboratoriju līdzdalību starptautisko starplaboratoriju salīdzinošās testēšanas programmās un organizējis prasmes pārbaudes.

Tiek organizēti mācību semināri atbilstības novērtēšanas institūcijām un LATAK iesaistītajiem ekspertiem.

Pēdējo gadu laikā akreditēto institūciju skaita pieaugums liecina par akreditācijas procesa nozīmīgumu un stabilitāti atbilstības novērtēšanas jomā. Arvien jaunas institūcijas izvēlas apliecināt savu kompetenci ar akreditāciju. Daudzas institūcijas paplašina arī savu darbības jomu. Pašlaik akreditācijas statuss tiek uzturēts 277 akreditētām institūcijām.

Vienlaikus akreditācija tiek uzturēta divām laboratorijām Krievijas Federācijā, četrām Azerbaidžānā. Papildus starpvalstu sadarbības ietvaros sadarbība tiek uzturēta ar Gruzijas, Krievijas Federācijas, Baltkrievijas, Moldovas, Ukrainas un Turkmenistānas nacionālajām akreditācijas institūcijām.

LATAK 2016. gada piecos mēnešos uzsāka akreditācijas kārtības izstrādi Eiropas Parlamenta un Padomes *Regulas Nr. 910/2014 par elektronisko identifikāciju un uzticamības pakalpojumiem elektronisko darījumu veikšanai iekšējā tirgū* un ar ko atceļ *Direktīvu 1999/93/EK (eIDAS regulas) piemērošanai un USPS pakalpojumu sniedzēju auditoru akreditācijai*.

2016. gada 1. ceturksnī LATAK veica 23 atbilstības novērtēšanas institūciju kompetences pārvērtēšanu tehniskās harmonizācijas direktīvu prasībām attiecībā uz vienkāršajām spiedtvertnēm, elektroiekārtām (t.sk. elektromagnētiskā saderība), liftiem un liftu drošības sastāvdaļām, iekārtām un aizsardzības sistēmām, kas paredzētas lietošanai sprādzienbīstamā vidē, spiediena iekārtām, mērinstrumentiem un neautomātiskiem svariem.

Papildinformācija par akreditāciju un akreditētajām institūcijām pieejama LATAK mājas lapā *www.latak.lv*.

Metroloģija

Metroloģijas birojs (LATMB) pilda likuma *Par mērījumu vienotību* noteiktos uzdevumus metroloģijas jomā. LATMB galvenā funkcija ir nodrošināt un attīstīt mērījumu ticamību un izsekojamību valstī.

Nacionālo mērvienību etalonu uzturēšanas ietvaros tiek veikta nacionālo mērvienību etalonu kalibrēšana Eiropas Savienības nacionālajos metroloģijas institūtos (NMI). 2016. gada pirmajā pusē veikta sarakste ar iespējamajiem kalibrēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

Regulāri tiek aktualizēts apstiprināto mērīšanas līdzekļu tipu saraksts LATMB tīmekļa vietnē *www.latmb.lv*. 2016. gada pirmajā pusē izsniegti 12 mērīšanas līdzekļu tipa apstiprināšanas sertifikāti.

Veikta SIA „Latvijas Nacionālais metroloģijas centrs" 3 references etalonu kalibrēšana.

LATMB piedalās metroloģijas zināšanu izplatīšanā valstī konsultāciju, lekciju un rakstveida formās. Tiek sagatavota informācija ārzemju un vietējiem ražotājiem par reglamentētās metroloģijas jautājumiem.

2016. gada janvārī sagatavots LATMB kvalitātes pārvaldības sistēmas kārtējais gada pārskats un iesniegts vērtēšanai Eiropas Nacionālo metroloģijas institūtu apvienības (EURAMET) tehniskajā komitejā „Kvalitāte" (TC-Q). Notiek sarakste ar TC-Q ekspertiem par auditu atradumiem, to ietekmi uz kvalitātes nodrošināšanu un klasifikāciju.

LATMB 2016. gadā turpina uzturēt sadarbību ar EURAMET, kā arī ar Starptautisko reglamentētās metroloģijas organizāciju (OIML) un Eiropas reglamentētās metroloģijas kooperāciju (WELMEC). Aprīlī LATMB pārstāvji piedalījušies EURAMET tehniskās komitejas TC-Q sanāksmē un maijā TC-M un Ģenerālās asamblejas sanāksmēs.

Papildu informācija par metroloģiju ir pieejama LATMB mājas lapā : *www.latmb.lv*

6.15. Privatizācija

Privatizācijas mērķis ir, mainot valsts vai pašvaldības īpašuma īpašnieku, radīt labvēlīgu vidi privātā kapitāla darbībai Latvijas tautsaimniecības attīstības interesēs un sašaurināt darbību, ko valsts un pašvaldības veic kā komersanti. Tā kā Latvijā realizētās masveida privatizācijas mērķis pamatā ir sasniegts, 2005. gada 1. septembrī stājās spēkā Saeimas pieņemtais *Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likums* (*Privatizācijas pabeigšanas likums*), kas nosaka, kā pabeidzams privatizācijas process, zemes reforma un nodrošināma privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšana (skatīt 6.27. pielikumu).

6.27. pielikums

Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likums

Privatizācijas pabeigšanas likums nosaka:

- termiņu – 2006. gada 31. augustu, līdz kuram jebkura juridiska vai fiziska persona varēja ierosināt nodot privatizācijai jebkuru valsts vai pašvaldības īpašumu;
- kārtību, kādā izskata personas iesniegto privatizācijas ierosinājumu un pieņem lēmumu par valsts vai pašvaldību īpašuma nodošanu privatizācijai;
- ka MK var atteikt nodot privatizācijai un saglabāt valsts vai pašvaldības īpašumā īpašumu, kas ir nepieciešams valsts pārvaldes funkciju vai valsts vai pašvaldības komercdarbības veikšanai;
- ka lēmumus par valsts vai pašvaldības īpašuma, par kuru radies īpašuma tiesību strīds vai kas atbilst bezīpašnieka statusam, nodošanu privatizācijai pieņem pēc tam, kad spēkā stājies tiesas nolēmums;
- ka netiks privatizēta vai atsavināta valsts akciju sabiedrība „Latvenergo", valsts akciju sabiedrība „Latvijas pasts", valsts akciju sabiedrība „Starptautiskā lidosta „Rīga"", valsts akciju sabiedrība „Latvijas dzelzceļš", valsts akciju sabiedrība „Latvijas gaisa satiksme" un valsts akciju sabiedrība „Latvijas valsts meži";
- termiņus, līdz kuriem personām, kuras vēlas izpirkt pastāvīgā lietošanā piešķirtu zemi, ir jāiesniedz zemes izpirkšanas pieprasījums (2007. gada 30. novembris), kā arī līdz kuram Valsts zemes dienestā vai pilsētas pašvaldībā ir jāiesniedz attiecīgi zemes robežu plāns vai apliecinājums par veikto zemes izpirkšanas maksājumu privatizācijas sertifikātos pirms zemes izpirkšanas līguma slēgšanas (2008. gada 1. septembris), kā arī iesniegums lēmuma pieņemšanai par zemes piešķiršanu īpašumā par samaksu (2011. gada 31. augusts) un to, ka zemes pirkuma līgums bija jānoslēdz līdz 2011. gada 30. decembrim;
- ka privatizācijas sertifikātiem nav noteikts derīguma termiņš, bet tos var izmantot tikai privatizācijas procesa ietvaros;
- kārtību, kādā izbeidzama privatizācijas sertifikātu piešķiršana. Personām ir noteikts gala termiņš – 2007. gada 28. decembris, līdz kuram varēja iesniegt pieteikumu piešķirt privatizācijas sertifikātus.

Lai nodrošinātu veiksmīgu un atklātu privatizācijas pabeigšanas procesu norisi, MK ir noteicis kārtību, kādā privatizāciju un zemes reformu veicošām institūcijām ir jāveido publiski pieejami privatizācijas ierosinājumu un zemes izpirkšanas reģistri.

Valsts īpašuma objekti, zemesgabali, dzīvojamās mājas un dzīvokļi

Valsts īpašuma objektu un zemesgabalu privatizāciju saskaņā ar likumu *Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju* veic un privatizācijas ierosinājumus apkopo valsts akciju sabiedrība „Privatizācijas aģentūra".

Uz 2016. gada 30. aprīli Privatizācijas aģentūras valdījumā bija 46 valsts īpašuma objekti un 656 zemesgabali vai to domājamās daļas.

Par valstij piederoša īpašuma (nekustamā īpašuma objektu, zemesgabalu, kapitāla daļu) privatizācijas subjektu var būt fiziskā vai juridiskā persona, kam ir tiesības iegūt Latvijā kustamo vai nekustamo īpašumu. Maksājumi par īpašuma objektiem izdarāmi eiro un/vai privatizācijas sertifikātos. Lēmumu par valsts īpašuma objekta, tai skaitā neapbūvēta zemesgabala un kapitāla daļu, nodošanu privatizācijai pieņem MK, bet apbūvēta zemesgabala, uz kura atrodas citai personai piederošas ēkas vai būves – Privatizācijas aģentūra. Lēmums tiek pieņemts, pamatojoties uz jebkuras fiziskās vai juridiskās personas iesniegtu privatizācijas ierosinājumu. Laika periodā no 2005. gada 1. septembra, kad stājās spēkā *Privatizācijas pabeigšanas likums*, līdz 2016. gada 30. aprīlim[1] Privatizācijas aģentūras privatizācijas ierosinājumu reģistrā reģistrēti:

- 636 nekustamo īpašumu privatizācijas ierosinājumi, t.sk. par 79 īpašuma objektiem, kuru īpašuma tiesības nebija noskaidrotas;
- 4 513 zemesgabalu privatizācijas vai privatizācijas turpināšanas ierosinājumi;
- 57 valsts kapitāla daļu privatizācijas ierosinājumi.

Valsts īpašuma objekti

Privatizācijas aģentūra veic valsts īpašuma objektu privatizāciju no 1994. gada 22. aprīļa. Uz 2016. gada 30. aprīli MK vēl nebija izskatījis 32 privatizācijas ierosinājumus, kas saņemti par valsts īpašuma objektiem, jo:

- par 13 īpašuma objektiem Privatizācijas aģentūras pieteikums tiesai konstatēt juridisko faktu, ka nekustamie īpašumi ir bezīpašnieka lieta, kas

[1] Pēc 2006. gada 31. augusta privatizācijas ierosinājumu reģistrā reģistrēti tie privatizācijas ierosinājumi, kas līdz šim datumam kļūdaini iesniegti citās valsts vai pašvaldību institūcijās un vēlāk pēc piekritības pārsūtīti Privatizācijas aģentūrai.

piekritīga valstij, tika atstāts bez izskatīšanas, pamatojoties uz *Civilprocesa likuma* 258. pantu;
- par 17 īpašuma objektiem pēc tiesas nolēmumu pieņemšanas par īpašuma atzīšanu par bezīpašnieka mantu tiek kadastrāli uzmērītas īpašumu sastāvā esošās būves, lai precizētu MK rīkojuma projektus par īpašuma objektu nodošanu privatizācijai vai pamatotu atteikumu nodot privatizācijai;
- 2 īpašuma objektu MK rīkojuma projektu izskatīšanu apgrūtina juridiskas problēmas.

Laika posmā no 1994. gada 22. aprīļa līdz 2016. gada 30. aprīlim likumā noteiktajā kārtībā kopumā apstiprināti 2563 valsts īpašuma objektu (izņemot zemesgabalus) privatizācijas noteikumi. Šajā periodā gūti ieņēmumi no valsts īpašuma objektu privatizācijas 2,401 miljarda eiro apmērā, tai skaitā 593,95 milj. eiro un par privatizācijas sertifikātiem 1,807 miljardu eiro nominālvērtībā.

Valsts zemesgabali

No 1997. gada 1. jūlija Privatizācijas aģentūra veic arī valstij piederošo zemesgabalu privatizāciju. Šajā periodā līdz 2016. gada 30. aprīlim bija privatizēti (noslēgti pirkuma līgumi) 5333 valsts zemesgabali. Privatizēto valsts zemesgabalu kopējā pārdošanas cena bija 292,9 milj. eiro, no kuriem 146,36 milj. eiro naudā, bet 146,53 milj. eiro īpašuma kompensācijas sertifikātos. Kopējie ieņēmumi no valsts zemesgabalu privatizācijas līdz 2016. gada 30. aprīlim – 290,07 milj. eiro, no kuriem 147,61 milj. eiro un 142,46 milj. eiro īpašuma kompensācijas sertifikātos.

Valsts dzīvojamās mājas un dzīvokļi

Valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizācijas kārtību nosaka likums *Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju*, un atbilstoši šajā likumā noteiktajam Privatizācijas aģentūra veic valsts dzīvojamo māju privatizāciju, savukārt republikas pilsētu un novadu dzīvojamo māju privatizācijas komisijas nodrošina pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju.

2016. gada 30. aprīlī Privatizācijas aģentūras valdījumā un pārvaldīšanā bija 220 dzīvojamās mājas un 1209 valsts dzīvokļu īpašumi, no tiem 63 – aktīvā privatizācijas procesa stadijā.

Laika posmā no 2015. gada 1. novembra līdz 2016. gada 30. aprīlim likumā *Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju* noteiktajā kārtībā nosūtīti 6 paziņojumi privatizējamo valsts dzīvokļu īrniekiem, kā arī noslēgti 39 dzīvokļu īpašumu pirkuma līgumi, no kuriem:
- 27 līgumi – par īpašumā līdz dzīvojamās mājas privatizācijai nodotajiem dzīvokļu īpašumiem;
- 12 līgumi – par plānveidā privatizējamajiem dzīvokļu īpašumiem.

Kopējā noslēgto līgumu summa bija 234 436,11 eiro, no kuriem 142 466,38 eiro bija samaksāti sertifikātos iepriekšējos periodos, iegūstot dzīvokli īpašumā līdz dzīvojamās mājas privatizācijai, 91 969,73 eiro samaksāti pārskata periodā vai samaksājami nākamajos periodos saskaņā ar noslēgtajiem pirkuma līgumiem eiro vai privatizācijas sertifikātos. Šajā laika periodā dzīvokļu īpašumu īpašniekiem pārvaldīšanā nodotas 10 dzīvojamās mājas, savukārt republikas pilsētu un novadu pašvaldību īpašumā nodoti 4 valsts dzīvokļu īpašumi.

Valstij piederošie īpašumi, kas nav nodoti privatizācijai, var tikt atsavināti saskaņā ar *Publiskas personas mantas atsavināšanas likuma* un *Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma* nosacījumiem.

Pašvaldību īpašuma objektu un zemesgabalu privatizācija

Lēmumu par pašvaldībai piederoša nekustamā īpašuma privatizāciju pieņem pašvaldības – pilsētas (novada) dome. Lēmums tiek pieņemts, pamatojoties uz jebkuras fiziskās vai juridiskās personas iesniegtu privatizācijas ierosinājumu.

Par pašvaldībai piederoša īpašuma (nekustamais īpašums, nekustamā īpašuma domājamā daļa, kapitālsabiedrība, kapitāla daļa, zeme) privatizācijas subjektu var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ir tiesības iegūt Latvijā pašvaldību īpašumu privatizācijas procesā. Maksājumi par pašvaldības īpašuma objektiem izdarāmi eiro un/vai privatizācijas sertifikātos.

Pašvaldības īpašuma privatizāciju pašvaldībā nodrošina attiecīgās pašvaldības (pilsētas, novada) īpašuma privatizācijas komisija.

Pašvaldības domes apstiprināto privatizācijas projektu, noteikumu un paziņojumu atbilstību likuma *Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju* un *Privatizācijas pabeigšanas likuma* noteikumiem nodrošina Ekonomikas ministrija.

No 1994. gada 17. februāra līdz 2016. gada 30. aprīlim Ekonomikas ministrija ir izskatījusi un pieņēmusi zināšanai 3354 privatizācijas projektus ar kopējo nosacīto cenu 234,96 milj. eiro (t.sk. maksājumi sertifikātos 84, 49 milj. eiro nominālvērtībā).

No 1997. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 30. aprīlim Ekonomikas ministrijā ir izskatīti un akceptēti pašvaldību 1678 apbūvētu un neapbūvētu zemesgabalu privatizācijas noteikumi (no 2005. gada 1. septembra – atsevišķi apbūvētu zemesgabalu privatizācijas paziņojumi) ar kopēju zemesgabalu vērtību 37,66 milj. eiro (18,9 milj. eiro jāapmaksā īpašuma kompensācijas sertifikātos).

Likuma *Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju* 41. panta otrā daļa uzliek par pienākumu pašvaldības domei iesniegt Ekonomikas ministrijā lēmumu par pašvaldības īpašuma objekta privatizācijas projekta apstiprināšanu un apstiprināto privatizācijas projektu. Savukārt lēmuma par apbūvēta vai neapbūvēta zemesgabala privatizācijas noteikumu (paziņojuma) apstiprināšanu iesniegšana Ekonomikas ministrijā ir brīvprātīga un ar likumu nav uzdota.

Privatizācijas sertifikāti

Privatizācijas sertifikāts ir valsts piešķirts dematerializēts vērtspapīrs, kuru var tikai vienreiz izlietot kā maksāšanas līdzekli par privatizējamo valsts vai pašvaldības īpašumu. Saskaņā ar MK 2014. gada 1. aprīļa

Noteikumiem par privatizācijas sertifikātu aprites administrēšanas uzdevuma deleģēšanu Privatizācijas aģentūrai ir deleģēts pildīt valsts pārvaldes uzdevumu, kura ietvaros tiek kontrolēta sertifikātu piešķiršana, emitēšana, to izmantošana un dzēšana, kā arī veiktas citas darbības, kas saistītas ar sertifikātu apgrozības uzraudzību. Privatizācijas sertifikātu piešķiršana un izmantošana notiek saskaņā ar likumu *Par privatizācijas sertifikātiem*.

Līdz 2016. gada 30. aprīlim 2,4 milj. iedzīvotāju ir piešķirti kopumā 112,38 milj. privatizācijas sertifikātu, no tiem:

- 103,58 milj. piešķirti par Latvijā nodzīvoto laiku;
- 794,7 tūkst. piešķirti par politiskām represijām;
- 8,01 milj. piešķirti īpašumu kompensācijai.

117,2 tūkst. bijušo īpašnieku vai viņu mantinieku ir piešķirts 8,01 milj. īpašuma kompensācijas sertifikātu, t.sk.:

- 691,7 tūkst. par valsts vajadzībām paturēto mantu privatizētajos specializētajos valsts lauksaimniecības uzņēmumos;
- 4896,4 tūkst. par zemi lauku apvidos;
- 969,8 tūkst. par namīpašumiem;
- 816,8 tūkst. par pilsētu zemi;
- 461 tūkst. par uzņēmumiem un citiem īpašuma objektiem;
- 89,8 tūkst. par politiski represētām personām atņemto mantu;
- 85,6 tūkst. par pretlikumīgi atsavināto mantu.

Saskaņā ar *Privatizācijas pabeigšanas likuma* 27. pantā noteikto no 2007. gada 1. decembra līdz 2016. gada 30. aprīlim 58,2 tūkst. personas ir zaudējušas tiesības ieskaitīt kontā 1,64 milj. privatizācijas sertifikātu.

Atbilstoši likumam *Par zemes privatizāciju lauku apvidos* kopumā līdz 2016. gada 30. aprīlim pieņemti 11076 lēmumi par kompensāciju izmaksu naudā par bijušiem zemes īpašumiem lauku apvidū. Kompensācija izmaksāta 8411 personām par kopējo summu 25,04 milj. eiro, dzēšot 0,63 milj. īpašuma kompensācijas sertifikātu. Dzēšot par politiskajām represijām piešķirtos 165,73 tūkst. privatizācijas sertifikātu, 26,24 tūkst. politiski represēto personu līdz 2016. gada 30. aprīlim izmaksāta kompensācija naudā 6,6 milj. eiro apjomā. Saskaņā ar *Privatizācijas pabeigšanas likuma* 28. pantā noteikto 3,48 tūkst. politiski represēto personu zaudējušas tiesības dzēst 16,16 tūkst. privatizācijas sertifikātu.

Kopumā līdz 2016. gada 30. aprīlim valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijā izmantoti 107,37 milj. privatizācijas sertifikātu jeb 95,5% no kopējā piešķirto sertifikātu skaita (6.8. tabula). Privatizācijas procesā no 2008. gada 1. aprīļa līdz 2016. gada 30. aprīlim 615,32 tūkst. īpašuma kompensācijas sertifikātu vietā izmantoti 770,41 tūkst. privatizācijas sertifikātu.

6.8. tabula

Privatizācijas sertifikātu izmantošana
(līdz 2016. gada 30. aprīlim)

Īpašuma veids	Privatizācijas sertifikātu skaits (milj.)	t.sk. īpašuma kompensācijas sertifikātu skaits (tūkst.)
Namīpašumi	38,0	589,8
Uzņēmumi un citi īpašumi	7,3	109,6
Zemesgabali	17,6	5167,8
Kapitāla daļas (akcijas) tai skaitā:	44,5	954,0
publiskajā piedāvājumā	37,1	858,0
Kopā:	**107,4**	**6821,2**
% no kopējā piešķirto sertifikātu skaita	95,5%	85,1%

6.28. ielikums

Privatizācijas sertifikātu konti

2014. gada 1. janvārī spēkā stājās likums *Grozījumi likumā „Par privatizācijas sertifikātiem"*, kas noteica, ka privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošana ir valsts pārvaldes uzdevums. Tāpat ar likuma grozījumiem tika noteikts, ka MK normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos un kārtībā var deleģēt privātpersonai privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošanu.

Saskaņā ar MK 2015. gada 7. aprīļa *Noteikumiem par privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošanas uzdevuma deleģēšanu* akciju sabiedrībai „Attīstības finanšu institūcija Altum" (Altum) tika deleģēts pildīt privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošanas uzdevumu, kas ietver privatizācijas sertifikātu kontu atvēršanu, uzturēšanu, privatizācijas sertifikātu ieskaitīšanu privatizācijas sertifikātu kontā un citus ar privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošanu un privatizācijas sertifikātu apgrozību saistītus pakalpojumus, kā arī pieņemt pieprasījumus un sniegt visu ar privatizācijas sertifikātu kontu apkalpošanu saistīto informāciju tās pieprasītājiem, bet Privatizācijas aģentūrai – uzturēt no likvidējamās akciju sabiedrības „Latvijas Krājbanka" (Latvijas Krājbanka) pārņemtos privatizācijas sertifikātu kontus, veikt darbības privatizācijas sertifikātu kontu pārcelšanai un informācijas sniegšanai par privatizācijas sertifikātu kontā veiktajām operācijām, pamatojoties uz Altum pieprasījumu.

Privatizācijas sertifikātu konti no Latvijas Krājbankas uz Privatizācijas aģentūru centralizēti tika pārcelti 2016. gada 15. februārī. Personām, kurām privatizācijas sertifikātu konti bija atvērti Latvijas Krājbankā un kuras plāno veikt darbības ar privatizācijas sertifikātu kontos esošajiem privatizācijas sertifikātiem, ir jāierodas Altum (Elizabetes ielā 41/43, Rīgā) un jāaizpilda pieteikums privatizācijas sertifikātu kontu pārcelšanai uz Altum. Personām, kuras patlaban neplāno veikt darījumus ar privatizācijas sertifikātiem, iepriekšminētā darbība nav jāveic.

Uz 2016. gada 30. aprīli darījumu veikšanai privatizācijas sertifikātu tirgū to īpašnieki varēja izmantot 8 licencētu starpniecības kapitālsabiedrību pakalpojumus. Starpniecības kapitālsabiedrību ar privatizācijas sertifikātiem veikto darījumu (pirkšana no fiziskām personām un pārdošana) mēneša kopējais apjoms no 2016. gada 1. janvāra līdz 2016. gada 30. aprīlim svārstījās no 560 privatizācijas sertifikātu janvārī līdz 12,21 tūkst. privatizācijas sertifikātu martā un no 70 īpašuma kompensācijas sertifikātu janvārī līdz 720 īpašuma kompensācijas sertifikātu martā.

2016. gada 30. aprīlī 379 tūkst. fizisko personu privatizācijas sertifikātu kontos bija 2,245 milj. privatizācijas sertifikātu jeb 2% no kopējā piešķirto privatizācijas sertifikātu skaita, tai skaitā 103 tūkst. īpašuma kompensācijas sertifikātu. Juridisko personu privatizācijas sertifikātu kontos bija 308 tūkst. privatizācijas sertifikātu jeb 0,3% no kopējā piešķirto privatizācijas sertifikātu skaita, tai skaitā 7 tūkst. īpašuma kompensācijas sertifikātu.

Zemes reforma

Zemes reformas pamatmērķis ir pārkārtot zemes lietošanas un īpašuma tiesiskās, sociālās un ekonomiskās attiecības no komandekonomikas uz tirgus ekonomiku.

Zemes reformas procesā ietilpst brīvās, valstij piekrītošās zemes pieprasīšana un piešķiršana, īpašuma tiesību atjaunošana un lietošanā piešķirtās zemes izpirkšana (pirkšana), kā arī īpašuma tiesību atjaunošana uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi un tie norit saistībā ar valstī realizējamo lauku apvidus un pilsētu zemes reformu.

Pilsētās zemes pieprasīšana atbilstoši likuma *Par zemes reformas pabeigšanu pilsētās* 2. panta pirmajai daļai ir beigusies jau 1999. gada 1. martā, savukārt saskaņā ar minētā likuma 2. panta otro daļu pieprasītās zemes piešķiršana bija jāpabeidz 1999. gada 1. jūlijā, bet Rīgas un Daugavpils pilsētās – 1999. gada 1. oktobrī.

Saskaņā ar likuma *Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos* 2. panta otro daļu brīvās, valstij piekrītošās zemes pieprasīšana beidzās 2006. gada 1. jūnijā, savukārt pieprasītās zemes piešķiršana pastāvīgā lietošanā – 2007. gada 1. septembrī.

Pilsētās un lauku apvidos ir beigusies arī zemes nodošana īpašumā par samaksu, un atbilstoši *Privatizācijas pabeigšanas likuma* 23. panta divpadsmitajai daļai zemes izpirkuma (pirkuma) līgums ar valsts akciju sabiedrību „Latvijas Hipotēku un zemes banka" (Hipotēku banka) par lietošanā piešķirto pilsētas vai lauku apvidus zemi bija jānoslēdz līdz 2011. gada 30. decembrim.

Centrālā zemes komisija (CZK) 2014. gada 25. augustā, pieņemot pēdējo lēmumu par īpašuma tiesību atzīšanu uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi, ir pabeigusi pēdējo zemes reformas pabeigšanas uzdevumu – īpašuma tiesību atjaunošanas procesu lauku apvidos uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi, kura īstenošanu noteica likuma *Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos* 16. panta pirmā daļa.

Tā kā īpašuma tiesību nostiprināšanai zemesgrāmatā jāveic iegūtās zemes kadastrālā uzmērīšana un jāsaņem attiecīgas institūcijas lēmums par īpašuma tiesību atjaunošanu, CZK, Valsts zemes dienests un pilsētu pašvaldības turpina pieņemt lēmumus par īpašuma tiesību atjaunošanu bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kā arī zemes piešķiršanu īpašumā par samaksu gadījumos, kad zemes kadastrālās uzmērīšanas rezultātā noteiktā zemes vienības kopējā platība minētajām personām pārsniedz to zemes platību, uz kuru tiem atjaunotas īpašuma tiesības. Ar šīm personām zemes izpirkuma (pirkuma) līgumus slēdz Altum, kurai ar 2015. gada 14. aprīļa noteikumiem *Kārtība, kādā deleģē valsts pārvaldes uzdevumu – zemes izpirkuma (pirkuma) līgumu slēgšanu, šo līgumu izpildes kontroli un neizpirktās zemes nodošanu pašvaldību īpašumā* deleģēts valsts pārvaldes uzdevums – slēgt lauku un pilsētu zemes izpirkuma (pirkuma) līgumus, kontrolēt šo līgumu izpildi un nodot pašvaldību īpašumā neizpirktās zemes.

Zemes reforma saskaņā ar likuma *Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos* 5. pantu un likuma *Par zemes reformas pabeigšanu pilsētās* 7. pantu ir pabeigta līdz ar MK rīkojuma pieņemšanu par zemes reformas pabeigšanu attiecīgajā pašvaldības teritorijā. Līdz 2016. gada 20. maijam zemes reforma ir pabeigta (t.i., ir pieņemts MK rīkojums) 83% pilsētu un 82% lauku apvidu teritorijās.

Līdz 2016. gada 20. maijam lēmumu par zemes reformas pabeigšanu pašvaldības bija pieņēmušas 66 (87%) pilsētās, no kurām MK rīkojums pieņemts par 63 pilsētu teritorijām, par divām pilsētu teritorijām MK rīkojuma projekti ir izsludināti Valsts sekretāru sanāksmē un par vienu pilsētu teritoriju ir uzsākta MK rīkojuma projekta sagatavošana. Lēmumi par zemes reformas pabeigšanu vēl nav pieņemti par 10 (13%) pilsētu teritorijām (Daugavpils, Jūrmala, Liepāja, Rīga, Cēsis, Krāslava, Pļaviņas, Smiltene, Tukums, Viļāni), lielākajās no tām turpinās līdzvērtīgas zemes piešķiršana bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kas normatīvajos aktos noteiktajā termiņā bija pašvaldībā iesnieguši pieprasījumu zemes īpašuma tiesību atjaunošanai uz līdzvērtīgu zemi par īpašumā neatjaunoto, 1940. gada 21. jūlijā piederējušo zemes īpašumu vai tā daļu.

Lauku apvidus teritorijās līdz 2016. gada 20. maijam par zemes reformas pabeigšanu Valsts zemes dienestam bija paziņojušas 100 (90%) pašvaldības, no kurām MK rīkojums pieņemts par 90 lauku apvidus teritorijām, par pārējām sešām lauku apvidus teritorijām MK rīkojuma projekti ir izsludināti Valsts sekretāru sanāksmē un par četrām lauku apvidus teritorijām ir uzsākta MK rīkojumu projektu sagatavošana un virzīšana apstiprināšanai. Savukārt 10 novadu pašvaldībās (Babītes, Baltinavas, Daugavpils, Dundagas Krāslavas, Madonas, Ogres, Priekuļu, Vārkavas, Viļānu) vēl turpinās lēmumu pieņemšanas process zemes lietošanas tiesību izbeigšanai tām personām, kuras zemi neizpirka zemes reformu reglamentējošajos normatīvajos aktos noteiktā termiņā un zemes piekritības noteikšanai.

Atbilstoši *Zemes pārvaldības likuma* 17. panta piektajai daļai pašvaldībās, kurās pabeigta zemes reforma, uzsācies rezerves zemes fondā ieskaitītās un īpašuma tiesību

atjaunošanai neizmantotās zemes divu gadu izvērtēšanas periods.

Kārtību, kādā izvērtējamas rezerves zemes fondā ieskaitītās un īpašuma tiesību atjaunošanai neizmantotās zemes nosaka MK 2016. gada 29. marta noteikumi *Kārtība, kādā pieņem lēmumu par rezerves zemes fondā ieskaitīto zemes gabalu un zemes gabalu, kas nav izmantoti īpašuma tiesību atjaunošanai, piederību vai piekritību*. Līdz 2016. gada 20. maijam atbilstoši minēto noteikumu 3.1. un 3.2. apakšpunktam Valsts zemes dienesta mājas lapā ir publicēti saraksti par rezerves zemes fondā ieskaitītām un īpašuma tiesību atjaunošanai neizmantotām zemes vienībām, tai skaitā par kopīpašumā esošajām zemes vienību domājamām daļām, kurām nav noteikta piederība vai piekritība, un uzsākusies pašvaldībām un nozaru ministrijām rezerves zemes fondā ieskaitītās un īpašuma tiesību atjaunošanai neizmantotās zemes izvērtēšana 90 administratīvajās teritorijās.

6.16. Tautsaimniecības padome

Ekonomikas ministrijas Tautsaimniecības padome (TSP) ir TSP dibinātāju organizāciju – Ekonomikas ministrijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Latvijas Darba devēju konfederācijas izveidota konsultatīva institūcija, kas piedalās ar uzņēmējdarbības politiku saistīto jautājumu risināšanā un darbojas saskaņā ar MK 2010. gada 23. marta noteikumu Nr. 271 *Ekonomikas ministrijas nolikums* 6.11. apakšpunktu un 7.2. apakšpunktu, 1999. gada 17. februārī noslēgto Vienošanos par sadarbību Tautsaimniecības padomē un 2013. gada 29. augusta Ekonomikas ministrijas TSP nolikumu Nr. 1-7-33.

Lai profesionāli tiktu pārstāvētas nozaru intereses, kā arī pilnveidota sadarbība starp Ekonomikas ministriju un citām valsts institūcijām, TSP pieaicina nozaru asociācijas, kuras pārstāv savas nozares uzņēmējus un to intereses, kā arī neatkarīgos ekspertus – ekonomistus, izglītības un zinātnes pārstāvjus.

TSP darbības mērķis ir veicināt uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides politikas veidošanu un īstenošanu Latvijā, kā arī veicināt ilgtspējīgas tautsaimniecības attīstības principu ieviešanu un sekmēt valsts ilgtspējīgas attīstības procesu un sabiedrības līdzdalību tajā, identificēt uzņēmējdarbību kavējošos apstākļus un veikt visas nepieciešamās darbības to novēršanai, piedalīties komercdarbību veicinošu normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu izstrādē, veicināt inovācijas un ārējo tirdzniecību.

TSP izskata un seko tādu jautājumu un normatīvo dokumentu projektu, tautsaimniecības attīstības koncepciju, valsts budžeta un citu dokumentu risināšanai, kas ir nozīmīgi Latvijas tautsaimniecības attīstībai. TSP sagatavo priekšlikumus un pieņem rekomendējošus lēmumus par šiem jautājumiem. TSP realizē dialogu starp uzņēmējiem un Ekonomikas ministriju, kā arī ar citām valsts institūcijām un sabiedriskām organizācijām.

TSP pieņemtajiem lēmumiem ir rekomendējošs raksturs.

TSP sadarbojas ar Ministru kabinetu, ministrijām un citām valsts institūcijām, lai panāktu TSP izvirzīto uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai nepieciešamo priekšlikumu iekļaušanu atbildīgo institūciju sagatavotajos normatīvajos aktos.

2009. gada 21. maijā TSP, Ekonomikas ministrija un Finanšu ministrija parakstīja sadarbības memorandu *Izaugsmei, konkurētspējai un nodarbinātībai*. Sadarbības memoranda mērķis ir TSP, Ekonomikas ministrijas un Finanšu ministrijas sadarbība un saskaņota rīcība Latvijas ekonomikas izaugsmes, nodarbinātības un konkurētspējas veicināšanai, kā arī aktīva dalība ilgtspējīgas Latvijas stratēģijas izstrādē un ieviešanā.

Lai profesionāli tiktu pārstāvētas tautsaimniecības nozaru intereses efektīvā dialogā ar Ekonomikas ministriju, TSP un citām uzņēmēju organizācijām un valsts institūcijām, Ekonomikas ministrija ir izveidojusi sadarbības modeli ar tautsaimniecības nozarēm.

TSP izskata uzņēmējus pārstāvošo institūciju – asociāciju priekšlikumus likumdošanas pilnveidošanai. Nozaru asociācijas izvērtē un sniedz atzinumus par tiesību aktu projektiem. Savukārt ministrija informē normatīvo aktu sagatavotājus par TSP iesniegtiem priekšlikumiem likumdošanas pilnveidošanai, kā arī veic citus pasākumus valdības deklarācijas ietvaros pieņemto tautsaimniecības attīstības un uzņēmējdarbības vides uzlabošanas programmu realizēšanai.

Šobrīd Tautsaimniecības padomē ir pārstāvētas 15 nozaru (ķīmija un farmācija, finanses, transports – tranzīts, loģistika, enerģētika, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, IT klasteris, tirdzniecība, elektrotehnika, elektronika, vieglā rūpniecība, kokrūpniecība, mašīnbūve un metālapstrāde, būvniecība, tūrisms, viesnīcas un restorāni, pārtika, poligrāfija, izglītība un zinātne, lauksaimniecība) asociācijas.

6.29. ielikums

TSP personālsastāvs un darba organizācija

TSP personālsastāvu, pamatojoties uz Vadības komitejas lēmumu, apstiprina ekonomikas ministrs.

Ekonomikas ministrs pauž TSP uzdevumā TSP viedokli Lielo un stratēģiski nozīmīgo investīciju projektu koordinācijas un Ārējās ekonomiskās politikas koordinācijas padomēs un citos pārnozaru forumos.

TSP Vadības komiteja ir konsultējoša un koordinējoša institūcija, kas piedalās ar uzņēmējdarbības politiku saistīto jautājumu risināšanā un atbild par TSP darba plāna un TSP sēžu darba kārtību jautājumu izvērtēšanu un apstiprināšanu, kā arī TSP darba efektivitātes nodrošināšanu un uzlabošanu.

Vadības komitejas personālsastāvu apstiprina ekonomikas ministrs. Vadības komitejas sastāvā ir ekonomikas ministrs un četru TSP dibinātāju pārstāvji, kas vienlaicīgi ir arī TSP locekļi:

- pārstāvis no Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības;
- pārstāvis no Latvijas Darba devēju konfederācijas;
- pārstāvis no Latvijas Pašvaldību savienības;
- pārstāvis no Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras.

TSP Vadības komitejai ir tiesības pieaicināt pārstāvjus par attiecīgi kompetencei atbilstošiem, sēdē izskatāmiem jautājumiem (piemēram, Ārvalstu investoru padomi Latvijā, Latvijas Zinātņu akadēmiju, Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomi, attiecīgās valsts institūcijas un sabiedriskās organizācijas).

TSP sastāvā ir 28 TSP Vadības komitejas izvirzīti eksperti, tai skaitā ekonomikas ministrs, TSP priekšsēdētājs un uzņēmēju organizāciju, valsts struktūru un citu organizāciju pārstāvji.

TSP sēdēs novērotāju statusā piedalās pārstāvis no Ārvalstu investoru padomes Latvijā, Rīgas Tehniskās universitātes, Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padomes, biedrības „Latvijas Tirgu savienība", Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Amatniecības kameras.

Par TSP sastāva maiņu vai papildināšanu lemj TSP dibinātāji TSP Vadības komitejas sēdēs.

TSP vada padomes priekšsēdētājs, kuru no sava vidus rotācijas kārtībā ievēl TSP Vadības komitejas locekļi un kura pilnvaru laiks ir viens gads.

TSP sēdes notiek vidēji reizi mēnesī.

TSP darbu nodrošina Tautsaimniecības padomes sekretariāts, kura darbību nodrošina Ekonomikas ministrija.

TSP sēžu starplaikā TSP rekomendējošos lēmumus pieņem TSP Vadības komiteja.

Lai pilnveidotu Ekonomikas ministrijas un nevalstiskā sektora sadarbības modeli un sakārtotu konsultatīvo mehānismu, 2012. gada 28. aprīlī TSP Vadības komiteja lēma par TSP struktūras pilnveidošanu, izveidojot sešas TSP apakškomitejas, kuru funkcijas un uzdevumi ir apvienot ar Ekonomikas ministrijas rīkojumu izveidotas konsultatīvās padomes, veicināt Ekonomikas ministrijas, ministra, citu ministriju un nevalstisko organizāciju dialogu par būtiskiem uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides politikas veidošanas kritērijiem Latvijā, kā arī nodrošināt ilgtspējīgas tautsaimniecības attīstības principu ieviešanu un sekmēt valsts ilgtspējīgas attīstības procesu un sabiedrības līdzdalību tajā.

TSP Vadības komiteja izvērtēja un izstrādāja tādu modeli, lai svarīgus un pakārtotus jautājumus attiecībā uz visaptverošu ekonomikas politiku TSP spētu izdiskutēt un skatīt zem strukturētām nozaru komitejām, kuras tiešā vai netiešā veidā darbojas sadarbībā ar nevalstisko sektoru.

TSP struktūra sastāv no sešām komitejām:

- Iekšējā tirgus komiteja;
- Konkurētspējas komiteja;
- Enerģētikas komiteja;
- Būvniecības un mājokļu politikas komiteja;
- Tūrisma komiteja;
- Mikro, mazo un vidējo uzņēmumu komiteja.

Parakstot vienošanās protokolu, puses vienojās apvienot resursus programmatisko dokumentu izstrādei, veikt pasākumus valdības deklarācijas ietvaros pieņemto tautsaimniecības attīstības un uzņēmējdarbības vides uzlabošanas programmu realizēšanai, kā arī par to, ka nozaru asociācijas izvērtēs un sniegs atzinumus par ministriju izstrādātajiem tiesību aktu projektiem.

2016. gada pirmajā pusē ir notikušas 3 Tautsaimniecības padomes sēdes, kurās tika skatīti šādi svarīgākie jautājumi:

- ziņojums par topošās valdības darba prioritātēm; tikšanās ar Ministru prezidenta amata kandidātu Māri Kučinski;
- topošās valdības darba prioritātes tautsaimniecības attīstības sadaļā;
- par taksometru pārvadājumu ikmēneša nodokli un dienesta transporta nodokļa atcelšanu taksometriem;
- liberalizēta dabasgāzes tirgus regulējuma ieviešanas gaita;
- *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāns 2016.-2018. gadam.*

6.30. ielikums

TSP par ekonomikas politikas prioritātēm

TSP uzskata, ka ir jāturpina darbs, lai Latvijā nodrošinātu stabilu makroekonomisko vidi un tautsaimniecības izaugsmi kopumā. Lai veicinātu konkurenci Latvijā, ir jāveido sabalansēts budžets, jāpastiprina konkurences uzraudzība un jāveicina konkurences attīstība visās tautsaimniecības nozarēs sabiedrības interesēs, laikus identificējot riska sektorus, kuros iespējami konkurences tiesību pārkāpumi, ierobežojot administratīvos un citus šķēršļus konkurencei.

TSP par problemātiskām jomām joprojām uzskata nodokļu politiku un administrāciju, darbaspēka izglītību, makroekonomisko stabilitāti un tiesību aktu izmaiņu neprognozējamību.

Tāpat ir jāizvērtē normatīvie akti jau to izstrādes gaitā, lai identificētu un novērstu iespējamus konkurences tiesību pārkāpumus, tirdzniecības tehniskās barjeras un diskriminējošos nosacījumus brīvas preču un pakalpojumu aprites un uzņēmējdarbības tiesību jomā. Jāpilnveido valsts atbalsta un iepirkuma uzraudzība, panākot augstu caurskatāmības līmeni valsts atbalsta projektiem.

Sekmējama efektīvas un konkurētspējīgas nozaru struktūras veidošana, jāveicina pētniecība un attīstība un inovācijas, it īpaši privātajā sektorā, jāizstrādā un jāievieš pasākumi, kas veicinātu izglītības, pētniecības un tautsaimniecības sektoru sadarbību, nodrošinot zināšanu un tehnoloģiju pārnesi.

Veicināma struktūrfondu ātrāka apgūšana un jāsekmē jaunu eksporta tirgu apgūšana un nostiprināšanās esošajos. Jānodrošina eksporta veicināšanas institucionālā bāze un tās kapacitātes celšana, ārējo ekonomisko pārstāvniecību attīstība, finanšu instrumentu pieejamība un atbalsts uzņēmumiem eksporta mārketingā.

7. REKOMENDĀCIJAS

Ekonomikas izaugsmes tempi Latvijā pēdējos trīs gados ir piebremzējušies, ekonomika nav sasniegusi pirmskrīzes līmeni. Konkurētspēja joprojām balstās uz lēta darbaspēka priekšrocībām, un ekonomikai ir risks nonākt *vidēju ienākumu slazdā* ar minimālām konverģences iespējām.

Produktivitātes līmeņa paaugstināšana ir ilgtspējīgas un sabalansētas ekonomiskās izaugsmes noteicošais priekšnosacījums. Savukārt produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskas novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanai. Šāds resursu pārdales process ir atkarīgs no tā, cik kvalitatīvs ir institucionālais ietvars (likumdošana, valsts atbalsts un ekonomiskās un politiskās institūcijas), kas nodrošina produktu un resursu tirgus darbības efektivitāti, minimizējot ar pārdales procesu saistītās izmaksas un riskus, tādējādi stiprinot valsts konkurētspējas priekšrocības. Latvijas gadījumā kā izteiktākie institucionālie un ekonomiskie traucējumi (kropļojumi) jāmin lielais ēnu ekonomikas īpatsvars un nekvalitatīvie publiskie pakalpojumi, tai skaitā neefektīva tieslietu sistēma.

Pārejai uz augstāku pievienotās vērtības ražošanu ir nepieciešamas investīcijas tehnoloģijās un inovācijā, zinātnē, izglītībā. Pašreizējais zemais inovāciju sniegums liecina ne tikai par nepietiekamu valsts atbalstu, bet arī (un iespējams pat vairāk) par uzņēmēju zemo pieprasījumu pēc inovācijām. Pašreiz uzņēmējus apmierina esošais *ekonomikas līdzsvars* – daudz vienkāršāk ir optimizēt nodokļus, nevis meklēt papildu peļņas iespējas, radot inovācijas. Tas mazina resursu piesaistes un pārdales mehānismu efektīvu darbību (piemēram, valsts budžets, investīciju stimulēšanas instrumenti, ES struktūrfondi u.c.), kas ir galvenais strukturālo pārmaiņu iekšējais ekonomiskais pamats. Tāpēc mums ir kritiski svarīgi atrast efektīvākos veidus, kā stiprināt zināšanu ekonomikas attīstību, celt uzņēmumu konkurētspēju eksportējošās nozarēs, paaugstināt produktivitāti un inovācijas kapacitāti, ko nevar īstenot bez izcilas uzņēmējdarbības vides.

Lai sagatavotos un pielāgotos būtiskām strukturālām izmaiņām, ir nepieciešams veikt apsteidzošus pārkārtojumus darba tirgū. Jāturpina iesāktās reformas izglītības sistēmā, uzsvarus liekot uz eksakto un dabaszinību apguves kvalitātes stiprināšanu pamatizglītībā un vidējā izglītībā, kā arī pieaugušo izglītības attīstību. Nepieciešams pilnveidot eksakto un dabaszinību priekšmetu saturu un ieviest vidējā izglītībā obligāto izvēles centralizēto eksāmenu fizikā vai ķīmijā. Tāpat jāizveido uz darba devēju vajadzībām balstīta pieaugušo izglītības sistēma ar skaidru finansēšanas modeli un jānodrošina darba vidē balstītu mācību ieviešana profesionālajā izglītībā.

Ņemot vērā minēto, mūsuprāt, pašreizējās ekonomiskās politikas neatliekamie uzdevumi ir šādi:

- **inovāciju veicināšanā:**
  - sekmēt zinātnieku un komersantu sadarbību, atbalstot kompetences centrus, lai veicinātu pētniecības un rūpniecības sektoru sadarbību rūpniecisko pētījumu īstenošanā, jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībā, kā arī atbalstīt tādas tehnoloģiju pārneses sistēmas izveidi, kas veicinātu zinātnisko institūciju ienākumu palielināšanos no valsts finansētu pētījumu komercializēšanas, kā arī sekmētu pētniecības darbu rezultātu ieviešanu ražošanā;
  - atbalstīt jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādi, t.sk. tādu, kas sniedz ieguldījumu energo-efektivitātē, izmešu samazināšanā un zemākā resursu un izejvielu patēriņā, kā arī veicināt komersantu centienus izvērst pētījumus un ieviest ražošanā jaunus produktus, pakalpojumus un tehnoloģijas;
  - aktīvāk atbalstīt zinātnes potenciāla attīstību, koncentrējot to jomās, kurās Latvijai ir salīdzinošas priekšrocības;
  - pilnveidot sabiedrības, īpaši komersantu izpratni par inovācijām, to norisēm, lomu valsts ekonomikā, organizējot publicitātes, mārketinga, izglītojošus un motivējošus pasākumus topošiem un esošiem uzņēmējiem un ideju autoriem;

- **finanšu pieejamības atvieglošanā:**
  - atvieglot finanšu resursu pieejamību visās uzņēmējdarbības attīstības stadijās, it sevišķi uzņēmējdarbības uzsākšanā;
  - turpināt aizdevumu garantiju izsniegšanu. Nepieciešams atvieglot komersantam iespēju saņemt kredītresursus komercdarbības veikšanai situācijās, kad komersanta rīcībā esošais nodrošinājums nav pietiekošs kredītresursu piesaistei nepieciešamajā apjomā;
  - izstrādāt riska kapitāla instrumentus, kas nodrošinātu pieejamību investīcijām inovatīviem iesācēju uzņēmumiem un esošiem uzņēmumiem, to attīstībai un darbības paplašināšanai. Riska kapitāla instrumentos finansējumam nepieciešams piesaistīt privāto investoru līdzekļus;

- **eksporta veicināšanā:**
  - turpināt atbalstīt uzņēmēju un to apvienību dalību starptautiskajās izstādēs un tirdzniecības misijās, lai veicinātu jaunu tirgu apgūšanu un konkurētspēju;
  - attīstīt Latvijas Ārējo ekonomisko pārstāvniecību tīklu, nodrošinot Latvijas uzņēmējiem plašu un

viegli pieejamu valsts atbalsta pakalpojumu klāstu eksporta tirgos;
  - aktivizēt ekonomisko sadarbību ar Latvijai prioritārajiem un potenciālajiem eksporta tirgiem, kā arī paplašināt starpvalstu ekonomisko līgumtiesisko bāzi;
  - turpināt nodrošināt eksporta kredīta garantiju pieejamību, lai palielinātu pieeju tirgiem ar augstāku riska pakāpi un veicinātu Latvijas preču un pakalpojumu eksportu;
  - sekmēt tirdzniecības, t.sk. digitālajā vidē sastopamo barjeru, ar ko saskaras Latvijas uzņēmēji gan ES iekšējā, gan ārējos eksporta tirgos, samazināšanu, tādējādi veicinot Latvijas uzņēmumu eksportspēju;

- **uzņēmējdarbības vides uzlabošanā un konkurences nodrošināšanā:**
  - ieviest principa "konsultē vispirms" integrēšanu valsts pārvaldes iestāžu darbībā;
  - samazināt ēnu ekonomiku, atbalstot godīgos uzņēmējus un radot labvēlīgus apstākļus pārejai uz legālo ekonomiku, turpināt VID pārveidošanu par institūciju, kas palīdz uzņēmējiem;
  - tieslietu jomā turpināt darbu pie tiesvedības procedūru uzlabojumiem un efektivitātes palielināšanas, t.sk. ieviešot elektronisko dokumentu aprites sistēmu tiesu iestādēs, novēršot trūkumus maksātnespējas procesā, nodrošinot šo procesu caurspīdīgumu, ļaujot uzraudzīt maksātnespējas sistēmas efektivitāti kopumā, kā arī atsevišķus maksātnespējas procesus un maksātnespējas procesa administratorus;
  - veicot lietu prioritizāciju, vērsties pret smagākajiem *Konkurences likuma* pārkāpumiem – aizliegtas vienošanās un dominējošā vai monopola stāvoklī esošu uzņēmumu tirgus varas ļaunprātīgu izmantošanu, preventīvu novēršanu to brīdināšanas vai mediācijas formā, veikt pasākumus labākās prakses apkopošanai un skaidrošanai konkurences tiesību jomā. Attiecībā uz minētajiem pārkāpumiem, it sevišķi karteļu identificēšanu, būtiska ir tieši preventīva rīcība, veicot pārbaudes prioritārajos tirgos, un iecietības programmas īstenošana, veicinot tirgus dalībnieku līdzdalību konkurences pārkāpumu atklāšanā;
  - pilnveidot uzņēmumu apvienošanās ziņojumu izskatīšanas regulējumu un to skaidrojošās vadlīnijas, lai nodrošinātu kvalitatīvāku publisko pakalpojumu, samazinot sniedzamās informācijas apjomu, sekmējot tirgus dalībnieku informētību, nodrošinot ātrāku un mazāk resursu ietilpīgu ziņojumu iesniegšanas un izvērtēšanas procesu;
  - veikt pasākumus brīvas un godīgas konkurences veicināšanai nozaru normatīvā regulējuma ietvaros (t.sk. normatīvo tiesību aktu izstrādes procesā) un novērst konkurences ierobežošanu publisko personu darbībā, samazināt nepamatotas prasības, ierobežojumus un citus administratīvos šķēršļus uzņēmumu ienākšanai un darbībai tirgū, kuri negatīvi ietekmē konkurenci un ilgtermiņā - patērētājus;
  - veicināt e-pārvaldes un e-pakalpojumu attīstību. Jāsamazina informācijas sistēmu un e-pakalpojumu projektu ieviešanas riski, stiprinot pasūtītāju administratīvo kapacitāti un kompetenci, projektu īstenošanas uzraudzību. Jāpaplašina e-paraksta funkcionalitāte, jānodrošina e-pakalpojumu pieejamība un jāveicina e-iepirkumu izmantošana;
  - pilnveidot vienotā valsts un pašvaldību pakalpojumu portāla *latvija.lv* sniegtās iespējas, nodrošinot pilnvērtīgu informāciju uzņēmējiem un tiešsaistē īstenojamu valsts pakalpojumu elektronisku pieejamību Latvijā;
  - turpināt darbu pie FIFO metodes un viena konta ieviešanu visiem nodokļu maksājumiem, tādējādi vienkāršojot uzņēmējiem nodokļu nomaksu un samazinot nodokļu nomaksai nepieciešamo laiku;
  - pilnveidot valsts reģistros un citās informācijas sistēmās iekļaujamo rādītāju un termiņu savstarpējo saskaņotību, nodrošināt maksimāli pilnīgu un operatīvu reģistros uzkrātās informācijas aktualizāciju, lai novērstu tās neatbilstību reālajai situācijai, kā arī atkārtotu informācijas pieprasīšanu no respondentiem;
  - izstrādāt industriālo zonu veidošanas mehānismu, lai nodrošinātu koordinētu un uz rezultātiem orientētu industriālo zonu attīstību reģionos, kas palīdzētu attīstīt uzņēmējdarbību un piesaistīt jaunas gan vietējās, gan ārvalstu investīcijas;
  - izstrādāt īstermiņa plānošanas dokumentu periodam līdz 2020. gadam, kas pilnveidotu būvniecības procesa tiesisko regulējumu, aktualizēt un izstrādāt jaunus būvnormatīvus, tai skaitā veikt *Eirokodeksa standartu* aktualizāciju, un pilnveidot *Būvniecības informācijas sistēmu*, tā radot priekšnoteikumus ilgtspējīgas un konkurētspējīgas būvniecības nozares attīstībai;

- **darbaspēka pieejamības nodrošināšanā un piedāvājuma uzlabošanā:**
  - atbilstoši darba tirgus attīstības tendencēm savlaicīgi identificēt darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstību, sniedzot informāciju izglītības politikas veidotājiem; uzlabot dažādu institūciju sadarbību darba tirgus apsteidzošu pārkārtojumu īstenošanā;
  - pilnveidot pieaugušo izglītību, lai novērstu jau pašlaik pastāvošās neatbilstības darba tirgū un mazinātu strukturālā bezdarba riskus;
  - paaugstināt profesionālās izglītības pievilcību un kvalitāti, nodrošinot tās atbilstību darba tirgus prasībām;
  - ieviest darba vidē balstītas mācības kā profesionālās izglītības programmas īstenošanas veidu, vienlaikus pilnveidojot arī prakšu vadītāju

izglītības iestādē un uzņēmumā profesionālo kompetenci;
- pievērst īpašu vērību jauniešiem, kuri neatrodas apmācībā un nav arī nodarbināti, atgriežot tos izglītības sistēmā kvalifikācijas un prakses iegūšanai;
- veicināt darba devēju aktīvu līdzdalību izglītības kvalitātes pilnveidošanā – prakšu vietu veidošanā, izglītības programmu izstrādē un pilnveidošanā, kā arī aktīvās darba tirgus politikas pasākumu izstrādē un īstenošanā;
- veidot starpdisciplināras izglītības/studiju programmas, pastiprinot uzsvaru uz uzņēmējspēju attīstīšanu; palielināt eksakto un dabas zinātņu priekšmetu lomu pamat- un vidējā izglītībā;
- attīstīt 1. līmeņa profesionālo augstāko izglītību (koledžas);
- pārskatīt darba tiesisko attiecību regulāciju, paplašinot elastības iespējas starp darba devēju un darba ņēmēju;
- veicināt apmācību atbilstību darba tirgus prasībām, pilnveidojot (mainot) pašreizējo darbaspēka apmācību plānošanas sistēmu, pārskatot līdzšinējo īstermiņa darba tirgus prognozēšanas metodoloģiju un apmācību virzienu noteikšanas kārtību, lai tiktu ņemtas vērā darba tirgus vidēja termiņa prognozes, kā arī tautsaimniecības attīstības vidēja termiņa un ilgtermiņa mērķi;

- **energoefektivitātes uzlabošanā:**
  - padarīt energoefektivitāti par starpnozaru politikas mērķi ne tikai industrijas un pakalpojumu, piemēram, enerģētikas, būvniecības, rūpniecības, iekšējā tirgus u.tml. politikas nozarēs, bet arī dabas resursu, t.sk. atjaunojamo energoresursu, lauksaimniecības ražošanas un pārstrādes politikas nozarēs (lauksaimniecības politika, meža politika, zivsaimniecības politika), kā arī vides, reģionālās un transporta un sakaru politikas nozarēs;
  - veicināt un atbalstīt energoefektivitātes paaugstināšanu daudzdzīvokļu, publiskajās un ražošanas ēkās, izveidojot ilgtspējīgu finansēšanas modeli ēku energoefektivitātes uzlabošanas finansēšanai;
  - pilnveidot kritērijus un noteikt mērķus gandrīz nulles enerģijas patēriņa ēku būvniecībai;
  - veicināt sabiedrības informētību par dažādām metodēm un praksi ēku energoefektivitātes uzlabošanai, veicināt ēku energoefektivitātes labas prakses piemērošanu publiskā sektora ēkās;
  - veicināt uzņēmēju informētību par energoauditu veikšanas un energopārvaldības ieguvumiem un labo praksi;
  - veicināt energopārvaldību publiskajā sektorā;
  - izveidot normatīvo bāzi energoefektivitātes politikas ieviešanai Latvijā un uzsākt konsekventu šīs politikas īstenošanu;

- **efektīvas, drošas un ilgtspējīgas enerģijas piegādes nodrošināšanā:**
  - turpināt dabasgāzes tirgus atvēršanu Latvijā, izstrādājot tirgus darbību regulējošus tiesību aktus, lai, sākot no 2017. gada 3. aprīļa, Latvijas dabasgāzes tirgū darbotos brīvā tirgus darbības principi;
  - turpināt Latvijas enerģijas tirgus integrāciju ES vienotajā tirgū, gan uzlabojot tirgus mehānismus, gan veicinot enerģijas infrastruktūras attīstības projektu, jo īpaši kopējās intereses projektu, īstenošanu;
  - turpināt reģionālo sadarbību Baltijas jūras stratēģijas/BEMIP ietvaros, lai uzlabotu elektroenerģijas un gāzes tirgus, enerģētisko drošību, enerģijas piegāžu diversifikāciju, atjaunojamo energoresursu izmantošanu un energoefektivitāti;
  - izveidot ekonomiski pamatotu un elastīgu politiku atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanai enerģijas ražošanā.

Konsekventi īstenota struktūrpolitika sekmēs Latvijas ekonomikas izaugsmi, kas būs pamats iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanai. Latvijas sekmīgu attīstību un ekonomisko izaugsmi noteiks ne tikai valsts institūciju darbs, bet arī ikviena cilvēka personīgā iniciatīva jebkurā Latvijas vietā sabiedrības savstarpējās sapratnes un dialoga apstākļos.